

TÁBORI KORNÉL

TITKOSRENDŐRSÉG
ÉS
KAMARILLA

AKTÁK—ADATOK
A BÉCSI TITKOS UDVARI ÉS RENDŐRSÉGI LEVÉLTÁRBÓL

BEVEZETŐJÉT ÍRTA

MARCZALI HENRIK

EGYETEMI TANÁK

36 REPRODUKCIÓVAL

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-TÁRSULAT KIADÁSA
1921

BEVEZETŐ.

»A történelem meglátja a kicsinyben a nagyot, a nagyban meg a kicsit.« A francia írónak ez a szellemes mondása mindenesetre azt jelenti, hogy a történelem = összefüggés, s ahol összefüggés nincs, történet sincs. Jelenti még azt is, hogy a nagy történeti alakulásokat számtalan magában apró tényező hozta létre, melyek munkája nélkül azok elő nem állhattak volna, bárminő lángeszű építőmester szerkesztette volna a tervezetet.

Tábori Kornél úr érdekes és érdekes munkát végzett a bécsi levéltárakban, hogy aktákat és adatokat közölhessen. Eddigi munkásságának megfelelően főképpen a bűnügyek érdekelték. Így a titkos rendőrség jelentéseit Magyarországból gyűjtötte első sorban. Ezzel kapcsolatban természetesen és helyesen kiterjeszkedett az állami policiának a Staatskonferenz-ban központosított egész szervezetére is. Mivel pedig a régi Ausztriában a feladás egyik leglényegesebb, része volt a kormányzás eszközeinek, az egész rendszerre vonatkozó legfontosabb írásokat is kiadta.

Kiegészíti saját búvárkodását a Schütter udvari tanácsos által már kiadott, a plassi Metternich-levéltárból származó dokumentumokkal. Így e gyűjtemény betekintést nyújt a forradalom előtti Ausztriának egész belső politikájába, különösen pedig annak Magyarországot érdeklő részébe. A Bach-korszak, az 1860-61. évi »kis szabadság« és a provizórium korára, egészen Ferenc József koronázásáig is kiterjedt Tábori úr kutatása s külö-

nösen az emigráció történetére nézve tartalmaz számos ismeretlen, még feldolgozásra váró adatot.

Megvan tehát a sok részlet, a színes, néha nagyon is színes mozaikkövecskék, melyek arra várnak, hogy egységes képet alkossanak belőlük. Megvan a kicsiny. Az a nagy pedig, melyhez fűzzük őket, hogy valóban történetiek legyenek, Ausztria kormányának százados politikája Magyarországgal szemben. Azt a politikát, mely Magyarországot megfosztotta törvényes függetlenségétől, hogy katonai és gazdasági tekintetben gyarmattá tehesse. Azt a politikát, mely vallást, nemzetiséget, osztályokat egymás ellen uszított, ha másként a magyart féken nem tarthatta. Azt a politikát, mely alatt veszedelmes volt magyarnak nagyon okosnak, nagyon gazdagnak, nagyon vitéznek lenni. Azt, melynek egyik legfőbb axiómája és eszköze volt: magyart magyarral maratni.

Maga a titkos polícia nem bennszülött osztrák intézmény. Megvolt, régebbi formáiról nem szólva, Rómában, hol a rossz császárok alatt nagy szerepet játszottak a delatorok. Újra szüksége volt reá az olasz tirannusoknak és az oligarchikus Velencének. Firenzéből, hol a nagyhercegek megszokták a legkisebb és legjelentéktelenebb mozgalomról való értesítést is, II. Leopold elhozta Bécsbe. Fia, Ferenc nem örökölte atyja nagy tulajdonait; annál inkább túlságig vitte ezt a mindent tudni akaró gyarlóságát. Valljuk meg azt is, hogy a francia forradalom kora a maga trónt és oltárt megrendítő tanaival és seregeivel nagyon kívánatosá tette a fejedelmek előtt személyük és kormányuk biztosságának minden módon való megoltalmazását. Így történt, hogy gr. Secüitzky rendőrminiszter lett a birodalom leghatalmasabb embere, mert ő férközhett legjobban a császárhoz, kit voltaképpen a rendőri jelentések érdekeltek a kormányzás minden ágazata közt legjobban. Átnéztem az akkori elnöki aktákat: alig volt valamirevaló magyar, ki ellen feljelentés ne jött volna hozzá. Ezen az alapon fejlesztették tovább a közvéleménynek ellenőrzését, bizonyos tekintetben vezetését is a cenzúra által, úgy hogy Ausztria szellemi tekintetben azzá vált, minek a

szultán mondta a maga birodalmát: »jól őrzötté«. Akármilyen titkos is volt ez a polícia, okos ritkán volt. Ezt a Tábori úr által bemutatott anyag úgy bűnügyek, mint cenzúra dolgában bőven bizonyítja. Van komoly jelentés is elég, de a legtöbb, hivatalos nyelven szólva, hiányos értesültségben leledzik és kritikára szorul. Mit csináljunk p. o. azzal a jelentéssel (29. oldal), hogy gr. Széchenyi István a szabadkőművesek élén fejt ki nagy tevékenységet?

Egyike a legbecsületesebb embereknek, kik valaha éltek, a mi jó Szent László királyunk írta egy levelében, hogy nagy bűnök nélkül kormányozni lehetetlen. Hozzátehetjük, hogy amit az osztrák polícia nálunk, törvényes szabad országban elkövetett, messze túl ment mindenem, miről »székercecsapással rettenetes Lászlóé: csak álmodhatott volna. Igen gyöngének kellett lennie az olyan uralomnak, mely ilyen eszközökre szorult. Hiszen, a történet bizonyítja, a rémuralom, ha nem egyes személyek perverzításából ered, mindig félelemnek kifolyása. Egyetlen elve: »gyanús előttem, aki csak él.« Már az 1805-iki országgyűlés szükségesnek tartotta »az ártalmas feladások meggátlása céljából« törvényt alkotni (V. a), melyhez a király is hozzájárult. Névtelen feladásokat nem szabad elfogadni; a feladók jelentsek be a nevöket és ha árulkodásuk hamisnak bizonyul, ehhez képest szabandó ki büntetésük. Biztosokul, ha kell, olyanokat nevezzen ki a király, kik legalább egyenlő rangúak a feladottakkal és kiknek kötelessége ép úgy eljárni a feladottak érdekében való, mint az ellenök folyó vizsgálatban. A feladottakkal nem megcsonkított, hanem teljes aktákat és vallomásokat kell közölni s kifogást is tehessenek a tanuk ellen, »hogy így a polgárok becsülete s vagyona a rosszakaratúak alattomosága ellen megoltalmaztassék«. Így szólt a törvény, de foganata nem volt és nem is lehetett. Bármily rosszul állott a monarchia pénzügye, bármily értéktelen lett a bankó, a »spiclik«, »Naderer«-ek, »Vertrautek« részére — hála Istennek, e szerzetre nincs magyar szó — mindig maradt költség.

Nem is az osztrákot terheli a főbűn, hanem a magyart, ki haszonlesésből, bosszúvágyból, vagy kedvkeresésből ilyenre adta magát. Alkotmányunk elég védelmet nyújtott; törvény biztosította a bíróság függetlenségét és tiltotta a királyi beavatkozást; csak ember kellett, ki megállja helyét. Mikor Leopold király 1790-ben felszólította a királyi ügyek igazgatóját, indítson pert az országgyűlés ellenzékének vezérei ellen, felségsértés miatt, Németh János, *causarum regalium director* előbb látni akarta az aktákat és mivel nem mutatták meg neki, megtagadta a vád emelését. Nem is lett a perből semmi. De már 1794-ben egy más Németh János benyújtotta a keresetet Martinovics és társai ellen és ezt az önképzőkört — mert eszköz dolgában alig volt más — hazai bíróság ítélte el. Épúgy hazai bíróság ítélte el Kossuthot, Wesselényit és az ifjakat. Ez nem a német bűne, hanem a magyaré. Megtalálták a kellő formulát: a Tripartitum szerint a király uralkodik is, kormányoz is. E szerint, ez volt következtetésük, ki a kormányt megtámadja, a királyt sérti. Bíróságunk tehát ítéleteivel igazolta az abszolutizmust, mely ellen egész alkotmányunk, minden országgyűlésünk élő tilalom.

Ez ennek a könyvnek igaz háttere. Volt mindig magyar, ki meghajlott idegen akarat előtt; ki más érdeket, más törvényt is követett, mint hazájáét.

Demosthenes mondta ki azt a nagy szót, hogy a hellének küzdhetnek egymással a hatalomért, az elsőségért, de a barbárok, a külföldi elnyomás ellen össze kell tartaniok. Ez áll reánk nézve is, kiket annyi barbár vett és vesz körül. Ha valaha, most van szükség egységre kifelé. Ez a könyv egész tartalmával ezt az ígét hirdeti és ezért is sok szerencsét kívánunk útjára.

MARCZALI HENRIK.

OSZTRÁK ÍRÁS ÉS MAGYAR IGAZSÁG.

Ebben a könyvben eredeti adatok és olyan akták is vannak, amelyek semmiféle alakban a nyilvánosság elé nem jutottak, sőt egyrészükről a bennfentes politikusok és a tájékozott kutatók sem tudtak. Nem is tudhattak, mert a mesebéli hetvenhét lakatnál erősebben őrizték a bécsi *Hans-, Hof- und Staatsarchiv*, illetve a rendőri levéltár tisztviselői. Jó pár száz aktát kellett átnézni és lemásolni, meg fotografálni, mert — apage satanas, vagy Caesar te salutant? — ha az osztrák rendszer változik, a forrás még tán bedugul. Sok iratsomó egymagában fontos könyv anyagául szolgálhat. De a legtöbbjét csak röviden ismertetem, hogy fölhívjam rá a komoly érdeklődést. Illetékes történettudósok föladata, hogy a részletekkel foglalkozzanak. Csekélységem földolga itt az, hogy a kincsekre irányítsa a széleskörű érdeklődést.

A rendőrségi és az udvari, illetve külügyi és állami levéltárnak eddig nebánts virág-anyagát elsősorban *kriminalist a* szemmel vizsgáltam. Húsz éven át elég bűnügyet tanulmányoztam az élő gyakorlatban is, de annyi criment és oly feneketlen romlottságot — a legártóbb eszességgel párosulva — sehol nem láttam, mint a *haute police* aktáiban. Van ott nemcsak komoly politika, hanem derítő Macchiavelli-karrikatúra, nemcsak józan államraison, hanem tomboló egyéni gyűlölet, nemcsak messzeható ravaszság, hanem kacagtató korlátoltság, nemcsak földrengető forradalom, hanem ágyrengető szerelmi kaland is.

Magyarország története olykor más fordulatot kapott volna, ha nem is savát-borsát, csak legalább kénköves szagát érezzük a bécsi boszorkánykonyha titkos főztjeinek. Tarka, néha rikitón színes kalejdoszkóp csillog és sötétül a közönség előtt. Haszna pedig tán az, hogy egy csomó esemény útján hiteles módon

bemutatja Magyarország történelmi igazát és valódi ellenségeinek praktikáit, részben máig ható gaz tervek eredőit. Megmutatja a saját okirataik, leveleik, kémjelentéseik által, soha többé nem tagadható módon.

Ami az anyag földolgozását illeti, három részre osztottam: a *reformok*, a *szabadságharc* és az *abszolútizmus* korának csoportjaira.

Mivel pedig valóban dúskálni lehetett az eredeti akták és adatok közt, helyesnek látszott, hogy kidobáljam a tisztázottabb események ballasztját s arra vessem a fősúlyt, amit a *nagyközönség* kevésbé ismer. Kínálkozó tetszetős hozzászólást itt is, ott is elfojtottam, szép áthidalásokat félretoltam, — a tárgykörök ezért váltakoznak első tekintetre túlon túl és összefüggésük ezért látszik néhol lazának — hogy minél több *anyagot* hozhassak és fordíthassak magyarra. Ezért közlöm a »rebellió« iratait oly szárazon s hagyom el a tirádákat, melyekről a publikum jobb-rosszabb történelmi könyvekben olvashatott.

A história-tudomány iránt való mélységes tisztelettel csak mint közönséges dunaparti zsákhordó cipeltem föl a nehéz új nyersanyagot a hajó mélyéből. De ha szép és jelentős, nem az én érdemem, ha meg drágakő is akad közte, javát nem én csiszolom és ötvözöm. Az utánam jövő feldolgozók, a magyar tudomány reprezentánsai mutatják ki az igazi értékét.

A tehetős magyar intelligenciának kötelessége, hogy támogassa az új kultúrmunkát, amelynek tervezetéről illetékes helyen kértem fölvilágosítást. A titkok kapuja váratlanul kitért, de az eddig rejtett értékek magyarcélú *teljes* kiaknázása évekig tartó, költséges, fárasztó szakmunkát követel. És akkor jó néhány elavult történelmi könyvet is ki lehet hajítani az ablakon; országvilág őszintébbet és ránk nézve kedvezőbbet kap helyettük.

A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ FELADATAI.

Gróf *Klebensberg* Kunó, a *Magyar Történelmi Társulat* érdemes elnöke, akit teljes készséggel informáltam munkám anyagáról és tendenciájáról, azt mondta, hogy ezt a könyvet szívesen fogadják, mert fölhívja a nagyközönség figyelmét a következő részletes művekre. Magáról a levéltári anyagról és a magyar történetírás új feladatairól így nyilatkozott:

»A Magyar Történelmi Társulatnak *több nagy tudományos vállalkozása* indul meg. Az első főképen Magyarország török-korának új megvilágítását tűzte ki célul. Monumentális világtörténetről van szó, amelyhez Bécsben rengeteg anyag áll most végre szabad rendelkezésünkre. Egyedül I. Ferdinánd koráról négy vaskos kötet számol be. A konstantinápolyi követek nagytömegű jelentéseit is teljesen földolgozzák.

Parisba szintén kiküldünk egy magyar történészt, hogy a portának a francia királyokkal való levelezését is megkapjuk. Mivel pedig V. Károly és II. Fülöp levelezése a spanyolországi *Simancas-ban* van (a világ egyik legnagyobb levéltára), oda is küldünk historikust. A diplomáciai akták hatalmas gyűjteménye lesz együtt. *Minden oldalról megvilágítódik*: hogyan hozták nyakunkra a törököt, miért jött ide, mit tettek ellene, hogyan folyt le az egész korszak?

Új módszerrel folyik a munka. Nem úgy, mint a régi *kalásztát*, amikor az volt a divat, hogy egyik-másik fascikulusból kiszedtek egy-egy darab iratot, földolgozták, — sokszor csak részlegesen,— s többé más történetíró hozzá sem szeretett nyúlni ahhoz a kérdéshez. Hiányos, egyoldalú feldolgozó-módszer volt az. Ma egész nagy kérdések konglomerátumát ölelik fel s nem a személyi nézőpontok érvényesülnek. Az egész történelmi intézetet egységesen foglalkoztatják a korszakos problémák.

A második nagy munka a XVIII. századból való; főkép Mária Terézia gazdasági politikáját ösmerteti. Magyarországra nézve sok tekintetben igazságtalanul sújtó volt ez a politika és roppantul fontos, hogy minden részletét ösmerjük.

A harmadik, óriási jelentőségű korszak az az ötven év, amely 1823 és 1873 közt telt el. Nemcsak magának a kornak történetét, hanem vezető magyar egyéniségeinek valamennyi munkáját is napvilágra akarjuk vinni. Így gróf *Széchenyi* István művelt (a társulat 25 kötetre tervezi). A magyar nemzet történetének legkimagaslóbb korszakát eddig nem lehetett a közönség elé vinni. *Ferenc József* hosszú uralkodása alatt zárva maradtak a döntő fontosságú akták. Széchenyi munkáinak nemzeti kiadásán kívül szóba került Kossuth Lajos műveinek *kritikai* kiadása is, továbbá gróf *Batthyány* Lajos iratainak publikálása.

Három óriási iratcsomó beszél a *klasszikus* magyar porokról: *Lovassy*, *Wesselényi* és *Kossuth* messzeható jelentőségű ügyeiről. A súlyos bizonyságoknak hosszú sora mutatja, hogy ezeket a nagy politikai pereket Bécsben kezdeményezték és irányították. Ma már tisztán látszik: abból a célból, hogy a kiválóbb politikai akciókat kifejtő magyarokat ártalmatlanná tegyék és főképp "azokra sújtsanak le, akikről denúciánsok és spiclik mint aféle *összeesküvőkről* tettek jelentést.

Bécsben vannak az 1848—1849-es *magyar véstörvénytörvény* iratai is. A forradalmi kormány azokat a magyarokat állította a véstörvénytörvény elé, akik nem helyeselték Kossuth és társai mozgalmát. A magyar szabadságharc akkori megítéléséhez a Bécsbe vitt iratok rendkívül fontos adatokat szolgáltatnak.

A Történelmi Társulat elhatározta a magyar vonatkozású anyag *rendszeres* publikációját. Most hatan dolgoznak a bécsi levéltárban, de ez a szám kevés és a kutatók száma legalább kilencre fog emelkedni. Dr. *Károlyi* Árpád, a bécsi levéltár volt igazgatója irányítja a magyar kutató munkát két adjunktusa, *Szekfü* Gyula és *Eckhart* Ferenc segítségével. Rajtuk kívül a társulatnak még három ifjú tagja, *Hajnal* István, *Mályus* Elemér és *Luksich* Pál kapott megbízást. Gyakran tölti fent szabadidejét *Angyal* Dávid egyetemi tanár is. Az 1848-ig fennállott kamarilla és a nemzetiségi mozgalmak iratait Eckhart és Mályus másolják, az 1848—49-es magyar okiratokat Angyal dolgozza fel. Az emigráció történetét Hajnalra bízták. Széchenyinek Döblingben lefoglalt iratait pedig maga Károlyi dolgozza föl, a Bachék ellen folytatott magyar nemzeti küzdelem dokumentumaival együtt. Csupa derék kutató!

Gyönyörű anyag van a titkos levéltárban az 1860—67. évekből, elsősorban arról, hogyan készítették elő a kiegyezést először az ókonzervatívok s utóbb *Deák* Ferenc és köre. *Szögyény-Marich* László, az idősebb, gróf *Apponyi* György, *Sennyey* Pál és *Majláth* György, továbbá *Scitovszky* primás működésének legfontosabb bizonyosságai végre hiteles eredetiben olvashatók.

Deák körének, publicisztikai vezérkarának (*Csengeri* Antal, *Lónyay* Menyhért stb.) hátrahagyott iratait is kiadják. A szándék

az, hogy a 67-es kiegészítés *egész* megalkotása tisztán álljon az ország előtt.

Ép elég történelmi könyvünk van eddig, melyben több a föltevés, mint a valóság és több a fantázia, mint a pozitívum. Eddig nem fogtak hozzá elég készütséggel az ilyen munkához, de a legnagyobb baj az *anyagismeret* hiánya volt. Most végre a legtitkosabb aktához is hozzáférhetünk.

Ismétlem, hogy nagyon örülünk az ön munkájának, — mondta a Történelmi Társulat elnöke — s reméljük, hogy mint a szakmunkák *előfutárja* mindenütt rátereli a figyelmet a készülő sorozatos nagy művekre.«

Új magyarrontó aknamunka.

A volt udvari levéltárban néhány idegen történetíró is dolgozik és a maguk nézőpontjából, olykor nem ép valami jóindulattal csoportosítják és *kommentálják* az akták tényeit. A Történelmi Társulat legfontosabb tennivalói közé tartoznék az, hogy *másnyelvű könyveket is adjon ki*, de legalább egy német-, illetve francianyelvű könyvet. Ezt minél sürgősebben publikálni kellene, hogy a nagyobb művek lassú és nehézkes megjelenése előtt már kellő módon *ellensúlyozza az újsütetű magyarellenes tendenciákat*.

Mi ezentúl sem várhatunk semmi jót az idegen uraktól, még úgynevezett pártatlan történetíróiktól sem. A külföldiek legtöbbször hivatkoznak Magyarországgal szemben Metternich kancellárra. Lemásoltam a levéltárban Metternich valamennyi levelét, amelyet magyar ügyekben írt a nádornak. Ezekből pedig ellenmondást nem tűrően állapítható meg az, hogy milyen színpadi fényű beállítással ültették föl Metternichet a piedesztálra, s végre kiderül az is, hogy, *sok a tudva-tévedés hátrahagyott irataiban*. A hercegnő naplóját is megcsonkítva reprodukálták, mert közrebocsátója legfelsőbb parancsra *fontos részleteket törölt, sőt hamisítva eresztette a nyilvánosság elé*. Az intim följegyzések persze Metternichet mentették és más személyeket kompromittáltak.

A magyarellenes beállításokkal szemben Metternich leveleinek legjellemzőbb mondatait szó szerint fogom közölni; azonkívül az *acta secreta* rejtett szépségeit, az egykor igazán nagy urak egymás közt való szemfényvesztését — kijózanító nappali világitásban.

Mi lesz a bécsi levéltárral?

A bécsi magyar műkincsek ügye szöbakerült már a nemzetgyűlésen is. Gróf *Teleki Pál* akkor éppen csak a levéltári kincsek-ről nem ejtett szót. Pedig az archívumok számos irata igazolhatja ép a magyarság igazát némely műkincsek dolgában. Több bécsi iratban — nem szólva magának az okmányok történeti és kulturális értékéről — található annak dokumentuma is, hogy a *Kunsthistorische Museum*, illetve a *Schatzkammer* egyik-másik ritkasága, arany és drágaköves unikuma magyar tulajdon.

A levéltári magyar értékekről *Fejérpataky László*, a Nemzeti Múzeum igazgatója és az archívum-bizottság alelnöke a következőket mondta nekem:

— Régóta foglalkoztat bennünket a bécsi levéltárak magyar anyaga. Az első lépéseket ebben az ügyben már a Károlyi-kormány alatt tettük meg. Azóta többször tanácskoztunk itt a múzeum tanácstermében *Wlassics Gyula* elnökletével: hogyan, mit cselekedjünk. Dr. *Károlyi Árpád* alaposan informált minket. Gondosan foglalkozott az ügygel *Szalay László* is, akinek jelentős szerepe van az osztrák-magyar felszámolásban és a viszonyokat jól ismeri, mint a közös pénzügyminisztérium volt osztályfőnöke.

— Méltóztatott hallani róla, hogy a csehek és az olaszok már sok pótolhatatlan értékű iratot elvittek a bécsi levéltárból?

— Hallottam, hogy elvitték a *karlsteini* anyagot. (Ez a cseh királyok levéltára volt annak idején *Karlsteinben*.) Követelik továbbá a *Felsőmagyarországra vonatkozó iratokat*; a bányavárosok történetét illető okmányokat épúgy, mint a pozsonyiakat.

— Reméljük, hogy ezeket soha meg nem kapják, de mi lesz általában a bécsi levéltárak magyar anyagával?

— Sokat gondolkoztunk mi ezen. A kommün alatt megszakadt a tárgyalás. Utána változott formában föléledt a bizottság, mint aféle szerve a külügyminisztériumnak. Minthogy itt *Haus-, Hof- und Staatsarchiv-ról* van szó, például az uralkodóház családi vonatkozású iratait a Habsburgok igénylik. Sok *hungarika* sem kerülhetne most vissza, mert *nemcsak* magyar a tartalma, és általában jó volna talán, ha együtt maradna az egész anyag. Legjobbnek látszik a *compossesorátus* terve.

A tudósok javarésze mondja azt, hogy az óriási értékű anyag lehetőleg maradjon együtt, de bennünket az osztrákokkal *mindenkép egyenlő* jogok illessenek meg. A bécsi levéltár valóban kitűnő, modern apparátusú intézet, a tisztviselői kiválóan dolgoznak és helyiségeikben passzió a búvárkodás, oly gyorsan és kellemes formában járnak kezére a kutatóknak. Némely budapesti

könyvtár egy hónap alatt nem tud előkeríteni annyi iratot vagy könyvet, amennyi ott fõnt tizenöt perc alatt rendelkezésünkre áll. De azért már most okvetlenül biztosítékot kell szereznünk a tekintetben, hogy legalább ezentúl senki más nem visz el idegenbe a levéltár magyarérdekû anyagából. Most is nagyon dolgoznak odafent a *csehek*, — a maguk nézõpontjából tagadhatatlanul okosan.

A külön-egységes, *Pesten zsákmányolt* Kossuth-aktákat pedig, amelyeknek kiegészítõ csoportja a Nemzeti Múzeumban van, mindenesetre vissza kell kapnunk. Ezek közül néhány speciális jelentõségûit õsmertetni fogok. Az iratok nagy részét a hajthatatlan *Csányi* László és társai kivégzésekor foglalták le és »a fölakasztott gonosztevõk« aktáit hetven év óta jogtalanul tartják az osztrák állami levéltárban.

A REFORMKORSZAK IRATAI.

Jegyzőkönyvek a kamarilla üléseiről.

Magyarország történelmének megdöbbentő ismeretlen adatait találjuk meg azokban a jegyzőkönyvekben, amelyeket a kamarilla, vagy hivatalosan: *Staatskonferenz* ülésein vettek föl. A monarchia sorsának legfőbb intézői ültek össze, hogy meghallgassák a diszkrét *notice-okat*. Ezek meg a sok száz kém és tisztviselő rosszvoltából — a birodalom legsötétebb zugából is fölkívánt jelentések összefoglalása után — kerültek az államkonferencia elé. Magát az összefoglalást eleinte a kancellár, később a rendőrminiszter végezte és az első ülés, amelyen *Central-Protocolle* készült, 1834 május elsején folyt le. Gróf *Reviczky* Ádám, az adósságairól hírhedtté vált magyar kancellár tette a jelentést — rendszabályokról, amelyeket gyorsan végre kell hajtani a fölvidéki *magyar megyékben*.

Az első kémjegyzőkönyv.

Reviczky azt referálta, hogy különböző bizalmi jelentések, főképp Galiciában elfogottak vallomásai szerint nagyon terjed a »hazafias forradalmi« propaganda és átcsapott már Magyarországra is. A magyar kancellár mindent megtesz, hogy a lengyel mozgalom el ne hatalmasodjék, »bár kétségtelen, hogy a forradalmi eszmék áttörtek már«. 1834 április 17-ikéig 69 szökevényt fogtak el.

Itt látjuk első pontos nyomait a széleskörű spicli-szervezetnek. Bemutatták az ülésen *Czartoryski* Ádám nevének levelét, amelyben Parisból fölhívja a leMBERGI *Krosnovski* grófnőt: lépjen be egy nőegyesületbe és gyűjtsön a lengyel forradalmi menekültek javára. A kamarilla *Polizei-Mitglied-je* közli, hogy

a kellő intézkedés megtörtént. (A grófnőt elfogták, állítólag magyar részről való *válaszlevelet* is találtak nála.)

Az új rendőri és katonai szervezet nagyszabású munkát végzett a lengyel, olasz forradalmárok és az »ébredező magyarság« ellen. Az akták folytonfolyvást bővültek, tiszttára magyar vonatkozású jelentésekkel s nemsokára külön jegyzőkönyvet töltöttek meg *kizáróan magyar, illetve erdélyi* anyagból. A legkisebb papírszelet sem kerülte el a héjjaszemű kutatók figyelmét. Egy szándékosan apró példa: *Rotter* udvari titkár jelentést tesz a Cremonában talált cédulákról, amelyeken a következő fölírás volt olvasható: *Viva la giovine Italia, morte a por ci tedeschi!* A kis nemzeti tüntetés miatt háromszáznál több embert letartóztattak. Kétségtelenül bizonyítják a jegyzőkönyvek, hogy sokszor csak ilyen »büntettek« juttatták hosszú fogságba az olaszok, lengyelek és később a magyarok ezreit.

Miután pedig az önállósági törekvések oly széleskörű munkát adtak a spicli-szervezeteknek, a különvett anyagot ilyen új címmel halmozták föl:

Informations-ProtocolL
Ungarisch-Siebenbürgische Section.

Ez a cím fõdi a magyar história legkülönösebb lapjait, amelyeket eddig senki közülünk el nem olvashatott. A kényes íajtájú protocollumokat még az osztrák történetírók sem kaphatták a kezükbe. Már az 1837-iki följegyzések nagyobb részét óvatosan félretették ezzel a fölírással:

Nicht mittheilbar!

A következő apróságok és nagyobb események a »közölköhetetlen« anyagból valók.

Két magyar utazó.

Sorrendben az első: gróf *Dietrichstein* jelentése arról, hogy *Brüsszelbe* két rejtelmes magyar utazó érkezett, akikről a *Courrier Belge* is írt tavaly december 5-ikén. A lengyel forradalom emlékére ünnepséget rendeztek, amelyen a két magyar is szerepelt. Bécsben annyira számon tartottak minden hasonló kis epizódot is, hogy az államkonferencia azonnal megbízta

a haute police vezetőjét: nyomoztasson tovább Dietrichstein követ útján és szereztesse meg valamennyi kapható adatot a magyar utazókról.

Kiderült, hogy egy *Máriássy* Pál nevű fiatalember 1836 március 30-ikán a magyar helytartóság passzusával utazott külföldre, — azzal, hogy Krakón át Poroszországba megy a borkereskedés megtanulása végett. Máriássy egy kémnek elmondta, hogy a borüzlet csak ürügy s miután ő »a demagógiának Magyarországon nagyon elterjedt elveit« megkedvelte, *a külföldön is forradalmi összeköttetéseket akar szerezni hazája érdekében*. Kíséretében volt egy *Nyeviczkey* Kristóf nevű fiatalember, akit a lengyelek ugyancsak befogadtak társaságukba. Amikor aztán felelősségre vonták Máriássyt, »bűnbánóan« megvallotta, hogy a politikai eszméknek, amelyekért rajongott, nincs praktikus értékük, sajnálja az eltévelyedést s engedelmet kér, hogy egyedül Angliába utazhasson, ahol gazdasági ösmereiteit akarja kibővíteni. Az osztrákok ezt meg is engedték oly föltétellel, hogy eddigi tapasztalásairól a *haute police*-nek *kimerítő leírást küld* és Magyarország külföldi összeköttetéseiről jelentéseket tesz. Szóval: semmi baj, ha kémkedést vállal.

A jegyzőkönyvek margóján külön rovat: *Bemerkungen der Kommission*, az államtanácsi intézkedések és információk számára. Gyakran szerepel itt »Hofkonzipist *Cseremiszký*«, az áruló magyar. Máriássyról azt referálja, hogy Gömör-megyében született, exaltált fiatalember, míg *Nyeviczkey* zempléni származású és már Pozsonyban tagja volt a hírhedt ifjúsági együletnek. »Mind a kettő protestáns. A protestánsok szoktak általában mint borkereskedők utazni. Így tett *Király* és *Harsányt* Pál is.«

Cseremiszký rendkívül sok embert juttatott börtönbe, Máriássy azonban csak színleg vállalta a spicliskedést. Pár hónappal később már azt jelentik róla, hogy »magyar lator« és gondoskodtak róla, hogy Brüsszelből kiutasítsák. Ott a rendőrségen jegyzőkönyvbe diktálta azt is, hogy kísérője igazában nem *Nyeviczkey*, hanem *Beöthy* Ödön, az ösmert ellenzéki politikus. Végül báró *De Pont* azt ajánlja az államkonferenciának, hogy Máriássyt Belgiumból hozzassák haza, »bármily nehézségekkel volna ez összekötve«.

Spekuláció a nádor halálára.

A rendőrminiszter azonban nemcsak kriminalisztikai természetű ügyekkel foglalkozott, hanem sokkal inkább politikával. Általában oly események és személyek intimitásaival, amelyek az igazi, korrekt rendőrmunka körén kívül esnek.

Gróf *Sedlnitzky* 1837 április elején a következő titkos jelentést kapta Pestről tanácskozás, valamint szigorú eljárás alapjául:

— József főherceg közelálló elmúlása (nem következett be — a várt időben) bármily sajnálatos eseményt jelent, okosan kihasználva nagy előnyökkel járna. A magyar ellenzék most különböző frakciókból áll. 1. *Separatisták*. 2. *Protestánsok, akik vallásuknak Tiagyobb kedvezést óhajtanak*, j. *Kétségbeesettek, akik változáskor csak nyerhetnek*. 4. *Becsületes, de bornírt emberek, akik valóban hiszik, hogy az ország javát segítik elő és az alkotmányosságot óvják*. Mindezek a pártok a palatinusban látják azt a személyt, akitől terveik megvalósulását várhatják. Hogy mennyire volt igazuk, amikor a *kedvelt* palatinusra építettek, azt én nem merem meghatározni. Csak egy bizonyos: ha ő meghal, az ellenzék sarokköve pusztul ki helyéből; rögtön vége az eszmének, amely körül a frakciók egyesültek. Kisebb részekre szabadnak, akiket le kell és lehet küzdeni; nincs többé egy massa. Különösen a protestánsok lesznek *megfélemlítve*; Magyarországszerte ismeretes, hogy ő rendkívül kedvezett a nemkatholikusoknak; mivel pedig az ellenzék nagyrésze protestáns, ez a párt fog megrendülni. A legközelebbi konzekvencia az lesz, hogy a *megyegyűlések* a császártól új országgyűlést kérelmeznek. Ez a kérés *nem* volna teljesítendő, csak a törvényes időben — anno 1839 — kellene megtartani és addig locum tenens vagy helytartó vezetné az igazgatást.

Metternich kancellár (1837/544. szám alatt) *Sedlnitzky* aktáját ezzel a megokolással adta át a kamarillának:

— A magyar viszonyok egyik megfigyelője olyan véleményt fejt ki a mellékelt iratban, amely a magam érzelmeit teljesen födi. Annyira, hogy ezt a nézetet *szívből ajánlom* a konferencia tagjainak figyelmébe.

A legfőbb kémhatóság intimitásai.

Mintha *egy nagy bűnszövetkezet* lett volna Magyarország, úgy beszéltek róla az államkonferencián. Az 1837 április 8-iki ülésen előterjesztik báró *Lederer* magyarországi parancsnokló tábornok jelentését. Eszerint Magyarországon teljes csöndben

oly ellenzék alakult, amelynek célja a *Provinz* elválasztása a többi »koronaországától«. Ezt a legnagyobb energiával akarják végrehajtani. A tábornok még nem tud elég részletet az új alakulásról, mert korlátolt anyagi eszközei nem elegendők arra, hogy szélesebbkörű *kémrendszert* Szervezzen (»um ein Kundschafsystem in grösserem Ausdehnung«), bár ennek most roppantul nagy haszna volna, hogy az ellenzék *üzelmeit* kikutassa. A gutgesinntek nagyrészt elvesztik a bátorságukat és epedve várják azt az időt, amikor a kormány határozott rendszabályokkal fog a visszaéléseknek véget vetni.

A *Hofkriegspräsident* nagyon helyesli a tábornok nézetét. A kormány csapjon le és szüntesse meg a barsiak (Kossuth leghevesebb hívei) és a többi ellenzéki megye *szemtelen viselkedését* (freches Benehmen). Ami a titkos célokra való anyagi eszközök korlátoltságát illeti, ebben igazat ad a tábornoknak. A katonai *dotatióból* annyi kiadást nem fődözhet és gondoskodni kell *más úton-módon* is a titkos üzelmek szélesebbkörű megfigyeléséről.

Báró *De Pont* udvari tanácsos fölveti a kérdést, hogy a katonai hatóságok útján való nyomozás elég alapos-e és hogyan lehetne legjobban a kémrendszert naggyá szervezni. Végül az történt, hogy az állami igazgatás centruma (a kamarilla) számára tartották fenn a kémügyek legfőbb intézését is.

Általános szigort!

Gróf *Hardegg* referálja a beérkezett noticeok alapján, hogy Magyarországon egyre növekszik a *confusio* és már eléggé látszik: hogyan fog ez végződni. A kormánynak nincs elég törvényes eszköze a »nyugtalan fejekkel« szemben, mert ha ma *Kubinyi* Ferenc és Pestmegye más hírhedt szónokai hazárulás címén vád alá kerülnek, a pör öt évig tart és azalatt rombadól az ország. A nádor hasztalanul beszél. A pozsonyi ifjak elítélése, ahelyett, hogy jótékony rémületet (heilsamen Schrecken) terjesztett volna, a legzajosabb megyegyűléseket eredményezte. Csaknem mindenütt úgy volt, ahogy például Székesfehérvárt: valósággal botrányok történtek. Zichy ott a *fő faiseur*.

— Rebellió küszöbén állunk. Jobb volna Smyrnában ülni,

mint Magyarországon; egy szultánfi most a legboldogabb a világon, mert országában a civilizáció még nem haladt annyira, hogy a kötélről (das Strangulieren) már ne kellene tartani. Elég volt!

Kossuth fogsága.

Ferstl Lipót rendőrségi főigazgató jelenti, hogy május 5-ikén hajnalban elfogták a budai »Sauwinkel«-ben *Kossuth* Lajos magyar ügyvédet és szerkesztőt. *Ágoston* fiskális már hajnali négy órakor megtudta ezt Kossuth szolgájától, és *Wesselényi*, *Benyovszky*, *Enzsel* és más »intimusok« társaságában úgy nyilatkozott, hogy ha Kossuth bűnös, akkor ők legalább is annyira vétkesek. (1837. májusi jegyzőkönyv:)

— Úgy látszik, ezek az alakok nagyon félnek tőle, hogy még rájuk kerül a sor. (Később tudvalevőleg *Wesselényi*t is elfogták.) Biztos, hogy az ellenzék roppantul elkeserítette és fölizgatta Kossuth elfogatása, de még inkább vak híveit, *a nagyon romlott* ifjakat. Gondoskodnak Kossuth szüleinek és testvéreinek egzisztenciájáról, mert ő volt a család egyetlen eltartója. Az ilyen részletekből kétségtelenné válik még az alsó osztályok növendékeinek a romlottsága is, mert hisz olyan emberért rajonganak, aki Őfelsége ellen két szennyiratot mert alkotni.

Sedlnitzky rendőrminiszter a kamarilla tagjaival együtt aljasul züllöttnek nevezi a magyar ifjúságot, mert a »szabadságjogokat vivátozta«.

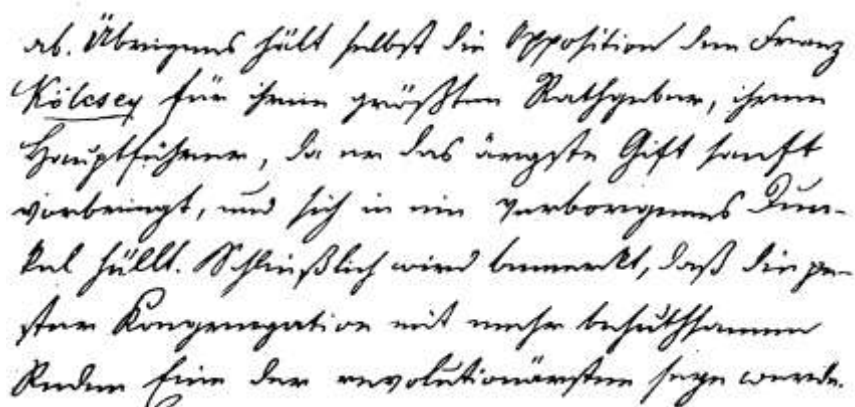
— Titkos gyűlés is volt *Ágostonnal Ráday*, *Harsányt* és mások részvételével. Elhatározták, hogy Kossuth lapját fönntartják, de sok szerkesztő kell, hogy a kormány dolga ne legyen olyan könnyű, ha mindet el akarja fogni. Eddig *Harsányi Pál*, *Kazinczy Gábor*, *Varga Lajos* és *Lukáts* jelentkeztek szerkesztőkül. Május 22-ikén megyegyűlés lesz, amelyen csak a Kossuth-üggyel foglalkoznak és főképp az ifjúság akar minden módon bosszút állni. Le kell törni a szarvukat! Arra is vigyázni kell, hogy Kossuth semmiféle értesítést ne kapjon a külvilágból.

Pár nappal később báró *Lederer* magyarországi parancsnokló tábornok jelenti:

»Nagyon helyesnek bizonyul, hogy katonai szervek végezték Kossuth letartóztatását és magyar gránátosok csapata hajtotta végre, mert így beigazolódik, hogy a magyarországi zabolátlan és antimonarchikus csoport gaz üzelveit épenséggel nem helyesli mindenki s a magyar csapatok odaadása egy pillanatra sem ingadozik.« (A magyar gránátosok *horvátok* voltak.)

Ebből az alkalomból merül föl a *Militär-Confidentek* terve; meg is szervezték a kémcsapatot magyarországi katonák közt, mert »a polgári rétegekkel való érintkezés közben is sok becses anyagot szerezhetnek és visszautasíthatják az egyes inszinuációkat«.

Gróf Sedlnitzky, sőt a magyarországi *gutgesinntek* szerint; az izgalmat azzal lehetne letompítani, ha a dinasztia ellen való felségárulási szándékot Kossuthra lehetne bizonyítani. Jó volna a szájas. *Kubinyi Ferenc, Ágoston* és mások ellen is port indítani a Kúria nyilvánvaló megrágalmazása címén. Különösen

ab. Überhaupt fällt nicht in Opposition dem Antrag
Kölcsey für einen gewissen Parteizweck, indem
Spruchverfahren, die von der Regierung nicht
zurückgeführt, und sich in ein Verfahren
überführt. Offiziell wird bemerkt, daß die
Antrag Revisionen mit einer bestimmten
Anzahl für die ungelösten Fälle war.

Sedlnitzky rendőrminiszter jelentéséből.

(Az államkonferencia 1837 május 20-iki ülésén.)

a *bariakkal* szemben kell eljárni. — minden a kormány energiájától függ. Egyébként maga az ellenzék *Kölcsey* Ferencet tartja 'legnagyobb tanácsadójának, fővezérének, mert a legártóbb mérget oly szelíden találja föl és magát rejtelmes homályba burkolja. Végül meg kell jegyezni, hogy a pesti megyegyűlés a legforradalmibbak egyike,

Kossuthról minden hónapban jelentést kapott a kamarilla. Mivel ösmeretlen adatokat is tartalmaz és jellemzi az egész rendszert, itt közlöm a jelentések kettejét:

1817 szeptember 17. Az elfogott Kossuth négy személy, köztük saját képviselője, *Benyovszky* és *Cinege* fiskus előtt kijelentette, hogy az ügyész ellene törvényellenesen és despotikus módon járt el. Rágalmazó alapon gyártották a lázadás

meg a hűtlenség vádját. Éjszaka megrohanták a lakását, irataitól megrabolták és úgy bántak vele, ahogyan talán még soha nemes emberrel ebben az országban. Megkérdezte, hogy másokkal, báró *Wesselényi-vel* és *Balogh-gal*, akik ellen a fiskus eljár, épp úgy bántak-e? Választ nem kapott. Végül kérte a riskust, hogy ne húzzák-halasszák már annyira az ügyét. Érdeme szerint bánnak el vele!

Pest, december 22. Kossuth már gyakran arra vetemedett, hogy a szüleinek szóló levelekbe olyan megjegyzéseket csúsztasson, amelyek tilosak,— nem egyeznek a föltételekkel, melyek alatt megengedték neki a levelezést. Minden alkalommal óvták, hogy a határt át ne lépje. De december 8-ikán apjának mégis olyan levelet irt, amelyben viszonyait izgató módon festi. Már a dátum: »fogságom 218-ik napján« s ez a kifejezés: »áldozatul esni a nemzetért«, vagy ez: »emlékezés Miklós napján egy jó baráttra« (báró *Wesselényi* Miklóstra), akinek a szegény fogoly legdrágább kincsét, bizalmát adja emlékebe, hogy gyermeki és testvéri kötelességét részben ő helyette végezze, míg alatta is össze nem omlik a színpad, végül fogságának borzasztó ecsetelése stb., — mind azt a tendenciát árulja el, hogy a levélnek atyja által országszerte való elterjesztését várja, mint az sommás kihallgatásakor történt, amely számtalan másolatban cirkulál az egész országban és »mesterműként« olvastatik ...

— Ezt a levelet beszolgáltattak *Fejesnek*, a *causarum regali-um* Vice-Directornak, aki a szükségest közölte Kossuth szüleivel és őt magát emlékeztette a *Generalkommando* által, hogy az előirt korlátok közt maradjon. Jo lesz vigyáznia! Kossuthot ez fölizzgatta és miután a terve meghiúsult, *ügyvédi fogásait ránkagatta elő* és a katonaságot okolta a levélügy miatt. Fiskálisát kérte, hogy levelét a pörhöz mellékeljék. Az ügyvéd négy hatósági tanú előtt látogatta meg. Kossuth fölebbezésében azt akarja kimutatni, hogy a tábla törvénytelen ítéletet hozott. (Négy esztendei várfogságra ítélték.) ...

Aztán *Sebes* kapitánytól nagy keserőséggel kérdezte, hogy szabad-e nyíltan beszélnie? — »A kellő határok közt igen«, — felelt a kapitány. Kossuth kifejtette, hogy szabadlábón akarja védeni magát. Erre a törvény neki jogot ad és föltétlenül ragaszkodik hozzá. Ami lefoglalt iratait illeti, megígérték, hogy védelméhez is fölhasználhatja, de mégsem kapott vissza semmit. Végül panaszkodott a parancsnokra, akit nem ismer el bírójául és elvárja, hogy levelét is kiadják.

— Az ilyen *exaltációk* elterjesztése nagy szenzációt keltene az országban és gondoskodni kell róla, hogy titokban maradjanak.

Kossuthot szigorúbb bánásmóddal sújtották; de azután is, hogy rabságából az amnesztia kiszabadította, *megfigyelés* alatt maradt egészen a szabadságharcig.

A spiclik Wesselényiről.

Kossuthal kapcsolatban — mindjárt a letartóztatás után — ezt jelentik báró *Wesselényi* Miklósról:

Egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy elkeseredését a kormánnyal szemben nyilvánítsa és forradalmi érzését hangoztassa. Különösen megtette ezt május 8-ikán abban a fölszólításban, amelyet a Kossuth-család támogatása dolgában küldött a «patriótáknak». Ez a támogatás azért fontos, mert így a család Pesten maradhat és általa fönntartják a Kossuthal való összeköttetést. A bizalmas tudósítások megállapítják, hogy Kossuth zugligeti szobájában több ellenzékivel tanácskozott. Látogatói közé tartozott báró *Vay* Miklós és *Kovács* szolgabíró is. Az utóbbi *Schedel* Ferencet, a medicina doktorát és a tudós társaság titkárát tartja az elfogottak árulójának. (?) Azt is állítja, hogy Eötvös József királyi fiskálisnak még sok kellemetlenséget kell eltűrnie. Meg is történt, hogy az ablakait beverték és szobájába is belőttek. A szoba egyik ablaka alatt, amely mögött Kossuthot őrzik, ezt az izgató tartalmú cédulát találták:

*Gyászéj! a haza hőkeblű polgárát messze ragadni
Engedi, 's a' szent ügy sírba leszálla vele.*

Wesselényi leginkább terjeszti az elkeseredést és lázítja különösen a szegényebb nemességet. Meg is figyelték minden lépését. Egy jellemző adat: szeptember havában Pozsonyba utazott s a hajón csak *Somogyi* Antallal állt szóba, de ezt a beszélgetést is kihallgatták. Wesselényi tovább ment Bécsbe, ahol két nőt bíztak meg vele, hogy a »bővérű bárót« hálózzák be, de ez a terv nem sikerült.

A magyar „titkos társaságok”.

Újabb *Notize*:

— Pesten és vidéken is terjesztik azt a hírt, hogy Wesselényit »igazságtalanul üldözik Bécsből«. Széchenyi (ezt a leghitelesebb helyről tudom) Wesselényit túlhevésnek tartja, de viszont megnyugtatónak mondta, hogy *Kölcsey* vállalta a védelmet. Széchenyi társaságából kaptam ezt az értesítést:

»A fiskus vádja szerint Wesselényi lealacsonyította a királyi méltóságot és lázító beszédet mondott az állam ellen *Nagykárolyban*. De hát épp oly beszédet tartott a főrendek előtt, mikor a nádor is jelen volt: felhívta ugyanis a figyelmüket arra, hogy miféle komoly veszedelmek támadnak, ha a nemesség megtagadná a jobbágyoktól az örökváltságot. A nagykárolyi beszédet elferdítve továbbították, a többi közt Bihardiószegre.

Innen a kópiáját *Zichy* gróf *felküldte*. Szóval: denunciált. És ez a »kipótolt«, azaz elferdítve összeállított beszéd-részlet volt a vád főtámasztója:

— A kormány család álarcot tévén ocsmány képére, kiszedte-vonta kilenc millió ember zsírját és most csak azt várja, hogy a kilenc milliót úgy ellenünk ingerelvén, ő légyen a szabadítónk; de jaj nekünk, mert akkor szabad emberekből rab-szolgákká leszünk!

Szükség van több más vádpontra is. A fiskus gondoskodott is róla. Hangoztatni fogja Wesselényivel szemben, hogy *A titkos társaságokkal kereste az érintkezést Biharmegyében és gyanús alakokkal levelez*«.

Később derült ki, hogy *a társasköröket, casinókat állítottak be mint titkos társaságokat*. A gyanús emberek sorába pedig olyanok kerültek, mint *Deák, Kölcsey, Kossuth*.

Wesselényi „cinkosai”.

Gróf *Sedlnitzky* rendőrminiszter referálja:

Wesselényi báró mindenütt látható, de a látogatásai csak *Lónyay* Gáborra, *Benyovszkyra* és (Vigyázat!) *Kendeffy* grófnőre szorítkoznak. Netti előtt kijelentette, hogy az országgyűlés kétségtelen összeül 1838 márciusában és addig — reméli! — meg fognak kegyelmezni a várbörtönben szenvedő *Kossuth*nak. De talán ő is kegyelmet kap. *Ráday* Gedeon anyja, valahányszor fiának a pörére emlékeztetik, elájul, ami egy *Prónay-lánynál*, így mondta *Wesselényi*, csak természetes. Most különben az a legfőbb dolga, hogy pöriratait másoltassa és szétküldi 22 vármegyének, amelyek fölkérték rá. Ebben a munkában kezére jár egy *Veres* nevű ember, aki azelőtt *Kossuth*nál dolgozott és aki titkára lett a többnyire román földön tartózkodó *Kovács* helyett. (Talán *kapható* ez a *Veres*?)

Wesselényi körül látni újabban a dunántúli *Zichyket* is, *Ödönt* és *Jenőt*, akik folytatják büntetendő magatartásukat a fejevári megyegyűlésen. A jóérzelműek elszörnyülködésére számos kortest napidíjjal látnak el, hogy minden rend és tekintély ellen való aknamunkájukra felhasználhassák őket. A jóérzésűek remélik, hogy hatékony példát fognak velük szemben statuálni s a kormány minél előbb intézkedik — minden irányban.

Lovassy, a „fegyenc”.

A rendőrminiszter jelenti, hogy *Lovassy* László, a nemrég *Spielbergbe* szállított fegyenc engedelmet kért szüleinek való levélírára. Ezt a szabályokkal ellenkező kérést egyáltalán nem

támogatja, — legfőjebb annyit engedne meg, hogy három havonkint értesítsék (hivatalos úton) Lovassy szüleit a fegyenc egészségi állapotáról. (Annál jobb Lapsánszkynak, aki *denunciált*.)

Lovassyék ügyében tömérdek a kémjelentés. A pozsonyi ifjakat, *Lovassy* Lászlót, *Lapsánszkyt* (eleinte), *Tormássy* Jánost és *Lovassy* Ferencet, mint gonosztevőket kezelték: »wegen ihrer gegen das Wohl Sr. Majestät und zum Umstürze der Verfassung in den Jugendvereinen gehaltenen Reden und zwar die 2 ersten zu einer 10- und der dritte zur 1 ½ jährigen Kerkerstrafe verurteilt, der vierte hingegen aus Abgang der Beweise losgesprochen wurde.« (Lovassy később megőrült.)

Következnek a »Meldung«-ok: A megyegyűlések elvetemülten tüntetnek a pozsonyi ifjak mellett s ez az ügy főlrázza »a szunnyadó természetűeket«. Újabb jelentés: Kárász septemvirt, akinek elnökletével a Lovassy-pört tárgyalták, nagyon meg kell jutalmazni, hadd lássák a hívek, hogy a kormány tud hálás lenni; a »Stephansorden« se volna kevés neki. Egyben vigyázni kell a Wesselényi-pör bíráira, hogy a *felsőbb érdekek* csorbát ne szenvedjenek.

Vádak nők ellen.

A nyilvánosság elől *teljesen elzárandó* jegyzőkönyvek közt találtam ezt:

Keglevich gróf jelenti Budáról november 23-ikán, hogy a gömöri, nógrádi, soproni, turóci és sümegi megyegyűlésen mi történt, Gömörrel pedig külön közli:

»A pártok hangulatán kívül nagyon figyelemre méltó a nők érzelmeinek leírása is, mert egyúttal a férfiak igazi fölfogásának mértékét jelenti. A többi közt *Máriassy* Zsigmond felesége úgy nyilatkozott, hogy a király beteges és a kormányzásban nincs része, hogy a csúszó-mászó *Pálffy* kancellár szegénysége miatt mindent megtesz, amit a kormány tőle kivan, azért sajnálni kell gróf *Reviczky* távozását. Ez az asszony mondta még, hogy a hazafiak minden fáradozása hasztalan a mostani helyzetben és csak a jobb nevelés, valamint az igazi haladás segít majd. A katolikus papság ellen is kitört ez a nő.«

Másik jelentés közli, hogy milyen veszedelmes asszony Gödöllőn a *Grassalkovics* hercegi tótumfak, *Lipovniczky* felesége, aki okosságával és mozgékonyságával nemcsak pesti asszonyokat, de sok férfit is fölülmúl. Összeköttetésben van a pesti

hazafiakkal és fontos szolgálatot tesz az ellenzéknek, amely Pesten már nem tud eléggé »biztonságban« dolgozni. Lipovniczkyné hangoztatta, hogy már rég fegyvert ragadott volna, ha férfi volna és úgy viselkednék, mint a lengyelországi Platter grófné.

— A nemzetnek --- mondta — be kell látnia, hogy egy ilyen német kormány alatt nem élhet. A szolgálalkü miniszterek persze másnak és így a magyarnak sem kívánják a szabad életet. Nem is várhatja tőlük ilyen körülmények között, hogy a magyar nép javát és szabadságát elősegítsék. Ez a kormány a nemzettel épp oly kevésbé fér meg, mint tűz a vízzel. Ha férje nem volna épp oly hazafias érzelmű, mint ő, azonnal faképnél hagyná. — nem úgy, mint ahogy a nemzet teszi a kormánnyal... Es hogyan beszél ez a mi a Kossuth- és a Lovassy-féle bűnügyekről!

A magyar nőkkel szemben is teljes erélyre van szükség!

A magyar színház és Vörösmarty.

A magyar színház megnyitása — mondja a kémjelentés — Pesten teljes joggal vonta magára a jóérzésnek figyelmét és különösen sokat beszélnek az *Árpád ébredése* című előjátékról, amelyet Vörösmarty Mihály írt a megnyitás alkalmára. Ez az előjáték *sok izgató részt és keserű kitörést* tartalmaz a németekkel szemben.

A rendőrminiszter nagyon elítéli, hogy az »Arpad's Erwachen« című irkafirkát a színpadra engedték.

Külön hosszú jelentés referál a »Fóti dal«-ról. Elmondja, hogyan született Vörösmartynak ez a költeménye Fáy András fóti szüretjének alkalmából. A magyarokba vetett hitet egészen megingathatja a császárban az a jelentés, mely szerint a Fóti dalnak a királyról zengő sora nem odavaló és Vörösmarty csak azért írta volna, hogy a cenzúra átengedje a verset. A kémjelentés ezt azzal igyekezett bizonyítani, hogy *Pulszky* Ferenc nagy »*Chmapagnade*« közben a királyról szóló sorok nélkül szavalta el a verset.

Spiclik az akadémián.

Az államtanács kínosan föltűnőnek mondja azt a referátumot, amely a magyar tudós társaságnak 1837 szeptember 10-iki üléséről a jelenvolt »megbízott által« küldetett.

— Az ülés elején páter *Gegő* volt pesti prédikátor tett jelentést a Moldova-hercegség területén, *magyarok* közt való utazásáról. *Gegő* számított a hallgatóság »izguló lelkiületére« és a mostanság szokásos beszédek sorából is kivált az övé, ami a hatást illeti. *Gegő* beszámolója nyomtatásban ugyancsak megjelenik, hogy a bennefoglalt princípiumokat az egész magyar világban széthintsék. A páter különösen a Romából küldött olasz papokat vádolja meg azzal, hogy Moldova magyarjait »denationalálni« akarják és hogy a göröghitű papság is nagyon buzgódik a hivek szerzésén. (*»Ihre Seelen durch ein Gläschen Brandtwein zu gewinnen, um sie mit dem Religionswechsel zugleich zu denationalisieren.«*) A hasonló nevetlen kifejezések nem tévesztik el a hatást s a páter beszédét nagy tetszéssel fogadták. Különbben is feltűnő, hogy amíg ennek a páternek épp úgy, mint *Czuczor* benedekrendinek Pestet el kell hagynia, távozásuk előtt folyton nyilvánosan szerepelnek. A társaság titkára dr. *Schedel* és környezete valósággal kikényszerítik az ilyen föllépéseket. Ő viszont egész társaságával együtt *Wesselényi* Miklós és *Károlyi* György közvetlen befolyása alatt van. Az ülés igazolta, hogy dr. *Schedel* nagyon is hatni tud magára az elnökre, gróf *Teleki* Józsefre. Mert ez megvédte a sajtó jogos vádjával szemben, amely szerint dr. *Schedel* a pályairatok szerzőit már a kéziratok beküldése előtt ismeri és az ilyeneknek adhatja ki a díjakat. (*Toldi-Schedelt* többször rágalmazzák.)

— Általában ez a társaság politikai tendenciát vegyít tudományos hivatásába még a díjak kiosztásánál is. A társaság egyik szabálya az, hogy ha a díjat érdemlő mű nem is jutott a cenzúra elé, mégis kikaphatja a díjat. Ezt a körülményt kihasználják úgy *firkászok*, mint *írók*, hogy a liberálisok túlnyomó pártjának kedvébe járjanak és a díjat zsebrevághassák. De főképp arra használják ki, hogy a társasághoz benyújtott kézírataikban a korona, a kormány és a vallás ellen való kifakadásokra vete-medjenek. Persze a művek nem jelennek meg nyomtatásban, de a társaság tudományos hivatásával nem fér össze, hogy a tudós testület politikai tanoncokat neveljen, vagy a vallás és a kormány régi ellenségeinek szabad utat adjon, ami átkos szenvedélyeik kielégítését illeti. Annál tilosabb ez, mert az ilyen kéziratokat megőrzik és később a társaság idegenek számára is megnyitja könyvtárát, az ifjúság hozzászokik ilyen kéziratok olvasásához és azokból éppen nem a legjobb tanokat szivja magába.

Ezután a »Bemerkungen der Kommission« rovatában olvasom:

— A legfelsőbb k. k. rendőrségi hivatal reprezentánsa (főként *Ferstl* k. k. tanácsos előadásából) megállapítható, hogy a jelen *rapport* csak újabb bizonyosság arra, miszerint a magyarországi cenzúrát okvetlenül és minél gyorsabban organizálni kell. De

hogy a magyar tudóstársaság üzelmeit megszüntessük, kötelezni kell arra, hogy a kéziratokat még a díj odaítélése előtt mutassa be a cenzúrán és a nem engedélyezett kéziratok *sem díjat nem kaphatnak, sem a társaság könyvtárába nem tehetők el.*

„A vidéken még rosszabb a helyzet.”

Ad acta 27/9837. szám alatt meséli a titkos jegyzőkönyv:

— Nagyon téved, aki azt hiszi, hogy az ellenzék Pesten legerősebb, legbátrabb és legelszántabb. Mert a vidéki már sokkal messzebbre jutott és mindenütt, ahol megfigyeltetett, a legnagyobb tevékenység jellemzi. A pesti ellenzék, úgylátszik, jobban ismeri az ország helyzetét és a nemzet ájultságát, de azt is tudja, hogy teljes gondossággal megfigyelik. És ezért minden mozdulata megfontoltabb és óvatosabb. De *in partions* sokkal többre vetemednek az ellenzékiek, mert nincs annyira rajtuk a kormány éles szeme s a spionoktól is kevésbé félnek. És hihetetlen, hogy mekkora a feszültség a kormány és a nemzet között! *Mintha a vidéken mindenki az ellenzékhez tartoznék,* még pedig egyáltalán nem a jó értelemben, ahogyan néhol a városban. Itt legalább az alkalmazottak, hivatalnokok királypártiaknak látszanak. A vidéki ellenzék valóban hatalmas és a nemesi lakosságot teljesen hívévé tette. Nem kis baj, hogy ilyen érzelmű *a szép nem is.*

A rendőrminiszter *egyetlen* jelentése a következőket bélyegzi meg, mint javíthatatlan gonosz ellenzékiet:

Máramaros vármegye: Asztalos Pál és Péter, Csiszár Mihály, Kovássy Károly, Mihályi Gábor főbíró, Szaplanczay József, Nánássy Lajos.

Bihar megye: Beöthy László, Ercsey Zsigmond, Fráter Pál, Fényes Károly, Nagy József, Szlávny János, Reviczky Frigyes, Bernáth József, Bessenyei és Tóth Dániel.

Trencsénmegye: Marcibányi és Borsiczky István.

Gömörmegye: Szentiványi Károly, Ragályi Károly, Fáy Ágoston, Szentmiklósy Győző, Hevesy Bertalan, Rakovszky József, Abaffy János és Draskóczy első alispán. A főbűnös azonban *Majthényi* Hermann, a pozsonyi jurátus-egylet jegyzője és lázítója, aki eltűnt, de nagyanyjánál, özvegy Noszlópnénánál egy kis városban elfogták. (»Höchst gefährlich.«)

Erdélyi országgyűlés: Bethlen János, Teleki László és homokos, Degenfeld Ottó, Kemény Ferenc és Dénes.

A legutóbbiak közül idézem egynek az esetét, hogy bemutassam: milyen vádak alapján jutottak sokszor börtönbe a legtisztesebb magyarok. Szó szerint citálok:

— Dionys Kemény schrieb die Beschwerden auf i8o Bogen nieder, in welchem Aufsätze unter anderen auch die Worte: »Nero, Heliogabalus, Aqua tofana, Volkssouverainität, Caligula, die pestilenziatische Substitution und das schauerhafte Joch der Regierung« vorkommen.

Rosszindulatú módon kiszakított és egymás mellé csapott szavak alapján tettek vádat a magyarság vezetői ellen.

A legszomorúbb tény az, hogy a *bécsi magyarok* egy része is készpénznek vette az ebül gyűlt protocollum-anyagot és döntéskor ellenőrzés nélkül, tisztára a kémek tény-csoportosítása alapján szavazott *magyarellenesen*. Ravasz ferdítések és valótlanosságok, amelyek olykor már három-négy fascikulussal odább alaptalanoknak bizonyulnak, mint hiteles okmányok kerültek a jámbor császár elé.

Hevesi megyegyűlés.

Minden »congregatio«-ról részletező jelentést kaptak a bécsi urak, de általában is a »vidéki hangulatról«. Aki több száz ilyen jelentést végigolvasott, az könnyen megállapíthatja, hogy mennyire rosszindulattal figyelték főnről a magyar eseményeket. Pontosan számító ravaszsággal »összegezték« a tényeket, és állandóan úgy tálalták föl a császár elé, hogy *minél ellen-szenvesebbnek mutassák a magyarok vágyait és legszerényebb óhajait is*. Évtizedek munkája, amely végre most tisztán megítélhető, juttatta hazánkat a végső elkeseredésbe.

Gróf *Sedlnitzky* rendőrminiszter egyik legszelídebb »Vortrag«-jával kezdjük. Az április 4-ikén tartott *hevesi megyegyűlésről* számol be. Már elején kiderül, hogy a jó alattvalók, a gutgesinhtek igenis kedvelik az adminisztrátori rendszert és tetszéssel fogadták az új hevesi adminisztrátort, Hofrath *Gombost* is. Aztán sorra beárujják a renitenseket.

Az első, *Jósa* György, arról beszélt, hogy mennyire jogtalanul ítélték el a pozsonyi ifjakat; a kormány, amelynek 300.000 szuronya és 20 évre való muníciókészlete van, nem kellett volna hogy úgy féljen a néhány ifjútól. *Beöthy* Lajos bihari aljegyző nyíltan elmondta, hogy a személyi biztonság

megszűnt. *Almassy* Károly, *Papszász* József, *Fejér* aljegyző és *Csiky* Lajos hasonlóan beszéltek. Az első azt mondta, hogy irtózik az ilyen fölrattól: »Justitia regnorum fundamentum«, mert a kormánynak ma csupa vásárolt és megvásárolható szolgálja van. Még sokkal sértőbben beszélt *Recsky* András, »ez a gazember, aki szerint az ország mostani sorsa szomorúbb, mint akkor volt, amikor a félhold ragyogott Eger tornyán«. A gutgesinntek morajjal fogadták ezt a beszédet és a fiskus képviselője nyilvánosan visszautasította. A »lármas és sértő« vita eredménye az volt, hogy az ifjak elítélése ügyében enyhítést kérnek az uralkodótól. *Recsky* még arról is merészelt beszélni, hogy nálunk »a szabadságot lábbal tiporják«. Gúnyosan szólt erről, még pedig *Almássy* Pállal együtt, hogy a mostani »nagyszívű és a magyarban remekül jártas« *Reviczky* kancellár alatt nem követelhető a latin tárgyalás és minden határozatot is magyar nyelven fognak meghozni.

A bécsi kamarilla 1837-ben szemtelenségnek tartotta azt, hogy a magyarok magyarul beszélnek.

Nagy vihar közepett tárgyaltak arról a büntetőpörről, amelyet gróf *Keglevich* Miklós ellen indítottak. »A sértő kifejezések csakúgy röpködtek« és követelték az ítélet megsemmisítését. *Puky* László, *Papszász* Lajos és *Almássy* Károly »szidalmas szavai« után az alispán és *Zábráczky* főügyész lemondtak.

Miskolc és a gonosz szellem.

Hogy a »kormányintézkedésekben« milyen intenció vezette a kamarillát, azt megvilágítja ez a kis jelentés:

— A borsodmegyei Miskolc, amely nagyon népes, jómódú és jelentékeny »Kron-Marktflecken«, szabad királyi várossá való emeltetését óhajtáná. *Sedlnitzky* gróf ezt ajánlja, mert általa a legfelsőbb *Aerar* részére jelentős bevételi forrás nyílik, továbbá ez a piac a megye káros befolyása alól elvonatik és a hatóságok iránt hűségesebb polgárok *megóvatnak a borsodi rendek gonosz szellemétől*.

Mindezek alapján a kérés a magyar udvari kancellária révén teljesíttessék.

Erdélyi árulkodás.

— Vésztjósító kémjelentések érkeznek Erdélyből. (*Überwachungsorgane* arbeiten dort sehr tüchtig.) A diákok és általában liberálisok magukviselte tűrhetetlen. Szolnok vármegye-

ben a főagítátor most *Weér* Farkas, aki mindent fölforgatna; Küküllőben gróf *Teleki* Domokos, rendkívül excentrikus alak; ezeket most választották be. A főispán hibázott itt; meg kellett volna akadályozni, hogy bejussanak ráadásul még az országgyűlésbe is. Semmi jó nem várható az országgyűléstől, miután azok sem ismerik kötelességüket, akiknek elsősorban kéne a lelkekre hatni.

Hardegg gróf közli még ezt az erdélyi *noticot* az államtanács ülésén:

— Megfigyelés útján értesültünk róla, hogy *Degenfeld* Ottó gróf »elegáns francia stílusban« leírja az ország szokásait és egykori kedvese, Wesselényi Polixéna gondoskodott a Parisban való kinyomtatásról. Ez a gróf egyoldalú liberális s azok közé tartozik, akik a zavaros helyzetet okozták. Egész lénye esztelen. Minden újat meg akar honosítani, akár illik az erdélyiekre, akár nem, csak azért, mert divat és mert francia szellemű. A testvére is utazik a tavasszal.

Egy lázító vers.

Sedlnitzky rendőrminiszter jelenti *Kuthy* Lajos »állítólagos« íróról:

— Körülbelül július havában történt, hogy ez a *Kuthy* egy szép kötésű könyvet adott át *Beöthy* Lászlónak. Az általa írt mese (das Hajmorthal) volt a könyvben és Lovassy verse (Klagelied), amelyet a börtönben írt. *Kuthy* a Váradon összegyűlt főagítátoroktól 200 forint honoráriumot kapott; *Beöthy* László, *Klobusiczsky* volt alispán, báró *Wenckheim* békési alispán, aztán *Almássy* gróf, *Frimont* gróf és *Toperczer* Jenő adtak legtöbbet. A költői mese hosszasan írja le, hogyan cipelnek el egy Hajmor nevű fiatalembert durva zsoldosok éjszaka a szüleitől. Zokogó beteg édesanyjának a következő frázist mondja, amely alól kilátszik a lóláb: »trauere nicht Mutter, denn es lebt noch ein Gott, es lebt noch ein Vaterland«.

A jelentés négy sűrű oldalon ismerteti a »lázító« tartalmat, aztán az »Oberste Polizei Hofstelle« képviselője megjegyzi, hogy az író ugyanaz a *Kuthy*, aki már a pozsonyi ifjak közt szerepelt és nem engedték vizsgára, majd Erdélybe ment Kossuth expeditorával, *Farkassal* s Kolozsvárt együtt szerkesztették a Kossuth-féle országgyűlési lapot. Ófelsége parancsára kiutasították őket, mire *Kuthy* szülővárosába, Nagyváradra, majd pedig Pestre ment.

A »vizsgálat« megállapította, hogy *Kuthy* műve hazaáruló tartalmú és tele van »demagóg célzatossággal«. Hajmor völgye,

a szerb mese, nem egyéb, mint »maszkírozva« Lovassy elfogatása, pöre és elítéltetése. A leplezés, vagy a hatás fokozása céljából, Kuthy Hajmor-ja a vérpádon pusztul el. A jelentés vége szószerint:

— Die Sprache der Gedichte ist ungewöhnlich aufreizend und geeignet, um die Sympathie der Altern, an Verwandten und Freunde aller jeniger, *die in einer ähnliche Lage dereinst kommen können*, aufzuregen.

Kiderült még, hogy a diákok titokban sokszor lemásolták Kuthy művét és több példányt küldtek Erdélybe, Kolozsvárra, Nagyszebenbe, Enyedre is. Ültek is érte elegen.

Hamis összeesküvők.

Báró *Klinglin* nyugalmazott százados, aki jómódú birtokos volt, diszkrétan értesítette *Grueber* nagyváradi divisionariust, hogy az ő vejét más volt tisztekkel együtt valami titkos gyűlésre hívták Debrecenbe. Grueber nyomban közölte a leleplezést báró Lederer parancsnokló tábornokkal, aki viszont Bécsbe adta tovább az értesítést. A legnagyobb »körültekintéssel« nyomoztak; annál is inkább, mert más jelentés szerint valami rejtelmes ember bejárta csaknem az egész országot Budapeستől Szentmiklósig, hogy bizonyos személyeket meghívjon a debreceni gyűlésre. (*»Derselbe wird als eine schöne, athletische Gestalt beschrieben.«*) *Cseremiszký*, az udvari kém, »gyanítyja«, hogy az utazó atléta nem más, mint *Besze*, a hírhedt pozsonyi ifjak egyike, aki mindenütt nagyon ismert alak. Apja báró *Baldacci* ügyvédje és a nagy ellenzéki *Balogh-gal* erős összeköttetésben van; ő nyerte meg Pestmegye javarészét *Friebeisz* főjegyzővel együtt az ellenzéknek. Az utazás talán a barsiak konventikulumával függ össze, vagy *Beöthy Ödön* külföldi útjával?

Nagy kutatás indult meg és kiderült annyi, hogy a »nagy-torkú Besze« — *disznótoros körúton volt*. Leitatott egy kémet is. akit magával vitt egy darabig, de a második disznótornál tovább nem bírta, annyira beteg lett szegény spicli...

Gróf *Hardegg* jelenti, hogy *Szilágyi* István, aki többed-magával összeesküvést szőtt Ófelsége és a nádor úr ellen, a királyi fiskus által gróf *Esterházy* főhadnagy és néhány közlegény asszisztenciájával elfogatott és a pesti Neugebäude-ba vitetett. Szilágyi helvét-vallású pap; nős, több gyermeke van.

Békésmeg3'ében 14 személlyel együtt szötte az összeesküvést és amikor érezte, hogy bajba kerül, családotul Kecskemétre szökött, ahol nevelő lett *egy nemesi házban*. Ott fogták el. Útközben elmondta, hogy társaival együtt hamis bankjegyet is akart gyártani, de ehhez nem volt eszközük, hát lemondtak róla. Szilágyi némelyek szerint elmebajos és *ezért* megfigyelik az Újépület-ben.

Erdélyi jelentés szerint úgy látszik, ott is készül valami. Szász Károlyt említik főképp, mint az ellenzék eszét, aki károsan befolyásolja még gróf *Teleki* Domokost is. De a Szász-féle konspiráció alapja, amint az hiteles módon kiderült, mindössze egy királyellenes vers volt, amelyet nem is Szász írt, nem is a magyar királyról, hanem egyszerű fordítás volt angolból.

Kétszáznál több. eljárás indult meg ebben az időben különböző személyek, köztük gimnazisták ellen is, akik Kossuthért meg Wesselényiért rajongtak és az elfogatás után tüntetéseket rendeztek.

Izgalmas korkép — festette a kamarilla.

A nyilvánosság, sőt a kutatók előtt is elzárva tartott titkos jegyzőkönyvek közül itt *egészében* lefordítom azt a bűnügy-történeti okmányt, amely 1837-ig *összefoglalja a külföld/ és magyar »üzelmekről« és »igazi összeesküvőkről« szóló jelentéseket*. Az osztrák perfidia arra vetemedik, hogy *Széchenyi Istvánt egy gonosz-célú titkos társaság »Chef«-jének mondja benne*.

Észrevételek a magyarországi és erdélyi forradalmi párt üzelmeiről, valamint ezeknek a galíciai és lombardiai politikai üzelmekkel és a külföldi propagandával való összefüggéséről.

A nem valami kimerítő jelentések, melyek az általában 1834 március óta fennállott, aztán pedig a magyar-erdélyi központi információs jegyzőkönyvekben és az államtanács kabinet-aktáiban a magyar és erdélyi forradalmi párt üzelmeivel foglalkoztak, leginkább a következőkre vonatkoztak. 1. *a legutóbbi orosz-lengyel forradalmi események* iránt való általános sympathiára és 2. a többi császári és királyi államok destruktívjainak mozgalmával összefüggésben, vagy *b) a külföldi, végül pedig c) önállóan, illetve a nemzeti magyar értelemben kovácsolt tervekkel és üzelmekkel.*

A lengyel menekültek.

Miután az orosz fegyverek leverték a lengyel forradalmat, tudvalevően egész Galíciát elárasztották a menekült fölkelők. Az osztrák kormány széleskörű intézkedéseinek ellenére, sok ilyen individuum maradt az országban *elrejtve*, de az eltávolított fölkelők közül is *ép a legveszedelmesebbek és legvállalkozóbbak újra besurrantak*, mint a propaganda megbízottjai. Zalivszky, aki Magyarországon át utazott, állt az élükön s onnan vezették 1833 márciusában és áprilisában *a lengyel királyságba történt vakmerő orvtámadást*. A kísérlet meghiúsult és sokat Varsóban, másokat Lembergben vontak felelősségre s Ítélték el. Az egész vállalkozást a *párisi bizottság által vezetett forradalmárok* első támadó lépésének kellett tekinteni *valamennyi kormánnyal szemben*, amely egy-egy részt kapott az egykori lengyel királyság területéből.

A kordonon át!

De még sok menekült maradt Galíciában és a szomszédos *Magyarországon*. Különösen az északi megyékben, ahol a forradalom kitörése óta mindig nagy részvétellel és vendégszeretettel fogadták őket. A főherceg-palatínus öfensége ugyan már akkor intézkedett az alispánoknál, hogy a veszélyes vendégektől tisztítsák meg az országot, amelyet többfelől is felizgattak. *Pesten, Bártfán, Gömörben* és más megyékben később ugyancsak fogtak el egyes lengyeleket és kiszolgáltatták őket a német örökös tartományi hatóságoknak.

Itt-ott, mint például *Mármárosban*, nagy szigorral jártak el, a tisztviselők egyénisége illetve buzgósága szerint. De általában csekély eredmény mutatkozott Magyarország területén a lengyel menekültek ügyében. Ez annál érthetőbb volt, mert az irántuk való rokonérzés *ép oly kevéssé titkoknak mutatkozott*, mint *a kormány szigora ellen való elkeseredés*. Arra is vete-medtek, hogy a *münchengrázi konvenciót*, illetve annak Magyarországra való alkalmazását kétségbevonják.

Amikor Krakót a három védőhatalom döntése nyomán 1835-ben megtisztították az odagyült menekültektől és híveiktől, egyes alakok *átszöktek a kordonon Magyarországra és Erdélybe*. Ide mint biztos menedékhelyre jöttek, ahová még Törökországból és Smyrnán át is bevándoroltak, mert hisz külföldön úgy ismerték az egész területet, mint a forradalmi üzemek tűzhelyét.

Erre a tényállásra való tekintettel az 1837 január 30-ikán kelt legmagasabb elhatározás *Magyarországra és Erdélyre vonatkozólag is elrendelte az orosz-lengyel menekültek kiadatását*. Ki kellett szolgáltatni mindazokat, akik a megszabott

jelentkezési határidőn túl ott találtattak. A palatínus őfensége 1837 február 20-ikán felhívta erre az első alispánokat, továbbá a szabad városok, valamint más hatóságok vezetőit.

II.

a)Az új

„hazaárulók”.

Ami a forradalmi párt üzelmeivel kapcsolatban történt megfigyeléseket illeti, a *többi* császári királyi tartományban, ismeretes, hogy közülök eddig csak Galíciában és a lombard-velencei királyságban folytak le felségárulási vizsgálatok. Részben még most is folynak. A bécsi városi konviktusban és a mérnöki akadémián végzett vizsgálat a lengyel növendékek ügyében csak kis jelentőségű elágazása a *galíciai* diák-bűnügyeknek.

Az I. részben mondtak után érthető, hogy a galíciai mozgalmaknak már csak a sok menekült révén is hatással kellett lenniök Magyarországra és Erdélyre. Annál is inkább, mert az utóbbi országokban *kívánságok nyilvánultak meg Galícia, Magyarország és Erdély egyesülését illetően.* Egyrészt ép a magyarországi mozgalomnak e fordulata miatt, másrészt a valamennyi galíciai üzelemből kiderült célzat miatt, amely önálló, osztatlan és szabad lengyel állam visszaállítását propagálja, — kell érthetőnek találni azt, hogy a közös működés, illetve konspirálás kevés nyomát sikerült fölfedezni a királyságok demagógjai közt. *Obergruber* Ignác hírhedt kalandor, aki mint állítólagos extiszt *Opitecky* néven zsákmányolta ki magyar nemesek rokonérzését és vendégszeretetét, azt vallotta, hogy Magyarországból és Erdélyből *pénzzel, fegyverrel és hadianyaggal támogatják a lengyeleket,* a menekülteket rejtegetik és továbbcsempészik. Gróf *Hallévnél* (Sebesen) 1832 május 16-ikán *nagy lengyel konspirációs ünnepet* rendeztek. Általában a lengyel ügyet gróf *Haller, Bethlen Lajos, Széchenyi István, Dessewffy Gusztáv* (?), báró *Wesselényi* Miklós és mások roppantul támogatják. De ugyanakkor nem állapítottak meg olyan mozgalmat, amely magában Magyarországon és Erdélyben rendszerváltozást akarna.

Robespierre szelleme.

Az egyetlen titkos, tisztára demokratikus, sőt robespierrei szellemben alakult társaság, amely Galíciába, Magyarországra és Erdélybe plántáltatott volna, az volt, amelynek főügynökét *David Adolf* cs. k. sóbányaellenőr személyében találták meg. Miután a gázságainak nyomára jöttek, *Nagyszebenben* maga oltotta ki életét mérgezés útján.

Erről az összeköttetésről titkos jelentések tétettek Lembergben. A társaság egyik tagja megnevezte több társát. Kiderült,

hogy David és *Hoffmann* indultak *propaganda-útra* Magyarországra. A köztársasági akció kezdői állítólag a poroszországi dr. *Milcher* és a pozsonyi dr. *Athonar* (?) voltak. A lemergi vizsgálat azonban csak annyi eredménnyel járt, hogy a vádlottakat föl kellett menteni és több gyanúsított ügyében megszünt a bűnügyi vizsgálat. Viszont Magyarországon *nyilvánvaló összefüggés látszott* a David-féle eljárás és az 1834 év végén a *Bánátban*, főképp Ruszkabányán fölfedezett üzemek közt. De mivel az utóbbiak csupán *az oláh néptörzsek felszabadítására és egyesülésére* irányuló tendenciát mutattak, ezért »*sub c*« fogjuk részletesen tárgyalni.

Olasz-magyar „összeesküvés”.

Még szűkösebbek a *Milanóban* lefolyt felségárulási vizsgálat adatai. A lombard-veneziai királyságban észlelt üzemek és a magyarországi események összefüggéséről kevés nyomot találtak, ámbár a *Giovane Italia* külföldi vezetői kétségtelenül összeköttetést igyekeztek teremteni Magyarországgal, amiről »*sub b*« számolnak be a noticeok.

A milanói *Truelli*, aki a *Giovane Italia* tagjai közt a leg súlyosabban kompromittáltak és elítéltek közé tartozik, megvallotta, — közelebbi részletek nélkül — hogy a szekció *Dalmáciában, Horvátországban és Magyarországon összeköttetéseket szerez*. *Truelli*, valamint *Piardi*, *Brussamini* és *Mossen*. továbbá *Miglio* és *Polaroli*, végül *Pelizoni* vendéglős (Gera di Pizzighettone erődben) egyaránt vallották, hogy Lombardiában *az olasz és magyar csapatok elcsábítását tervezik*. A legfelsőbb parancsra kiküldött katonai bizottság Milanóban eddig több olasz közlegényt és altisztet elítélt, de a vizsgálat még egyetlen magyarra sem terjedt ki. (*Szarvas* törzsfoglár *Mantuában* nem követett el politikai bűnt, hanem a *Conte Arrivabene* által végzett kísérletnél — *Ciro Menotti* kiszabadítása érdekében — esett bűnbe.) Ép így túlzottaknak bizonyultak azok a vádak, amelyek a többi külföldi olasz helyőrségben tartózkodó katonák politikai érzelmeire vonatkoznak. Nem bizonyult be az a föltevés, hogy a sokáig *Bregenzben* volt magyar ezred tisztjei megalakították az *Ifjú Magyarok Társaságát*, még pedig lengyel és olasz menekültek biztatására.

Nem tudták azt sem megállapítani, hogy *Sabel* Frigyes könyvkötősegéd Milánón és Velencén át megbízásból *Magyarországba* érkezett és hogy báró *Wesselényinél* és másoknál járt. A Magyarországon állomásozó olasz ezredekben sem sikerült eddig fölfedezni a behurcolt járványmérget és egyáltalán Magyarországon és Erdélyben sohasem nyilvánult meg olyan erős közvetlen *sympathia* a lombard-velencei királyság, mint *Lengyelország* és *Galícia* iránt.

b) Tiltott könyvek és büntetendő levelezések.

Gyakrabban és több oldalról jött jelentés arról, hogy *az elégedetlenek Magyarországon közelebbi és bensőbb összeköttetésbe léptek a külföld forradalmi társaságaival.* És mivel a galíciai és lombardiai üzelmek dolgában a legutóbb lefolyt vizsgálatok határozottan igazolták, hogy mindezek az üzelmek a legszerveesebben összefüggnek a külföldi propaganda központjaival, természetes, hogy újfent közvetlen összeköttetés van Magyarországgal és Erdéllyel.

De mivel a magyarországi rendőrség »inconstitutionell«, már ebből is nyilvánvaló az óriási nehézség, amellyel az ottani gyanús személyek ellenőrzése jár. Borzasztóan nehéz leleplezni az összeköttetéseket, még ha nem is fõdi õket a titok leple annyira, mint másutt. Époly lehetetlen a csempészet, a dugárusság minden csatornáját betömni, *5 a tiltott könyvek behurcolását, valamint a büntetendő levelezéseket megakadályozni.* A kormánynak nincs hatalmában a propagandának Magyarországra ható módszereit megbénítani. Ilyen a sajtó, az emissariusok Magyarországra való küldetése, a külföldön utazó magyarok elcsábítása, végül a lengyel emigráció és a párisi lengyel bizottság *Magyarországra való belopózása.*

Mazzini első merénylete.

A Giovane Italia hírhedt alapítója, *Mazzini* egy francia nyelvű levélben, amelyet *Borsiczky* Istvánhoz intézett, tette az első kísérletet, hogy hazaáruló elveit Magyarországra juttassa. Ezt a levelet itt — 1833-ban — sikerült elfogni. De mivel *Borsiczky* semmiféle választ nem adott, (úgy látszik, észrevette, hogy felbontás után továbbították a levelet) újabb fölfedezést nem sikerült tenni, csak annyit, hogy a párisi lengyel bizottság és a Giovane Italia *latin nyelvű kiáltványokat küldött 1833-ban Magyarországra.*

„Francia pénz” Magyarországon.

1834 júniusában azt a feltűnő megfigyelést tették, hogy *Pozsonyban és Kolozsvárott egyáltalán nem volt hiány francia pénzben.*

Megtörtént, hogy a *párisi* lengyel bizottság *Magyarországból* igyekezett forradalmasítani Galíciát, Krakót és a lengyel királyságot. A propaganda egyáltalán Magyarországot és Erdélyt illetően »általános« tervekkel dolgozott, nem számolva azzal a tudatlansággal, amely ezeknek az országoknak viszonyairól Parisban uralkodott. Természetes, hogy keresték emiatt az összeköttetéseket, amelyek *a pártok szervezete* szerint változtatták színezetüket. Így a lengyel emigráció működésének egyik leírásában az aristokratikus *Cartoriski-féle* pártról ez foglaltatott:

»L'influence de ce parti est presque nulle en Allemagne, mais il travaille l'Hongrie par les mêmes espérances et les mêmes relations que les autres provinces.«

Egy Léva nevű embert jelöltek meg a lengyel bizottság magyarországi főügynökéül. *Dancevsky D.* nevű lengyelt küldtek hozzá 1834 májusának végén fontos megbízásokkal, hogy első-sorban az ifjú lengyel (*Młoda Polska*) összeköttetéseit szét-ágastassa és megbízható levelezőket szerezzen a propagandának. *Dancevsky* 1834 júliusáig maradt Magyarországon és leginkább *Tapolcza, Barcs, Trencsén, Rózsahegy és Munkács* városokban működött volna. A földbirtokosok közül, akiket állítólag megjelölt, csak gróf *Pálffy* neve ismeretes. *Fiúmében* ismételtén, partraszálltak emissariusok, mint *comèjis voyageur-ök* s aztán *Temesvárt és Aradon* vendégszeretettel fogadták s támogatták őket.

Mit mond a főkéin?

Obergruber is előadta, hogy Magyarországon nagyon sok lengyellel találkozott. , Köztük volt *Poninski* gróf, *Potocki* Ignác, *Zamoyski* Vladisláv stb. Megismerkedett egy *LIEglipier* nevű franciával is, aki dühös híve volt a propagandának. Sokoldalú tapasztalást tett az összeköttetésről, amelyet *Magyarország létesített Itáliával, Francia- és Németországgal (Fruik* Dresdában!) levelezés útján is.

Megjegyzés: A hírhedt *Chodesko* és *Nebilac* a következőkkel levelezett volna: Bárá *Bornemisza, Borsicky*, gróf *Keglevich* Miklós és báró *Wesselényi* Miklós.

Schyler, a német forradalmárok egyik vezére, *Strassburgban*, 1834 júliusában tanácskozott az erdélyi *Bethlen* gróffal. *A párthívek nagy súlyt vetettek erre a tárgyalásra*, melynek alkalmával gróf *Bethlen* állítólag nagy gyűjtésről biztosította volna *Schülert*. Valamennyi nemzet politikai menekültjei számára határozták volna el a^ erdélyi »subscription.

Ugyancsak *confa'ens-uton* érkezett az a tudósítás, hogy e menekültek párisi gyűlésén gróf *Pálffy* levele járt volna körbe. A levelet *Tapolcáról* küldte 1834 novemberében és *a forradalmi összeköttetések örvendetes magyarországi terjedéséről* adott volna hírt. *Obergruber* viszont az egyik levélben, amelyet *Borsicky* írt *Nebilac* lengyel emigráns vezérnek, állítóan a következőket olvasta:

»Die Briefe von Ihnen, sowie aus Frankreich habe ich erhalten. Ich versichere Sie der warmen Anhänglichkeit der Stände Ungarns. Ungarn wird im Falle eines Krieges weder Rekruten, noch Geld-Subsidien geben.«

Utazó magyarok.

Különféle tudósítás jött különféle magyarokról is, akik odakint összekerültek a propaganda vezéreivel. De a nevüket részint nyilvánvalón elferdítve, részint egészen helytelenül adták meg. A többi közt szóbakerült Müller Benedek lakatossegéd Bácsmegyéből (a Svájcban). Aztán valami Biaszy (helyesebben Piatsek), aki jelentős vagyont tékozolt el és mint lengyelbarát merült fel Zürichben. Nagyon beavatták a propaganda terveibe, de mégis kötelességének tartotta, hogy főképp a *Lajos Fülöp ellen tervezett merényletről értesítse gróf Bombelles svájci csk. követet*. Gróf Bethlenen kívül mások is érintkeztek hasonló módon lengyel menekültekkel, sőt kettejük jelen volt 1836 november 29-ikén a brüsseli forradalmi emlékünnepeken. Nevüket csak később sikerült a csk. követség révén megtudni és őket Magyarországra visszajuttatni. (*Máriássy és Nyevickey.*)

Külömben meg kell jegyezni, hogy *főképp a protestáns magyarok az ellenzék tagjai s utaznak gyakran külföldre*, mint borkereskedők stb. Így tett Király és Harsányt Pál, legújabban pedig Vladár Tamás akart utazni, de csak dr. Moskovitz Mórnak (Andrássyék háziorvosának) sikerült Parisba elutazni.

c) Az elítélt ifjak.

Ami a magyarországi és erdélyi üzemeket illeti, — nem szólva most a *kifelé-forrongásról* és a külföldi összefüggésekről — az 1837 márciusa óta készülő magyar-erdélyi információs jegyzőkönyv kimerítő leírásokkal szolgál. A felségárulás címén több fiatalember ellen folytatott pörről, amelyet azóta valamennyi megyegyűlés szóbahozott, még pedig nagyrészt a leghevesebb elítélő kifejezésekkel, — hosszabb ismertetést találunk a jegyzőkönyvekben. A hétszemélyes tábla helybenhagyta az Ítéletet, amelylyel a tábla 1837 február 27-ikén ifjabb Lovassy Lászlót és Ferencet, Lapsánszky Jánost és Tormássy Jánost szabadságvesztéssel sújtotta. A pozsonyi ifjúsági körben öfelsége személye ellen és az alkotmány felforgatása érdekében mondtak beszédet. A két elsőt tíz esztendei, — Tormássyt másfél évi börtönre ítélték, Lovassy Ferencet fölmentették. A jegyzőkönyvekben ez az ügy sűrűn szóbakerül, mert a megyegyűléseknek dus anyagul szolgál és a legtöbb megyében most is *készülnek már a jövő országgyűlésre* ezekkel a panaszokkal.

Hogyan látják Bécsből a magyar terveket?

Az a szellem, amely a különböző forradalmi törekvéseket irányítja Magyarországon, *külömböző*, akár csak az egyes pártok. Már a régebbi országgyűlésről kapott jelentések nyomán is három főpártot lehet megkülömböztetni.

Az egyik, amely folyton hevesebb ellenzéke a kormánynak, mindegyre kisebbítené a királyi jogokat és mindinkább sürgeti *Galiciának Erdélylyel és Magyarországgal való egyesítéseit, továbbá a magyar hadsereg szigorít nationalizálását és a csöppet sem méltányos előnyöket a többi cs. k. tartománnyal való kereskedelmi érintkezésben,*

A második párt szeretné, ha a pragmaticát félrelöknék és *Magyarország elválna a császárságtól.*

A harmadik párt *demokratikus köztársaságot óhajt.* Hogy mennyire jutott a vagyonosabb földbirtokos nemesség hajlandósága, — egy reformnak ilyen értelmű áldozatot meghozni! — könnyen megítélhető s ezzel együtt a legutóbbi párt nagysága és híveinek fajtája is. Megtörtént különben, hogy már hosszabb idő óta *rendszeresen észlelték és táplálták* is az opposzióhoz való hajlandóságot, sőt magát a forradalmi szellemet is. Olvasóköröket, kaszinókat, klubokat alapítottak mindenütt. A nemesség elkeseredését a kormánnyal szemben több felől növesztették. *(Ezzel szemközt áll, amint a legújabb jelentések is megerősítik, a köznépek a nemesség iránt való gyűlölete.)* És az ellenzék minden győzelmét, minden vakmerő föllépését örömmel üdvözik a nemesek. Erre bizonyosság az az ügy, amelyről *Jósika* körlevele szól, továbbá Wesselényinek a sajtószabadság érdekében való fellépése (Pest, 1834 október 21), amiért Wesselényi esőstől kapta az üdvözetet.

Obergruber jelentést tett *a pesti szabadkőműves páholyról* is, amelynek kiváló tagja *Széchenyi* István. Elmesélte a maga ünnepélyes fölvételét és azt is, hogy a fiatal nemesek milyen durva és sértő kihágásokra vetemedtek. *(Pulszky Károly, Jankovich, Kubinyi Ferenc és Keglevich Miklós.)* Jelen volt, amikor ezek *Ausztria és különösen Oroszország ellen* való gyűlöletüknek oly éles kifejezést adtak.

Titkos szövetség.

Külföldről olyan tudósításokat kaptunk, amelyek szerint a propaganda alapelvei nagyon odaadó híveket találtak Magyarországon. Egy csomó nyugtalan és vállalkozó szellemű férfi titkos *»Assoziatio«-t* létesített volna, melynek *»Chef«-je* megint gróf *Széchenyi* István. Valamennyi liberális igazi *entúziazmussal beszél erről az emberről,* aki nagy befolyásra tett szert az egész pártban.

Eperjes vidékén, mint a szövetség tagjait nevezték meg a következőket: Gróf *Sinay* Szirmán (talán inkább *Szirmay*), *Szirmay* István *»Kiltsin«-ben,* gróf *Haller* Sebesen, gróf *Csáky* Tivadar Kassán, *Vanovitz* György ügyvéd és *Kevetzki* orvos Eperjesen. E hazafiak célja, amint ők mondják: az ország társadalmi és politikai helyzetének javítása. A mód alkalmazásában (Ausztriától való elválás, vagy a legszélsőbb engedményeket

kicsikaró ellenzékiesség) úgy látszik, nincs meg az egység. Saját levelezők és postai berendezkedések révén egyébként *sikerült üzelmeiket kivonnia Magyarországon kiváltkép gyűlölt Metternich herceg kutatóköréből.*

A londoni hírhedt *Portfolio* 40-ik füzete (1837 február 22-ikén) tudósítást közöl a *Duna partjáról*. Ez a leírás, amely 1836 július 14-ikén kelt, annál inkább megérdemli az említést, mert sok megjegyzése nagyon helyén való és a külfölddel való állandó összeköttetés *magas helyen is szembeötlőit.*

Köztársaság?

Masek tanító titkos följelentése (1834 november 20) nyomán rájöttek egy titkos társaság üzelmére, amely *köztársaság létesítése* érdekében alakult. Nyilvánvaló összefüggésben áll ez az említett *David-féle* ügygel. David a bánáti Ruszka-bányán agitált. A köztársasági mozgalom állítólag Galíciában, Erdélyben, Magyarországon és az oláh földön is elterjedt. Elfogták a Bánátban *Nissny* Fridolint, mint a társaság úgynevezett dikasteriumának elnökét, *Müller* és *Cornides* bányatisztviselőket, *Kiszél* Ernő és Guidó diákokat, *Marán* tanítót, továbbá *Dimitrevics*et Karánsebesen, a papot »Cornia-reván«, végül *Mariai* és *Fülep* ügyvédek, mint a társaság híveit vagy tagjait. *Niagoc* és *Popovics* István mint voyageur-ök működtek. Végül jelezték, hogy az *oláh-illyr* határőrvidéki altisztek néhányát is sikerült az összeesküvőknek megnyerniök. De ezt a katonai hatóság megcáfolta. Részletezőbb jelentések kimutatták, hogy a bánáti összeköttetés a maga erdélyi és oláhországi elágazásával tulajdonképp *önálló* célt szolgál, még pedig *az oláh néptörzsek felszabadítását és egy köztársaságba való egyesítését.* A megtalált oláh Marseillaise és az 1835 március 11-iki gyűlésen felolvasott latin kiáltvány is bizonyítja ezt. Ép ezért az *ugyancsak érdekelt orosz kormány* szükségesnek látta, hogy³⁷ egyik ügynökét Bukarestbe küldje az üzelmek pontos megfigyelése céljából, aki *a cs. k. kormány által megbízott confidenssel összeköttetésbe lépett.*

Bizalmas katonai jelentések.

Az újabb katonai jelentésekből kiderül, hogy a szóbanlevő üzelmek — bár az egész vállalkozás aféle bölcsőben van még — *szakadatlanul tovább folynak.* Másrészt csak egy erős lökést várnak kívülről. Úgy látszik, Wesselényivel és Károlyival mégis csak *kommunikációk* történtek. 1837 február 24-ikén kelt legfelsőbb kézirat megsürgette a további jelentéseket ezeknek a machinatióknak ügyében.

Végül engedtessek meg annak fölemlítése, hogy a Galíciában és főként Samborban legutóbb fölfedezett diáküzelmek, amelyeket az egyik tudósítás Przemisl, Zolkiew, Stryj és Sambor

határán tul nem terjedő összeesküvésnek mondott, már *Magyarországon is rendelkeznek kisebb összeköttetésekkel.*

(Az- eredeti akta margóján tömérdek *utaló-szám* tarkállik. A vidéki, külföldi kémjelentésekre, bűnpöri iratokra és kabineti jegyzőkönyvek dátumaira és sorszámaira hivatkoznak.)

Az ellenzékiek — szédelgők.

Az előző hosszú referátum es a későbbi jelentések közül is nagyon sok bizonyítja, hogy milyen rosszindulattal, sőt gyakran gyűlölettel intézték el a művelődni és mindenkép haladni vágyó magyarok ügyeit. Főkép a külföldi kultúráról igyekeztek őket elzárni, rendszerint azzal az ürüggyel, hogy az ellenzékiek mindig forradalmi összeköttetéseket szereznek, ha a tanulás örve alatt külföldre jutnak. 1838 május elején foglalkozott az államkonferencia egy ilyen kéréssel.

— A fiatal *Pázmándy*, a komáromi alispán lia — jelenti a rendőrminiszter — a hírhedt pozsonyi jurátusok egyike, már egészen fiatal korában magára vonja a figyelmet ellenzéki viselkedésével. A jövőre nézve is szem előtt kell tartani ezt a fiatal-embert, mivel nagy ingatlanokat fog örökölni nemcsak apjától,, hanem más gyermektelen rokonaitól is, mint ahogy egyik nagynénjétől már örökölt és a maga bebizonyult káros hatásával (a jelentés egy mellékmondatban nagyon is érthetően megmagyarázza: »*bei seinem Oppositionsschwindeh*) mint gazdag és hatalmas ellenzéki sokkal veszélyesebbé válhatik, mint ezer más. Ez a fiatalember most *Pataky* nevű kísérelőjével együtt külföldre akar utazni. Pár napig Pesten időztek és a helytartóságnál útlevelet kértek, de hasztalan. Több helyen kértek aztán tanácsot az ösmerőseiktől és végre is Bécsbe utaztak. *Pázmándynak*, amint kiderült, az a szándéka, hogy Franciaországban és Angliában személyes ismeretséget köt a legnevesebb *patriótákkal* és azt hiszi,, hogy már apjának a hírére való tekintettel is szívesen fogadják.

Az államtanács azt az intenciót nyilvánította, hogy az ilyen magyarok külföldi utazása ne mozdíttassék elő; egyáltalán nem teszi kívánatossá: az *Oppositionsschwindel*.

Ferdinánd, Metternich és a titkos társaság.

Az Informations-Protocolokon kívül rendkívül sok ösmeretlen anyagot tartalmaznak a különböző személyes *Vortrag-ok* is, amelyeket elsősorban a nagyhatalmú Metternich írt sajátkezûleg az uralkodó számára. Ezek az előterjesztések szinte a szentírás erejével hatottak és évtizedeken át törvényerejű intéz-

Széchenyi és a spiclik.

Jelentés 1840 augusztus 24-ikén:

»Gróf Széchenyi István leverten nyilatkozott az országgyűlésről. Miután a kormány megsemmisítette gróf Ráday Gedeonnak követté választását, Széchenyi így beszélt bizalmas környezetében:

— *Nagyon túlzó a rendeknek ez a sérelmező politikája. Haragszom Rádayra is, aki hiúságának mindent /eláldoz.*

Július 6-ikán ezt mondta Széchenyi:

— *Úgy latom, izolálódok. Ezt a nemzeti mozgolódást én idéztem föl, de féken tartani nem tudom. Másra vár a föladat.*

Másnap így szólt a gróf:

— *Látom, hogy a forrongásban egyik fél sincs megelégedve velem. Nem is lehet, mert egyiknek sem adok igazat . . . Bámulom Deákot: általánossá is válik tekintélye. Adjuk neki az elsőbbséget, legyen ő a vezér!*

Nagy feltűnést keltett Deák követi jelentése, amelyben a többi közt ezt mondja:

»A vélemények különbsége haladási kérdések fölött s ebből származott eszmesúrlódások *nem ölik el a haladás ösztönét, sőt annak új erőt adnak*; csak gyűlölség és üldözés ne párosuljon azokkal, mert akkor a vélemények szabadsága van elnyomva, mely nélkül nincs szabad tanácskozás.«

Mindezt *Széchenyi is helyesli*, aminek bizonyosságát adta. Meghívta augusztus 19-ikére Deákot, továbbá *Eötvöst, Klauzált* és másokat is. Furcsa magyar tüntetés volt az üvegházban. Széchenyiné Berzsényi verseit szavalta, a gyermekek pedig Bajza, Kölcsey és Vörösmarty strófáit... *Mindenütt magyar láz és osztrák szidalom.*

A rendőrminiszter későbbi jelentése:

— Nagyon sokat beszélnek gróf *Széchenyi* Istvánról 1842 november 27-ike óta, amikor a tudós társaság ülésén támadó beszédet mondott a liberálisok ellen. Az ellenzék, azt állítja, hogy a kibékülés (*Kossuthnal*) most már lehetetlen és a gróf Magyarország részére elveszettnek tekinthető, oly nagyon megváltozott. Széchenyi hívei — ugyancsak sokan — azt felelik, hogy a gróf meggyőződése szerint beszélt, mert belátja, hogy a sok lármával nem sokra mennek és nem akar ajtóstul a házba rohanni.

Széchenyiről többnyire olyankor küldenek jelentést Bécsbe, ha Kossuthról valami *kellemetlent* mond, szóval olyat, ami a

kamarillának kedvére válik. Különösen a *Pesti Hírlap* megindulása után, amikor Kossuth a *Kelet Népevel*, *Széchenyi művével* szembekerült s *Deák* melléje állt«. (?) Mennél inkább elterjedt a *Pesti Hírlap*, amely »vakmerő gonoszsággal védte a jogtalan magyar kívánságokat«, annál többször citálták Széchenyi kijelentéseit, még pedig gyakran ferdítve.

A bécsi levéltárak különben nemcsak ilyen kémaktákat rejtenek magukban Széchenyi István, grófról, hanem teljesen jogtalanul a legnagyobb magyar ösmeretlen levelei és más iratai is odakerültek.

Deák Ferenc és a titkosrendőrség.

Az új, nagyobb kémszervezet, amelynek tervét »A legfőbb kémhatóság intimitásai« címmel röviden ismertettem, nagyon is valóra vált. Az országgyűléseken, sőt az egyes megye egy üléseken is működtek a titkosrendőrség kirendeltségei, és sajnos, néhányan akadtak a követek közül is olyanok, akik állandó fizetésért dolgoztak a *Haute Police* számára is. A politikusok egyrészenek minden magánügyét szakadatlanul figyelemmel kísérték. Hogy mily aprólékos pontossággal nyomoztak ki mindent, azt karakterizálja a következő jelentés, amelyet 1842 november 11-ikén terjesztettek az államkonferencia elé:

Deák Ferenc október utolján egyik barátja társaságában megtekintette a Lánchíd építkezését. Mialatt a mélységben körüljártak, leszállott épp ő császári királyi Fensége is néhány kísérvél. Amikor Deák észrevette, félrevonult és sietett továbbállni, nem ügyelve rá, hogy gróf *Berényi* már észrevette, sőt köszönt neki.

Deák úgy nyilatkozott egyik barátja előtt, hogy nemrég találkozott a főherceg úrral, aki megszólította; de ő az ilyen nagy úrral egyáltalán nem szívesen találkozik, mert az a látzatja, mintha az ember ilyenkor keresné a közeledést s valamit kérni akarna. Aztán meg zavarja is az embert az a körülmény, hogy nem mindig lehet egyazon véleményen, az ellenkezés kínos és *céltalan* s az etikettel sem egyezik; a hallgatást pedig félremagyarázhatnak és helyeslésnek vehetnek, amit nem bír el a tiszta lelkiismeret: De leginkább attól kell tartani, hogy a beszéd politikai tárgyra fordul, s az ilyesmiről egyáltalán nem szívesen beszél kormányférfiakkal: nincs is célja a hosszú fejtegetésnek, mert *egy egész életet kéne tán rászánni*, hogy amazoknak a gondolkozását megváltoztassuk. Legfőljebb arra a kérdésekre

lehet felelni, amit ők föltesznek és amennyire lehet, socraticus és laconikus legyen az ember. Még egy mágnással sem beszél másképp. A kormánynak úgymint hasztalan adna az ember tanácsot. Igaz, hogy könnyebb egy intézkedéssel szemben debattálni, mint valami jobbat ajánlani.

Deáknak nem egy hosszú nyilatkozatát *szó szerint* reprodukálják a kémjelentések. Évről-évre szembeszökőbb és olykor talán hihetetlen anyag. Tudni kell azonban, hogy néhány egészen *hozzáértő* és első sorbeli magyar politikus is dolgozott a polícia számára. A legkiválóbb magyar történetírók egyikének adok át egy csomó okmányt, illetve hiteles levéltári másolatot, amelyekből egyre-másra kiderül, hogy a többi közt éveken át referátumokat küldött Bécsbe a magyar ellenzék egyik alvezére, akit az ifjúság mint eszményi hazafit ünnepelt. Minthogy alapvető fontosságú anyagról van szó, „a történetíró földolgozza az okiratokat teljes részletességgel s az ő kritikájára bízom annak eldöntését is, hogy a régi politikus neve nyilvánosságra kerüljön-e vagy sem. Az illető politikus egyideig csaknem minden nap érintkezett Deákkal és mihelyt hazatért szállására, azonnal leírta Deák fontosabb kijelentéseit.

Amikor Wesselényi Miklós bárót 1839-ben elítélték, és Deák az ő kedves barátja érdekében Bécsbe utazott, speciális gondossággal figyelték — a király előszobájáig. Február 13-ikán fogadta az uralkodó, akitől *Károly* és *Lajos* főherceghez, aztán *Metternich*hez ment. A kancellár hasztalanul igyekezett később huszonegy különböző jelentés révén megtudni, hogy Deák mit mondott a bécsi tárgyalásairól; még a legbizalmasabb hívei előtt sem árult el részleteket. *Fáy* András, vagy felsőbüki *Nagy* Pál is csak külsőségeket tudott meg tőle ezúttal, mert Deák sohasem felejtette el, hogy neki — Wesselényit kell megmentenie.

Színházi multságok.

A pestiek és a kamarillások viszonyát színházi és általában kulturális ügyekben két hírrel szeretném jellemezni. Az egyik magyar, a másik német színházi esemény. Én csak lefordítom a kémek titkos referátumát és az olvasó maga vonja le a következtetést.

A Pókayak bemutatója.

1838 szeptember 28-ikán jelenti a rendőrminiszter az államkonferencia ülésén:

— *Szigligeti* magyar színész (igazi neve *Szathmáry* és Nagyváradon született, ahol apja jól ismert színész) mint több színdarab szerzője vált nevezetessé, s legutóbb egy tragédiát, irt *ezzel* a címmel: »A Pókayak.« Szeptember 19-ikén mutatták be a pesti magyar színházban. Ennek a sujetje is a történelemből való és forradalom, összeesküvés, polgárháború bőven van benne. A szerző épp azért választotta ezt a tárgyat, mert a legkönnyebben földolgozhatja úgy, hogy Magyarországot mai helyzetére emlékeztesse.

Az ilyen darabok mind teli vannak célzásokkal, amelyek az ellenzék érzelmeinek hódolnak és épp azért tetszenek, mivel nem a tiszta költői érték szerint ítélik meg őket. Sok olyan kijelentés akad, amely egy-egy megyegyűlésen föltűnnék, de a színházban *valósággal megdöbbenőn* hat és nem érti az ember, hogyan engedhettek ilyet a színpadra. Tudni kell azonban, hogy olvasás közben nem keltik ugyanazt a benyomást s ezért nem törli a cenzor. De színpadon, ahol az előadó hangsúlyoz és kiemel bizonyos szavakat, különös erőre kapnak.

Szigligeti darabjaiban olyan kijelentések is sűrűn ismétlődnek, amelyek olvasás közben már szembeötlők és ezért a cenzort súlyos mulasztás terheli. A szóban levő darab például hevesen fölpanaszolja, hogy az uralkodó *bíró és vádló* egy személyben, a vádlott Pókay tehát más pártatlan bírót kér. *A cenzor ostoba fráter, ha nem veszi észre, hogy ez a panasz a mostani politikai körökre vonatkozik.* Más korszakban talán maradhatott volna, de manapság az ilyesmi *szemtelen sértés* a kormánnyal szemben.

A közönség szakadatlanul tapsolt. De még többet, amikor Pókay anyja az uralkodóhoz megy, hogy kegyelmet kérjen a fia számára, s megmondják neki, hogy az uralkodó nem fogadhatja. Kétkedik, erősen kopogtat az ajtón, amely bezárult előtte. Most aztán borzasztó panaszáradat következik, Pókayné meg is átkozza az uralkodót és azt kívánja, hogy az égi kapu épp úgy zárva maradjon előtte, amint ő *alattvalóitól elzárja a magáét.* A cenzor, aki ilyesmit nem vesz észre, csak valami gép lehet. Nem igen hallottak még olyan óriási tetszésnyilvánítást egy színházban, mint ez után. *Munkácsy* szeptember 20-ikán a cenzornál volt (gróf *Pongrácz*), hogy óva intse őt, mert az ilyen botrány hallatlan . . .

Báró *Wesselényi* Miklós, aki *Bajzával*, *Vörösmartyval* és *Schedellel* a tudós társaság páholyában ült, ezt mondta:

»A darab elhibázott, mert Báthory István nem volt zsarnok, hanem történelmileg egy jó Augustus. A szerzőnek Báthory Zsigmondot kellett volna színpadra vinni, mert ez zsarnok volt, aki a mai korszakba is beleillenek.«
A titkos jegyzőkönyv szélén olvasom a commissio megjegyzését:

— Ez a színdarab legbeszédesebb bizonyossága annak, hogy milyen hiányos a cenzúra Magyarországon, és mennyire *szükség van ennek a fontos intézménynek az újjászervezésére*. Egyúttal mutatja, hogy mennyire tudatlan, vagy hanyag a cenzor, aki megengedte ilyen föltűnő darabnak az előadását, ahol *Őfelsége ellen irányulnak a célzások*.

A cenzort kidobták, egész csomó embert becsuktak.

Botrány a német színházban.

A rendőrminiszter 1842 novemberében ezt a kritikát gyártotta Pestről:

»— A német színházi publikum a múlt hónap végén- napokon át izgalomban volt. A pesti Tageblatt társszerkesztője, *Hirsch*, nem valami előnyösen irt néhány acteur-ről, különösen a Donnáról. Ez összeállt két kollegával és a szerkesztőségben, ahol épp Landerer és Heckenast is jelenvoltak, zajos jelenetek folytak le. Landererék ellenállásán múlt, hogy *csak* heves szóváltás történt. A Donna később megismételte a támadást, de ezúttal sem került a sor formális verekedésre. A többi *magyar* lap buzgólkodott, hogy a skandalózus föllépést kikürtölje és néhányan a közönségből elhatározták, hogy kifütyülik a színészeket.

Este zsúfolásig megtelt a színház, de a kitűzött darab helyett egy operát adtak, és az illető színészek nem léptek föl. A karzatról mégis fütyöltek, de a tüntetőket mindjárt nyakoncsipték és kivezették. Az a hír terjedt el, hogy a magistratus csak örül, mivelhogy a színháznak ilyen ügye támadt. A közönség ezért másnap még izgatottabb volt és borzasztóan tombolni, fütyülni és püsszegni kezdett.

— *Csirkefogók, bitangok, csavargók, ki velük!* — kiáltottak. Még a páholyokban is vihar támadt. A színészek később úgy álltak bosszút, hogy *Saphir* és *Hirsch* szerkesztők torzképeit a kioszkra akasztották ki, még pedig lábbal fölfelé. A reggeli órákban ugyan eltávolították a karikatúrákat, de a városban elterjedt a hír és általánosan várták, hogy a vihar újra kitör a színházban. Annál inkább, mert a politikai hatóságok részéről nem történt kellő intézkedés a közönség fölvilágosítása és a kihágók fékentartása dolgában.«

Hónapokon és éveken át röpültek föl Bécsbe a célzatos jelentések arról, hogy milyen rosszul bánnak a szegény német

színészekkei és hogy általában a magyarok milyen” vakmerő merényletekre vetemednek az ő gyöngé és monarchiaellenes tendenciájú magyar színházuk érdekében.

A dugdosott füzet.

Pozsonyi spicli jelenti:

Egy kis írott füzetet dugdosnak kézről-kézre a »három nagy pörről« (Lovassy, Wesselényi, Kossuth). A titokzatos füzet leginkább Kossuth érdekeit szolgálja. Azt hirdeti róla, hogy ártatlanul fogták el a budai nyaralóban, a rostélyos ablak nagyobb-részt. befalazták és gyalázatosan bántak vele, a port elhúzták egy esztendeig s ezen felül még három évi börtönre ítélték, amit Kossuth egyszer *majd drágán megfizettet a bécsiakkal.*

Wesselényit *még gonoszabbul gyötörték és tönkretették.* Útját állották annak is, hogy idejekorán Graefenbergba juthasson és szembaját gyógyíttassa. Négy esztendeig tartott a sértegetés, a gyötetés és így okozták a báró teljes megvakulását, mint a hogy az ifjú Lovassy megőrülését is okozták.

A füzet *Kossuth, Deák, sőt Széchenyi* szájából is reprodukál olyan kijelentéseket, amelyek egyáltalán nem kedvezők a kormányra nézve. *Kubinyi* egyik beszédéből is közli azt a részt, amely tiszteletlenül foglalkozik a legmagasabb körökkel és föl-sorolja azokat a »jogtalan rendeleteket«, amelyek egyre-másra következtek az 1836-iki országgyűlés óta.

Megtorlást követelő kitételek is foglaltaknak a füzetben V. Ferdinánd öfelségéről és a korlátlan elvetemültség jellemzésére kegyeskedjék megengedni, hogy a legmélyebb tisztelettel idejegyezsem a császár szájába adott kijelentést:

— *Kaiser zu sein zvär ja ka so a schlechtes G'schäft, wenn nur das fatale Unterschreibet net war.* (Császárnak lenni nem is volna olyan rossz üzlet, ha az a fatális aláírkálás nem volna.)

Az alattomosan továbbított füzet arra vetemedik, hogy öfelsége elméleti állapotát bírálja és célzásokat tegyen arra, hogy a Staatskonferenz-en nem ő elnököl, hanem *Lajos* főherceg-úr; de öfensége sem igazi präsidens, mert az állam sorsát Metternich, Hartig, Kolowrat és Kübeck intézik. Még pedig úgy, hogy folyton ellenzik a magyar fejlődést; a szlávok jóakarója, Kolowrat épúgy, mint a sültnémet Hartig vagy Kübeck. De náluk még *sokkal nagyobb kárt okoznak Magyarországnak saját gonosz fiai* és eljő az idő, ' amikor ország-világ előtt ki fog derülni az ő titkos rosszindulatuk. Főképp nekik kell tulajdonítani, hogy *még* az olyan tiszta szándékú nemes lélek is, aminő gróf Széchenyi István, újra meg újra keserű csalódást ér meg a békés munkájának közepette.

Kémjelentés magyar városokból.

»*Debrecen*, 1842. december 20. Ennek a városnak magisztrátusa és választó polgársága felsőbb helyen kérte, hogy a tisztújítást k. komiszárius közbenjövete nélkül ejthesse meg. De a bizalmas közlések szerint *nem tanácsos* teljesíteni az óhajtást. Mert a liberálisok — a szomszéd vármegyéből is — el akarják foglalni a tisztségeket. Protestáns szokott városbíró lenni és azt mondják, *Fráter* Mihály vagy *Elek* Mihály, sőt tán egyik *Bemáth-testvér* lesz bíró. Csupa nagyfejű ellenzéki. *Beöthy* Ödön meg polgármester akarna lenni. Ha ezek a tervek sikerülnek, akkor Debrecen a liberális elemek, szóval az elégedetlenség s a tilalmas újítások fészke lesz. Már eme üzelmek is királyi biztost kívannak, mert tőle függ a jelölés és hatalmában van, hogy mérsékelt és loyális emberek jussanak a fontos helyekre. Nem szabad ismétlődni *Nagybánya* példájának, ahol a vigyázatlan komiszárius egész sereg excentrikus liberálist jelölt szűkebb választásra, amiből nagy zavar támadt s a biztost vissza kellett hívni és mást kellett odaküldeni.«

Nagy a mozgolódás általában a megyeszékhelyeken. Főképp a magyar nyelv és a nemzetiségek ügyében.

Varasdmegye latinnyelvű átiratát több vármegye fölbontatlanul visszaküldte; mások átvették, de fölszólították a varasdiakat, hogy a jövőben magyarul írjanak. *Györmegye* motioját, amelyben a magyar nyelvet követeli az iskolai tanításban, több comitatus támogatja. Számos megyében keserű kifakadások történtek és szigorú intézkedéseket kívannak a katonai excessusok ügyében. Így *Bácsban*, *Vasban*, de különösen *Honiban*, ahol számos katonát letartóztattak. Számos vármegyében határozták el, hogy a posztófélét ezután csak belföldi gyárakból szerzik be. *Fehér* és több más vármegye követelte a kereskedelem szabadságát, nemzeti bank létesítését, vasutak és csatornák alkotását (államköltségen), a nyomasztó vámok fölfüggesztését és a devalvált rézpénz beváltását. *Fiúme* városa a Pestig építendő vasút érdekében írt föl és kívánságát számos hatóság támogatta. A *Hajdúság* városai föltűnően támogatták a vármegyék minden liberális átiratát.

A szabad királyi városok közt különösen nagy volt a mozgalom *Szabadkán* és *Sopronban*, valamint Szegeden az adók miatt. A nemzetiségekkel való jó viszonyért szállt sikkra *Pécs* és *Temesvár*. A legnagyobb »bajok« *Pozsony* és *Pest* területén mutatkoztak. Az ipar fejlesztésére új egyesületek alakultak

az ország különböző vidékein s tagjaik csak hazai szöveteket akarnak használni. Így volt elsősorban *Tolna*, *Bihar* és *Komárom* területén. Tolnából a többi közt szószerint ezt jelentik:

Általános a bizalmatlanság, senkinek sincs kedve arra, hogy nyíltan kimondja a véleményét. De *minden terjed titokban..* Az ellenzék fáradhatatlan és egységesebb mint valaha: viszont a konzervatívok többfelé szakadtak. Legutóbb az osztotta meg őket, hogy *Döry* Gábor akar első alispán lenni és határozott-ellensége, *Percsel* István ugyanarra törekszik.

A levéltitok és a kamarilla.

Az intim jegyzőkönyvek adatait nemcsak különböző spiclik és megbízható tisztviselők jelentéseiből állították össze, hanem fölhasználták az elfogott magánleveleket is. Maga a nagyhatalmú kancellár, Metternich dolgozta ki a levéltitok megsértésének a rendszerét, és kipróbált ügyes alakokat állított a fontosabb postahivatalok élére. Ezek a postakémek valamennyi gyanús levelet fölbontották. Külön jegyzéket kaptak Metternich ellenségeiről, akiknek minden sorát igyekeztek figyelemmel kísérsni s valóban nem egy bizonyosságát reprodukálhatjuk annak, hogy a kancellár meglehetősen pontossággal ismerte az ellenségei nagy részének terveit. Több külföldi városban is sikerült a postahivatalok alkalmazottait megvesztegetni. Metternich különösen arról gondoskodott, hogy »a veszedelmesebb« politikusok leveleit vigyázó fölbontás után továbbítsák és' a kémkedés »folytonosságát« biztosítsák.

A postaskémeket kitűnően honorálták és ösmerünk két olyan magyar családot is, amely egész karrierjét az ilyen munkának köszönheti. Az egyik spicli Budán, a másik Pozsonyban volt postamester s a kamarilla rendkívül hálásan kezelte még a fiaikat is, hiszen az egyikből *a monarchia külügyminisztere lett*, aki még csak pár évvel ezelőtt fontos szerepkört töltött be.

Hogyan gyártották a spicliket? Ennek a részben mulatságos példái közé tartozik a *Belopotocki-eset*, amelynek első aktáját 1844/1036 szám alatt találtam meg a rendőrminisztérium iratai közt. A finom kis történet ott kezdődik, hogy bűnügyi följelentés érkezett *Liptószentmiklósról* 1844 március 31-ikén, gróf *Kolowrat* miniszter címére »a mértéktelen vesztegetésekről

és önkényeskedésekről, amelyeket *Szentiványi* Jenő képviselő és *Madocsányi* Pál első alispán követtek el Liptómegyében«.

A »Geheime-Anzeige«-t *Fejérpataky* Gáspár könyvkereskedő küldte s a többi közt azt írja, hogy Szentiványi hazárdul játszott és 30.000 pengőt nyert, amelyet a vásártéren fitogtatott a nemesek előtt azzal, hogy kap belőle, aki rászavaz. Amikor pedig *faluzott* Madocsányival együtt, az egész évi salláriumot vesztegetésre ígérték. A sorozáskor is csalafintáskodtak volna, de még náluk is nagyobb zsvány *Lehotzky* Károly szolgabíró (Nemsokára kiderült, hogy a panasz teli van ferdítéssel.) Fejérpataky följelentését aláírta *Bartos* György lelkész és *Hodzsá* Mihály” evangélikus pap, aki »leghírhedtebb lett« a három közül. A könyves is levetette a becsületes magyar nevet és 48 után élete végéig Belopotocki lett belőle. Fejérpataky—Belopotocki kunyorál, hogy a nevüket Bécsben titkolják el: »*das meine Name und des Herren Beglaubiger in Geheimen bleiben möchte*».

Ez meg is történt. Azzal a föltétellel, hogy más titkos jelentéseket is fog küldeni a környékbeli személyekről és eseményekről. A leggonoszabb emberi indulatokat is hasznot hajtókká tudták tenni a kamarillások.

Maguknak az elfogott magánleveleknek elsejét *Rothschild* Náthán írta párisi fivérének és 1831 áprilisának előadódossierjában találtam meg. A hébernyelvű levél, amelyet staféta útján küldtek Londonból, ezt árulja el:

— Én úgy gondolom, hogy Ausztria nem akar háborút kezdeni, mert belátja, hogy *Périer* a békét akarja. *L. Ervin* azt mondta, hogy már jobban beszélnek Périerről, bár még harcban áll másokkal. De ha béke van, akkor tudni is kéli azt. Holnap reggel beszélek az itteniekkal, de azt el se képzelheted, hogy mennyire visszariad mindenki a vételtől, vagy eladástól. Úgy mondják itt is, hogy *Sebastiani* kiválik a kormányból, de hogy igaz-e, azt én nem tudom. *Esterházy* nagyon a béke mellett van és hiszi, hogy semmiféle aknamunka nem fogja azt megzavarni.

Rothschild James Parisból 1831 április 7-ikén Frankfurtba ugyancsak érdekes levelet ír az odavaló Rothschildnak. James személyesen beszélt Périerrel, aki döntő fontosságú nyilatkozatot tett Ausztriáról és Metternichről. A többi közt ezt mondta:

— Ich hoffe, die Antwort von Oesterreich wird gut seyn, denn kaum sagt Fürst Metternich, er ziehe seine Truppen aus Italien, so erkläre ich öffentlich in den Kammer, dass wir den Frieden bestimmt erhalten und ich unter meinen eigenen Verantwortlichkeit desarmiere, denn ich habe zum Fürsten ein *blindes Zutrauen* . . .

Most jön a patinás humor: kiderült, hogy Rothschildék rájöttek Metternich furfangjára és attól fogva *szándékosan hagyták a leveleik egyrészét elfogatni*. Rothschildék becsapták még a vén rókat is, aki 38 esztendőn át oly művészi ravaszsággal vezette a monarchia ügyeit.

Metternich József nádorhoz.

A bécsi állami levéltár legféltettebb értékei közé tartoznak azok a levelek, amelyeket Metternich saját kezével írt Magyarország nádorának éveken át. Kiderül belőlük, hogy a nádornak harcot — általában nehéz, meddő harcot — kellett vívnia Magyarországon érdekében a kancellárral. Metternich és a nádor levelezése föltárja mindazt, ami *évtizedeken át nyílt és titkos alapul szolgál Magyarország kormányzására*. A minisztertanács nagyhatalmú elnökének nem egy olyan nézete és fundamentális kormányzati elve mutatkozik pőrén, amelyet *1864 után*, sőt némely részben 1914 után is érvényesíteni próbáltak, de egyben-másban újra realizáltak is. Kegyetlen pontossággal látszik a bizalmas levelekben Metternich híres alapelve: »... *dass es den Fürsten allein zustehe, die Geschicke der Völker zu leiten, und dass die Fürsien für ihre Handlungen niemand ausser Gott verantwortlich seien.*« Mint a szavakkal művészin zsonglörködő diplomata adja tudtára a nádornak, hogy *odalent* mi a tennivaló. Lenézéssel, bár néha tetszetősen beszél Magyarországról, állandóan ellene dolgozik, akkor is, ha segítséget emleget.

Sokszor említi a *keleti elemet*, amely a magyar jellemben grasszál és ha finomkodva is, az a véleménye veleje, hogy »a Landstrassén túl kezdődik Ázsia!«

A politikai nyakatekerttség, a ravasz fogalom- és szócsavarás kívánatosá teszi, hogy eredetiben vigyem itt a nyilvánosság elé Metternich egyik legérdekesebb levelét. Négy hosszú évtized alatt csak két ember mondta meg neki az igazat: egy francia és egy magyar. *Napoleon* Drezdában vágta az arcába 1813 június 26-ikán, hogy megvásárolható alak és húsz esztendővel később, amikor ő akart vásárolni, Kossuth mondta meg neki a véleményét. Így írta Kossuth. A kancellár egy ritka elme veszedelmes hatásával gyűlölte Kossuthot és azt az országot, amely »oly utálatos lelkesedéssel tömörül az agitátor mögé«.

A kancellárnak legalább egy levelét érdemes *szószertint* közölni: milyen átkozottul finom »jóindulattal« beszél a *beteg magyar* helyzetről:

19. Oktober 1844

№ 31

Mein gnädigster Herr!

Ihre Kaiserliche Majestätliche Anträge in Betreff der sprach-
gebrauches S. M. beim Schlusse des dermaligen Reichstages
sind der Herr sehr beizuhilfen, wie auch sehr beifällig,
in der Länge möglichst schnell zu erledigen. Der
Einfache aber auf beide Art. Bestimmungen zu neuen
Verordnungen, sollte sein Gewinn in einem Abzuge
das die Sprache, in der neuen Sprache der Kaiserliche
und das die Sprache, die Sprache nicht unüberwindlicher
Notwendigkeit sein. In den beiden Sprachen sollte
beide die sprachliche Verständlichkeit nicht ungenügend,
in Bezug auf die allgemeine auf der legislativen
Kraft nicht als unzureichend betrachtet und vorzugsweise
auf die Sprache als auf die Sprache ein Ausdrück!

Die Sprache, mein gnädigster Herr, - wird die Sprache nicht
nicht beizuhilfen ist ein sehr schwerer Fall, und es
allein nach dem die Sprache der Sprache von einem vollständigen

Metternich cancellár levele József nádorhoz.

Mein gnädigster Herr!

Euer kais. H. zwei letzten Anträge in Betreff des Sprach-
gebrauches S. M. beim Schlusse des dermaligen Reichstages

und dessen Endtermin, sind an Höchstdieselben beifällig in der kürzest möglichen Frist zurückgelangt. Der Einfluss den ich auf beide Ah. Bestimmungen zu nehmen vermochte, hatte seine Grund *in* metner Ueberzeugung dass die Erstere, *in der reinen Macht des Königs liege* und dass der Andere *die Folge unausweichlichen Notwendigkeit* seye. In den beiden Fragen hat mir der Begriff der *captatio benevolentiae* nicht vorgeschwebt, ein Begriff den ich im Allgemeinen auf das legislative Feld nicht als ärrwendbar betrachte und weniger auf das Ungarische, als auf irgend ein Anderes!

Ungarn, mein gnädigster Herr, — wir dürfen es uns nicht bergen, ist ein *sehr schwer erkranktes Land*, welches allein noch durch die Hilfe der Krone von einer vollständigen sozialen Umwälzung bewahrt werden kann. In solchen Lagen bieten Caressen nicht die Mittel der Hilfe, sie treten selbst *den* allein anwendbaren Mitteln in den Weg. Ist diess ein durch die Geschichte aller Länder und Zeiten bestätigter Wahrheitsatz, so ist derselbe auf Ungarn vorzugsweise anwendbar, weil dieses Land in seiner moralischen und materiellen Ausbildung noch *auf einer niederen Stufe, dessen was man tinter dem Worte Civilisation versteht, lebt* und weil das orientalische Element, welches im Charakter des *Magyaren* liegt und die Vermischung, der verschiedenen, sich vielfach Straffgegenüber Nationalitäten im Lande, ganz eigentliche Bedingungen bilden, denen andere Staaten nicht unterliegen.

Wie mit dem Caressen steht es mit dem, was man oft so leichtweg als *Concessionen* bezeichnet. Nach meinem Gefühle ist der Regent nicht der Eigenthümer, sondern der Verwalter der Staatswohles. Verwalter können nichts verschenken; sie können nur erhalten und unter gegebenen Umständen verkaufen, ohne das Capital, welches sie zu vertreten haben, zu schmälern. Wie weit Concessionen leicht und ich möchte sagen, unabweichlich führen, diess beweisst die dermalige Stellung des Thrones in Ungarn; was die Länder durch die Schmälerung der königl. Macht, oder deren lebendigen Thatkraft gewinnen, — diess ist durch den Stand, in dem Ungarn sich befindet, — nicht wieder erwiesen!

Ich, mein gnädigster Herr, gehöre nicht zu denjenigen, welche das Land als unwiederbringlich verloren betrachten. Ich kenne Mittel des Heiles für dasselbe. Als Ausgangs-Punkt liegen sie in den Händen des Königs; ihr Ankunfts-Punkt ist das Land. Nicht die Partheiungen in welche das letztere heute gespalten ist, können dasselbe einer besseren Ausbildung und Zukunft zuführen; *die Gewalt*, welche über und ausser dem Parthei Geiste steht, kann diess Allein, — allerdings bedarf sie zum Gedeihen des Unternehmens des Anschlusses der Conservativ Gesinnten im Lande, weil die selbst erhaltende Absichten

liegt. Wir beschäftigen uns im höchsten Centro eifrigst mit der Feststellung der Maasregeln, welche dem Zwecke zu entsprechen vermögen. Dass sich in dieser, das künftige und selbst das nächste Schicksal Ungarns und des gesammten Kaiser-Reiches bedingenden Aufgabe, eine Verständigung leicht ergeben wird, hieran hege ich keinen Zweifel. Auch ist es nicht das Gelingen dieser Aufgabe, welches mich bewegt, sondern die *Ausführung* des zu beschliessenden! In ihr liegt die alleinige Aussicht auf das mögliche Heil; ausser ihr führt Alles zum Tode.

Die Conservativen in Ungarn stehen nicht auf dem Felde der Concessionen, sie nehmen keine in Anspruch auf Unkosten des Kapitals der Macht. Es sind die Partheyen der Bewegung — (dieses absurden Wortlautes) — welche von Concession zu Concession schreiten und welches moralischen Gelichters diese Partheyen sind, diess beweist das neueste Ergebniss des *sogenannten* Schutzvereines; eines Vereines, welcher auf keinen anderen Schutz Anspruch machen kann, als auf den welchen derselbe *allen Elementen der Volksaufwiegelung*, des Hasses unter allen Classen der Bevölkerung und der National Verarmung zusichert! Ich gestehe aufrichtig, dass ich zu begreifen nicht vermag, wie diesem *in jeder Beziehung verbrecherischen* Vereine, die Constituirung im Landhaus-Saale und hierdurch der Schein çler landtäglichen Theilnahme an demselben, gestattet werden konnte! Dass der Verein wegen der reinen Absurdität seiner Grundlagen der Vitalität entbehrt, diess stelle ich nicht in Zweifel. Ebenso klug sind aber auch dessen Unternehmer; dass was sie beabsichtigen, ist die Form; *diese ist eine höchst Gefährliche* und desshalb ward sie eronnen!

Gelitten kann das Unternehmen nicht werden, die Aufgabe ist sonach die, was soll gegen dasselbe geschehen? Hierüber, mein gnädigster Herr, erbitte ich eine zu meiner Beruhigung, baldige Belehrung!

Den mit dem Worte Beruhigung zu verbindenden Sinn, bitte ich Ew. kais. Hoheit nicht auf meine Individualität zu beziehen, sondern auf die Stellung der Monarchie und des Cabinettes in der heute so bewegten Lage der öffentlichen Angelegenheiten zu richten. Ich bin täglich in der Lage, anderen Regierungen und der sich allenthalben an uns anschliessenden Parthey, Festigkeit, Klugheit und Ruhe zu empfehlen! *Wie kann ich diess, wenn zvir selbst die leidigsten Beweise voit Schwäche und Irrthum liefern?* Sollte hier nicht Abhilfe geschafft werden, so steht unser Schicksal und Jenes der Welt in deutlichen Zügen geschrieben!

Geruhen Euer kais. Hoheit die erneute Versicherung meiner tiefen Verehrung zu empfangen.

Wien, den 15. Oct. 1844.

Metternich.

N. S. Euer kais. Hoheit ernstes Schreiben v. gestrigen Tage ist soeben eingelaufen. Ich werde demselben die gehörige Folge zu geben, bemüht sein.

A kancellár nemcsak a tiszta hazafias célú *Védegyletet* nevezte ki »verbrecherisch«-nek. Tizennégy levelét és harmincegy Vortrag-ját hoztam haza lemásolva az archívumból, — java-részt nagyhatású adatokat a magyar história számára. Egyik-másik kútforrásul szolgál egész sereg súlyos *magyar érdek* számára, amelyet a tudósok ép az eddig titkolt bécsi anyaggal tudnak legkitünőbbben *megtámogatni*. . .

Részletek a bizalmas levelekből.

A főkancellár József nádorhoz intézett leveleiben fokozódó lenézéssel tárgyalja az életbevágó magyar ügyeket. 1843 január 26-ikán Bécsből a következőket írta a nádornak:

— Magyarország főbaja *a jogcsavarásra való hajlandóság* és az ilyesmivel nem élhetnek és nem terjedhetnek a birodalmak. Törvényt törvényre halmozni, mesterséges alakulásokat életrehívni, amelyek nem illenek az országba, nagy szavakat hangoztatni és a nemzeti vagyon gyarapítása nélkül polemizálással foglalkozni, mindez nem vezet jóra; és ahol a baj egyszer gyökeret vert, csak azzal lehet elriasztani, ha szavak helyett tettek és fantasztikus képződmények helyett az igazi érdekek lépnek a küzdőtérre.

Az egyre kínosabbá váló *nyelvkérdésben* is a horvátok pártjára állt és hangoztatta, hogy a magyarok állandóan semmibe veszik a horvát jogot. 1843 augusztus 6-ikán ezt írta:

— Hogyan járjanak el a horvát-magyar helyzet ügyében, ha a kormány Magyarországon a szlávizmust a magyar elemmel való harcában magára hagyja, mialatt Lengyelországban a német monarchistával szemben, úglátszik, támogatja? Hogyan lehet megszüntetni a bajos állapotot, ahol az mutatkozik, ha mindent *magára hagynak*?

Az országgyűlés óhajtásait a nyelvkérdés ügyében mindenkép túlzottaknak bélyegezte és különösen az hozta ki a sodrából, hogy a magyarok törvényt kértek, amely a magyart *hivatalos* nyelvvé emelje. Felháborította az a »merészség«, hogy

a magyarok már esküdtzéki bíróságot és angol példára évenként és nemcsak hébe-hóba összeülő országgyűlést kértek. Metternich ezzel szemben haladéktalanul véget kívánt vetetni az »országgyűlési fecsegésnek«, mert »anarchia üti fel fejét az országban«.

Mindig ilyen magas piederstálon ülve enunciált a kancellár. Akármelyik levelét olvassuk, gőgös fölény nézőpontjából emlékszik meg rólunk. 1844 november 10-ikén a többi közt ezt írja a nádornak:

— Magyarország polgári és állami existenciájának *alacsony-fokára* a floskulusok által sülyedt le. A legártóbb üzelem egy országban az ügyvédeké és a tudatlanoké, akik azonban mindenáron szerepelni akarnak. Magyarország régóta áldozata ennek a visszás helyzetnek.

Amikor a magyar ifjúság nagyon »szerepelni« kezdett a — diéták körül, — ma szinte humorosan hangzó — megrökönyődéssel írt róluk *Lajos* főhercegnek:

— *Megfagy a vér ereimben* az első magyar autoritások eljárásának láttára. Ez összeesküvés bélyegét viseli magán. *De árulás ellen van eszköz*, míg a gyöngeség ellen semmi, és ennek következesei a legrosszabbak, mert kiölik a bizalmat a *jóérzésűekből!* (*Ugyanakkor pénzt küldtek — illyr árulóknak.*)

Mindezt abból az alkalomból írta, hogy Pozsonyban újabb »juratus-zavargás« történt és ott nem léptek azonnal közbe, hogy a zajongókat ártalmatlanná tegyék.

Széchenyi és Metternich.

Bécs sokszor a legszerényebb reformtörekvésben is forradalmi mozgalmat látott. Amikor Széchenyi vigyázva, lassan és okosan próbálta a föltétlenül szükségesnek bizonyuló újításokat helybenhagyatni, Metternich csak ezt látta benne:

»... einen *unbegrenzten Ehrgeiz*; sein ganzes Wesen ist das *eines politischen Hitzkopfes*, der dabeí aber tief zu berechnen versteht.«

Ez volt a legnagyobb elismerés, amelyet valaha Széchenyiről nyilvánítani kegyeskedett. Aki a hiteles iratoknak néhányát végignézi, már tisztán láthatja, hogy milyen hamis volt az a beállítás, amely szerint a kancellár rendszerint együtt dolgozott

Széchenyi Istvánnal; — néha Kossuth és köre ellen. Metternich csak olyankor helyesel Széchenyinek, amikor bírálja hazáját. De valahányszor a magyarság igazát hangoztatja, Metternich udvariasan, rejtett gúnnyal, és olykor elárult antipatiával is cáfolja.

Kétségtelen, hogy a kancellár ritkamód eszes férfi, de »sokszorosán következtelen, — és amint legélesebb logikával Marczali professzor fejti ki — valóban nem volt az a providenciális államférfiú, akivé beállították. Észrevette, hogy Oroszország hódító politikája, amely kivált 1829-ben veszélyes módon sikeres volt, *szükségessé* tesz mint bástyát egy erős Magyarországot a cárizmus és a pánszlávizmus ellen. Ezért szölt már 1829 október 14-ikén tett előterjesztésében a magyar országgyűlés egybehívásáról, mint első szükségességről. De a kormány nem sokáig nézte jó szemmel a magyar eseményeket. Folyt tovább a *divide et imp er a* és hazánk ellen tüzelték a horvátokat, szerbeket, románokat. Metternich a magyarizmusról épúgy nem akart tudni, mint az illirizmusról . . . Széchenyi pedig éveken át vérző szívvel nézte, hogyan dolgoznak Bécsből az ő legszebb alkotásainak valóra váltása ellen. Sok-sok írás igazolja ezt. Erős, szép, minden irányban hasznos Magyarországot óhajtott. De Metternich csak oly államszövetséget akart, amelyben minden rész egyformán *gyöngé*, tehát a központi kormánynak alárendelt legyen. A régi magyar alkotmány csupán azért volt úgy a szívéhez növe, mert az uralkodó oligarchiában a középnemeség ellen való védőfalat látott. Magyarországra nézve hasznos javításról nem akart tudni«. Bizonyosságok következnek.

Kossuth és Metternich.

A legügyesebb kémek tartották szemmel folyton Kossuth Lajost és minden fontosabbnak látszó lépéséről értesítették Metternichéket. A kamarilla tisztában lehetett »a veszedelmes fiskális« legtöbb tervével s mégis rosszul ítélte meg. Pedig *jó forrásból*, túlzás nélkül jellemző dokumentumot szintén kapott. *Zsedényi* Ede, az ismert aulikus helytartósági tanácsnok, 1844 január 5-ikén Pozsonyból felküldte Bécsbe azt a levelet is, amelyet Kossuth Lajos írt neki laptervéről. A levél így kezdődik:

»Landerer és Heckenast uraknak minden mértéket meghaladó szennyes piszkosságát továbbad túrnöm lehetetlen. Dolgozom, mint a barom, kérdés nélkül mondhatom, lelke, fenntartója vagyok a *Pesti Hirlap-nak*, amelyet — szabad talán hinnem, hogy hazának, kormánynak nem kárára kezeltem; s ők a piszkosságban most annyira mennek már, hogy százszor adott szavuk ellenére még azt merik kívánni, hogy az országgyűlési tudósítások költségei, melyek havonként mindössze 240 pftot tesznek (a referensek honoráriumma 215 pft), melyeknek nagy részét különben is én magam ajánlkozám viselni, — egészen az én nyakamba háríttassanak.

Sok ember mondotta már, hogy valósággal bolond vagyok az ő igavonó marhájuk lenni, s az örökös munkával, örökös bosszúsággal életemet, egészségemet érettük felemészteni; holott a kormány loyaltásáról méltán fel lehet tenni, hogy ha hasonló feltételek a biztosítások mellett saját hírlapkiadási privilégiumért folyamodnám, azt tőlem szintoly kevéssé tagadná meg, mint másoktól meg nem tagadta.«

Őszintén megírta Kossuth azt is, hogy sokáig vonakodott, mielőtt rászánta volna magát, hogy engedélyt kér; de ezt is csak akkor teszi meg, ha előre megbizonyosodik az eredményről. Ha még mindig üldözni akarnák és a neve ellen kifogás volna, úgyhogy csak szerkesztő lehetne, sógora *Meszlényi* Rudolf vállalná a kiadást. Eleget szenvedett háromesztendei fogsággal.

Zsedényi 1844 január 5-ikén megírta Bécsbe, hogy nem volna szabad elszalasztani ezt az alkalmat, amely Kossuthot lekötelezhetné. Metternich személyesen fogadta Kossuthot. Nem hittek neki Bécsben, haragudtak rá és gyűlölték, amellettt félre nem érthető módon adták tudtára, hogy *ha kellő módon viseli magát*, nagyon jól fog járnai mindenképen. Jellemző, amit Metternich írt Kossuthról József nádornak. Mint mindig, ezúttal is udvarias fölénnyel próbálta kioktatni és a levél veleje ez:

»Mein Gefühl ist, dass man ihn *kommen lassen* müsse, und er wird kommen, oder in dem Kampfe, den er gegen das Vaterland zu unternehmen sich entschloss, — unterliegen. Ich glaube vorzuglichweise, dass er die bessere Chance wählen wird. Nehmen Eure kaiserl. Hoheit die Stellung gegen ihm an, die ich angenommen habe. Sie ist die des *Pförtners*; der Eingang steht offen.«

A lapengedélyt nem kapta meg Kossuth; de a kancellár ezúttal nagyon csalódott; Kossuth egyáltalán nem akart könyörögni »a nyitott ajtó« előtt; sőt új meg új ellenzéki »manővereket« eszelt ki. A leghosszasabb kellemetlenséget okozta

ezek közül a *Védegylet*, amely annyi időn át adott munkát a kamarillának.

Kossuthot állandóan gyanúsították. Amikor a fiúmei vasútról beszélt, tervszerűen hirdették róla, hogy az egész projectum Kossuth anyagi érdekeit szolgálja és csak ezért agitál Széchenyi terve ellen, amely elsősorban a fővárosból négy irányba szétágazó vasúti hálózat megteremtését követeli. Élőszóval és írásban terjesztették, hogy Széchenyi a »nemzet démoná«-nak nevezi Kossuthot és mindenáron el akarja tétetni láb alól. Hogy Széchenyi nemes felfogásától *minden alantas terv távol állt*, azt egyáltalán nem akarták tudomásul venni az osztrák érdekek szolgálói.

„Az őrült magyar nyelvfanatikusok.”

A kamarilla, szép osztrák nevén: a *Staatskonferenz* valamennyi tagja bizalmatlanul és gyakran nyilvánvaló rosszindulattal beszélt Magyarországról. Amikor a nyelvkérdés foglalkoztatta csaknem az egész országot és *végzetes útra* hajszoló bécsi módszerről kezdtek már nyíltan is beszélni, a kamarilla tagjai Magyarország óhaját egyáltalán nem akarták teljesíteni, viszont javában dolgoztatták a *nemzetiségi aknák* kezelőit. Gróf *Kolowrat* 1843 augusztus 17-ikén a 999. számú tanácsiratban így nyilatkozott:

— Adja Isten, hogy az *eszeveszett magyar nyelvfanatizmus* dolgában a kormány részéről ne mutatkozzék a gyöngeségnek egyetlen aktusa sem, mert azt bármennyire elfátyoloznák a frázisok, a bel- és külföld rögtön felismerné és megbélyegezné. Ha az országgyűlést feloszlatjuk, anélkül, hogy egyetlen törvényt alkotna, ennek szégyene az ellenzékét illeti, amely a nagy-szerű királyi propositiók dacára folytatja *gyalázatos' mesterkedését*. Az adókra nincs szükségünk, mert több mint két évi adóhátralék van még, amit behajthatunk . . .

Egy titkos bizottság.

Metternich 1844 május 26-ikán gyönyörűen megokolt emlékiratot nyújtott át a császárnak; új »szűkebbkörű titkos bizottság« létesítését ajánlotta, hogy a legrövidebb idő alatt *erélyes mód-szereket állapítson meg a kormány számára*. Ezt az emlékiratot megküldte a nádornak is, udvarias *kitanító levéllel* együtt.

A császár július 4-ikén kinevezte a »magyar« udvari kancellár elnökletével bizottsági tagokul *Jósika* Sámuel és *Szögyény* László udvari tanácsosokat, a bizalmas jegyzőkönyv vezetőjévé pedig *Paziuzzi* »magyar« udvari titkárt. Ez a bizottság gyártott aztán terveket és jegyzőkönyveket, *teli rendszabályokkal*.

A szigorú intézkedések valóra váltásuk előtt külön titkos aeropág elé kerültek, amely gróf *Majláth* magyar kancellárból, meg báró *Kübeck* és gróf *Hartig* kamarilla-tagokból alakult. Anyagi tekintetben is nagyfontosságú tervet akartak megvalósítani, amely *évenként több mint 300.000 forint új terhet jelentett*. A titkos jegyzőkönyv pontos részletekkel szolgál arról, hogy báró *Kübeck*, a »Hofkammerpräsident«*», mégsem ellenezte a drága terhet, sőt feltűnő melegséggel ajánlotta a császárnak, »mivelhogy végre megszűnteti a terjedő magyar anarchiát«.* Gróf *Hartig* is melegen pártolta a tervet azzal, hogy a »lejtőre jutott Magyarország« így visszatérhet a jó útra. Szükséges volna azonban, hogy valóban letörhessék az esetleg mutatkozó reakciót, »*impozáns katonai erőre*«. Hangoztatta, hogy szigorúan el kell bánni mindenkivel, aki a »lázongás szószólójaként« lép fel. A kamarilla ülésén végül ezt ajánlotta a császárnak:

— Felsőgednek nem valami politikai főinquisitor Magyarországra való kiküldetését proponálom. De azoknak véleményét sem helyeslem, akik úgy vélik, hogy az apostoli király süket, néma és vak maradhat az olyan *rágalmakkal* szemben, amelyek méltóságát nyilvános gyűléseken kisebbítik és az egész országban visszhangzanak. Az az érv, amely megfontolandóvá teszi, hogy ilyen rágalmazókkal szemben eljárjanak, mivel általános részvét és politikai martYROK nimbusa lehet utóbb a részük, *szerintem nem állhat meg*.

Hosszan fejtette ki, hogy mi kell a mártiriumhoz; már pedig ő nem hiszi, hogy eféléről szó lehetne a magyar »rendzavarók« vezéreinél. Sőt azt sem akarta elhinni, hogy a magyar ellenzék vezérei *önzetlenül járnának el*, hiszen sem elég bátorságuk, sem elég meggyőződésük nincs.

A császár 1844 november 11-ikén elfogadta a prepozíciókat, miután Metternich és Kolowrat ugyancsak *melegen ajánlották* azokat. Maga a kancellár főképp azt helyeselte, hogy ezentúl minden kezdés fölülről induljon s *a kormány fogja készíteni a törvénytervezeteket*, amint az »a legkövetendőbb külföldi államokban« történik.

Hogyan csapták el Majláth kancellárt?

Hónapokig tartó finom manőverrel ugrasztották ki állásából a magyar kancellárt, gróf *Majláth* Antalt. Metternich egyre többször hangoztatta, hogy anarchia mutatkozik az országban és ez ellen alapos módszerrel kell eljárni. Az államkonferencia titkos iratai közt olvashatjuk Majláth előterjesztését, amelyben szükségesnek mondja, hogy a főispánok lakjanak a maguk megyéjében és viszont az állam sokkal jobban dotálja őket s adja meg a módot arra, hogy kellő tekintéllyel lépjenek föl. A reformot azonban »nem hirtelenül és egyszerre« kellene életbeléptetni.

Majláth egész működése nem tetszett a kamarillának, amely az erélyes *adminisztrátor-rendszert* akarta megvalósítani. Főképp Kolowrat intrikált Majláth ellen. 1844 november 19-ikén (az 515. számú aktában) ezt a titkos közlést teszi róla:

— Gróf Majláth magyar kancellár megint beteget jelentett és eddig megfigyelt magaviseletének következeképpen a legközelebbi és meggyőződésem szerint sürgősen szükséges lépéseket bizonyára megint minden lehető huza-vonával akadályozza. Ez az ember, úgy látom, a legcsekélyebb figyelmességet sem érdemli meg és ha nem tudjuk elérni, hogy Apponyi kinevezése holnap vagy holnapután minden további teketória nélkül megtörténjék, akkor én előre is sikertelennek tartom az újonnan létesített titkos bizottság (Kolowrat a »Conferenz« kifejezést használja leginkább) fáradozását, akármennyi jót és helyeset beszél és ír a szükségessé vált rendszabályok dolgában. Ebben az értelemben nagyon őszintén beszéltem *Lajos* főherceg öfenséggével és kérem, hogy a hercegkancellár is kellő tudomást szerezzen róla,

Kieszelték, hogy Majláth »szokatlanul sok dolga miatt« helyettest kapjon, még egy második vicekancellárt. Gróf Apponyi Györgyöt szemelték ki erre a fényes állásra, mert nagyképzettségű és szívós *gutgesinnt*, aki mint a konzervatív pártnak vezére, nemrég a mágnások ülésein is jó szolgálatokat tett.

Ferdinánd császár persze mindent aláírt, tehát azt is, hogy helyettes kancellárra van szükség, »amíg annyi sürgős munka van a *Hofkanzlei-nél*.

Apponyi kinevezése nyilvánvaló módon azt jelentette, hogy a kormány *erélyesen akar föllépni*. A konzervatív párt csakugyan sokfelé »nekilendült«, mozgékonyabbá vált és nagy ered-

menyeket várt. De nemsokára kiderült, hogy az adminisztrátor-szisztéma nem tudja megtörni az ellenzék ellenállását, csak újabb *óriási kiadások terhét* jelenti. Megpróbálták valamennyi ügyet egy kézbe egyesíteni. Ahogyan csinálták, az már valósággal mulatságos. A császár nem akarta, hogy a derék Majláthot megbántsák és mindenféle jámbor hazugság, ravasz szócséplés, tucatnyi képmutató és kétszínű irka-fírka és szónoklás után Metternich diszkrét ajánlatát fogadták el: föl kell kérni a magyar kancellárt arra, hogy a legközelebbi országgyűlésre vonatkozó esetleges intézkedések terveiről nyilatkozzék talán s nagyon valószínű, hogy ez elől a kényes feladat elől megint ki fog térni és ő maga kéri majd a felmentését. Mindezt el lehet olvasni az 1846-iki 61. számú államkonferenciás aktában.

Végül pedig a magyar kancellárnak »meggyöngült egészségi állapota miatt« *kellett* bizonytalan ideig szabadságra menni. Március 30-ikán írta kérvényét és másnap Apponyi már a helyén ült, noha csak április 5-ikén történt meg a kinevezése..

Gróf Kolowrat folytatta az intrikát és arra animálta az államkonferencia tagjait, hogy Majláthot szólítsák fel a végleges távozásra. Ha flastromot akarnak adni, hagyják meg összes illetményeit és kapjon államminiszteri címet. Metternich helyeselte: úgy is történt.

Apponyi nagy programot készített, főképp az alsóház »megrendszabályozása« és a megyék »letörése« céljából. És mégis csak megcsinálták az adminisztrátori rendszert, amely miatt Apponyt úgy támadták nálunk csaknem mindvégig, 1848 március 16-ikáig, amikor lemondott. Metternich »animálta« — amint ő maga írta — s később a bécsi forradalom viharából is egyszerre »siettek el« ...

„Rossz pesti hírek.”

De hogy mi mindenre alapította Metternich a maga kinyilatkoztatásait, azt legszebben mutatják a következő idézetek. Szántszándékkal halásztam ki a rengeteg anyagból egészen apró eseteket is, amelyek sokszor a nagy, de ösmert politikai eseményeknél frappánsabban világítanak rá a korszak intimitásaira. Híressé vált a hercegnek az a mondása, amelyet Széchenyinek a *Hitel* című könyvére tett: *Rien ne blesse autant, que la vérité;*

de ő maga igazolja az ellenkezőjét: ép eléggé sebzett hamissággal, magyar tényállást ferdítő *Fortrag-okka. I*

Az osztrák szemmel látott és leírt »tényeket« ügyes formában vitték a császár elé, mint azt már a következő sorok mutatják (*Informations-Protokoll. Sitzung vom 20. Jänner 1846.*):

Pest, január f. Az ellenzék rendszeres érintkezést óhajt létesíteni a *külföldi* politikai lapokkal s az ismert *Lukáts* Moritzot bizta meg a munka egy részével. *Lukáts* elkeseredve mesélte, hogy az *Augsburger Allgemeiner Zeitung* — fontos, elterjedt lap — nem közölte az ő nagy cikkét. — Az osztrák kormány keze van az akadály mögött.

Hofrath von Ferstl megjegyzése: Jó volna a külügyek ministeriumának nagyobb mértékben közrehatni, hogy a külföldi lapok *semmilyen* magyar érdekű cikket ne közöljenek.

Pest, január 10. Az ellenzék új bizottságának csak »megbízható« tagjai lesznek. A rendszeresen tartandó ülések jegyzőkönyvét *Kossuth* Lajos vezeti és az ő ajánlatára a kutmérgező *Védegylet* sectiói a megyékben is szerepet kapnak a comitatusi határozatok végrehajtásánál. A *Védegylet* (amely 1844 szeptemberben történt alapítása óta mind több munkát ad a confidenseknek) *Pálffy* József gróf elnökletével gyűlést tartott és az elnök fenn panaszolta, hogy a censura annyira ellenzi a védegyleti ülések anyagának *publikálását*. Az ilyen akadályokat el kell távolítani. De a jelenvoltak csekély száma bizonyítja, hogy az értelmes polgárok már fölismerték a *Védegylet* igazi céljait s ezért *várva várják* a kormány részéről *a célszerű védelmet és elhárító segílyt*.

Fontos, hogy *Kossuth* és *Teleki* László ismét cikkeikkel látják el a *Pesti Hírlapot*, amely visszatér előbbi irányához. Ha *Teleki* akadályokat észlel a censuránál, cikkeit személyesen fogja átadni a *censurcollegium* elnökének s ha ez nem engedélyezi, *minden gorombasággal el fogja halmozni és párbajra is kihívja*.

Aki Pesten népszerű volt, arról Bécsbe rendszerint ilyen jelentés érkezett:

— Január 9-ikén több úgynevezett csendháborító és korhely cinkosaik nagy lárma közepett fáklyásmenetet rendeztek *Nyáry* Pál második alispán »tiszteletére«. Nagy óbégatás közben kifejezték azt a kívánságot, hogy a céhek és a privilégiumok szűnjenek meg. *Szentkirályi*, akinek szintén kijutott volna a »megtisztelésből«, *vissza tudta utasítani*, a nevének súlyos betegségére való hivatkozással. A publikumot annál inkább felzúdította ez az eset, mert a főherceg-nádor állapota révén *nagyon fájdalmas hangulatban volt*.

Pest, január 14. Az ellenzéki párt korifeusai gróf Széchenyi Istvánt mint szakadárt, politikai hitehagyót (Abtrünniger) jellemzik s azt mondják róla, hogy egy estélyen — a hazafias érzelmű *Nádasdy-Forray* grófnénál— heves szóvita közben így nyilatkozott: Sajnálja, hogy nem palatinus, mert különben, mint *Gara*, akasztófákat állíttatna és az ellenzék embereit felköttené.

Azt is mondják, hogy Széchenyi a herceg-államkancellárnak tanácsolta, hogy Kossuthot *vagy meg kell nyerni*, vagy pedig *ártalmatlanná kell tenni*. »Utilisieren, oder aufhängen.« (Már ideje is lett volna.) Továbbá Kossuth, mikor Bécsben volt, Stuller útján levelet kapott, amelyben figyelmeztetik, hogy *a kormány életére tör*.

Végül Kossuth legutóbb néhány barátja előtt úgy nyilatkozott, amikor nagyon is szerény anyagi helyzete szóba került, hogy bécsi tartózkodása alkalmával (az előző országgyűlés alatt újságügyeiben járt fön) *a herceg-kancellár óriási vagyonértéket ajánlott föl neki*. Ezt visszautasította s a herceggel folytatott beszélgetést hazaérkezése után szószerint leírta és az nagy érdekességére való tekintettel (Kossuth) *halála után nyomtatásban meg fog jelenni*.

(A Kossuth halála után kiadandó iratok a magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, azzal, hogy harmincöt év múlva bonthatók föl.)

Gyűlde, Pillvax és Védegyelet.

Az osztrák kormány rendeletére diszkrét módon itt-ott konzervatív szervezet létesült s ezek körül csakhamar lappangó afférek támadtak. Egy jellemző referátum:

Pest, január 14. (1846.) Az ellenzék magára nézve hátrányt lát abban, hogy sok fiatalember csatlakozik a Gyűlde-egylethez. Már demonstrációra is került a sor. *Kmetty* győri tanár fiát a »hazafias« Pillvax kávéházból csupán azért lökték ki, mert a Gyűlde tagja. Ezek a körülmények nagyon kedvezőkké fordíthatók a kormányra nézve, ha a hatóság négy vagy öt fiatalember ellen, akik »*Beisitzer* (táblabírák)« név alatt gyülekeznek a Pillvaxban, *kellő szigorral lépne föl*.

Pest, január 19. Az izgalom növekszik a Gyűlde körül; azt mondják, hogy csak a pesti ellenzékét gyöngíti. Maga az ellenzék azzal vigasztalódik, hogy számos fiatalember megígérte: a döntő percben az ellenzékhez csatlakoznak.

A védegyleti tagok egyike irt az ellenlábás Gyüldéről egy dalt, amely miatt nagy botrány támadt a Pillvax-ban. A gúnyvers három strófája így szól:

Vig pohár közt édesebb a' preferáncz,
 Ha veresét kézből játszom, ez a' tán ez,
 Hej galambom, veres disznóm, légy velem,
 Hogy a' húszast húszas után eltegyem.
 Borban a' bú, mint a' gyermek aluszik,
 Magyar földön már a' napfény sugárzik,
 ideje, hogy a' gyűlde elaltassa,
 Mákonyunk csak most használhat, vagy soha.
 Minden ember legyen Luka* s Pecsovicz,**
 Ki gyüldénkben virít, mint a' kikirics,
 Egymást értve, *bolondítva* egy illy nép,
 Minden jóval arczátlanul szembe lép.

Egyre sűrűbben ismétlődnek a vidéki jelentések a Véd-egyletről, elnökeiről, *Batthyány* Kázmér grófról és *Eötvös* József báróról s az egyleti tendenciáról, amely végeredményben »az osztrák ipar és az osztrák állameszme« ellen irányul.

Pozsony, december 19. Az itteni Védegylet-fiók elnöke gróf *Viczay* Károly nagyon is buzgólkodik az egylet érdekében. Tegnapelőtt a lakásán volt bizalmas ülés, amelyen elhatározták, hogy farsangi Védegylet-bált rendeznek, »szegény iparosok javára« és ez a körülmény eléggé mutatja azt is, hogy a nemesi demokraták mennyire *közelítenek* a polgári rendhez.

Pest, december 10. *P erezel* Móric feltűnő nagy tevékenységet fejt ki pártja érdekében és a legközelebbi akcióban különösen a védegyleti tagokra számít, mint olyan individuumokra, akik a különböző megyékben leginkább lelkesednek az ellenzékért,

Nagykanizsa, január íß. Zalamegye ellenzéke két szervezetből áll: az öregebbek (»Atyafiúság«) és a fiatalok (»Legénység«) egyletéből. Mind a kettő gyűlöletet terjeszt a kormány ellen, Tisza és Luka administratorok ellen és összeköttetésben van Kossuthtal, aki — ép úgy mint *Klauzál* Gábor és *Beöthy* Ödön — átiratokkal, levelekkel *nem kevésbé növeszti a vidékiek fanatizmusát.* Az előbbi szervezetbe tartoznak: *Deák* Ferenc, *Csányi* László, *Csernél Ignác,* *Horváth József,* *Püspöky* Grácián, *Wlasics* Antal még vagy húsz név következik). A legközelebbi ülés, miután a küldöttséget *Bécsben elutasították,* rendkívül *viharosnak* ígérkezik. A fiatalok klubjának elnöke Pestről mestert hozatott, hogy vívógyakorlatot végezzenek.

* Hontmegyei adminisztrátor. — ** A kormánypártiak gúnyneve.

Kémvádak Deák és Kossuth ellen.

A jámbor olvasó is hamar átláthat a közetkező szitákon:

Pest, január 19. Deák Ferencet, aki most érkezik ide, fáklyás zenével akarják köszönteni, bár a pártjának nem tetszik nagy óvatossága a horvát kérdés miatt való bécsi küldöttség dolgában.

Pozsony, január 24. A királyi akadémián a főigazgatói állásra ketten pályáznak: *Rimély* Mihály benedekrendi főapát, aki két állását nem tudná jól betölteni és *Kovács* Pál, a censur-collegium assessora, akit Deák Ferenc nagyon pártol, de eddig csak magántanító és újságszerkesztő volt s az az előítélet is ellene van, hogy nem nemes. Végül: Deák bizalmas viszonyban él Kovács nevével és így befolyása által gyöngíthetné azt a szigort, amely a szóbanlevő hivatalban oly kívánatos. A legmegfelelőbb volna *Pogányi* Albert, a helytartóság referense, aki azonban eddig nem aspirált, mert talán nem akarja Kovács nevének befolyása által elnyomatni magát, ami ellen moralitása és hozzáértése is tiltakozik. (1846.)

Pest, február 1. Kossuth a legutóbbi bizottsági ülésen proponálta, hogy a Pesti Takarékpénztárból magyar vállalatok részvényjegyeire is adassanak pénzek. Ez általános indignatiót keltett, mert alapos a gyanú, hogy ez csak egy *manoeuvre*, hogy a magyar kereskedelmi társaság pénzhez jusson. Kossuth hitele már különben a párthíveinél is annyira csökkent, hogy némelyek közönséges csalónak tartják Kossuthot. (... stellen Kossuth als einen *gemeinen Schwindler* dar.)

Szószerint így olvasható a kamarillai jegyzőkönyvben.

„Gyanús idegenek.”

Pest, január 18. Itt tartózkodik egy angol, névszerint *Chichester*, az ismert exképviselő, Sir Bruce Chichester öccse; benső összeköttetésben van dr. *Fraenkellel*, Heidelbergből. A Nemzeti Körben a *communismusról* tárgyalt vele.

Rowson távoltage magát a politikától. De *Blackwell*, aki már az előbbi országgyűlést élesen figyelte és Nagybritannia bécsi követének jelentéseket küldött, megint Pesten tartózkodik és valószínű, hogy a magyarok hangulatát akarja megállapítani (a deputáció Bécsből való hazatérése után). Mint a magyar tudós társaság tagja, részt vesz ennek az ülésein. Azt akarja elérni, hogy Pest nagybritanniai consult kapjon, amit az ellenzék örömmel fogadna.

Blackwell nemcsak *Gordon* követnek, hanem magának lord *Palmerstonnak* is számos levelet írt Magyarországról, az angol-magyar kereskedelmi és politikai összeköttetés jövőjéről és a dunai konföderáció tervéről, amelyben Magyarországé lenne a főszerep. Jól ismerte az egész országot, már 1836-ban füzetet írt róla, később pedig *Rudolf of Varosnay* címmel magyartárgyú *tragedy-t*, amelyben gróf *Beleznay* Sámuel borzasztó esetét használta föl. A magyarokról jószívvvel emlékszik meg a tragédiában is, a többi közt elmondja, hogy »Magyarország a nemzetek sorában kapja vissza helyét s újra légyen az, mi valaha volt, Európának legkevélyebb védőbástyája«. Szószzerint:

*Hungary... shall resume her rank
Among the nations, and as first she was,
Be Europe's proudest bulwark...*

Blackwell az angol kormány megbízásából 1843-tól kezdve tartózkodott Magyarországon, főképp Pozsonyban, a diétákon és a szabadságharc idején is kimerítő jelentéseket küldött haza. Nagymértékben fokozta a magyarok iránt való becsülést s később *The un-named demigods* (a névtelen félistenek = a magyar honvédek) tiszteletét.

Megfigyelték *De Lambert E. L.* angol nyelvtanárt és nejét, mert társalgó-estéket rendeztek, *Seymour Shi ff* zeneművészt, aki hangversenyén a Rákóczi-indulót is előadta, *Miss Pardoe-t*, aki szüleivel együtt kétszer járt Pesten, — Döbrentey Gábor kalauzolta — és nagy könyvet írt ezzel a címmel: *The City of the Magyar, or Hungary and her institutions in 1839—40.* Konfidensek jártak *Simpson John Palgrave* nyomában is. *A Letters from the Danube* kedves, regényes szerzője báró *Eötvös József*ről írt legnagyobb becsüléssel.

Sok szó esett *Paget John* utazóról *Hungary and Transylvania* című könyve és későbbi szereplése révén. Csaknem két esztendeig utazott magyar földön, aztán pedig Gyéresen lakott nejével, *Wesselényi* Polixéna bárónővel, mint kitűnő gázdász. Résztvett a szabadságharcban is s a bujdosás után 1855-ben tért vissza. Kiváló művében nagy szeretettel ír Széchenyiről, Jósikáról, Kölcseyről, Szász nagyenyedi tudósról stb.

Heckenast mint kém.

Pest, február 4. Heckenast Gusztáv pesti könyvkereskedőnek sikerült legutóbb lipcsei tartózkodása alatt elérnie, hogy jövendő apósa, *Wiegand Ottó*, semmiféle munkát nem

készít el nyomdájában, ha az osztrák kormány *ellen* szól. Még e hónapban Bécsbe utazik és *Apponyi* kancellárnak személyesen biztosítékokat nyújt.

Heckenast további adatai szerint a hírhedt *Stancsics* nemrég a következő három művet küldte — kinyomtatás végett — külföldre: 1. a Liszt által tervezett gyarmatosításról, 2. az állampapírokról és bankjegyekről, — ép oly megrontó elvekkel, mint a sajtószabadságról *szóló* műve. 3. Lisztről és magyarországi tartózkodásáról. Ezt a három munkát *Horariknak*, a hírhedt expapnak küldte Thübingenbe, aki Wiegandnak továbbította. De Heckenast rávette Wiegandot, hogy a munkát *ne akceptálja*.

Heckenast, akiről némely magyar könyvek mint derék hazafiról emlékeznek meg, még több hasonló »szolgálatot« tett Ausztriának, a többi közt *Wesselényi* »Szózat« című brosúrája ügyében is.

Bál, estebéd és politika.

Alig van olyan titkos jelentés, amely a kormányt és a császárt is az ellenzékre ne próbálná uszítani. Az ellenzék új módszereiről szóló referátum után megveregetik a vállát az öreg *D. grófnak*, aki a kormányt szolgálja ki — nem ingyen, és néhány sorral arrább megint folytatják a ravasz heccelődést:

Kassa, február, 8. A királyi leirat — a pesti küldöttségnek Bécsbe való menesztése dolgában — a nemesek közt nagyon tetszik, ellentétben a pestmegyei határozattal. *Várják a kormánynak további erélyes rendszabályait.*

Pest, február 12. A múlt éjszaka tartották meg a Nemzeti Kör második bálját, amely rendkívül népes volt. Ennek főoka, hogy a Kör-bálok általában *politikai célzatnak*, szítják a nemzeti érzést, propagálják a *Védegylet-et* stb. Ezekon a bálokon csak hazai szövetből készült magyar viseletben jelennek meg és csak magyarul társalognak. Gyakran mutatnak be *lengyel táncokat* is, amit a casino-ban elkerülnek, hogy a lengyel-sympathiát el ne árulják. Leginkább gróf *Traunné* (Kendeffy-leány), *Orczy* bárónő, *IVenckheim*, *Széchenyi* és *Festetits* grófnék látogatják, akik egyaránt *elragadtatják* magukat a Kör-ben uralkodó szellemtől.

Vigyázat: a magyar mágnásasszonyok is a lejtőre jutottak.

Pest, február 12. Ma este, a Nemzeti Casino termében estebéd volt *Deák* tiszteletére. Öt és gróf *Batthyány* Kázmért hosszú éjjennel fogadták . . . Bárá *Jósika* Miklós író köszön-

tötte fel a »halhatatlan Deákot«, aki így felelt: a magyaroknak jó munkát, alkotmányos szabadságot és kitartást kíván (egységben és hazaszeretetben), — akkor is, ha a győzelem reménye *kihunyna*. Állva hallgatták ezt végig. *Szentkirályi* a maga szokott erélyes módján azt mondta, hogy igazán csak a türelemre és a kitartásra vagyunk kárhozthatva. Cselekedni nem lehet, mert a nép nincs közvetlen egységben a patriótákkal. Előbb meg kell teremteni a nemzetet, aztán elmondhatja Deák, mint vezér: »Itt a tettek ideje, miután a kitartás bebizonyult.« Nagy lelkesedéssel fogadták ezt. — Gaál gróf Széchenyi Istvánra mondott toasztot. Ünnepezték a grófot, bár a belépéskor még feltűnő — hidegen fogadták. Károlyi György nem kapott felköszöntőt, de a kávénál *neje* igen.

Ez az estebéd jellemző, mint a *Deák-principiumok nyilvános dokumentálódása*. Azért oly népszerű, mert a szárnyrakapó reform-alapelvekkel azonosítják.

Említést érdemlő az is, hogy a mágnások a művészekkel és tudósokkal épp oly bizalmas módon érintkeztek, mintha köztük semmiféle rendi különbség nem volna, — ami Magyarországon *szokatlan* ... — Hova jutottak!

Pest, február 15. Az ellenzéki kör ma ünnepi lakomát rendezett, amelyen gróf *Teleki Sámuel* és *Ráday Gedeon* mellett az elhunyt gróf *Andrássy Károly* fia is jelen volt. (*Gyula*). Toasztot mondtak rá és felhívták, hogy genialis apja nyomdokaiba lépjen. *Vörösmarty* a költeményeit szavalta. *Rock István* és *Bajkay* ügyvédek *parasztnak öltözve* egy párbeszédet mondtak el, amely a német színház ellen irányult és kifejezte azt a reményt, hogy magyar színház lesz belőle. Annál inkább, mert *István* főherceg is óhajtja. Azt mesélik, hogy az elhunyt nádor szerette a német színházat, de a fiatal remélhetőleg a magyarnak adja az eddigi 12.000 frtnyi évi támogatást. Általában jobban szimpatizálnak »az első magyarral«, mint apjával.

A német színház égésének hírére *Kolozsvárit* is és másutt nagy kárörömmel fogadták az ellenzékiek.

A politikus-kémek.

A közönséges Melder-eken, illetve spiclikén kívül volt még egy speciális fajtájú magyar jelentő: a féláruló. Ilyen volt a magyar országgyűlés egyik tagja, akiről — elfogott levélben — a következőket írják:

— Tudom, hogy bizonyos értesítéseket küld Bécsbe és még sem tartom aféle kémnek. Egy bizonyos esetben meg-

figyelhettem: valósággal megrendítőbbnek állította be azt az eseményt, sötétítő színeket használt, hogy minél komolyabbnak láttassa a magyar újítok szerepét és az ország egész állapotát, amelylyel az eddiginél sokkal inkább számolni kell. Végeredményben magyar érdeket szolgált és valami különös látnoki erővel idézi elénk *a monarchia összeomlásának eshetőséget, amely szerinte Magyarország pusztulásának a kezdete is lehet.*

Hasonló jelentés a következő:

— A pesti ellenzék vezetői bizalmas értekezletet tartottak. Elhatározták, hogy a közbenső vám dolgában Magyarország és Ausztria közt való kereskedelmi szerződésre nézvést formulárét készítenek és a legközelebbi országgyűlésen keresztül is hajtják. Az ellenzék abból indul ki, hogy a kormánynak egyáltalán nincs joga a vámsorompó megszüntetésért kártérítést kérni; hiszen a természetszerű kötelessége, hogy az országjavát elősegítse. *Trefort* utalt a legutóbb más országokkal kötött osztrák kereskedelmi szerződésekre és kimutatta, hogy azokban a viszonyosság elve uralkodik.

— *Így kell lenni Magyarországgal szemben is.* Szerinte a közbenső vám csak közvetett adó a magyar nemességre és csupán addig tarthat, míg a nemesség a direkt adókat meg nem adja. Az adó így *Magyarország életkérdése.*

— *Kossuth* a maga szerződési tervéhez vámtarifát akar mellékelni és sürgeti, hogy új/ teljes magyar ipari és kereskedelmi statisztikát készítsenek. Amikor ezt elhatározták, gróf *Batthyány* Lajos támadta a kormányt. Azzal vádolta, hogy a statisztikai hivatal létesítését, amit már a múlt országgyűlésen terveztek, a kormán} csak azért akadályozta meg, mert *fél a világosságtól*, amely különben az osztrák kereskedelmi és ipari politika nagy *bűnlajstromát* Magyarország előtt feltárja.

Az ellenzék több vezére kifejtette, hogy a kormány menyire homályba burkolózik. De már egyáltalán nem számíthat a nemzet vak odaadására.

Közvetlenül utána egy másik, osztrák jelentés Pestről:

— *Teleki* László, *Batthyány* Kázmér, *Zichy* Manó és *Ráday* Gedeon grófok gúnyolódtak *Széchenyi* István gróf felett, a többi közt »vaksága miatt« is (»und nenn en einen blinden Hofmann«), — míg mások népszerűségének a győzelmét jósolják. Arra hivatkoznak, hogy a tudós társaság legutóbbi közgyűlésén a megnyitó beszédét — ámbár az” ultra-magyarizmust támadta benne, türelmesen meghallgatták, sőt néhány éljennel is köszöntötték.

A jelentések ezen a módon folynak tovább az egész ország területéről.

A magyar izgatók újabb módszerei.

V. Informations Protokoll. Sitzung: 13. Febr. 1846.

Pest, február 13. Az ellenzéki coripheusok új célú összeköttetést kerestek ifj. Pázmándy Dénes, Vukovics Sebő, Bezeredy István, Perczel Móric, Kubinyi Ferenc, Pulszky Ferenc, báró Sztojka Imre és más volt országgyűlési követekkel, hogy a megyékben is elérhessék céljaikat. Josipovich ismert agitátor pedig Horvátországban tett bizonyosságot megrontó üzelveivel, a magyar ellenzékhez való különös ragaszkodásáról, — míg gróf Teleki Domokos az ellenzék érdekeit Erdélyben szolgálja, ahol nemrég erősen támogatta a horvát kérdésben odaküldött pesti cirkulárét is.

Az agitációra való impulzust Pestről most nem postával, hanem magánúton terjesztik, ami annál könnyebb, merthogy a megyékből egyre több ellenzéki utazik Pestre. A pestmegyei rendek okvetlenül helyeselnek minden ellenzéki javaslatot és rögtön felhívják a többi megyét is támogatásra. Pestmegye tekintélye csökkent ugyan *dictatorius hangja* miatt a jurisdicciók többségénél és ezzel az ellenzék bátor kedve is alábbszállott, de azért eléggé *hat a lelkekre*. Attól tartanak, hogy a kormány a legközelebbi országgyűlésen többséget kap.

— Annál többet várnak a mágnásoktól, akiknek jórészt nagyon bántja, hogy sok olyat neveztek ki a megyék élére, akik nem »a magasabb arisztokráciák«-hoz tartoznak. Gróf Pálffy József már 60—70 mágnást *dolgozott meg* és becsületszavukat vette: a legközelebbi országgyűlésen rajta lesznek, hogy a renditáblán a kormány *szájaíze* szerint hozott határozatokat a mágnástábla *vétója* felfordítsa. Céljuk még, hogy az adminisztratori rendszert, a conservatív követeket és az egész renditáblát népszerűtlenné tegyék.

— Ez az agitáció a kormány által megfelelő *rendszabályokkal* idejekorán *meghiúsítandó* — mindenesetre heves harcot támaszt a mágnástáblán.

„Izgató” könyvek és kártyák.

Egész csomó jelentés számol be a császárnak és a kamarillának a »hírhedt« Stancsics Mihályról, akit hosszú ideig üldöztek, mielőtt börtönbe vethették volna. Az egyik jelentés (1846 december 17) elmeséli, hogy felesége is nagy nyomorba került és a »Körverein« (sic) a tagjai közt, meg Bánóczy József ügyvéd az ellenzék hívei közt gyűjtést rendezett. Legtöbbet adtak Batthyány Lajos és Kázmér grófok s a zsidók. Csak Arady János ügyvéd tudja, hol van Stancsics, de nem

akarja elárulni. Annyit mondott, hogy Stancsics újabb művét fogják külföldről becsempészni.

Nem sokkal később, ép *1847 március 15-ikén* közli a 201. számú jelentés Pestről:

— A hírhedt Stancsics (akit Batthyány Kázmér gróf ügyvédje bujtatott el *Bródban*) Budára érkezett és a katonai fogházban *Graf* királyi fiskus hallgatja ki. Batthyány, Kossuth és Tóth Ferenc félnek, hogy Stancsics vallomása kompromittálja őket és mindent el akarnak követni, hogy Stancsicsot *elmebetegnek* nyilvánítsák. Ezért célszerű volna, ha mindjárt a kihallgatás után a pör valamennyi aktáját, épúgy mint Stancsics veszélyes iratait, pontos jegyzékkel felküldenék a Causarum regaliium Directorale-től magasabb helyre.

Stancsics legutóbbi merényleteinek címe: *Guther Rath für Oesterreich és Ungarns Unabhängigkeit*. Ezeket Lipcsében és Jénában nyomtatva sikerült becsempészni. Nem elég, hogy Kossuth a zsidók főügyvédje és az országgyűlésen is védeni fogja érdekeiket, még ilyen alakok mögött is áll, mint ez a gonosz firkász.

*

1847 elején már itt is, ott is javában folyt az aknamunka, amely a nemzetiségeket köröskörül a magyarok ellen bujtogatta. Ugyanakkor vádolták a magyarságot, hogy sajtója az egyes nemzetiségeket támadja és rágalmazza. Az egyik jelentés *Brassóból* küldi a következőket:

— A gubernium hiába adja ki a rendeleteket, a magyar sajtó különösen a szász nemzetet rágalmazza és a többit, főképp az oláht, lázítja ellene. Az előharcos ebben *Gál* volt kormányzó-sági tanácsos, akinek műhelye a nagyenyedi református kollégium nyomdájában van. Nemrég ezt a füzetet nyomtatta ki: »*Ertekeződéés az erdélyi nemes szász nemzet eredetéről és némely törzsökös polgári jogairól.*« Kemény József gróf kíséző iratában így nyilatkozik róla: »Gál ép most köpött ki egy új munkát a szászok ellen. Miután ez a könyv (amelyről Ciceróval elmondható: *hujus disputationis insolentia, at que hamm rerum inscitia*) ép a héten jelent meg és valószínűleg nincs még ott példány, beküldöm a miserabilis, rossz indulatú, rabulistikus fércművet. Szükség volna a megtorlásra! . . .

Kolozsvár, február 10. De Gerando Ágoston, a liberális francia író, gróf *Teleki* Imre veje, könyvet ír Magyarország politikai viszonyairól. Erdély politikai fejlődéstörténetéről is meg fog emlékezni és ezért báró *Wesselényi* Miklóshoz fordult, mint aki leginkább megadhatja a kívánt adatokat.

Veszélyes terv érik!

*

Hogy mi mindenre kiterjed a spiclik figyelme, azt megvilágítja a következő szokatlan jelentés is:

Pozsony, február 8. A helytartóság rendeletére egy feljelentés alapján felelősségre vonták *Jäger* József Lajos játék-kártya-gyárost. A vád szerint olyan kártyákat gyárt, amelyek nuditásokat és erkölcstelen jeleneteket ábrázolnak. Beismerte, hogy a legutóbbi országgyűlés alatt 12 tucat ily kártyát gyártott és a lemezt egy ösmeretlentől kapta. Kívánatos volna, hogy Jägert a törvény teljes szigora sújtsa.

A kártyákat az *országgyűlés* alatt készítette: a követ urak kedvéért.

A császár a spicli-rendszerről.

Amikor kétségtelenül látszott már, hogy a magyar reform pártja tisztában van a nyugati demokrata eszmékkal és bármennyi új titkos' pénzalap is aligha elegendő a megnyerésére, Metternich a »városi elemeket próbálta felvilágosíttatni a radikálisok kárhuzatos üzelmeiről«, azonkívül új módszer alkalmazását is fölvetette. »A szigorúan megőrzendő államtitok« ügyében még 1845 i^anuár 3-ikán legfelsőbb császári kéziratot adatott ki. Ez a történelmi okmány érdekesen bizonyítja, hogy a hódító új ideákkal szemben Ausztria és Magyarország legfontosabb problémáit *rendőri alapon* akarták megoldani. Az 1415. számú *császári irat*, amely gróf *Sedlnitzky* rendőrminiszternek szól, a következőket mondja:

— Magyar királyságom helyzetének a komolysága szükségessé teszi a jövőre nézve, hogy a folyamatban levő, vagy csirázó veszélyes üzelmeket *a szokottnál inkább figyeljék* és a beérkező jelentéseket is a leggondosabb vizsgálatnak vessék alá rájuk vonatkozó döntés előtt.

A magyar ellenzéki pártoknak egyre nyíltabban feltűnő tervei s a nyilvános és magángyűléseken s egyesületekben épügy nyilvánuló befolyásuk utal *a szembeszökő következetes-ségre*, amelylyel a párt 1790 óta munkálkodik rajta, hogy megtalálja a legalkalmasabb pillanatot, amikor *a függőség kötelei-keinek megoldását* véghez vihesse. (Ez a mondat az eredetiben kissé hosszabb és hihetetlenül nyakatekert, igazi bürokrata tehetségtelenséggel komplikált csűrés-csavarás, amiből az átlagos olvasó első hallásra alig tudja kihalászni a sovány értelmet.) A helyzet komolyságával együtt fokozódik kormányom feladatainak a nehézsége. A rendőri felügyelet kiterjeszkedett Magyar-

országra és Erdély nagyfejedelemségre, amely részben odaadta magát az előbbi impulzusainak. De a nyilvános eseményeken kívül nem terjed ki eléggé, különösen a mozgalom *titkos* hajtó kerekeire és *a gyanítható középpontra*, amelyből az ellenzéki pártok a helyzethez illő magatartásuk impulzusát kapják.

Az ön kipróbált hűségétől és buzgóságától várom, hogy szemügyre veszi a magyarországi mozgalom titkos rugóit és meglátja az utat is, amelyen *egyes befolyásos kormány közegek aktiv vagy passzív közreműködését a magyarok biztosítani próbálták* a maguk számára. Kellő figyelmet érdemelnek azok is, akik a jövőben keresnének hasonló összeköttetést.

Szükségesnek tartok továbbá olyan berendezkedést is, amelynek révén a jövőben sokkal nagyobb gond fordítható a Magyarországra és Erdélyre vonatkozó *rendőrségi jelentésekre*. Az aforisztikus forma, amelyben eddig elémtérjesztettek, valamint az egyes ugyanakkor, továbbá bizonyos időn belül történt események *áttekinthetőségének* hiánya rendszerint néni engedte meg, hogy az ország hangulatára nézve megbízható következtetés vonassék le és csak ritkán tétettek alkalmasakká arra, hogy alapjukon fontosabb kormányrendszabályok határozassanak el.

A visszas helyzet megszüntetése és a szóban levő feladatok megoldásának könnyítése céljából indítatva érzem magamat, hogy Magyarország és Erdély számára a hasznosnak bizonyult központi értesítő bizottság (Zentral Informations Comité) mintájára *a çön/övezetese alatt bizottsága/hívjak életre*. Rendeltetésre az lesz, hogy egy gócpontban egyesítsen minden jelentést, amely a Magyarországon mutatózó vagy kezdődő forradalmi üzemekre vonatkozik.

Hogy az új szervezet feladatát megkönnyítsem, elrendelem, hogy *tagjai számára minden forrás megnyitassék, amelyből a: emiített karakterű jelentéseket meríthetik*. Ilyen szabályszerű források: *a)* a hivatalos és konfidens jelentések alkalmasnak látszó anyaga, amely az udvari rendőrséghez érkezik, *b)* diplomáciai és konzuli levelezések a Dunatartományokból, *c)* Magyarországi és erdélyi katonai hatóságoktól az udvari katonai irodákba érkező közlések, valamint az illetékes udvari irodákba és a magyar udvari kamarai elnökhöz érkező értesítések, *d)* azok a tudósítások, amelyek az államkonferencia irodájába bárhonnan érkeznek és amelyeknek a bizottság jegyzőkönyvébe való felvételét hasznosnak találják, *e)* kivonatok a levelezésekből, amelyek a helyzetre világosságot vethetnek.

Mivel az intézmény célja az információ, a bizottság jegyzőkönyvei tömörítve foglalják össze a tényállást és csak akkor fűzzenek hozzá rövid reflexiókat, ha *valamely intézkedést akarnak provokálni, vagy egy visszaélésre akarnak rámutatni*.

A jegyzőkönyveket az államkonferencia irodájában kell leadni, és mihelyt litographáltak, ön azonnal kap egy példányt.

A jegyzőkönyveken kívül a bizottságnak *repertoriumot* is kell csinálnia a folyó *eseményekről* és a feltűnő *személyiségekről*. Valamennyinél utalni kell az illető információs jegyzőkönyvre, a megfelelő számmal. Ezeket a repertoriumokat is rövid időn belül át kell adni az államkonferencia irodájának.

Az információs comité fennallását mint államtitkot kell megőrizni és tagjait erről  n fogja kioktatni. A szükséges helyiségről  n gondoskodik.

A bizottság tagjaivá kinevezem: 1. *Ferstl* udvari rend rtan csost, 2. *Wirkner* magyar udvari tanácsost, 3. *Rosenfeld* kormánytan csost, 4. *Spitk * tisztviselőt és jegyzővé *Klein* Jánost. Az erdélyi ügyek számára be kell m g vonni *May* titkárt az erdélyi udvari hivatalból. A szükséghez képest behivhat  az udvari rendőrség egyik vagy másik megbizható tagja.

Amennyiben a bizottságnak munkája másféle intézkedéseket is szükségessé tesz, várom  nt l a megfelelő előterjesztést.

Deák Ferenc és a „többi veszélyes”.

Hogy a »rendkiv l titkos« bizottság miképen dolgozott, azt egész csomó megdöbbentő okmány bizonyítja. A legkiválóbb magyarokról is igyekeztek kompromittáló tudósításokat összegyűjteni. Amellett a megyei választások alkalmával *vesztegetés útján is igyekeztek megakadályozni az ellenzékiek győzelmét*. A magyar kancellár, aki fontosnak tartotta a konzervatív párt diadal t, a többi közt szószerint ilyen jelentést tett a zala-megyei tisztj t sr l az * llamkonferenci n*:

— Most 1000 forintról van szó és legközelebb ugyanannyi kell mindegyik *generalcongregati * számára, amelyeket m g a *restaurati * előtt tartanak. Végül pedig bizonyos támogatásra lesz szükség a tisztj t skor, aminek összegét azonban most még nem lehet megszabni. A f ntemlített összegek a *legtítkosabb módon haszn ltnak f l,  gy hogy a kormánynak minden compromitt l sa megakadályoztassék*.

A császár 1695. szám alatt (1845) elfogadta és aláírta a »Resolutions-Entwurf«-ot, amely  gy sz lt:

— Ich genehmige Ihren Vorschlag und haben Sie *für die strenge Geheimhaltung der Sache Sorge zu tragen*.

Mindenáron, a legnagyobb vesztegetés útján is meg akarták akadályozni, hogy *Deákot* a zalamegyeiek orsz gy l si követté

válásszák, és nemcsak több titkos jelentés, hanem maga Apponyi kancellár is úgy beszélt Deák Ferencről, hogy a szándékai nem gonoszak, de — engedjék meg, hogy ezt is szószerint idézzem: — »... der aber, von Eitelkeit um dem Beifalle der Opposition stets getrieben, bei seinem grossen Ansehen und Talenten zu der schädlichsten Gegnern der Regierung gehört.«

Deákról legtöbbet akkor firkálnak, amidőn Kossuthtal közös programmon dolgozik és meg is valósítja az *ellenzék egységét*. (1847 március 17.) Az első felelős kormány megalakulása pedig csak fokozta a kamarilla csápjainak működését.

Újságvásár — vesztegető-alapon.

A monarchia sorsának legfőbb intézői bőven alkalmazták az alattomos eszközöket. Le kell szögezni, ridegen meg kell állapítani, hogy Metternich és társai *ad personam* beszéltek meg a kevésbé finom módszereket is. Kicsinyes alávalóságok, apró lélekvásárok részleteit is meghányták-vetették és senki nem védheti őket ma már azzal, hogy *maguk* nem tudtak egyik-másik manőverről. A tiszta közhangulat a haladás eszméit pártolta, ők pedig mindenütt kerékkötőket hajszoltak föl. Korrumpálni igyekeztek az egész sajtót is. Nem nyugodtak addig, amíg el nem érték, hogy az ellenzéknek csak egyetlen jelentős politikai lapja maradt. A magyar ügyek kancellárja jelenti 1846 szeptember elsején az *államkonferencián*, hogy meg kellene vásárolni az *Életképek* című lapot is, amely legerősebb ellenfele a konzervatívok lapjának, a *Honderú-nek*. Frankenburg hajlandó volna 5000 forint és 50 arany ellenében szerződést kötni *Petrichevich Horváth-tal*, a *Honderú* szerkesztőjével és lapját egészen beszüntetni, sőt szolgálatába lépne a *Honderú-nek*. Gróf *Koloivrat* a következő véleményt adta le:

»Wenn sich gleich gegen die Vordersätze dieses Vortrages mit welchen Ungarn als ein constitutionelles Land mit dem Einflüsse der journalistischen Presse dargestellt wird, *vieles erinnern lässt*, indem die ungr. Constitution bisher von der Repräsentativformen noch wenig in sich aufzunehmen gezwungen wurde und die Journalherausgabe lediglich von *einzelnen Concessionen des Königs abhängt*, so scheint mir doch der vorgeschlagene Weg *des Erkaufes eines Journals* unter den jetzigen Umständen rätlicher als der Zurücknahme

der Concession, und ich finde gegen den Vorschlag des Gr. Apponyi, womit sich auch der Hofkammer-Präsident vereinigt, a. u. nichts einzuwenden.«

A császár 1694. szám alatt (1846) aláírta az újságvásárról szóló előterjesztést, de azzal, hogy Apponyinak kötelessége, amennyire csak lehet, megőrizni a titkot. (»So viel, wie inöglickt zu verwahren.«)

Ilyen módon több lapot is »ártalmatlanná tettek«, sőt amikor az ellenzék megszerezte az *Ofner Zeitungot*, Metternichék gondoskodtak a német újság gazdájának megkönyékezéséről. A bécsi Rothschild-bankhézsal csináltattak az újságjog ellenében aféle életjáradékos szerződést (évi 4000 forintra). Rössler Jozefa laptulajdonosnö javára.

Megvásárolt „illyrek”.

A magyar történelmi igazság legszomorúbb bizonyítékait: találjuk meg azokban az okmányokban, amelyek a nemzetiségekkel való viszony ügyét világítják meg. Tisztességes ember nem vonhatja többé kétségbe azt, hogy Magyarországgal évtizedeken át *félrevezető módon* bántak és gonosz indulattal szították ellene *elsősorban az illirizmust*. Külföldi ellenségeinknek el kell most már ismerniök, hogy ez a magyar forradalom valódi provokálója. Az akták egész sorozata leplezi le az »önzetlen, szláv hazafiakat«. A hosszú listából most csak egy nevet szedek ki, ami talán sok derék horvátra valósággal fájdalmasan fog hatni ma is. Az illirizmus megteremtőjének a híres Gaj Lajost hirdették. Ez a horvát író *éveken át zsoldjában állt a bécsi kamarillának*. Ismételten fogadkozott, hogy az »összmonarchia« érdekeinek mennyire használ. Es a magyar kancellár Gaj tevékenységét a legnagyobb mértékben elismerte, sőt az 1847-es országgyűlés alatt »fokozott jelentőségűnek« mondotta. Legkínosabb ránk nézve a megokolás: a magyar kancellár azzal dicsérte főkép a horvát író, hogy »a magyarizmus túlkapásait kellő módon visszautasította«.

Gaj pénzt kért az érdemeiért. Báró Kübeck 1847 október 13-ikán tett előterjesztésében a következőket mondta:

— Gaj Lajos hivatkozva tizenöt éves politikai tevékenységére és további működésére, amelyet a következő

magyar országgyűlésen annyira kívánatos módon fog kifejezteni, támogatást kér, még pedig 12.000 forintot. Az udvari kamarai elnöktől és az államkancellártól már pozitív ígéreteket kapott.

Metternich herceg az államkonferencián elmondotta, hogy Gaj 1846 tavaszán és 1847 nyarán utazást tett Szerbiában »a saját iniciatívájából, de nem anélkül, hogy e szándékában a kancellár meg ne erősítette volna és rendkívül érdekes jelentéseket tett a politikai helyzetről«. Az eredeti hosszabb körmondat letagadhatatlanul mondja erről: »... *sehr interessante Berichte über die politischen Zustände dieses in so mancher Rücksicht mit dem Kaiserstaate und daher in vielfachen Beziehungen zu demselben stehenden Landes erstattete.*«

— Melegen ajánlom, — mondta Metternich — hogy Gajnak ezért az utazásáért külön legalább is 1000 forint átalányösszeget (*Pauschalbetrag*) adjanak.

A császár 1847 október 31-ikén engedélyezte is a pénz kiutalását. Így növesztették a szláv mozgalmat Magyarországgal szemben, nem számítván arra, hogy nemsokára maguk is nyakrafőre menekülni fognak a magyarokkal szimpatizáló bécsi forradalmárok elől.

Vesztegetés országszerte.

Az ellenzék teljes letörésére azt a módot választották, hogy új titkos alapot létesítenek. 1847 augusztus 22-ikén — amint a 186. számú »*sehr geheim*« okirat bizonyítja — a magyar udvari kancellár új előterjesztést tett a következőkben:

Ha a titkos alapra szükséges összeg nem is állapítható meg teljes pontossággal, gróf Apponyi mégis 200.000 forintban jelölheti meg azt a határt, amely az országgyűlések alatt kívánatossá váló titkos kiadásokkal együtt, túl nem lépendő.

Legcélszerűbb volna az, ha *őfelsége kegyeskednék megengedni*, hogy a szükséges összeg mindig gróf Apponyinak, az udvari kamara-iroda elnökével történő megállapodása után *azonnal utal tassék ki* és erről utólag tétessék jelentés *őfelségének*.

Ezt az alapot különben csak oly esetekben volna szabad felhasználni, amidőn valamelyik jurisdicció (törvényhatóság) azáltal a legnagyobb valószínűség szerint *megnyerhető a kormány számára*; továbbá, ha *egyes individuumok támo-*

gatásáról van szó, akik magán az országgyűlésen, vagy a jurisdictiókban *nélkülözhetetlen szolgálatot tesznek*, de eszközök hiányában nem tudnak helytállani. A kiutalt segítség kézbesítését a legnagyobb óvatossággal és úgy kell intézni, hogy a kormány semmiféle compromissionak ne legyen kitéve.

Báró Kübeck, a »Hofkammerpräsident« kötelességének tartja annak kijelentését, hogy *az ajánlott módszer rendkívül veszélyes* és a nemzet erkölcsét destruálhatja. Kételkedik a sikerben, mert nagyon nehéz a védekezés a kormány *saját közegeinek visszaéléseivel* szemben. Nem maradhat továbbá említés nélkül, hogy az államvagyonot milyen *nyugtalanító módon veszik igénybe* minden oldalról. Mégis azt hiszi, hogy rá kell bízni gróf Apponyira és a külömben hivatott tekintélyekre a megítélését annak az eszköznek, amely alkalmas *a magyar helyzet megjavítására*. El akarja kerülni azt a szemrehányást, hogy ilyen intézkedést, amelyet elkerülhetetlennek tartanak oly nagyfontosságú politikai cél érdekében, a maga határozott közbelépésével megakadályozzon. Kijelenti tehát, hogy ha öfelsége megparancsolja, *gondoskodni fog az említett összeg biztosításáról*.

Gróf Széchenyi István a Tisza-szabályozásra és többi korszakos jelentőségű tervének közérdekű realizálására egy árva garast sem tudott kapni Bécsben, míg a vesztegetésekre csak úgy szórták a pénzt. 1847 október 5-ikén — a 190. számú titkos államtanács okmány bizonyítja — *a magyar kancellár fölvette a telekvásárlásra szánt összeg első részletét: 40.000 forintot*.

Már hat nap múlva *ugyanannyit kapott a titkos pénztár a központi kasszából*. Ez az összeg szintén hamar elfogyott itt és követte az újabb ráta; de a magyar közvéleményt egyáltalán nem sikerült megfordítani.

Intrika a nádor özvegye ellen.

Az időrendben következő események, illetve a rájuk vonatkozó kémjelentések közül most újra apró, de annál jellemzőbb epizódokat szedek ki, amelyeknek adatait eddig nem olvashatták a közönség széles rétegei, sőt javarészüket a kutatók sem látták.

Pest, September 27. (1847.) A palatínus özvegyének öfensége (protestáns létére) legutóbb a skót misszionáriusokkal érintkezett és a többi közt elnökölt egy ülésen, amely *Schmidt* misszionárius lakásán folyt le. A főhercegnő ekkor heves görcsrohamot kapott. Ez nagy feltűnést keltett és *épen nem kedvező benyomást tett a közönségre* s a helytartó úr öfensége is elítélően vett róla tudomást. *Wolf* misszionárius elutazott Skóciába: ellenben

dr. *König*, dr. *Dennison* és John *Conactor* Pestre érkeztek. Dr. *Wingate* Jassyba utazott. A legbuzgóbb proselytagyártók közé tartozik *Bankofer* prédikátor, akinek — a nádorözvegy öfenségének védelme alatt létesült — evangélikus templomát szeptember 26-ikán szentelték be. A magyar prédikátorok szeniora *Székács*, — mértéktelen beszédei már többször feltűntek, — tartotta a felavató beszédet és abban rendkívül ostoba célzásokat tett a *katholikusok előbbi üldözési rendszerére*. Ezt nemcsak a katolikusok, hanem saját mérsékeltebb hitsorsosai is módfölköt kedvezőtlenül, rosszalóan fogadták.

A skót missziósok évekig szerepeltek a nádor özvegyével kapcsolatban pesti kémjelentésekben. Meg is tiltották nekik a nyilvános hittérítést. Később azzal a »finesse«-szel kezdtek hiterjesztést, hogy a Clark-féle lánchídi építkezéshez hozatott angol munkások számára tartanak istentiszteletet. A nemeslelkű *Dorottya* főhercegnő leginkább kedvelte dr. *Duncan* Johnt, aki az edinburgi egyetem keleti-nyelvtanára lett és *Smith* Robertet, a skót-magyar népiskola alapítóját. Mivel hazánkat annyira szerették, az osztrák policáj valamennyi angliai és más külföldi barátunkat kitiltotta Pest városából a szabadságharcot követő »tisztogatás«-alatt.

Kémek a főherceg nyomában.

A kamarilla még *István* főherceget is állandóan megfigyeltette és amikor beutazta Magyarországot, több előkelő kém is járt a nyomában. Ezek a többi közt 574, 588, 608 és 618 szám alatt tesznek róla jelentést a legfőbb tanácsnak, amely 1847 október elsei ülésén hallgatta meg a notice-okat. A 618. számú ezt meséli:

— Öfenségét a zempléni, szabolcsi, ugocsi, mármarosai, beregi, bihari és temesi küldöttségek egyaránt lelkesedye üdvözölték ... Feltűnő volt, hogy öfensége *kerülő utat tett*, csak hogy vendége lehessen gróf *Vay* Ábrahám mármarosai főispánnak. (Ennek kormányellenes érzelmei ismeretesek és ő terjesztette legutóbb azt a hírt, hogy az elhunyt nádor *óva intette öfelségét a herceg-kancellártól, aki Oroszország zsoldjában áll.*) Az ellenzék örült és azt hiszi, hogy *Vay* nemsokára újra elfoglalja állását. Egyébként a legtöbb megyében úgy látták, hogy a helytartó úr öfensége a conservatív fractióknak kedvez.

— Kinos eset történt *Nagyváradon*. *Bemer* püspök feltűnően nyilvánította rokonérzését az ellenzék iránt és a főherceg-helytartó tiszteletére adott ebédre, ugyanahhoz az asztalhoz,

amelynél őfensége ült, *meghívta a leghírhedtebb ellenzékieket is*, akik az ismert biharmegyei eseményeknél különösen com-promittáltak magukat. Azt a hírt is terjesztette, hogy *István főherceg fog uralkodni Magyarországon, egészen különállóan Ausztriától*, egy nemzeti ministerium élén, amelynek tagjai közt lesz (?) gróf *Cziráky*, esetleg *Reviczky*, *Széchenyi István* és gróf *Majláth Antal*, akinek visszahívását a helytartó kereken kéri. Mások kibővítették a hírt azzal, hogy *őfelsége már nagyon sajnálja, hogy István főherceget Magyarországon utazni engedte*, mivel az utóbbi annyira népszerű lett, hogy a császári trón megürülése esetén könnyű volna neki *Ferenc Károly* főhercegtől azt a méltóságot Magyarországon elnyerni.

Egy héttel később a 635. számú jelentés ravaszul így számol be:

— A helytartót további útján is ünnepelték *Pécsett, Eszéken', Varasdon, Zágrábban, Fiúmében*. *Pécsett* különösen fényes volt a baranyai és torontáli küldöttség... Ha már előbb is nagyon népszerű volt a főherceg-helytartó, úgy mostani utazása annyira fokozta popularitását, hogy aligha lehet intézkedés, amelyet őfensége keresztül ne tudna vinni.

Érdemes a többit, amint *Sedlnitzky* rendőrminiszter beadja,, szósz szerint idenyomatni:

— Der leicht begeisterte Ungar ist von dem echten nationalen Benehmen des E. H., besonders aber von der Geläufigkeit, mit welcher Höchstderselbe die ungarische Sprache handhabt, der Art entzückt, dass er sich wohl blindlings der Leitung des E. H. anzuvertrauen geneigt ist, wenn auch die Opposition gegen Höchstdieselben agitieren sollte. *Es ist demnach nicht zu zweifeln, dass, wenn der E. H. dem Systeme Apponyi's geneigt ist, dasselbe gezwiss einem glänzenden Siege entgegen gehen wird.*

„Vakulj magyar!”

A következő jelentés, (636. szám.) *Pestről ezt* hozza hírül:

— Az ellenzék tudni véli, hogy a k. propositiók a következő pontokat tartalmazzák: 1. A nádor választása, 2. a szabad városok koordinációja, 3. a büntető kódex, 4. a nemesség megadóztatása, 5. egyes visszasságok megszüntetése, 6. egy bank létesítése... Az ellenzék megjegyzi, hogy ámbár mindez a pont nagyon liberális, de éppen a kormány liberalizmusa nem őszinte, hanem csak látszatra való és csak az a célja, hogy a külföldet

megtévessze és a magyarokat elvakítsa (»vakulj magyar«) s az ellenzékot meggyűlöltesse. Továbbá azt is mondják, hogy a kormány néhány hi vét, elsősorban *Somsich* helytartósági tanácsost és *Luka* honti administratort a mágnási rendre emeli, hogy pártját a mágnástáblán erősítse ...

Szentkirályi és *Kossuth* megválasztása érdekében páratlanul nagy agitáció folyik. *Kossuth* jelenlétét az országgyűlésen annál szükségesebbnek tartják, mert *Deák*, *Klauzál*, *Beöthy*, *Pulszky* és *Kubinyi* aligha lesznek képviselők és különben *Zárka* personálisnak, mint kitűnő szónoknak a hatása túlnyomó lehetne...

A kortesek ellátására különösen *Batthyány* Lajos és Kázmér, valamint *Ráday* írtak alá jelentős összegeket. A konservatívok *Nagy* István és *Zlinszky* János főbíró érdekében mozgósították a korteseiket.

Az előrevetett nagy árnyék.

Az első jelentés, amely a birodalomban kitört új forrongásról számol be, 1847 október elsején 622. szám alatt a következőket mondja:

Pest, September 23. Az itáliai zavarok és az olaszok törekvése a maguk nemzeti egységére, a pesti ellenzék körében olyan nagy visszhangra talál, hogy az országgyűlésen még a magyar csapatok kiküldése ellen is tiltakozni akarnak, amennyiben az olasz törekvések leküzdésére szánnák őket. Biztosra veszik, hogy *Olaszország egysége maga után fogja vonni Németországnak annyira kívánt egységét is*, aminthogy nem kétlik, hogy a német-osztrák provinciák végre is Németországhoz csatlakoznak. A herceg-kancellár Németország nationalitásáért sokat tehetett volna, de ő csak arról gondoskodott, hogy a maga állását megtartsa Ausztriában. Ha a tartományoknak alkotmányt adtak volna, a népek Ausztria jogara alatt még összébb tömörültek volna egymáshoz, míg most minden értelmes ember láthatja, hogy a nemzeteket az absolutizmus rendszerével nem lehet megnyerni. *Az ilyen nézeteket minden tartózkodás nélkül nyilvánítják!*

Rövid idővel később Metternich levelet Íratott magának a császár által, hogy Ferdinánd akceptálja az ő felfogását és intézkedését, elfogadja előterjesztését, ami a *statáriumot* stb. illeti — egyelőre Lombardiában és Velencében.

A forradalom nagy árnyéka előre vetődött a Burg falára.

magyar könyvekbe hasztalanul próbálják átcsempészni. Az osztrák osztályfőnök nagy lelkiösmeretességgel szedi össze a kancellár-mentő okmányait s végül kimutatja, hogy a *márciusi orkán*, amely összedönté az államépületet, csöppet se lepte meg a kancellárt, hiszen ő megjósolta jóelőre. De csak a császárcsalád gúnyját kapta érte: üres fecsegésnek tartották az óva-intést. *Lajos* főherceg későn látta be, hogy »igaza volt mindenben«. Itt kezdődik az *előkelő falsumok* beösmérése, illetve konstataciója. Schütter nyíltan vallja, hogy *az utókor számára hamisítottak* Ausztriában. Így a Metternich-féle emlékiratokban (»Nachgelassene Papiere« VIII—116. oldal) olvasható Metternich hercegné naplója, de *hiányzik* az eredeti kéziratnak ez a része:

»Il parait que personne ne le (Lajos főherceg) consulte sur rien, et cependant c'est le seul qui connaisse la Monarchie et qui sache positivement ou sont ses foiblesses, de même que lui seul de toute la famille connaît les immenses ressources de l'ancienne Monarchie.«

Szóval Lajos főherceg, akivel már nem tárgyaltak, a monarchiát, gyöngéit és forrásait — *a családban egyedül ismerte*. Metternichet elsősorban *Zsófia* főhercegnő vádolta meg azzal, hogy lehetetlent akart, a monarchiát igazi császár nélkül és a korona tehetetlen viselőjével vezette; nem volt benne fikarcnyi előrelátás s végül az egész császári családot gyáván cserbenhagyta. Megérdemelte hát, hogy úgy bánjanak vele.

A kancellár hallgatott, de a *felesége* őszintén leírta, amit védelmére tudott. Rendkívül kényes természetű részleteket sem titkolt el. Ezért aztán naplójából »legfelsőbb parancsra« irtották ki az egyes passzusokat — ha azok bizonyos személyeket kompromittáltak — vagy hamisítva kellett közreadni (»... oder auch gefällscht wiedergeben müssen«).

A hercegnő például keserűen panaszkodott, hogy férjét lemondásakor nem akarták megvédelmezni. Elmeséli, hogy Bécsből való elutazásuk előtt *Hügel* kérte *Lajos*-főherceget és udvarmesterét a szükséges rendeletek kiadatására, — a nikolsburgi ezred számára, hogy őket megvédje a veszély esetén. »Nem mondtak semmit egyáltalán nem intézkedtek és ő (Metternich) úgy ment el, mint valami gonosztevő«; az ördög se törődött védelmével. Tessék francia eredetiben:

»Je dois ajouter qu'avant notre départ Hügel avait demandé à l'archiduc Louis et à son chambellan pour le

rappeller à l'archiduc de donner les ordres nécessaires afin que la troupe qui est à Nicolsburg, nous protèges en cas de danger. Rien n'a été dit, rien n'a été commandé; il est parti comme un malfaiteur et personne ne songe à le protéger.»

Intimitások a császárcsaládról.

Művészi gonddal ferdítették németre azt a bejegyzést is, amely frissiben 1848 júniusában került a hercegnő naplójába: »Cette famille impériale ne la (Metternich) jamais aimé, jamais apprécié. Ils ne savaient pas, ces imbéciles, ce qu'il était, et pendant leur temps de bonheur souvent il les à gênés. Je me rappellerai toujours que l'archiduchesse Sophie m'a dit à Nice, il y a quelques années, qu'il ne fallait jamais croire que les individualités fissent quelque chose, qu'elle avait toujours vu qu'un homme remplaçait un autre sans que cela fit une grande différence dans le monde! . . . Cela m'a toujours prouvé ce que j'avais à attendre de cette reconnaissance — mais je ne croyais pas qu'ils fussent capables de l'abandonner avec cette lâcheté personnelle -- ils doivent avoir honte deux-mêmes. Si le 13 on avait demandé sa tête pour le porter sur l'échafaud, ils auraient souscrit son arrêt de mort. Depuis quelques phrases de politesse, rien de plus. Pas un d'entre eux sent encore aujourd'hui qu'ils se perdent parce qu'ils ne viennent pas à lui. Il se sentit foulé par un sentiment de dévouement qui ne s'effaçait jamais en lui, il fait partir un homme de confiance pour leur porter quelques paroles. On ne fait pas même venir cet homme, et excepté Bombelles, personne ne lui adresse une parole, personne ne sent le besoin de recourir à cette tête qui avait tout prévu qui leur avait prophétisé ce que leur manque d'action amènerait. On s'entoure de canailles et si on pense à lui, c'est comme à un meuble usé, dont on ne se soucie pas. Personne ne lui a demandé seulement s'il avait de quoi vivre, et on le laisserait mourir dans la misère si l'occasion s'en présenterait. Comment des gens comme ceux-là peuvent-ils compter sur un dévouement quelconque, quand celui de près de 40 ans de service — et de quels services — est récompensé ainsi? Souvent je me demande si au cas que Dieu rende les choses supportables dans le courant de ma vie, si je puis, si je dois mettre mes enfants dans une pareille galère, s'il vaut la peine de sacrifier les vies et les existences pour des ingrats de cette force-là. Que Dieu leur pardonne et me donne à moi la force de ne pas penser. Jamais nous n'en parlons, mais quand je vois qu'il sent cela — et comment ne le sentirait-il pas? — cela me fait tressaillir.»

A hercegnő tehát ugyancsak kifakadt és nem szégyelte elmondani: — A császári család Metternichet sohasem becsülte meg. *Ezek a bárgyúk* sohasem tudták, ki volt és a boldogság napjaiban gyakran kellemetlennek is találták. Sohasem fogom elfelejteni, amit Zsófia hercegnő mondott néhány év előtt Nizzában: Nem kell azt hinni, hogy egyéniségek oly jelentősek; mindig azt látta, hogy az egyik ember elfoglalja a másik helyét anélkül, hogy ez valami nagy különbséget tenne az életben. Mar ez bizonyítá, hogy mit kell várnom *ezeknek a hálájától*. De mégsem hittem volna azt, hogy oly gyáván hagyják el (Metternichet). *Szégyelni kéne magukat*: ha 13-ikán a fejét követelték volna, hogy akasztófára vigyék, aláírták volna a halálos ítéletét. Néhány udvarias frázis: az az egész. És benne mindég odaadás lakozott. De *Bombelles* kivételével senki egy szóra nem érdemesítette. Senki nem tartotta szükségesnek, hogy ismét ahhoz forduljon, aki mindent előre látott és előre megjövendölt, az intézkedések hiánya miatt jutottak odáig. *Csőcselékkel vétetik körül magukat* és ha gondolnak rá, — ugyanúgy, mint egy használt bútorra, amellyel senki nem törődik. Nem kérdezte tőle senki, hogy miből él és *meg hagyták volna halni a nyomorúságban*, ha úgy esett volna. Hogyan is számíthatnak ezek bármily odaadó magatartásra, amikor negyven évi szolgálatok után — s minő szolgálatok után! — valakit így kárpótolnak. Gyakran kérdem magamtól, ha az Isten elviselhetővé teszi életemet, vájjon *hasonló gályarabságra adjam gyermekeimet*; vájjon érdemes-e valakinek feláldozni magát ilyen hálátlanokért? Isten bocsásson meg nekik és adjon erőt nekem, hogy ne gondoljak rájuk. Sose beszélünk erről, de mikor tudom, hogy *ő* megérzi, — hogyne érezné! — ez a gondolat *egész valómban megremegetet*.

Az anyacsászárnő kéme.

Hogy a legfelsőbb körökben milyen *kémmunka* is folyt, ezt kínos módon jellemzi, a Metternich visszatérése után, 1851 szeptember 25-ikén beírt naplójegyzet:

»*La première figure embarrassée, mais assez impertinente qui ma apparue fut celle de Fritzel Auersperg, à laquelle sa position de confidente de la mère de l'empereur donne une assurance qu'elle était bien loin d'avoir il y a quelques années. Elle cachait sous des paroles doucereuses la mission d'espionnage quelle voulait remplir...*« stb.

Szóval: az első alkalmatlankodó és arcátlan alak, aki a hercegnő szeme elé került, Auersperg Frici volt, a császár anyjának bizalmasa. Melanie hercegnő jellemzi, hogy ez a Frici kémkedő misszióját mily finomkodó szavakkal leplezte; de ő már az első pillanatban látta, hogy mit akar. Tudván, hogy beárulja minden kijelentését, megmondta neki:

— Csudálkozva hallottam, amit az udvarban beszéltek, hogy mi 1848 márciusában azért hagytuk el Bécset, mintha féltünk volna. Hát ez rágalom volt, amely nem maradhat Ferenc császár családjának legodaadóbb hívének. *Akkor távoztunk, amikor elküldtek*, s amikor nagyon világossá vált, hogy *Metternich ellen folyik az akció*, hogy csak meg akartak szabadulni tőle. Fájdalommal láttam, hogy az udvarban az ellen fordultak, aki feláldozta magát a monarchiáért.

Az udvar és a forradalom.

A hercegnő (leánynevén *Zichy-Ferrans* grófnő) a közben történekről ezeket a furcsa részleteket meséli:

— Három év óta *küzdöttem a külföldön*, ama meggyőződés ellen, hogy maga az *udvar provokálta és védte a forradalmat*. De lehetetlen volt a szerepet folytatni, mikor a főhercegnő maga mondta, hogy ő a régi rend ellen van; sőt el akarta hitetni, hogy Metternich csak Személyes ambícióból támogatta Ferdinánd császárt, s a koronához való jogait. Én megértettem céljait, miután senkire nem tudott támaszkodni. A császári család tagjai közül — *jól ismerte mindnek a képességeit* — egyetlen reménye maradt, az, hogy a monarchiát intakt módon a mostani fiatal császár kezébe helyezze... Hát ehhez 14 hónapra volt szüksége. Akik nem támogatták e tervben, ép elég *vétkesek* voltak, mert a mai korona nem ér annyit, mint egy olyan, amelyikben *forradalom* még nem viharzott át.

Az udvari spicli, a kis Auersperg válaszai mindég ugyanazok voltak; folyton folyvást látni, hogy a főhercegnő és hozzátartozói nem tudják megbocsátani, hogy *nem mindjárt Ferenc főherceg lett a császár testvéröccse helyett*. Hogyan vált az lehetőségessé a történekr után, amelyekért *őt* felelősségre vonták, hogy ilyen rosszhiszeműségre és ily képtelen illúziókra vetemedett.

Amit az udvar előre tudott.

Metternichné később azt is elmeséli, hogy Amália svéd hercegnő milyen »pikáns dolgokat« mesélt neki, amiket a »forradalom nem látott előre«. Nem állhatta meg, hogy a hercegnek is oda ne *monájon* egyetmást, amit Fricinek beadott. Majd *így* folytatja:

— Hozzátettem még pár meglepő dolgot, amit *Montbel* gróftól hallottam és igazukban kételkedni nem lehet. Március elején történt, amikor a városba érkezett és *Marianne* császárnővel beszélt 9-ikén vagy 10-ikén. Az udvar tagjai ép az ebédre gyülekeztek és eközben furcsa beszélgetés folyt a napi politikáról. *Montbel* így szólt:

»Miért bírálják önök oly szigorúan a mostani kormányt? Hiányzik talán a nyugalom és a jólét Ausztriában?«

A császárné szalonjában ez a válasz hangzott el:

»Nézze, ha meg tudnánk szabadulni *Metternich* úrtól, azt hiszem, mindnyájan szerencsét kívánhatnánk egymásnak.« Március 13-ikán *Madame Esterházy* ugyancsak nekem mondta:

... Itt megint *kihúztak* felsőbb parancsra némi pikantériát, de most pótolhatjuk. *Esterházy Felicia* grófnő ugyanis a kancellár nejéhez ezt a kérdést intézte:

— Igaz, hogy holnap elmentek?

— Miért? — kérdezte a hercegnő. — Nahát, *Széchenyi Louis* az imént mondta nekünk, hogy gyertyákat vásároljunk, holnap illumináljunk, mert titeket elküldenek. (Mint a rossz cselédet.)

Széchenyi Lajos Zsófia főhercegnő főudvarmestere volt akkor. A jellemző kis aperçue-hoz *Metternichné* hozzáfűzi:

— Ezek után elég világos, hogy az udvar tudhatta, mi történik, és kétségkívül nem tett semmit annak a férfiúnak támogatására, akit a rend oszlopának tartottak.

Izgató csevegés *Zsófia* főhercegnővel.

Érdekes még az 1851 október 5-ikén írt naplójegyzet.

Metternichet roppantul meglepte »*Zsófia* főhercegnő nyílt rosszkedve«. Kétségtelen, hogy a *Fricivel* és *Amália* hercegnővel lefolyt tárgyalás csöppet sem maradt titokban és ezért felelősségre akarták vonni a herceget.

— Nem bánom — írja a hercegnő. — *Schwarzenberg* Félix 5-ikén hozzám küldte *Rechberget* azzal az üzenettel, hogy a főhercegnő szerint illetlen kifejezéseket használtam és figyelmeztet, vigyázzak magamra, mert minden szavamat rosszindulattal kísérik.

Ezután történt a kínos természetű beszélgetés a császár anyjával. *Melanie* hercegnő így reprodukálja:

— Nem hallgathattam a szemrehányás után, amely szerint *Metternich* nem láthatta előre a forradalmat és az egész császári család *kuruzslónak* mondta őt, amiért a forradalmat 15 évvel későbbre jósolta meg. Az állami kancellária számos

okirata bizonyítja, hogy ő hirdette mindenkor *a veszedelem elkerülésének szükségét*.

Zsófia főhercegnő így szólt:

— Amit férjének szemére vetek, az, hogy *lehetetlen dolgokat akart*, mint például, hogy *a monarchiát császár nélkül kell vezetni egy t..... l (trotlival), a korona- képviselőjével*.

— De Madame, ki volna *ez*, aki *amazt* helyettesíthette? Öneki tudni kellett volna, az évek tapasztalásaiból, ha egy másik egyéniség erősebb lett volna.

Ajkába harapott és így felelt:

— Igen, a szemrehányás, amit tenni lehet, hogy *emez* elég kvalitással született az uralkodásra, ránevelték, de az így szerzett szerencsés körülményeket *elvesztettük*.

— De Madame, mindezt nem lehet Metternich szemére hányni, ez igazságtalanság volna.

Most arról szólt, hogy képtelenség az olyan miniszterekkel tárgyalni, akikkel viszont *lehetetlen megértetni az ügyeket*. Se a miniszterekkel, se Lajos *főherceggel, akinek se jelleme, se akarata nincs...*

Így beszéltek egymás közt — egymásról...

Ki az igazi vétkes?

A kancellár Lajos főherceg sürgetésére mondott le, mert állítólag ki akart tartani. Viszont a császárhoz intézett fájdalmas búcsúiratában szószerint így nyilatkozott:

— *Ich trete vor einer höheren Gewalt zurück, als die des Regenten selbst ist...*

Ferdinánd »meghatottsággal« olvasta a búcsúzó, s a kiváló nemes férfiút Plass hercegévé akarta megtenni. De már 17-ikén megírták a legfelsőbb okmányt: szívesen adta volna öfelsége az előismerés nyilvános bizonyítékát a nagy Metternichnek * és fölhívta báró Pilgramot, hogy tegye meg az előterjesztést, mire a *mellékelt cédulát* kapta. Sajnálja, igazat kell adnia. »Azt hiszem tehát, — végzi — hogy minden nyilvános elismerést *kedvezőbb* időre kell fenntartani, amennyiben remélem, hogy az izgalom hamar helyet ad a nyugodt megfontolásnak.«

Az a kis *izgalom* tovább tartott, mint ahogyan hitték. A mellékelt cédula pedig, amely Pilgram írása (Államkonferencia 640—48. szám), így adja le a votumot Hartignak:

»Érett meggondolás után arra kérem excellenciádat, hogy ejtse el az ösmert hercegi cím ügyében előterjesztését. A fej kell hogy a szívet vezesse s az enyém azt mondja — salvo

meliori — hogy minden cím-adás provokációja volna a népnek, amely a nagy férfiút félreismerte. A vad bikára nem kell adni, de újtájból télre kell menni.

Sit venia verbo.

Pilgram.

Amikor ezt írta, Metternich árkon-bokron túl volt már. Csak később tudta meg, hogy mi történt a háta mögött. Gróf Hartig ezt írta neki 1849 február 2-ikán:

— Ha az államügyekre valóban az az általános és döntő befolyása lett volna, melyet a félrevezetett közvélemény tulajdonított Önnek, akkor nem állnánk oly rosszul, mint most. Távozása után minden romba dőlt, mert hiányzottak az ön vezető eszméi. . .

Melanie hercegnő pedig a memoárral még többet akart bizonyítani: hálátlanok voltak ép az ő férjével szemközt. *Meglepően súlyos viszonyadjai nemcsak Zsófia főhercegnő, hanem más ellen is tornyosulnak...* Metternich csak bűnbak lett volna, s a múltban sem ő volt az igazi vétkes.

Hát akkor kicsoda?

Gróf Kolowrat! Mert hisz ő volt már 1826 óta a »belpolitika tulajdonképeni vezetője, akivel Metternich herceg Ferenc császár napjai óta harcviszályban állt«.

Leleplezés Kolowratról.

Valóban a dévoilement erejével hat az a sok eredeti okirat, amely Kolowrat szerepét tisztázza. Reánk nézve örökös tanulság, hogy ezek a hatalmas urak egymás közt is mekkora gyűlölettel, hozzá- és meg nem értéssel irányították az egész monarchia ügyes-bajos dolgait. Viszont *Magyarország igazságán-* nem változtat az, hogy a Ferenc császár után jött interregnumot tévesen nevezik világszerte Metternich-rendszernek, mert a helyes neve: *Kolowrat-System.*

Hogyan írtak ezek az urak egymásról? Metternich 1836 szeptemberében akarta megvalósítani nagy tervét; elsősorban az összes fontos államhivatalok újjászervezését. *Ép akkor, amidőn a beteges Kolowrat hosszabb szabadságra ment.* Metternich ezt írta róla gróf *Fieguelmont-nak:*

— Gróf Kolowrat tele van jó tulajdonsággal; alaposan ismeri a közigazgatást ... de nagy hibái is vannak. Nagyon rossz az egészsége és ez a fizikai állapot rendkívül figyelemre-

méltón befolyásolja morális lényét. Hamorrhoidal-bántalmakban szenved, amelyek könnyen megtámadják a *fej szerveit* is; az ilyen rohamok alatt többé-kevésbé képtelenné válik a munkára . . . Nem tekintve ezt a hátrányt, nagy gyöngéje van a karakterének és minden gyöngé ember módjára könnyen eszközzé válik az alárendelt hízelgők kezében. Alapelve: a feddhetlen korrektség és mégis liberálisnak számít; tetőtől-talpig arisztokrata, de amellett újítónak tartják. Bár elsőrangú tisztviselő, mégis hiányoznak belőle azok a tulajdonságok, amelyek valóban az államférfit jellemzik. Képtelen arra, hogy egy kérdést a maga teljességében áttekintsen, fölfogjon, a menetét megszabja és ne engedje magát félrevezetni a közbeső véletlenektől. Azt akarja, amit én; még sose történt meg, hogy vonakodott volna elfogadni az én nézetemet és sose váltunk még el anélkül, hogy meg ne egyeztünk volna; számomra az adminisztratív ismereteknek kimeríthetlen forrása. Én a magam részéről kiegészítem azzal, ami *a magasabbkörű ismeretekből* hiányzik neki (... was ihm an Kenntnissen einer höheren Sphäre mangelt...).

Egyúttal átadott Metternich egy emlékiratot is Lajos főhercegnek és kifejtette, hogy miért van szükség »az újjáélesztésre és az államkonferencia szabályozott menetére«. Kissé mulatságosan hat a megokolásnak az a része, amely szerint abban a nézetben adta át, hogy terve az *intrikáknak* gátat vet és a *nyilvánosság bizalmát* fokozza a kormányrendszer iránt.

A főherceg kieszközölte a császári kéziratot, amely Metternichet, »mint az államkonferencia elnökét« fölszólítja az ügy elintézésére.

Metternich öfelségének is készített előterjesztést, amely szerint az államkonferencia tulajdonképeni célja: »die Beleuchtung der wichtigster in das Leben des Staates eingreifenden Geschäftsgegenstände«. Legfőbb gyámhatóság kellett!

Ferdinánd 1836 október 31-ikén elfogadta az újítást, mire Metternich ezt írta Kolowratnak:

— Semmi új nem történt; a *meglevő* több eleveiséget kapott... Méltóságod számára két chance ajánlkozok . . . állam- és konferencia-miniszter s az állami osztályfőnökök közt rangban legidősebb. Ez maradhat. De ha több kényelmet és szabaddabb mozgást óhajt, akkor az állam- és konferencia-miniszter állására szorítkozhatnak. Mindkét esetben alkotórésze marad a *szentháromságnak*, ha szabad ezt a kifejezést használnom! Úgy az egyik, mint a másik állásban évenként több hónapot üdülésre szánhat s a hivatali ügymenetben így semmiféle zavar nem esik.

Úgy az egyik, mint a másik állásban mentesül a nyomasztó hivatali tömegmunkától, különösen a sollicitánsanyagtól.

A történetek után nem csoda, hogy Metternich *csalódott*, Kolowrat betegen is rohant Bécsbe, mert nem bírta el azt a gondolatot, hogy mint egyszerű osztályfőnök lépjen vissza az újjászervezett államtanácsba. Hogyisne! Megelégedjék az *inva-Jiduspost-tal*, hogy riválisa alatt szolgáljon. Gyönyörű *intrigue*-viadal fejlődött ki. Lajos főherceg próbálta leszerelni: hiszen megmarad állása a legfőbb pénzügyigazgatásban, a *titkos hitel-műveletekben* és a *Haute Police-nál*.

Kolowratnak ez nem volt elég. *János* főherceghez fordult, aki őt jobban kedvelte, mint Metternichet. Kivitte, hogy új tanácskozás lett, amelynél Kolowrat »messzemenő szavazatjogot« kapott. Alaposan ki is használta. Ajánlotta, hogy törüljék azt a szakaszt, amely Metternichnek az államkonferencia *Chef-jévé* való kinevezéséről szólt. Helyette furfangosan ezt ajánlotta:

— Az állam-konferencia elnökségét én (a császár) magamnak tartom fenn s képviselőletemben nagybátyám, Lajos főhercegvészi át a präsidiumot.

János főherceg nem hagyta békén Lajost, amíg ezt ő is el nem fogadta. A császár pedig 1836 december 12-ikén kiadta a legfelsőbb kéziratot, amely ép a velejében különbözött Metternich projektumától.

Sikerült Kolowrat *intrigue-je*, kiszorította Metternichet a vezetőállásból. Báró Kübeck megírja, hogy Kolowrat lett » *Oberster Chef des Staatsrates, Herr der Geldmacht, aller Anstellungen und (durch die Polizei) des Schicksals aller Staatsdiener, Herr der ganzen Camarilla und in der Konferenz durch diese Stellung der entscheidende Stimmführer*«.

De ha inkább a *Kolowrat-system* a helyes, nekünk akkor is ép elég bizonyítékunk van — a többi közt Metternich sajátkezű leveleiben — arra, hogy Magyarország mennyi búbajt köszönhet Kelemen hercegnek.

A nagy párbaj áldozatai.

Példátlanul sokáig tartott a két nagyeszű államférfi, valamint *Anhangjuk* — javarészt titkos — küzdelme. Se szeri, se száma a finom rapier-párbajnak Metternich és Kolowrat közt, de a nagyúri duellumokban *csak a nép. könnye-vére hullott*.

Mind súlyosabbra fordult a helyzet »az egymással homlok-egyenest ellenkező vélemények miatt, amelyeket Kolowrat a pénzügyekről leadott«. A legfontosabb államágazat főnöke »hol a biztos bankrottot helyezte kilátásba, hol pedig fényes budget-t állított az államkonferencia elé«. Metternich aztán Lajos és Ferenc Károly főhercegekhez fordult: az istenért, tenni kell valamit; mindenekelőtt meg kell állapítani az alapelveket, melyek a pénzügyi hatóságokat irányítsák.

Az eredmény? Csak élesedett az ellentét a két osztrák *vezér-intriguens* közt.

Egyáltalán nem vigasz reánk nézve, hogy némely tekintetben az osztrákokkal sem bántak jobban, mint velünk. Báró Kübeck, aki épúgy gyűlölte a magyart, akár Kolowrat, még 1846-ban is haraggal emlegette, hogy a gyanús külföldi újságcikkek mily gonosz hatást tesznek a rendekre és már határozott, részt mernek kívánni a törvényhozó hatalomból is.

— Kétségtelen, — mondta a Hofkammerpräsident — hogy a rendeket egy bizonyos párt, amely egész Európát földúlja, kerítette hálójába. Szövetség: a fennhéjázó *merész szemfényvesztés*, meg a *kommunistikus radikalizmus* közt, amely utóbbi föltüzeli a szenvedélyt, hízeleg neki, hogy céljaira fölhasználja és aztán pusztulásba döntse.

Forradalmat láttak a legkisebb újító mozgalomban, revolúciónak mondták a legszerényebb jogkérést és így provokálták az elkeseredést.

A kamarilla tagjai pedig összeálltak a néppel szemben és akkor nem volt köztük ellentét. Később — későn — próbált Metternich okos és aránylag messzemenő reformot kezdeni, de Kolowrat akadályt vetett eléje. *Annál többet dolgozhatott Sedlitzky, a rendőrminiszter*. Az államkonferencia nem látta tisztán a helyzetet még akkor sem, amikor Parisból szétszaladt a hír, hogy a demokraták megbuktatták a királyságot.

Metternich hívei azzal is vádolják Kolowratot, hogy a forradalom kitörésekor *ő és még valaki* jól tudták, hogy mi készül titokban, de a maguk javára spekuláltak. A leleplezést maga gróf *Martig* tette 1850 november 15-ikén Metternich előtt. A kitűnő osztályfőnöknek köszönheti a magyar közönség ezt a *plassi* levéltitkot is. Hartig elmondja, hogy többféle körülmény, amely jelentéktelennek s véletlennek látszott, tervszerűnek bizonyult s így folytatja:

— Ezen a módon szilárdult meg bennem a morális meggyőződés, hogy az alsóausztriai rendek házában 1848 március 13-ikán történtek nem szolgáltak *meglepetésül mind-azok* számára, kik az illető eseményekről aznap a Burgban tanácskoztak, — hanem hogy *egy bizonyos (Kolowrat)*, de talán egy másik, magasabban álló is (*Ferenc Károly főherceg/ előzetesen tudott róluk és hagyta addig fejlődni a helyzetet, — oly föltevésben, hogy régen várt személy változás és hatalomnövekvés válik lehetővé ezen az úton.* A nemezis hamar követte a fejnek és szívnek ezt a sajnálatra m él tő eltévelyedését; mert úgy az egyik, mint a másik befolyás és tekintély nélkül él most, örökre eltaszítva céljától, amelyhez oly közel vélte magát március 13-ikának estéjén. A legkülönösebb ennél az *intrigue-nél*, hogy mind a ketten — akik egy másikat akartak félretolni — külön dolgoztak, nem voltak szövetségben és hogy mindkettő *más-más, nagyon különböző személy kiszorítására alapította reményességét.* Az egyik maga volt az önző intrigue indítója, a másikat — a magasabban állót — egy reformkóros párt vezette félre s egészen passive-bátortalanul viselkedett ...

Vájjon mit szolt mindehhez Zsófia főhercegnő és fia, Ferenc József: a levélírásakor Ausztria császára? Annyi bizonyos, hogy a kettős remény csak részben teljesült, mert a forradalmi vihar márciusban úgy elfújta Kolowratékat, mint valami reszkető falevelet és a nagy összeomlás után egészen másfajta újjáalakulás toltta félre a lassan lepergett korszak emlékeit az *intrigue* némely szereplőivel együtt.

A *trotli* és a *jellemtelen*, a *kuruzsló* és a *bárgyúk*, a *csőcselék* és az *önző intrikus* nem tűntek el mind és örökre. Aki csak tehette, előbb-utóbb visszajött és bizonyára nem gondolt rá, hogy itt is, ott is megörökítik az *őszinteségi rohamok* némely kifejezéseit. De a könyv célja nem az, hogy az egész titkos udvari szótárt ideplántálja. *Deák* híres fátylát sem kapja föl az egész múlttól; de ott *igen*, ahol a wallensteini *Dank vom Haus Österreich* silány paródiáját játsszák és a cseh-német kamarilla vétkeiért is a *nép, leginkább a magyar nép bűnhődik.*

A »REBELLIO« KORÁNAK IRATAI.

A szunnyadó magyar nemzeti erőt, amely a szabadságharc alatt új meg új alakban lepte meg a világot, a bécsi levéltárak eddig titkolt adatai mutatják be talán legfrappánsabban. Az okmányok sok ösmeretlen részletet árulnak el arról is, hogy milyen gonddal fűrték a bécsi és zágrábi aknákat, mikor még az ország túlnyomó része nem is sejtette, hogy mi készül ellene. A kamarilla aktáival tudjuk kimutatni azt, hogyan bolondították a hívő magyart, hogyan lázították közben a horvátot, rácot és oláht. Azonkívül elhoztam Bécsből »lázadók« fotografált iratait, amelyek közül néhány megváltoztatja a történelmi fölfogást egy-egy döntő súlyú eseményről és új bizonyítékokkal szolgál ott, ahol eddig csak meddő viták próbálták a tényállást tisztázni. A volt *Haus-, Hof- und Staatsarchiv-ban* nagytömegű tiszta magyar akta van, amelynek nyomát se látjuk a mi históriai könyveinkben. Nem is csoda, féltékenyen őrizték, hiszen *rájuk* nézve sok kínos-kellemetlen dokumentum maradt.

Kossuth-akták Bécsben.

Maguk a Kossuth-iralcímek három nagy kövér fasciculust töltenek meg. Hogy mekkora értékről van szó, azt ép egy osztrák okmánnyal világítom meg. Nem a »rebellió« anyagban, hanem később a szabadságharc után készült előterjesztések közt akadtam rá a következő okmányra. *Bach* Sándor belügyminiszternek jelenti 1850 február 7-ikén *Schill* Henrik, a levéltár igazgatója:

»A magyar lázadókormány hátrahagyott aktái között *booo szám* Haynau tábornagy hadműveleti irodájában van. Más részük és pedig Kossuth, illetve az országos honvédelmi bizottmány aktái (*tizenötezernél több*) a magyar hadseregparancsnokság

rendőri osztályánál vannak. A belügyminisztériumi akták, amelyeket *Szemere* »miniszter« lakásán találtak meg, — *több mint tízezer* — a rendőri osztály által báró *Geringer* főkommissarius irodájának adattak át. Végül a legutóbb fölfedezett 42 nagy láda iratot *Macchio* pestbudai katonai kerületi parancsnok rendeletére épp most kapta meg egy vegyes bizottság, amely polgári és katonai személyekből alakult Pesten és főképp a magyar pénzügyigazgatás aktáit osztályozza és vizsgálja át. Kívánatos, hogy a lázadók által nagy rendetlenségben hátrahagyott akták rendeztessenek, de határozottan meg nem engedhető, hogy általán Magyarországon maradjanak és hogy az ottani *provizórius igazgatás* osztályai közt szétszóródjanak. Magasabb politikai érdekek kívánják így. Szerintem csak a belügyminisztériumnak van rá l'oga, hogy a magyar forradalmi korszak okmányait birtokolja. Kérem tehát, hogy a folyamatos ügyekre vonatkozó adminisztratív iratokon kívül valamennyit a belügyminisztérium részére lefoglalni és a szükséges munka elvégzésére *a mi levéltárunkba utalni kegyeskedjék.*»

Kossuth-Archiv 1848—184g: Ez a főcíme a bécsiek nagy zsákmányának. A mutatóé pedig: »Acten-Elench der I. Fascikel aus dem Kossuth-Archive, enthalten die Zahlen 1—200 von Jahre 1848.« Három ilyen mutatót vizsgáltam át; az akták, a levelek tartalmát nem mindig pontosan közlik és az okmányok egy része, amelyekre a folyó- és miniszteri számok vonatkoznak, teljesen hiányzik. Későbbi följegyzések szerint kompromittált személyek is tüntettek el bizonyos iratokat. A többi közt 1859-ben kapott a császár egy névtelen följelentést, amely szerint 48-as »bűnösök« aktákat csempésztetnek ki, — pénzért vagy jó szóért — hogy vétkeiknek írott nyoma örökre eltűnjék: kivált a *Szemere* lakásán talált okmányok tűnedeznek el. Még pedig nemcsak azért, hogy »a múlt ellentéteit elsimítsák«, hanem egyéb okból is.

De maradt ép elég nagyfontosságú okirat, amelyre Magyarországnak igénye és szüksége van. Ilyen elsősorban *Görget és Kossuth levelezése*. Alább pedig nemcsak a »lázadók« aktáit fogom reprodukálni, hanem a rájuk vonatkozó »legfelsőbb« bizonyító okmányokat is. Végül a magyar szabadságharc vezetőinek részben *lefoglalt*, részben *elfogott* levelei közül válogatom ki a legtöbbet mondókat.

Már az első iratok bizonyítják,- hogy *Bécs* minden jót ígért, majd tehetetlen, aztán kapkodó lett s végül boszúért lihegett.

Ferdinánd — a magyarokhoz.

Az uralkodó 1848 június 8-ikán még azt írja magyar hadügyminiszterének, hogy a Jellachich-féle őrvonal a Dráva partján fölösleges. A magyar korona hű jobbágyai legyenek a horvátok. De elsősorban magyar katonákat kér — az olaszok ellen. (*Hartig* előbb ajánlotta, hogy föl kell lázítani a szlávokat a magyarok ellen, — így gyöngül a gyülölt erő.)

Kedves' Mészáros! Az Austriai hadügyministerem által felterjesztett és idemellékelte jelentéseket, mellyek szerint Dalmát Ország tengermelléki vidékei védelmére és az olasz szabad csapatok részéről fenyegető veszély elhárítására katonai segedelem kívántatik, szükséges tárgyalatás végett és azon legkegyelmesebb parancsai teszem át, hogy Dalmát ország védelmére megkívántató segedelmet azonnal a helyszínerre rendelvén, a Dráva vizénél felállítandó őrvonal felesleges voltáról mind a jelentő Bánt, mind Zágráb megyét kellőleg világosítsa fel, egyszersmind pedig afelől értesítse, miszerint, ha Magyar Ország irányában ellenséges állást nem foglalnak el, őket nemcsak semminemű veszély nem fenyegetheti, de mint a magyar korona hű jobbágyat minden megtámadás elleni biztosítás egyedül a Magyarhpn lakóivali, századok óta fennálló szövetség fenntartásában lehetnek fel. Kelt Innsbruck városában Június 8-án 1848.

Ferdinánd.

Herceg Esterházy Pál.

A következő leiratban a magyar hadügyminisztérium alá helyezi a magyar határőrvidéket és egyáltalán az 1848. évi 3-ik törvénycikk elismerésével a többi »parancsolatokat és rendelkezvényeket« is kivonja az udvari haditanács hatásköre alól. Ezt a történelmi okmányt később visszavették, félretették, le is tagadták.

Kedves Mészáros! Midőn Magyar országba megérkezvén, ön már most hivasaluskodásait megkerdette, az 1848 évi harmadik törvény cikk rendelkezése szerint ezennel parancsolom, hogy a magyar hadügyministeriu. nem alá rendelt, Magyarország is a hozzá kapcsolt részekben, nem különben Erdélyországban léteri főhadi.

kormányzókat értesítse), miszerint, az austriai hadügy-
ministeremnek hatásköre az érinett tartományokban
szállásoló katonaságra ki nem terjedhetvén, minden nemi
rendelvényeket és parancsolásokat, mellyek és előtt az
udvari haditanács útján adattak ki, szentül kirárolaj
csak a magyar hadügy-ministeriumomtól veszdik, a
határőrségeket pedig, a mennyiben eddig egyenesen az ud-
vari hadi tanács által igazgattattak, ugyan e tekintetben
egyenesen a magyar hadügy-ministeriumom parancsai alá
rendeltettek; — ennek egyszerűsödő legkegyelmesebben meg-
hagyván, hogy a mind a fentemlített törvényreiktől 8^{ik} sza-
karral szerint kiadandó legmagasabb saját parancsaim
személyem körüli ministerem, Herceg Esterházy Pál,
által fognak ellenjegyezteni, úgy ön a többi parancs-
latokat és rendelvényeket, mellyek minéműségől szerint
eddig az udvari hadi tanács által legkegyelmesebb helyben
hagyásom alá terjesztett fel; az 1848 évi 3^{ik} törvény-
reiktől 9^{ik} szakarral értelmében királyi helytartóim,
fenséges Köherceg István elhatározása alá terjesse.
Innsbruck városában, Junius 8^{án} 1848.

Judicium

H. Esterházy Pál

Az uralkodó »keserű fájdalma.

Batthyányék »megfontolt, de határozott lépését« követte a június 10-iki súlyos proklamáció, amelynek — *elferdítve* ismert — sorai ezt hirdetik a horvátokról:

Bennetek kellett csalatkoznunk, kik nyolc századok leforgása óta, ugyanazon korona alatt, Magyarország sorsában osztozva, egyedül azon kapocsnak köszönhetitek alkotmányos szabadságtokat, mellyet annyi évszázadok leforgása alatt az alsó nép között csak ti valátok szerencsések megtarthatni . . .

Bennetek kellett csalatkoznunk, kikkel Magyarország és a hozzákapcsolt részek utolsó országgyűlése, saját királyi akaratunkhoz képest, az alkotmányos szabadság és *jogegyenlőség minden jótéteményeit testvériesen megosztotta...*

Rágalmazó nyelv azon hiedelemre akart benneteket tántorítani, mintha a magyar nemzet nyelveteket elnyomni, vagy annak további fejlődését gátolni akarná. Mi biztosítunk benneteket, hogy *ezek egyáltalában hazug koholmányok*; sőt inkább elismerésre talál, hogy ti, lemondva a holt latin nyelvről, született nyelveteket mívelni és terjeszteni törekedtek . . .

Ahelyett, hogy nemzetiségtek biztosítását, az alkotmányos szabadságnak veletek történt megosztását testvéri elismeréssel fogadtátok volna, találkoztak köztetek emberek, kik köszönet, szeretet s a nekünk tartozó hűség helyett az eszeveszett gyanúsítás zászlaját tűzték ki, kik a magyarokról azt állítják, hogy ellenségeitek s kik e két nemzet közt, *minden kigondolható eszközzel meghasonlást igyekeznek előidézni*; olyan emberek, kik polgártársaitok közül azokat, kik benneteket felvilágosítani akartak, üldözőbe vettek s megrettentés által, a személybátorságot veszélyeztetve, lakhelyüket odahagyni kényszerítették.

Ezen rakoncátlanságon támadt keserű fájdalmunkat, vallyon nem növelte-e azon szomorú aggodalom, hogy *ezen büntetésre méltó kihágások vezéréül* épen egy férfiú lépett fel, kit *Mi* kir. kegyelmünk tanúbizonyságaival elhalmozva, hazátokban a rend és törvény őréül rendeltünk, hogy *ő visszaélve azon hivatalal*, mellyre kegyelmességünkben emeltetett, nemhogy, mint kötelessége lett volna, az eltántorított polgárokat jobb útra térítette volna, sőt felekezetestesség lelkétől vezéreltetve, a szenvedélyeket még nagyobb fokra élesztette, igen *megfelelkezve alattvalói esküjéről*, a Magyarországgali összeköttetés, tehát szent koronánk épsége és királyi tekintélyünk ellen *támadásokra mert vetemülni...*

Horvát-, Tót- és Dalmát or szagunk bánja köteles, hacsak felségsértési bünt nem akar elkövetni, *kir. hely-*

tartónk s magyar minisztériumunk útján kibocsátott parancsainknak úgy engedelmeskedni, mint tiszti elődjei magyar udv. kancelláriánk, helytartótanácsunk, udv. kamaránk és udvari haditanácsunk rendeleteinek engedelmeskedtek.

Mindezek dacára báró Jellachich József, kit Horvát-, Dalmát- és Tótországunk bánjává kegyelmesen kinevezni méltóztattunk, mint mondják, *elég vakmerő volt, ezen tartozott engedelmességet megtagadni. . .*

Következik a vádak részletezése, *István* főherceg hiábavaló fölszólításának, a magyar-üldözésnek és a nádor zágrábi inzultálásának ismertetése. Az uralkodó megállapítja, hogy báró *Hrabovszky János* titkos tanácsos, altábornagy, királyi biztos sem tudta Jellachichot *jobb útra téríteni*. Jellachichot sem a tartománygyűlés »vissza nem hívta«, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelent. Majd így bélyegzi meg a bánt: »Miótán az ellene emelt vádakhoz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint *megsértett királyi tekintélyünk helyreállítása* s a törvények megtartása tekintetéből belső titkos tanácsosunkat és altábornagyunkat, báró *Hrabovszky János* hívünket kir. biztosunkul kiküldenünk, hogy ezen törvényellenes eljárásokat vizsgálja meg; *báró Jellachich Józsefet* *netalán létező bűntársaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa*, s ötet, míg csak magát teljesen nem igazolja, *báni méltóságából s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le*, titeket szigorúan intve, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magatokat, mellyek koronánktóli szakadásra céloznak.«

Ferdinánddal még aznap kiadattak egy proklamációt a granicsárokhoz is arról, hogy Jellachichnak a törvényekbe ütköző magaviselete miatt ne engedelmeskedjenek; de ugyanakkor megbízták *János* főherceget a bizalmas tárgyalással. — Újabb jelentés:

— Jellachich tovább bujtogat. Verbancsics a tartománygyűlésen nyílt fölkelésre hívta föl a népet. Kukuljevics pedig követelte, hogy *a királyt csapják el és kiáltásák ki a diktatúráját*. Meg is alakult egy bizottmány.

Egy hét múlva nagyot fordult a kocka. Megjelent az *örömplakát: Ferenc* Károly főherceg Jellachichot fogadta, még pedig a legnagyobb melegséggel. Ezt követte Kossuth nagy beszéde július n-ikén »a horvátországi nyílt pártütés«-ről, még mindig várva: *János* főherceg »kiegyenlítő« művének eredményét.

Mit mondtak rólunk külföldön?

Néhány finom, óvatos hangú levél következik, amelyekben *János* főherceg számol be az általa elvállalt közbenjárás abbahagyásáról. Pestet állandóan tévesen informálták a helyzetről, melynek egész ódiumát Magyarországra hártották. Július végén még azt próbálták hivatalosan elhíttetni a magyarokkal, hogy Jellachich engedni fog és csak *küldjenek neki pénzt*, mert hiszen a határőrvidék csapatait is Magyarországnak kell ellátnia. Aztán egy csomó jelentés arról, hogy mivé fajulhat a mostani helyzet. Majd pár külföldi vélemény »az európaivá fejlődő magyar krízisről«. Az első felelős kormány németországi megbízottja, *Szalay* László elfogott levelében referál a német fölfogásról és a többi közt *Eisenmann* képviselő kijelentéseiről, amelyeket az alkotmányozó nemzetgyűlés előtt is nyíltan hangoztatott:

— Ich habe Ihnen Mittheilungen von hoher Wichtigkeit zu machen, wenigstens scheinen sie mir so; Mittheilungen, welche mich überzeugen, dass sich eine furchtbare Reaction vorbereitet. Ich habe schon früher gesagt, dass sich *von Kroatien aus ein wichtiger Schlag nicht blos gegen Ungarn, sondern gegen Deutschland vorbereitet*; ich habe die Behauptung aufgestellt, dass jede Niederlage Ungarns, eine Niederlage Deutschlands sei, was ich sogleich zeigen werde. Ich bin nun im Besitz einer Nachricht, welche mir aus einer sehr achtbaren Quelle zugegangen ist. Jetzt, nach geschlossenem Waffenstillstand sollen 24.000 Mann Böhmen, Polen und andere solche Leute *nach Italien* geschickt werden, zu dem Zwecke, *um 24.000 Mann Kroaten abzulösen*, welche zur Armee des Jellachich stossen sollen, von den 12.000 Ungarn aber, die in Italien stehen, *darf kein Mann zurück*. — Die ungarische Regierung glaubt zwar, es sei blos darauf abgesehen, Ungarn zu demüthigen, und das österreichische Ministerium, dass diesen Vorgängen seine Unterstützung leiht, kennt vielleicht auch nicht die ganze Tragweite dieses Vorganges. Ich blicke etwas weiter und sage, mit Ungarn fängt man an, und mit Deutschland hört man auf. Wenn einmal die Selbstständigkeit von Ungarn vernichtet ist, und man die ungarische Kraft so zur Disposition hat, wie früher, wo man ungarische Truppen zum Behuf der Reaction in alle Gegenden der Welt schickte, dann werden Diejenigen, die jetzt tätig sind, das Vorspiel einzuleiten, auch tätig sein, ihre Kraft gegen uns zu wenden. Fürst *Windischgrätz, Radetzky und Jellachich stehen mit einander in der vertrautesten Correspondent*, und wenn die Quelle, die ich

habe, nicht ganz falsch ist, so ist Hammerstein derjenige, der das ganze leitet. — Ich frage nun unser Ministerium, ob es gesonnen ist, so schnell als möglich *einen Gesandten nach Pest zu schicken?*

Titkos levél Jellachichnak.

A magyar országgyűlés tudvalevőn tiszteletteljes módon kérte János főherceget a kegyes ígéretek megvalósítására és a főherceg meghívta Batthyányi: menjen föl véle együtt Bécsbe, ahol mindenkép támogatni fogja őt. A császár közben visszatért Innsbruckból s a többi magyar miniszter fölutazását is óhajtotta. Kiderült azonban, hogy az ország déli részén teljes «róvel folyik az ellenséges harci munka s a Bécsbe érkezett bán ezt a leiratot kapta Ferdinándtól:

Kedves báró Jellachich!

A dynastiám s az összmonarchia érdeke iránti *hűségéről s ragaszkodásáról* adott kétségtelen bizonyságok, mellyeket ön horvátországi bánná kineveztetése óta ismételve kimutatott, valamint azon készség, mellyel ön a magyar ministeriumommal való kölcsönös egyetértés után' kiadott rendeleteimnek *engedelmeskedni törekedett*, — meggyőzőenek engem arról, hogy *önnek sohasem lehetett szándékában* legfelsőbb parancsomnak felségsértően ellenszegülni vagy azon kapocsnak szétszakítására törekedni, melly Magyarország melléktartományait századok óta magyar koronámhoz csatolja s mellynek jövőben is a közös jólét szilárdabb megalapítására és előmozdítására kell szolgálnia.

És azért atyai szívemnek különös megnyugvására szolgál, hogy *azon ítéletemtől visszatérhetek, mellyet f. é. június io-iki nyilatkozatomban ön ellen rendelendő vizsgálat s báni méltósága és katonai szolgálata alóli előleges felmentése* ügyében olly vádak alapján valék késztetve hozni, mellyek önnek ténylegesen bebizonyult hű ragaszkodása által *teljesen megcáfolvák*.

Midőn e tekintetben a szükségeseket főherceg öcsémhez s Magyarország nádorához kibocsátom, elvárom önnek kötelességérzetétől és loyális gondolkozásától, hogy ön állásában, melyre bizalmam emeli, mindenkor az összes monarchia érdekében, a magyar korona integritásának fentartására s a magyar melléktartományok viszonyainak hasznos kifejlődésére munkálkodik. Schönbrunn 1848 szept 4.

Ferdinand.

A miniszterek Budapesten hírt kaptak erről a leiratról, de nem hittek a valóságában. Megkérdezték a nádortól: érkezett-e hozzája valami. A válasz tagadó volt. Nyomban rendeletet írtak gróf *Teleki Ádám* vezérőrnagynak, hogy öfelsége június 10-iki manifesztumával ellenkező törvénytelen leiratot nem adhatott ki, *gonosz visszaélésnek kell tartani az egészset*, tehát odalent »egy talpalatnyit se engedjenek át az országból védtelenül, míg meg nem értendi e nemzet, hogy *a magyar elem ellen irta háború kezdetett*«. Kossuth a Házban ezt mondta a színváltozásról:

Mielőtt a rendeletet Telekiéknek elküldhették volna, megérkeztek a miniszterek Bécsből és hozták Ferenc Károly főherceg nyilatkozatát, hogy a föntebbi irat csakugyan öfelségétől eredt és így *tévedést nem lehetett többé fölteni*.

Harmadnap bemutatták a Házban Jellachich híressé vált leveleit, amelyeket a betörés után *Siófokról* írt gróf Latour osztrák hadügyminiszternek, de útközben lefogták a futárt s így kiderült egész hitelességgel, hogy a bán szépen megköszöni a kapott pénzt, de még hatszázezer pengőforintot kér október elejére, mert ő Ausztriáért küzd.

Kossuthék pedig elindultak Pestről, hogy megszervezzék az első népfölkelést...

Az uralkodó — István főherceghez.

Hangsúlyozni kell a dátumot: 1848 szeptember 22-iken írtak Ferdinánddal *István* főhercegnek, akit a magyarok őszintén szerettek és szívesen fogadtak Jellachich *ellen* vezérül is. Ez a levél már a magyarokat vádolja a horvát, kérdésben és »az uralkodó sajnálja«, hogy a magyar korona jogait és törvényeit kiterjesztette a társországokra. Tessék megfigyelni *eredetiben* a szántsándékkal homályos és ravasz mondatokat; végső következésük az, hogy Batthyányinak távoznia kell és helyét *Vay* Miklós báró foglalja el, — ami azonban sohasem történt meg. *Hogy miért nem, arról is van bizalmas irat*. A kamarilla ukáza, amelyet szegény Ferdinánd írt alá, itt ékeskedik:

Lieber Herr Vetter Erzherzog Stephan!

An Beantwortung der an Euer Liebden gerichteten Eingabe des Grafen Batthyány, in welcher derselbe unter gleich-

zeitiger Mittheilung der für die einzelnen Portefeuilles vorgeschlagenen Individuen zur unerlässlichen Bedingung der definitiven Zusammensetzung des Ministeriums *die an den Ban von Kroatien zu erlassene unbedingte und entschiedene Weisung fordert*, sich in die Grenzen Kroaziens zurückzuziehen, ertheile Ich Euer Liebden nachfolgende Antwort, mit dem Auftrage,, dieselbe zur Kenntnis des Grafen Batthyány zu bringen.

Würde die kroatische Bewegung ausschliesslich jenen Charakter tragen, den Graf Batthyány und die von ihm vorgeschlagenen Personen derselben zuzuschreiben scheinen, so dürfte die* Zulässigkeit der obberührten Bedingung volle Beachtung erheischen, *bei der Eigenthümlichkeit dieser Bewegung* liegt aber die einfache Begrenzung derselben *ausser der Macht einer gebietenden Autorität und unbedingter Vorschriften*, deren Wirksamkeit und Nützlichkeit für Ungarn und die Nebeländer von den ungarischer Seits zur Befriedigung der kroatisch-slavonischen Ansprüche vorzubringenden Anträgen abhängt.

Als Ich *den Rechten der ungarischen Krone* zufolge die neuen ungarischen Gesetze auf die Nebeländer und die Militärgrenze ausdehnte, *glaubte Ich auch den Wünschen der Bewohner jener Landestheile zu entsprechen*, da es nicht in Meiner Absicht liegen konnte, denselben allein jene Rechte zu versagen, die Ich den Völkern aller Meiner übrigen Länder zuerkannt, und als sich gegen die neuen Verfügungen *alldert ein Widerstand erhob, den Meine ungarischen Minister den Umtrieben einer factiosen Minorität zuschreiben*, habe Ich alle von ihnen vorgeschlagenen Mittel der Strenge ergriffen, die, wäre diese wirklich der Fall gewesen, zur Besiegung derselben unfehlbar genügt hätte.

Immer deutlicher stellte es sich aber heraus, dass diese Wünsche jene *einer ganzen treu ergebenen Bevölkerung* waren, und es entwickelte sich eine Bewegung, deren richtige Beurtheilung und Würdigung ungarischer Seits daran gescheitert zu sein scheint, dass man *übersah*, wie in diesen Landestheilen der militärische Geist und die äussere Disziplin zur National-Gewohnheit geworden, ohne das Gefühl nationaler Existenz und Berechtigung zu verwischen, und dass man daher in dem Grenzer nur den jedem Befehl blind gehorchenden -Soldaten sah, keineswegs aber jenen nationalen Empfindungen Rechnung tragen wollte, denen der militärische Geist nur eine grössere Bedeutung verleiht.

Von dieser Überzeugung durchdrungen habe ich zu wiederholten Malen die Pacification angebahnt, um die Krone *vor dem Vorwurfe des Säumnisses bei Verhütung des Bürgerkrieges* zu wahren, und sollte dieser zum Ausbruch kommen, ihr die einzige Stellung zu sichern, die ihrer Würde entspricht: jene der Ausgleichung und Vermittlung.

Die unbedingte Weisung zur Rückkehr innerhalb die Grenzen Kroaziens an den Banus, ohne einer Andeutung, wie man den Wünschen und Verlangen der kroatisch-slavonischen Nation und der Militärgrenze begegnen wolle, würde die Bewegung wohl der sie regelnden und mässigen Führer und der sie innerhalb gewisser Grenzen haltenden militärischen Disziplin *berauben, keineswegs aber sie beendigen*, wie diess das traurige Beispiel der Vorfälle im *Csaikisten-Bataillon* und der Banater und Peterwardeiner Grenze zur Genüge beweist.

Unter solchen Umständen ist die bestimmte Feststellung der hinsichtlich der kroatisch-slavonischen Forderungen *ungarischer Seits einzuhaltenden Grundsätze*, die unerlässliche Bedingung des beabsichtigten Erfolges. Es ist meine Pflicht, der irri- gen Ansicht offen entgegenzutreten, als könnte die Schlichtung der obschwebenden Differenzen auf anderem Wege, als jenem richtiger Würdigung der vorhandenen Verhältnisse und gegenseitigen Verständnisses erzielt werden.

Da die erwähnte Sachlage die Erfüllung der vom Grafen Batthyány als unerlässlich bezeichneten Bedingung, an welche derselbe sein ferneres Verbleiben im Ministerium knüpft, *nicht gestattet*, so sehe ich Mich veranlasst, Euer Liebden zu beauftragen, den in Ihrem vorletzten Schreiben erwähnten Freiherrn Nicolas Vay zur Bildung des neuen Ministeriums um somehr aufzufordern, als die Verhältnisse die möglichst *schleunige Zusammensetzung* eines ungarischen Ministeriums erheischen. Schönbrunn den 22. September, 1848.

Ferdinand m. p.

A kamarilla Batthyány ellen.

1848 szept. 21.

Mialatt Európában csaknem mindenütt a legbensőbb szimpátiával figyeltek Magyarországra, a bécsi kamarilla új nagy akcióba fogott s a különböző okmányok szerint valamennyi nemzetiségnek konkrét ígéretet tett Magyarország rovására, a hadsereg körében pedig bizalmasan azt a jelszót adatta ki, hogy a magyar kormánnyal szemben *meg kell tagadni az engedelmességet*. Sikerült az uralkodót arra is rávenni, hogy Batthyányi »csapja el«.

Kedves Gróf Batthyány! Éppen most veszem az idezárt kegyelmes *kir. kézirat* másolatát, mellynek eredetije ideutazásom alatt Budára küldetett. Ebből láthatja Méltóságod, hogy O Felsége azon feltételeket, mellyekhez Ön az új Ministerium alakítását kötötte, *el nem fogadván*,

nekem meghagyni méltóztatott, hogy báró Vay Miklóst hívjam meg új Ministerium alakítására; mit mai nap hozzá intézett felszólításom által *teljesíttem is*.

Megkérem egyébiránt a közügy érdekében Méltóságodat, hogy az új Ministerium létrejöttéig a kormányt tapasztalt buzgóságával ideiglenesen tovább vinni szíveskedjék. Bécs, September 25. 848.

István Nádor.

A titokban Bécsbe rendelt nádort *szeptember 21-én* mondatták le.

390
e.

Sub.

8
7

*Hedves Minister Úr! Tisztelettel és
nagybajánokkal az általa a közügyek
népszerűsítésére megkezdett és
elvégeztetett munkájának, s annak okaját az
azoknál való megkezdés miatt, folyó
H. és H. közötti békés viszonyok
től ide mellékelve egy meghívással
teszem át Minister Úrnak, hogy ezt, tan.
adama minden népszerűsítésére, s
súlyos elintézés végett mennél előbb mi-
nisteri tanácskozás alá venni ne tes-
seltessék. Budán S. Szabó 8. 1848.*

István Nádor
A. helytartó

*Flaurán Sabon földművelés igazgató
levelelem nagy jelentőséget
viselő Minister Úrnak.*

István nádor levele.

(A megígért, de végre nem hajtott közbenjárásról.)

Magyar ország népeimhez!

Néhány napok előtt magyar ország hű népeimnek ki nyilatkoztattam, mennyire fekszik szívemen a békének és törvényes rendnek gyors és tökéletes helyreállítása az országban. Fajdalmomra azonban az állapot jelenleg rosszabbá lón, 's a polgárháborúnak kiterjesztése magyar országom minden részeit fenyegeti. Illy veszel tellyes helyzetben, V hogy forró óhajtasomnál fogva vérontás megszüntessék és törvényelenség rettentőségei eltávoztassanak, minden magyar országban lévő hadi seregeket és akár mely nevű felfegyverkezt csapatokat Gróf Lámberg Ferenz Tábornagy főparancsnoksága alá rendelve, néki meg hagytam, hogy ezen főparancsnokságot nevében azonnal által vegye.

Leg első feladatának kitűztem, hogy mindenütt fegyverszünetet állítson, 's telyes bizodalommal vagyok minden katonai 's polgári hatóságokhoz, hogy neki gyorsan és tökéletesen engedelmessé, 's ötet ezen eljárásában mindenkép gyamolítani fogják.

Különösen pedig á szükséges rendeléseket már meg lettem, hogy á magyar ország felső részeiben is a törvényes rend helyre állíttassék.

Meg vagyok az én hű magyar népeimtől győződve, hogy a fenn nevezett rendkívüli biztosom iránt annál nagyobb bizodalommal lesznek, minthogy a szükséges lépések á végett már megtétettek, hogy minden részesültek kívánatát kielégítő eligazítás ki eszközöltessék, és á köz-birodalom tartozó magyar és többi tartományaim között azon egység és olykép helyre állíttasson, mikép az századok olta köz boldogság érdekében fenn állott, és á pragmática Sancüo által biztosítva lón.

Kelt Bécsben Septemberhó 25^{-én} 1848. Esztben.

Ferdinánd m. k.

Bécsi magyarságú kiáltvány az »eligazításról«.

Hogyan hazudtak a császár nevében?

A torlódó események.

Az országgyűlés szeptember 27-ikén este tíz órakor ült össze, hogy meghallgassa a gyors fordulatok bejelentését: a nádor lemondott, Batthyány utóda Vay lesz, Magyarországon katonai gubernátort kap gróf Lamberg Ferenc személyében, a felsőmagyarországi lázadás ellen morva katonaság vonul föl. Kossuth nyíltan kijelentette:

— Lamberg Ferencnek ellenjegyzés nélkül való kinevezése *nem egyéb, mint a magyar alkotmány eltörlése.*

Másnap elterjedt a hír, hogy Lamberg szétkergeti a Házat s megtörtént a halálos katasztrófa a Lánchídon. A meggyilkolt Lambergnél »találtak is föloszlató rendeletet« és más hasonló iratot.

Október 3-ikán *aláírátták* Ferdinánddal az új házfeloszlató leiratot, amely kimondja:

— A jelen országgyűlés és a képviselőháznak általunk nem szentesített mindennemű végzéseit és rendeleteit törvényteleneknek és semmit érőknek nyilvánítjuk. — Horvát-, Tót- és Dalmátországok bánja, báró Jellachich József tábornagyunk főparancsnoksága alá rendeltetnek minden Magyar es az ahhoz kapcsolt országokban, úgy nemkülömben Erdélyországban levő hadseregek és akár milly nemű felfegyverezett csapatok, akár nemzeti örök, akár önkénytesek legyenek ...

A következő legfelsőbb kézirat arról értesíti báró Vay Miklóst, hogy megváltozott a helyzet:

»Der Drang der Ereignisse in Ungarn war jedoch in letzter Zeit so gewaltig, dass ich Mich bemüssigt fand, zum Nachfolger der Ministerpräsidenten Graf Batthyány *meinen Feldzeugmeister Freyherrn Adam Récsey eu ernennen.*«

Egyben felkéri Vayt, hogy mégis csak jöjjön Bécsbe és támogassa őt tanácsaival, épúgy, mint Récseyt, az új kormány alakításánál. Ezt október 5-ikén írta Schönbrunnban. Három nappal később, 8-ikán már tudomásul veszi gróf Récsey lemondását is a magyar miniszterelnöki állásról.

A kamarilla elérkezettnek látta az időt Magyarország letörésére, de Jellachich pártütését az utolsó percig igyekeztek leplezni. Az országgyűlés 150 tagú küldöttsége, amely Bécsben nem tudott egyenes választ kapni, már rég hazatért, a kormány

és a nádor már rég lemondott és Jellachich már javában haladt, fölfelé, amikor *hivatalosan még azt hangoztatták, hogy nálunk a bánt igaz ok nélkül gyanúsítják* és rablók azok, akik a seregének küldött élelmet és postát elfoglalják. Benkó »tábornoki őrnagy« október elején még így ír:

— Ezen gonosz tét minden becsületes ember előtt annál nagy ob büntetésre méltó, mert közönségesen tudva van, hogy ezen sereg nem ellenséges szándokból átment a* magyar országba, de csupán azért, hogy a' magyar országba ismét vissza térjen azon béke és egyesség, a' mellyet egy bizonyos haszonleső és felfuvalkodott párt úgy a' magyar szent korona alatt élő népek, mint a magyar ország és egyéb austriai tartományok, közt is hivatónul felbontani merészkedett.

Miután a magyar kormány feloszlott és Kossuth »diktátor« lett, az udvar pedig Bécsből elmenekült, október 7-ikén már ez a jelentés érkezett Pestre:

A honvédelmi bizottmányhoz!

Tegnap nagy forradalom volt Bécsben. A' katonaság (Hrabovsky-gránátosok) nem akartak Jellachichhoz menni, mert a' magyarok ellen nem akarnak hadakozni, — ellenök küldték a' nassauai lengyeleket, 's pionírokat, sok ember és nemzetőrség beléegyveledett, 's lett általános csata, amelynek vége sok ágyúzás után a' demokrata pártnak tökéletes győzedelme. A' kormány ágyúi mind elfoglaltattak, katonái lefegyvereztettek, Latour, a' hadügyminiszter ötödfél órakor felakasztatott. Ekkor elhagytam a' várost, 's környékét. — Ma, a' mint az utasok beszélik, Bach a' miniszterelnök 's Jellachich, miután *az október 4-iki manifestum visszavonatott*, Őfelsége által ismét árulónak nyilatkoztatott. (?) A csata igen véres volt, legtöbbet szenvedtek a' lengyel katonák s pionírok. Három magyar bataillon, mely Bécsben van, neutrálisán viselte magát.

Én gróf Batthyány Lajossal lemegyek Vasba, hogy ismét felhozzuk a' Vidos seregét, nehogy Jellachich Sopronyba vonulhasson.

Költ Sopronyban October 7-ik 1848.

Pulszky Ferenc
volt álladalmi titkár.

Október 8-ikán már jelenti a honvédelmi bizottmány *első* rendelete, hogy Jellachich megveretvén, Bécs felé fut, »Rothnak pedig tízezernyi rablócsoportja« foglyul esett, — minden katonai parancsnokság tűzze ki a magyarországi háromszínű lobogót . . .

Hogyan kezdődött az oláh lázadás?

Az elfogott és lefoglalt levelek közül most néhány olyat közlök, amelyek eddig semmiféle formában nem kerültek nyilvánosság elé. Az elsőt ép báró Vay Miklós írja 1848 október 15-ikén Kolozsvárról »az országos honvédi bizottmánynak«.

— Ez órában veszem a marosszéki fő kir. bíró tudósítását, melly szerént *Urban* a' hónapi napra kitűzött székely gyűlésből alkalmat vévén, 's a' Maros Vásárhelyen elfogott és fontos tartalmú leveleitől lett megfosztatása után Udvarhelyszékre kísért katonafutár kiszabadítása, valamint a' közelebbről ott és itt kivégzett oláhok' megbosszulása tekintetiből, három ágyúval, 1500 fegyveres sorkatonasággal és nagyszámú néppel közeledik felénk: — Maros Vásárhely már elhatárzá feladni magát; vélünk mi történik, még nem tudom: annyit látok, hogy a *Latourral való egyetértését fölfedezve látó Puchner is ellenünk van*, 's a' székelységet úgy körül vette, bennünket annyira ótalom nélkül hagyott, hogy benne és ittlevő csekély számú seregeibe' biznunk teljességgel nem lehet; mindenfelé mennek a' segélyre felszóllításaim, 's e' célból küldöm az országos honvédi bizottmányhoz is jelen előterjesztésemet: történjék bármi, *én élén állandók az ezen áruló ellen vonulandó seregek.*

Kolozsvár, oct. 15-én 1848.

B. Vay Miklós.

Két ilyen levelet elfogtak, de tovább engedték: »hadd keltsen a hír minél nagyobb rémületet«.

A békési parasztforongás.

Ezt a levelet viszont a *bizottmány* küldte *Halász Boldizsárnak*:

— Báró *Wenckheim* Lászlónak testvérei nevében is beadott folyamodványából bővebben át fogja látni ön, mikép Békés vármegyében fekvő *Mezőberény* községe, azon ürügy alatt, *hogya katonát kell adni, a' földeket el kell osztani*, folyó octóber hó 9-én fellázadván 's előbb lobogókkal és dobszóval a' falut bejárván, onnan roppant tömegben kiindulva, az említett *Wenckheim-nemzetség* cselédeit, 's mindennemű marháit elűzte, tanyáit fel-dúlta, fajit és veteményes kertéit elpusztította, 's temérdek kár-tételek közt féktelen erőszakkal, mintegy nyolcezer holdnyi elkülönözött tiszta majorsági birtokát hatalmasul elfoglalta, — miután a' közbátorság, belbéke és tulajdon szentségének veszélyeztetésével járó illetéknép merényeknek megzabolását a honvédelmi bizottmány hazafiúi kötelességének ismeri, — önt teljes hatalommal megbízva, kormánybiztos úr, avégett küldi ki, hogy haladék nélkül a' helyszínére menvén, a' főcinkosok méltó megbüntetése mellett, azon téveszmékre vezetett közsé-

get mindenekelőtt békés utón a' tulajdon szentségének tiszteletére 's az elfoglalt idegen vagyonnak rögtöni visszaadására vezérleni, — ha pedig ez foganatlan maradna, kellő 's elegendő polgári és katonai hatalomkarnak kirendelésével megzabolázni és fenyíteni, múlhatlan kötelességének ismerje.

Az e' részben Békés vármegyéhez kiadott rendelet kellő tudomás és intézkedés végett eredetiben 's másolatban idecsatoltatik.

Pest, oct. 12-én 1848. Az országos honvédelmi bizottmány

Nyáry Pál helyettes elnök.

Többféle jelentés érkezett arról, hogy osztrák bérecek szítják a forrongást, illetve próbálják terelni olyan irányba, hogy a rend minél inkább felbomoljék.

A pánszláv összeesküvés.

A levelek közt találtam egy érdekes dokumentumot, amely »a pánszláv összeesküvés egyik nevezetes ágazatát« ismerteti.

Beniczky Lajos kormánybiztos volt a leleplező és ezt írja a magyar miniszterelnöknek:

O. B. 317. sz.

866/E.

Minister Elnök Úr!

Tegnap fölfedeztem a pánszláv összeesküvés egyik nevezetes ágazatát, mely Selmezbánya mellett fekvő Hodrusbánya-televénytől, Thuróczmegyéig terjedt, és Nyitramegye határszélén berontott lázadókkal összeköttetésbe vagon.

A levelet, mely által az egész cselszövény fölfedeztetett % a ide mellékelem. A titkos betűkkel irt tót szerkezet, melyet dechifrizozni sikerült, magyarul következőképen hangzik.

»Barátom! Hodzsa, Hurbán, és a hozzánk tartozók már önkénteseikkel itt vannak, már Zilinc mellett állanak, holnap 200 szekeren indulunk Strechno felé (*NB. Strechno igen nevezetes szoros, amely által Trencsénből Thuróczba lehet jutni a Vág mellett, Körmöcztől 7 órányi távolságba*) ezt adjátok tudtokra a mijeinknek, de azonnal! A pozsonyi német újság már ír rólunk! Már mi a síkon állunk, a tót zászlókat már kitűzzük. Thuróczban ezer ember a miénk, másutt még többen vannak. Gondatlanul ne kezdjetez semmit! Csak készen legyetek, még mi nagyobb erővel hozzátok nem ömledezünk! — Mi nem sokára történendik. Csak készen legyetek — ha ottan (*tudni illik Selmezbányan, és a tájékon*) biztosak nem lennétek, jertek ide. Ezt jelentsétek mindnyájuknak, kik a mieink és írvatok.

E levél bizonyos *Balkovitz* Gábor hodrusbányai evangélikus tanítóhoz volt írva, kit épen e pillanatban fogva hoznak.

Én azonnal a vizsgálatához fogok, és éjjel még Barsba, onnan pedig Körmöczre és Turóczba utazok, a vizsgálatokat és befogatásokat folytatandó.

Bár a nyitramegyei k. biztos, báró Jeszenák által értesítettem volna, hogy Nyitramegyében a betört lázadók pár nap múlva visszaszorítatnak, mégis attól tarthatni, hogy *Thurócz, Liptó és Trencsén megyékben* éppen ott, hol a strecsnói szoros és Szucsán helysége fölött a három megyének határszélei összefolynak, egy új *rablócsoport összevonni*, hol előrül a Vág folyam, hátulról az erdővel fedett hegyláncz által biztosítva lennének, — még ide számítván a Strecsnó és Óvár nevű — még meglehetősen karban levő — vár romjait, honnan Strecsnó szoros és arra vonuló országút teljesen elzárható, ha e helyszínen összevonulnának, akkor állásuk annyira erősbülne, hogy csak nagyobb katonai erő használatával szoríthatók ki onnan.

Ennek meg nem története esetére is, mégis igen valószínű, hogy egy hirtelen rohanás *Körmöczb anyára* czéloztatott és czéloztatik, mivel elszigetelt helyzete, és gyengelelkű lakossága némi biztosítékot nyújt tetemes zsákmány megszerzésére, melyet a Körmöczöt környékező roppant erdőségekben elrejtteni, és titkos utakon tovább szállítani lehet.

Előbbeni jelentéseimre hivatkozva jelenleg is kinyilatkoztatom, hogy a zólyomi nép eddig jó hangulatba vagy, nem külömben a barsi és hontmegyei.

A sz. kir. városokban a józan gondolkozók száma is annyira túlnyomó, hogy fondorkodók csak titkon működhetnek.

Jelenleg *a bányavidékekre és nevezetesen Körmöczbányára nézve legveszedelmesebb megye Thurócz*; ha ottan a bujtogatás nyilvános lázadássá fajulna, akkor mindamelllett, hogy a hangulat jó, a pánszláv izgatásnak számos meghittjei mégis fejeiket emelnék és itten is az fogna történni, hogy veszedelmében a legfanatikusabb párt, (mely itt a pánszláv) vivandja ki a győzelmet.

Ezen kívül még egyre figyelmetessé teszem a miniszterelnök urat.

A reactio emberei, kiknek száma nem tsekély, a fent érintett lehető támadási esetet felhasználandják oly zavarok előidézésébe, mellyek a közjogi és kincstári kezelésre káros hatással leendnek. Ez eddig a szokott kerekvágásba megyén, — ha az felbomlik, akkor a zavarnak nincs vége-hossza.

Ez a dolognak állodaloma. Mindezek Nyitrán a lázadók ellen kivívott győzelem dacára megtörténhetnek. Ezek kinyomozása, és végképeni megszüntetése azomban nagyon is lehetséges, csak erő és pénz legyen.

Körmöczbányára, mint legveszedelmesebb pontra szállítottam a beszterczei toborzó sereget, 66 főből állót.

Turóc megye fékezésére barsi és honti Nemzetőrök használhatók. E részben a szükséges rendeléseket már meg is tettem, részint megteendem.

A városokbeli nemzetőr s er egek ajánlkozott önkénteseiből képezendek egy mozgó sereget, mivel azok mégis legjobban fölfegyverkezvén

Ágyúim a hozzá megkívántató tüzérekkel szintűgy lesznek.

A tartaléksereghez beállott önkéntesek szintűgy fölfegyverkezhetők.

Egy szóval, én teremtek magamnak elegendő erőt, tsak pénz legyen és fegyver.

Kérek tehát fegyvert, amennyit lehet, és pénzt. Fejemmel kezelkedem, hogy kéréseim idejébeni telyesítése esetén az egész fondorkodást rövid idő alatt akképen elfojtom, hogy többé föl nem támad.

De addig is mindent, ami csak lehető, megteendek, a közcsend és állodalmi vagyion biztosítására és kötelességemet éltem feláldozásával is híven teljesítendem.

Feő gondom leend a fellázadhatást csirájában elfojtani. Az ujjoncok felruházása iránti árszabás a ministerium általi közzététel következtében, az illető mesteremberek által is megtudatván, egy ujjonc fegyver nélkül 35 pgő fnál olcsóbban föl nem szerelhető, mit szükséges tudomás végett szintűgy bejelenteni szükségesnek tartottam.

Kelt Selmeczen, October 2-án 1848.

Beniczky Lajos

k. biztos.

Mindenütt osztrákok szítják a lázongást, — a tótok túlnyomó része becsületesen viselkedik.

„Zsidóüldözési Cravall.”

Tarnóczy Kázmér kormánybiztos is zavargásokról, de azonkívül bécsi izgatókról és zsidóellenes »Cravail«-okról is ír. Némely része oly meglepően, emlékeztet a mai korszakra, hogy talán már csak ezért is érdemes a furcsa levelet ideplántálni:

Különösen tisztelt Minister Úr!

Tegnap reggel ide érkezvén, mindenek előtt a dolgok állásával és néphangulatával megismerkedni kívánván, tapasztalataim eredményéről tisztelt Minister Urat értesítem. A zsidók ellen posonyi népnek minden osztályai ellenséges indulatot forralnak, és pedig az idevaló műveltebb osztály (majd mind

conservatív, e szót régibb értelemben véve) azért, hogy a bécsi republikánus és anarchikus pártok élén többnyire zsidók állanak, s így hasonló tendenciák tulajdoníthatnak az idevaló zsidóknak is. Mivel a nemességet tönkre tevő uzsoráskodás bűne czáfolhatlanul leginkább a zsidókat terheli, a kalmárok és mesteremberek nyárspolgári irigykedésből, keresetjük csökkenése félelméből, a pór nép rablási vágyból, számos hivatal után igyeksző pedig localis népszerűség utáni törekvésből; s ezeknek szama elnémíttya azon házi urakat, kik (szállásaik üresek lévén) a zsidók város kebelébüli elvonulása által kárt szenvednek, s elenyészted azon kevés hangokat, mellyek az igazság abstract elveit magányérdek ellen ily körülmények közt is vitatni elég elszántsággal bírnak.

Neveltetik e rossz szellem még a bécsi plakátok által is, mellyek a legkeserűbb epébe mártott tollal fogalmazva naponta koholtatnak, s itt kézről kézre köröztetnek. Neveltetik azon megfontolatlan napi sajtó cikkek által is, mellyek több hirlapjainkban az itt elkövetett botrányt újra meg újra melegítvén fel, a magokat részben bűnösöknek érzők kedélyeit felkorbácsolják. Mind a mellett még is a mostani polgármester és városkapitány erélyessége, a tett közcsendi intézkedések czélszerűsége, és a statárium üdvös hatása mellett, attul, hogy itt egy újabb zsidó-üldözési Cravall üssön ki, ha csak Bécs erre példát nem adand, egyáltalában nem tartok, és ha kiütne, bizton reménylem és hiszem, hogy első csirájában is elnyomatnék. Sokkal nagyobb veszedelmet látok azonban hazánk újabb fordulatából eredett mostani állására, a posonyi népmínisterium, nemzetiség és átalakulások elleni, valóban rémletes ellenszenvében, melly eddig tette nem fakadván, a felsőbbtség intézkedéseit, és a példa általi hatást kikerüli, de csak alkalomra várni látszik, hogy a fenálló rendszer ellen nyíltan emelkedjék.

Mert ez a többi városok szelleme, a falusi nép kedélye, a tótság hajlama által támogattatik, s e részben valamint magának nem tehetek illusiót, úgy nyíltan tisztelt Mínistér Urnák fölfedezni kötelességemnek tartom: hogyha Austriávali viszonyaink nyílt ellenségeskedésre fordulnának, Posony városa és vidéke, Posony s Nyitrának tót népe s ezzel Magyarország felvidékének nagy része Honunk átalakulását képviselő kormányára nézve nemcsak veszve lenne, de még nyílt ellenségnek is tekintethetnék. Hasonló következeseket vagyok kéntelen jósolni azon esetben is, ha az ujonczállítási törvényjavaslat akkép nem módosítatik: hogy a helyettesítés megengedtessek.

A posonyi alispán ur felszólította a helybeli altábornok urat: hogy Stomfa vidékire a nép zabolázására innen két század gyalogságot rendeljen, mivel tart tőle, hogy a rendelkezése alá tartozó lovas katonaság elégséges nem lenne. Itt azonban csak hat század gyalogság találtatván, ebbül Posony

városa mit sem nélkülözhet. Én reményelem, hogy az alispány aggodalma túlságos, de ha nem lenne és Posony vármegye morvaszéli vidékein csakugyan nyílt lázadás kiütne, méltán kellene tartanom: hogy a Nyitramegye hasonfajú és szokású szakolczai és vágújhelyi járások lakosaira is kiterjedend. Minek mind a lakosok száma, mind a vidék hegyes területe, mint a nép elszánt merészkedő jelleme tekintetébül felszámíthatlanok lehetnének következései.

Azonban reményelem: hogy a posonymegyei hatóság érelyesen s óvatosan járván el, a csapást megelőzend; mi ha nem történne, az eljárás összhangzása tekintetében elkerülhetetlenül szükségessé válna, a két megyére nézve a működendő hatalmat központosítva, ismét egy kézbe tenni le.

Értésemre esvén: hogy Nyitra vármegye Miava és Ó Túra vidékén *bécsi deák egyenruhája egyének a népet izgatják*, és a lakosok által szívesen hallgattatnak, sőt megvendégettetnek; mai nap figyelmeztettem a körülményre az alispányt, szorosán hagyván meg neki, hogy azok elfogattatása végett czélszerűen rendelkezék, azt is nyilatkoztatván, hogy a tisztviselők e részbeni hanyagsága czimborasággal egyforma beszámítás alá eshetne. Tartok azonban tőle: hogy a mondott megyének jelen abnormis állapotában a tisztviselők aligha mernének czélnak megfelelő eréllyel fel lépni.

Költ Posonyban az 1848 évi augusztus 14-én.

Tarnóczy Kázmér,
kormánybiztos.

Elfogott és lefoglalt levelek.

Szemere Bertalan belügyminiszter *Beöthy* Ödön országos biztos levelére válaszolja 1848 szeptember 17-ikén, hogy már nem lehet hinni senkiben elég óvatosság nélkül.

— Attól is tartok, — írja — hogy *a német álgúysok nem lőnek, vagy rosszul készakarva*. Melléjük embereket rendelnek, kik őket löjjék fejbe, ha kötelességöket jól nem teljesítik.

Batthyány egyik levelében — szeptember 18-ikán — írja *István* nádornak:

— Mai hírek szerint Komárom városának nagy része elégett, miként némelyek beszélik: a Vilmos nevét viselő ezredbeliek által elkövetett *szándékos felgyújtás*, mások előadása után egy, *az ottani várparancsnok által kilövetett bomba következtében* ..

Batthyány egyik bizalmi embere írja *Bécsből*, hogy az egyik nyomdában erősen dolgoznak titokban egy magyaryelvű kiáltványon, amely a következőket fogja tartalmazni: Az ország-

gyűlést feloszlatják, *az egész magyarországi, sőt erdélyi hadsereget báró Jellachich József tábornagy aki rendelik.* Jellachich teljes hatalmú képviselője lesz a királynak és gróf Lumberg halálát megbosszulják, »ezen ocsmány bűnnek indítóit és részeseit teljes szigorral megbüntetik«.

Ifj. Bethlen János kormánybiztos Marosvásárhelyről azt írja a honvédelmi bizottnának, hogy *egy osztrák futárt csíptek el, akinél nagy csomó iratot találtak; ezekből kiderül, hogy a katonaságot Bécsből izgatták a magyarok ellen.*

— Újból meggyőződém arról, — írja Bethlen — mit az országban járva már sejdíték, hogy *a katonaság rövid időn tetteleg fog fellépni ellenünk.*

Pulszky Ferenc Bécsből írja október 16-ikán estve:

— Bem igen ügyes ember, az organizáció jól halad, hónap egy lengyel-szláv légiót állít, mellyel ha a' bécsi mozgalmakat elvégeztük, mindjárt Magyarországra jő, hogy a' szlávok lássák, miszerint a' magyar ügy az ő ügyük, nem a' Jellachiché, . .

Pázmándy tanácsára már elkészítettem az értesítvényt, mellyben a' francia köztársaság mediatióját Magyarország függetlenségének és csak a' felség általi kapocsnak bázisára felkéri ... A dologgal egyéb iránt sietni kell, mert *egypár nap megváltoztathatja itt is az állást.* Az itteni országgyűlésen *hiányzanak az erélyes jellemek, „s valóságos status-férfiak, ugyan-azért ettől nagyszerű lépést nem lehet várni.*

Újabb levél jelenti:

— A bécsi parlament fölhívására magyar seregünk átlépte a határt s összeköttetésbe lépett Bem-mel, mint a bécsi fölkelt csapatok vezérével. Bécs ünnepli a magyarokat.

A következő értesítés október 17-ikén reggel így szól:

— Az Olmützbe menekült Ferdinánd kiáltványfélét adott ki, amelyben rólunk is megemlékezik: ... A lázadás támasztóinak sikerült Bécsben a magukhoz ragadt hatalmat olly rettentő uralom által, milyenre a történelem csak egy példát mutat, a részint félelem által ereje-vesztett, részint vad mámorba ejtett város fölött megerősíteni. és az által a törvényességre való visszatérést Bécs falai közt meghiúsítani.

. . . Még ezen falakon túl is megnagyobbodott erővel terjedt ki anarchikus törekvések vészterhes hatása. *Egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartomány nyal* felségsértő szövetkezések köttettek, statusaim minden részébe követek küldettek, hogy ^azon képmutató ürügy alatt: mintha a fenyegetett szabadságot kellene megvédeni, ott is, ahol eddigelé a rend meg nem zavartatott, a lázadás zászlaját kitűzzék ...

A monarchia minden részeiből seregeket küldök Bécs, a fölkelés fészke ellen és altábornagyomnak, *Windischgraetz* hercegnek átadom a fővezérletet minden seregek fölött . . .

Ausztriai levél *Windischgraetz*ről:

»Kossuth, Pázmány és Csányi átiratot küldtek október 25-ikén *Windischgraetz* hercegnek. Elmondták, hogy a kamarilla mily szemtelen játékot űzött a királyi esküvel és a fejdelem beteges állapotával s hazánkat mily iszonyú harc színhelyévé tette. Maga az uralkodó felségsértésnek nyilvánította a szerb lázadást, *Jellachich*ot pedig honáruló lázadónak. De amikor látták, hogy az őszinte magyar nemzet, királyának ígéreteiben túlságosan bízva, *nincs elkészülve az önvédelemre*, a lázadó *Jellachich* kegyetlenül ellepte hadával hazánkat. Álürügyek alatt pénzt és fegyvert kapott az osztrák ministeriumtól, majd az uralkodó hű szolgájának jelenték ki. Osztrák seregek segítettek a zendülőnek. Osztrák tisztek szerb rablócsordákat és fellázított oláh tömegeket vezényelnek. Az isten büntető keze által utóíért *Latour* gróf a volt osztrák hadügy minister megparancsolta a hadikormányzóknak, hogy *Magyarországba törjenek be*. *Jellachich* aztán tapasztalta a magyar fegyverek erejét. Hercegséged a futó pártütőnek seregét a maga vezérlete alá fogadta s így magát a Magyarország alkotmányos trónja, állami létezése és törvényei ellen intézett lázadás vezérévé tette . . . Higgadt és tisztessé szavakkal kéri aztán a herceget, hogy *Jellachich* seregét fegyvereztesse le. Határozott választ kérnek, mert ettől függ, hogy *Windischgraetz*et Magyarország ellenségének tartják-e. Nem sokkal később üzenté a herceg, hogy »*lázadókkal nem tárgyalok*«. — *Ivánka* ezredest, a parlamentert pedig elfogatta.«

Se szeri, se száma az olyan leveleknek, amelyek igazolják, hogy az osztrák kormányrendszer szívós gyűlölettel dolgozott az első felelős kormány *előtt és után* egyformán hazánk érdekei ellen. A nagyon is mozgalmas 48-as korszakról nem maradt ránk »*Informations-Protocoll*«, de a különböző levelek és más írások ép eléggé mutatják *az állandó tendenciát*.

Hentzi „hazafias” levele.

Hihetetlen kuriózumnak mondhatnák némely osztrákok, ha sajátkezű kézírás nem igazolná a következő sorokat, amelyek a 48-as kormány iratai között rejtöztek. *Hentzi* *Henrik*-tábornok, *Budavár* »hős osztrák védője«, akinek emlékére szobrot emeltek a budai várban, *1848 október 14-ikén levelet írt a hon-*

védelmi bizottmánynak. A legmélyebb tisztelettel kérte, hogy lovait és holmiját a feleségével együtt — mindezt egy mondatban — gőzhajón küldjék utána. Valóban fölöslegessé tesz minden kommentárt az a megokolása, hogy Mészáros hadügyminiszter őt *mint jó hazafit és barátot ismeri.* Épp ezért reméli Hentzi, hogy méltányos kérését teljesítik.

Így írtak mind, amíg szükségük volt a magyarra, amíg kaphattak tőle valamit:

Legmélyebb tisztelettel alulírott mint királyi magyar várparancsnok a múlt hónap 17-ikén Budáról egyedül sietett ide rendeltetési helyére és lovait és podgyászát abban a reményben hagyta feleségével együtt Budán, hogy azok gőzhajón direkt fognak utána érkezni.

De mivel eddig nem intéztetett el, hat lovam pedig az itteni kiterjedt szolgálat miatt nélkülözhetetlenül kell, előterjesztem a következő kérést:

A mélyen tisztelt bizottmány feleségem, valamint podgyászom és lovaim számára kegyeskedjék egy menetlevelet kiállítani Péterváradra és az engem mint altábornagyot megillető előfogatokról is gondoskodni.

Mészáros hadügyminiszter altábornagy ur *mint jó hazafit és barátot* ismervén engem, remélem, hogy méltányos kérésem teljesítetik, s végre akadálytalanul megkaphatom hat lovamat, amelyeket Budán már kétszer el akartak vezetni az istállóból.

Hentzi

altábornagy és várparancsnok.

U. i. Feleségem *Móga* altábornagy várparancsnoknál lakik Budán, és lovaim a József-kaszárnyában vannak.

Hentzi feleségét és lovait — az altábornagy mindig egy mondatban ír róluk — még »az alázatos levél« megérkezése előtt útnak indították Péterváradra. Illik rá emlékezni, hogy később mennyire »jó magyar hazafi« volt ez a Hentzi. Sok ilyen dokumentumot kapott a magyar kormány, de a szabadságharc letiprása után gondosan összeszedték és felvitték Bécsbe.

A miniszterelnöki »irodaigazgató« 1364. sz. alatt ráírta a fölzetre:

— *A hadügyminiszter úr azt mondta, hogy elment,* — mielőtt Hentzi levele fölérkezett volna.

Hentzi letette az esküt Magyarország alkotmányára, de titokban már október eleje óta azon dolgozott, hogy Péter-

váradot osztrák kézre játssza. Négy nappal azután, hogy hazug levelét elküldte, a Don Miguel ezred magyarjai föl is fedezték az áruló-szándékot és csak néhány magyar tiszt mentette meg a halálos bosszútól. Érdekes iratok szólnak még arról is, hogyan bombáztatta a pesti Dunasort, amikor buda-

*Ich bin Ihnen herzlichst dankbar für die
 Mittheilungen über die Thaten des Patriot und
 Krieger, dessen ich mich sehr wohl bewußt
 befinden und gewißlich dankbar sein werde,
 und ich mich sehr freuen werde, Sie auch
 mit der selben Freude zu begrüßen zu können.*

 *Heinrich Generalmajor
 in der k. k. Armee.*

*N. D. Meinem Sohne Josef bin Ich
 Ihnen f. M. d. v. Mayer f. k. k. Oberst
 Danke in Wien. in der k. k. Armee
 in der k. k. Armee.*

Hentzi kérése a honvédelmi bizottmányhoz.

vári parancsnok lett: komoly stratégiai ok nélkül pusztította a nyílt varost.

Ezt az embert dicsóították az emlékünnepeken, évről-évre a budai Szent György-téren. A robbantó merénylet után (1899 augusztus 12) szobrát a budai hadapródiskola udvarára szállították s az osztrák generálisok elvárták — talán el is hitték —, hogy a magyar katonai ifjúság *eszményképül* tisztelje.

Kiáltvány a magyar szabadságról.

A fővárosunkból elragadott iratok közt, amelyeket a Kossuth-aktához soroztak, találtam ezt a kiáltványt:

A Magyarok Európa Népeihez.

Négy decennium még, s ezer éve hogy a magyar, — Adria partjai, s a Kárpátok bércei közti tért bírja, — századokon keresztül bástyája a hitnek s Európa civilisatiójának a berohanó barbárok s a félhold dúló hatalma ellenében.

Hatszáz éve, hogy szép honunk egy tátott nagy sir volt, s a mongolok megszáámíthatatlan csordái, gyilkoltak s gyűjtö-gattak szét-hosszat e hazában; — de Isten nem engedé, „hogy fajunk végképp kipusztíttassék, pedig míg egy magyar élt, a nemzeti függetlenség fel adva nem lön; és mi bátran hivatkozunk európai életünk évezredére; hol azon hatalom, mely mondhatná, hogy a magyart meg hódítá, — hol azon hatalom, melly az országot valaha *tributárius tartományává* tévé?

Magyarok és Habsburgok.

Szabad volt hát nemzetünk mindég és független s legfőbb bűne azon példanélküli ragaszkodás, mellyel még zsarnok, sokszor gyáva fejedelmei eránt is viseltetek, mert alkotmánya tévé annak fejére a koronát, — alkotmányát pedig szent ereklye , gyanánt imádá.

Így koronázta meg szabad választásából, habsburgi első Ferdinándot is és azóta tizennégy fejedelem ült a nemzet királyi székében, hitet esküdvé, hogy a' magyarok függetlenségét biztosító alkotmányt, meg tartja és tartatja. De hitüket mind annyian megszegek, mert nem volt közöttük csak egy is, ki e szabad országot, a Habsburgok örökös tartományainak *provinciájává tenni, vagy azokba éppen bé is olvasztani ne igyekezett volna.*

Azonban a magyar érezvén, miként az ő hivatása, Nyugot-Európa civilisatiójához csatlakozás, a szabad választások által többször előidézett bel-forradalmaknak elejét veendő, — koronáját az első születés rendén adá át a Habsburg-háznak, — később az örökösödést, a leányágra is kiterjesztetvén.

Ezen egyszerű egyességet, melly csupán az örökösödés rendét határozá meg, most már *oda erőlködik magyarázni a dynastia, hogy ő a magyarok pénz- és hadereje felett, tetszése*

szerint rendelkezhetik, mert szerinte a *pragmatica sanctio* értelménél fogva, a többi tartományokkal! kapcsolat, s birodalmi egység ezt kívánják.

A népeket egymás ellen uszítják.

És ezen bámulatos értelmezés következtében, a szabadságért küzdő olasz ellen a szabad alkotmánnyal bíró magyart, — a cseh ellen a németet, — a német ellen a csehet, s a magyar ellen horvátot, morvát és kit soldosul öszve szerezhethet, küldi vivni a szolgaság harcát. Mintha bizon nemzetek a *pragmatica sanctio* által következhetek volna a végre, hogy ha valamelyik függetlenségét fentartani, vagy alkotmányos kormányzót követelni merne, a többi azt debellálni tartozzék.

Boldog Isteni hiszen az illy képtelen szövetekezés, mint a szolgaságot garantírozó *pactatum*, az emberi nem rendeltetése s így Isten örök törvénye elleni fogván lenni, már születésekor erő és kötelezés nélküli volna.

Az új magyar törvények.

Azonban folyó év tavaszán, midőn a *political* szabadság szükségének magasztos érzete, Európa népein át villamozva, — a magyar törvényhozás s egyetemes nemzet is, határozottan követelie, hogy számos törvénnyel, s mind annyi fejedelmeinek esküjük által biztosított kormányuk függetlensége *légyen már egyszer tellyes valóság*; — s miután a nemzetnek ezen soha el sem idegenített kétségtelen tulajdonát meg tagadni nem lehet, meg hozaték a független felelős magyar ministeriumot meg alakító törvény.

Ekkor a törvényhozás, elegendő biztosítékot látva a felelős kormányban, nem csak a közteherviselést monda ki, hanem a százados hűbéri viszonyokat is, egy tollvonással el-törölvén, a magyar aristokratia, a históriában példátlan önmegtagadással önként lemondott minden szabadalmairól, minden kiválóságairól, s testvériesen osztozott a közös egyenlő szabadságban, minden népfajokkal, kik a magyar korona határain belől laknak.

A példátlan ármány.

A múltó martiusi napokban tehát fejedelmétől nem nyert a nemzet semmit, mert függetlensége olly alap föltétele a magyar alkotmánynak, mellyen a Habsburg-háznak magyar királysága alapszik, s mind az, mi nyereségynek mondhatik, nem egyéb, mint a népnek emberi, — s polgári jogokban, Isten igazsága szerint a törvényhozó test általi részesítettése.

Ámde az absolutismus lelke, s annak bér-szolgái fájlalván, hogy felelős kormány mellett, a nemzet verijtekén nem

gazdagodhatnak, a világ történetében példátlan ármány-, árulás- és hitszegéshez folyamodva, a magyar birodalomnak nem csak törvényesen alkotmányos jogait, hanem állami létét is megsemmisíteni erőlködnek.

Ámítás és bujtogatás ellenünk.

Épp azért azon idegen népfajokat, kiket az ezer csatákban el hullott fiai helyett vendégszeretettel, s testvérileg fogadott földére a magyar, s kikkel minden jogait barátságosan s egyenlően osztván meg, kirekesztő sajátjául semmit, de semmit vissza nem tartott, a gálád ámítás, és alacsony bujtogatás ezer nemeivel lázíták fel *e nemzet ki-irtására. S a rác és szerb, — szász és oláh felbujtogattatván, austriai tábornokok által vezérelve, a dynastia s azt környező camarilla által pedig pénzzel s fegyverrel segítve, a polgári háborúnak minden iszonyatosságai közt V-ik Ferdinánd nevében, dúlják az országot.*

A horvát pártütő.

Jelachich, a horvát bán felmondja a magyar törvény s kormány eránti engedelmességet, s önhatalmúlag sarczolja a magyar korona territóriumának, Horvátország nevezete alatti kiegészítő részét. Miért ugyan nemzeti kormányunk kívánatára a fejedelem által hivatalából letétetvén, pártütőnek nyilvánított, — ám de, mint a következés bizonyítá — *csak külszínre*, hogy a fejedelem szavában bízó magyarok önvédelmükhöz ne készüljenek.

Igen; csak külszínre, mert midőn a pártütőnek nyilvánított bán, osztrák pénzzel, s fegyverrel segítve, s minden felkutatott és kényszeríthetett haderőt öszveszedve, császári lobogók alatt a Dráván ellenségesen át tört, s féktelen csordáival, honunk legvirágzóbb részét elöntvén s pusztítván, szinte Buda-Pestig nyomult az ország szívébe, a fejedelem nevében a császári katonáknak, sőt a rendes magyar haderőnek is, melly ugyan igen csekély számmal volt az országban, — szoroson meghagyatott, hogy a bánal egyesülvén, tiporják le a készületlenül meg lepett nemzetet.

Az uralkodó és a polgárháború.

Hasztalan volt a magyar ministerium fel-terjesztése. Hasztalan a fejedelemhez ismételve küldött nemzeti képviselőknek abbeli kérésük, miszerint a fejedelem királyi személyének mérlegbe vetésével szüntesse meg a nevében dúló polgárháborút, 's e végett törvényszerénti kötelessége és ismételt ígéretei következtében jöjjön le Buda-Pestre. Hasztalan Isten igazságára, hasztalan az emberiség szent érdekeire s alkotmányos jogokrai minden hivatkozás.

A magyar nemzet, melly épp egy százada, hogy a Habsburgok utolsó leány-ivadékának s általa a lotaringiaknak örökös tartományait életével, s vérével védte meg, — s melly 1809-ben a *világhódítónak* felhívását mellőzve, hű maradott azon házhoz, melly a magyar irányában esküvel szentesített fogadásainak *csak egyikét is önként soha meg nem tartotta*, — ezen nemzet nem érdemesített arra, hogy képviselőinek közepette fejedelme csak néhány napra meg jelenvén, a polgárháború meg szüntetése végett csak egy szóval is nyilatkozzék.

Ötödik Ferdinánd ki székvárosából Innsbruckba futni, onnan a viszokok kedvezőbb alakultával Bécsbe vissza menni, s ismét a szükség által zaklatva Olmützbe menekülni tudott, nem átalotta beteges el-gyengülés ürügye alatt, egy napi útnak fátalmát megtagadni e nemzettől, — sőt a *horvát pártütőt*, epp a magyar képviselők köldöttségének Bécsben léttében, hű alattvalójának nyilvánítván, nem csak a törvényesség s nemzeti jog, de a becsületesség gúnyára is Magyarország fejedelmi tellyhatalmu helytartójává nevezte, s a törvényes minden hatóságokat fel-függesztvén, a nemzetet ostromállapotban levőnek nyilvánította.

Elhagyatva, üldöztetve mindenfelől.

És hogy a pohár csordultig teljék, még a világot is el-ámítandó, s ügyünkötől el-idegenítendő, proklamációiban párt-dühnek kereszteli e nemzetnek fennmaradásáért küzdő harcát. Mintha bizon létezhetnék hazánkban párt, midőn a magyar függetlenségnek kérdése forog fenn, mintha e nemzet nem egy emberként költ volna fel egyetemben. Igen is egy emberként és ha szükség, el is fog tudni vérzeni egy utolsó magyarig.

A história említ fejedelmet, ki székvárosát fel-gyújtatá, hogy a lángtengerben gyönyörködhessek, — de arra hogy egy alkotmányához hű nemzet ki-irtására minden elemek föllázíttatván, annyi gazság, ármány és árulás, s oily szemérem nélküli el-vetemedettséggel lett volna el-követve, mennyi a magyarok ellen, néhány hónapok alatt el-követetett, erre a világ története példát nem mutathat.

El-hagyatva tehát, mindenfelől üldöztetve és zaklattatva, az ön-fenntartás természeti ösztöne is parancsolá, hogy saját erőnkre támaszkodva szálljunk szembe a veszéllyel, s miután a magyar katonaságot fejedelmi Ígéret és köteleesség ellenére a terrorizmus minden eszközeivel tartoztaták le külföldön, — csak tanulatlan, kellőleg fel sem fegyverzett, s néhány napok alatt rögtönzött kis seregünkkel álljunk ellene a dölfös biza-kodással már majdnem fő-városunk határáig nyomult pártütő-bánnak.

A megszegett fegyverszünet.

Isten nem engedé, hogy az égbe kiáltó vétek diadalmas-kodjék az ártatlanságon s első ütközetünkben tapasztala az áruló, hogy olly nemzet ellenében, melly ön-fenntartásáért küzd, veszteni fog, s vesznie kell! minélfogva fegyver-szünetet kérve, s azt gyalázatosan meg-törve, katonáinak javával megfutott, s *Bécs alá menekült*.

Rögtönzött kis seregünk nyomában volt ugyan mindenütt, s ha Bécs faláig, mint jogosan teheté folytonosan üldözi, szét tiporja vala az árulót. — Azonban a magyar, a népjogok eránti tiszteletét, még illy körülmények közt is tanúsítandó, az osztrák határon csak akkor lépett át, midőn a birodalmi ország gyűlés Bécsben Jellachichot közös ellenségnek nyilvánítá.

Ámde míg a hosszadalmas diplomáciai formák közt ez kimondathatott, Jellachich egyesülvén Auersperggel és Windischgrätzcel, biztosabb állást vőn, mintsem Bécsnek közre munkálása nélkül, kis seregünkkel el-döntő csatát kísérteni meg, az óvatosság meg-engedte volna, s miután Bécs segédkezet nem nyújtott, s talán már akkor nem is nyújthatott, hőseink a magyar földre visszatértek.

Azomban táborozásunk rövid ideje alatt is, alkalmunk volt elleneink lelkületét kiösmélnünk, mert Jellachich egy általa kért fegyvernyugvást alacsonyan megszegvén, miután megfutamodott., seregét az absolutizmus lobogói alatt szolgáló tábornokok erejével egyesíté, a népjogok gúnyos meg-tapodásával, parlamam-térünket gyáván le tartoztatni, s Bécs bevétele alkalmával, ott talált nemzeti három képviselőnk, elfogatni nem szégyenlé, — semmit sem gondolván azzal, ha a magyar fel zaklatott keservében, véres boszut fogna is állani azon három tábornokon» hetvennél több tisztén és tízezernél számosabb foglyokon, kiket vitézsége, s a harcz szerencséje hatalmába ejtett.

Gyalázat az ily hadvezérek emlékére, kikben a lovagiaság, becsületesség és népjogoknak még csak annyi tisztelete sincsen, mennyit egy kitünőbb bandita-főnökben sem kereshetnénk hasztalanul.

A kamarilla elvetemültsége.

A nemzetek szabadságharczai mindég jogszerűek ugyan, mert az emberi nemet, hivatása céljának elérésében akadályozni, Isten igazsága elleni bűn, — ámde a magyar nem is függetlenségének meg nyeréséért, ha nem csak védő harcot küzd *ezeréves tulajdonának megtartásáért* és azon Camarilla, melly betegesen gyenge fejedelmét környezi, s mondhatnók lebilincselve, oly égbe kiáltó elvetemedettséggel tapodja, Isten s emberek törvényeit, és lázítja apát fiú, testvért testvér ellené-

ben, miszerint az ember hitében megtántorodik, midőn az írás szavait olvassa, hogy Isten őt a maga képére teremte.

Mi ez alkalommal csak néhány vonásokban mutatjuk fel Európa népei előtt azon szövetséget, mely ötödik Ferdinándot környezi, csak néhány vonásokban azon uralkodóházat, mely az osztrák császárságot s a magyar királyi méltóságot Isten kegyelméből mondja sajátjának. Bemutatjuk, hogy lássák a nemzetek, milly vallásosságú még azon fejedelem is, ki magát apostolinak nevezni szereti.

A magyar ügy: az európai civilizáció ügye.

Egyébaránt tudván, miként a magyar nemzet ügye, a civíli-
satio, s európai szabadság ügye, erős hitet táplálunk az eránt, hogy fel szólamlásunk Európa népeinél részvétlenül elhangzani nem fog. Ámbár mi csak ügyünk igazságának el-ösmeréséért szözlamlunk fel, mert ha résztvevő baráti jobbot nem nyújtana is senki (mit ugyan hála érzelemmel szorítanánk) a népek istenére fogadjuk, hogy míg e hazában egy igaz magyar él, az absolutizmus jármába görnyedni nem fog s *nemzete függetlenségét föl. nem adja soha, mint item adta fel soha!* — és hiszünk az örök igazságban, hogy a szabadság, egyenlőség és testvériségnek, az absolutizmus és zsarnokság elleni harcában, mellyel magunkra hagyatva is meg,fogunk vivni, *diadalmaskodnia kell* s diadalmaskodni is fog! — úgy segéllyen bennünket Istenünk!

Kossuth — az oroszokhoz.

Most néhány olyan levél következik, amelyek a szabadságharc legizgalmasabb napjaiban íródtak. Az .elsőt Kossuth Lajos írta *Csányi* László kormánybiztosnak, mielőtt az orosz csapatok előzönlötték Erdélyt. Talán leginkább érdekes az a része, amelyben közli, hogy mit kell a muszka udvarnak elmondani az udvari kamarillaról, a levetett osztrák álarcról és a magyar felfogásról.

Csányi László kormánybiztos Úrnak!

Három futár megyén vissza — negyedik Petőfi, ki Bem táborához utasítandó. Visznek 60.000 pftot.

Bemnek most pénzre nem lesz szüksége, mert amint írja, Segesvárt 100.000 pft-ig megadóztatta.

Az orosz kormányal mindenesetre méltóztassék diplomai-
fici érintkezésbe lépni. Akár *muszkák* voltak a *Brassó táján* velük ütközött idegen katonák, akár nem, annyi bizonyos, hogy

a »Siebenbürger Bote« február 12-iki száma azt írja, hogy a szászok kérelmére *Skariatin* ezredes s császári generaladjutans vezérlete alatt 1500 muszka ment be *N.-Szebenbe* s *Brassóba* s ez utóbbi helyen velük ütköztek is.

Ez legyen bár hazugság, elegendő ok és alkalom arra, hogy diplomaticai kérdés intéztessék a határszélen comman- dirozó orosz generalis utján az orosz császári kormányhoz,

Használja ezen alkalmat a kormány nevében országos biztos ur a muszka udvarnak ügyünket fővonásokban előterjeszteni,

Ki legyen abban emelendő: Mikint a *pragmatica sanctio* elfogadásával az ugyan biztosítva lőn, hogy az örökösödés az austriai házban Magyarországra nézve is ugyanaz legyen, melly az ausztriai tartományokra nézve s hogy a kettőt együtt öszt- hatlanul és elválaszthatlanul egy fejedelemnek kell bírnia, de *Magyarország önálló ország nem szűnt meg lenni soha*, melly részben hivatkozni fog országos biztos ur az 1790: 10 szavaira,

Hogy tehát az 1848-iki törvén}?: nem revolutionalis törvény s a nemzetnek semmi új jogot nem adtak, hanem csak a köz- igazgatás kormányát változtatták meg, ministereket állítván oda, hol elébb egy collegalis tanács állott, — mikint illy változtatás már másszor is történt, maga a Consilium is nem igen régi institutio lévén.

A helytartóság maga sem új acquisition mert a Nádor törvény szerint mindig helytartó is volt.

Kiemelendő, hogy mennyire hívek valánk mi mindig az austriai házhoz, s hogy elszakadni Austriától sohasem töre- kedtünk.

Ki emelendő, hogy mi most sem kezdénk revolutiot, sem háborút, nem akartunk semmit nyerni, semmit acquirálni, — mi hittünk a király esküjének s békés bizalommal vezettük a köz- igazgatást, teljesítettük a *pragmatica sanctio* következtébeni hűségünk oktrojozását, mert *seregeinket Austria mellett hagytuk Olaszthonban akkor is küzdeni, midőn az udvari camarilla a ráczokat, horvátokat lázzadásra felbujtogatván, hazánkat vérbe- lángba borítá.*

Ki emelendő, mikint kezdődött a lázzadás, mikint kárhoz- tatta azt nyíltan a király, mikint hívta össze az országgyűlést, avégett, hogy ezen lázzadás ellen az ország védelméről gondos- kodjék, *titkon pedig pénzzel, fegyverrel segíté a lázzadókat*, s midőn ezek a camarilla, s István nádor árulása következtében mármár a fővárosig jöttek, akkor levetette az álarczot, meg- dicsérte a király azt, kit előbb pártütőnek nevezett s *császári* seregeivel *nyíltan a pártütés részére állott.*

Tessék ennek következtében kényszerített honvédelmi harcunk fő phasisait, az udvar árulásait, annyiban kijelentett szándokot, az inhumánus eszközöket, kegyetlenségeket, miket

szenvédénk, elsorolni, s kijelenteni, mikint az európai hatalmaságoktól Isten jog és igazság nevében azt várnök, hogy *ne engedjék e nemes és loyális nemzetet, mely Europa békéjéért annyit vértett, régiebb s újabb időkben, mellyel a revolutio mámorai sohasem szédítettek el, melly semmit sem kíván, mint királyi esküvel szentesített törvényeinek oltalma alatt békében élni — ne engedjék, mondom, a legborzasztóbb hitszegésnek áldozatul esni, s kitörültetni az önálló államok sorából, mellyekért hosszú időkön át őrt állva, fedezte saját hátramaradásával civilisatiói kifejlődését.*

Hogy fel nem tehetjük az orosz udvar vallásosságáról, s humanitásáról, hogy egy illy nemzet elnyomásában részt vegyen. — Azonban, minthogy a pártütő szászok ezzel nyíltan kérkedtek, a népjogokra hivatkozva, tudnunk kell, *hányadán állunk, s azért kérdést intézünk, kijelentvén, hogy készebbek vagyunk egytől-egyig meghalni, mint nemzeti életünk hitszegő lemészároltatását gyáván eltűrni.*

Szóval — de írásban nem — ha biztos követe leend Önnek biztosan említhetné a Leuchtenberg-nevet.

Talán magam is fogok egy követet küldeni s a diplomaticai nótát itten concipiálni, — az ottani francia consultai szintűgy diplomaticai érintkezést kellene önnek initiálnia.

Oláhországból bármi áron fegyvert s önt kell szereznie Háromszéken át.

A Besztercze vidéki táborozás K. Szolnok, Kraszna, Kővár iránt nagy figyelmet kíván. Az elsőben s az utolsóban semmi fej, s kormány, — a középsőben rossz, tehetetlen. Ott Önnek vidéki biztosokra van szüksége — Kszolnokban s Krasznában legjobb választás *Décsey* képviselő — elküldhetem-e oda öntöli függés feltétele alatt? Kővárra nézve Hosszú László vonakodását nem lehet elfogadni.

Irtózatosszerű szerencsétlenség! Eszéket elvesztettük árulás által — *Batthyány* itt volt, az alatt Eszék 300 álgyuval, 2400 mázsa puska porral, 5000 emberrel feladta magát egy lövés nélkül. *Rác* őrnagy s *Schmidegg* tüzérkapitány átszöktek az ellenséghez.

Az egyesülés *Görgeyvel* megtörtént, de *Dembinszky* engedtlenség iránt panaszkodik, — *Görgey* körében sokaknál *a személyes nagyravágyás előbb áll a hazánál. Félek, drasticus eszközökhöz kell nyúlnom.*

Beh szeretném, ha Önnek fele Erdélyben, fele Miskolczon lehetne. — Jó újság semmi.

Isten Önnel.

Debreczen, Febr. 23 1849.

Kossuth Lajos
elnök.

A „borzasztó crisis” és az erdélyi bajok.

Kossuth írta ezt a levelet is Csányinak. Értesíti a fővezér-változásról s ugyanakkor *nagy elismeréssel szól Görgeiről*. Legsúlyosabbnak tartja az erdélyi bajokat, *amelyek nélkül húsvétkor Budán ülhetnének*. A rapszodikus levél ezt mondja:

Tisztelt Barátom!

Igen nehéz napokat éltem. A seregben valóságos «Meuterey», valóságos conspiratio ütött ki *Dembinszki* ellen. Tíz nap alatt készen kellett lennem a hadseregnél, hogy elintézzem.

Borzasztó crisis volt. Dembinszki hibákat követett el, igaz, de meg kell vallanom, még nagyobb része van az eredménytelenségben a szíves közremunkálás hiányának. Időm olly borzasztóan igénybe van véve, hogy hosszasan írnom lehetetlen. Azért küldöm a *Bemnek* írt levelet nyitva — olvasd el — abból látni fogod a történeteket.

Vetter lett a fővezér — másképp lehetetlen volt. De meg ne ijedj; megszereztem minden kötelező garanciát s magam is a táborba megyek.

Az alvezérek engedelmissége assecurálva van. Görgeyvel mindent tisztába hoztam személyesen. Ő becsületes ember, s minden különösségei mellett tiszta lelkű hazafi. *De most nem lehetett fővezérré, nem lehetett — Maga is be látta.*

Perczel megyén Bácsba a ráczok ellen.

Guyon hűségére Komáromot bízam.

Mi pedig 50.000 emberrel — megyünk Pest felé — 25.000 emberrel Füredről s 25.000 emberrel Szolnokról, amott Görgey, itt Damjanich alatt debouchirozva.

Ha az erdélyi bajok nem volnának, húsvéti bárányra Isten segítségével Budára hívnálak meg. De az erdélyi bajok mellett az Isten tudja, mi lesz velünk.

Legyen meg az ő akaratja.

Az oroszok iránt mindenestre tisztába kell jöni. Én két különböző utón két embert küldtem Parisba. Azon kívül küldöm gróf *Vas* Samu képviselőt (oláhul, francia-angolul tudó ügyes fiatal embert) Bukarest-Constantinapoly felé, szintúgy Parisba és Brüsszelbe Telekihez. Jelenteni fogja magát nálad e napokban, s veled utasítását közleni.

Még az oláh követek legtekintélyesb emberét *Murgu* Euthim-ot is beküldöm e napokban hozzád. — Feladata a szebeni egyesült oláh és szász comitében *szakadást csinálni*. Fogadd szívesen, *láttass* iránta bizodalommal, de vigyázz reá. Azt hiszem, nagyravagyó. De nem fog megcsalni, ha egy missiót elvállal. Minden esetre garantia, hogy az oláhok dolgát senki sem teheti rosszabbá, mint van — jobbá talán.

Holnap a táborba megyek.

Tartson meg az ég, igen tisztelt Barátom. Concentráljátok az erőt — ne engedd dissipálni — és győzzetek.

Ha munitiót hozasz Váradról, ird meg mindig, hogy minőt az ágyukra nézve is, mert azt sem tudjuk, minő ágyúi vannak az öreg urnák s meglehet, 6 fontost küldenek, midőn 3 fontos kellene — pedig aztán nem tudom, hogy veti bele a 6 fontos golyót a 3 fontos ágyúba. Ah! az az Erdély, az az Erdély! a mi Achilles-sarkunk. Isten áldjon meg, hogy ott vagy, mivé lennénk, ha ott nem volnál.

Debreczen, 10/3 49.

híved
Kossuth.

Levél a nagy szakításról.

Mint új kormányzó ír Kossuth Csányinak, — épenséggel nem jókedvű tudósítást. Lakonikusan számol be a dinasztíával történt szakításról és aztán részletezi az erdélyi tennivalókat. A rendkívül izgalmas helyzetben írt sorok így szólnak:

Dear Barátom!
Az erdélyi gyűlés a mindennapi, a háromezredes dynastiát finitissimó s
hasként függetlenségig.
Az eddig érvényes. Kérem vele nem lehetem.
Még el mondani ottan. Most nincs segítségem
adom. Vigor kellene nekem az háromezredes.
Meg van. - Azé háromezredes nem volt poltissimó - s
manipuláció. Az erdélyi háromezredes nem volt poltissimó.
De csak van egy háromezredes. hogy valami gárgárgó
gárgó, hogy háromezredes. - Háromezredes ártó, de háromez
az igaz. még háromezredes nem lehetett - háromezredes, egy
háromezredes a háromezredes - egy a mi háromezredes.
háromezredes - háromezredes. egy a háromezredes.

Ministeriumot kell alakítanom. Szándékom ez:

Belügy Szemere

Külügy Batthyány Kázmér

Hadügy Görgey

Pénzügy Duscheck

Közlekedés Csányi (ha ismered)

Igazság Vukovics vagy Perényi

Cultus Perényi vagy Horvát Mihály

Kereskedés??

Kérlek Isten és a haza nevére, ne tagadd meg tőlem a ministeriumba belépésedet.

De arra is kérlek, addig ne hadd el Erdélyt, míg a meg-

küldendő függetlenségi manifesztumnak elismerést nem szereztél Erdélyben s míg utódodról nem gondoskodhaték.

Ki legyen? Csak nem aristokrata. Erdélyben az aristocrazia borzasztóan emeli fejét.

Még egy minister sincs itt, magam vagyok minden, azért csak röviden írhatok. Pedig hogyan kellene!

i. JPénzt megint küldtem — s most érkezett futárod megint viend. Örvény az az Erdély. Véghetetlen örvény. Kaphatom-e valami nemét az előleges számvetésnek, hogy mennyi pénzre lesz ott havonkint szükség? Mert így minden levélben az improviso pénz-sürgetés van — nem győzhetem.

2. Mi és mennyi erő van Erdélyben készen? s mi van készülöben?

3. Posztót fegyvert semmit sem kaphatok Erdélyből?

4. *Bemre* reá parancsolom az autonómiát; megtiltottam, hogy 7000 embernél többet ki ne vigyen, ha vitt, küldje vissza; s hosszú fontos levelet írtam neki, hogy fontolja meg, nem okvetlen szükséges-e személyesen vissza mennie?

5. *Egy pillanatig sem lehet tovább a székelyeknek adandó concessiókat s régi sérelmeik megszüntetését halasztani, különben lázadás lesz.* — Azt tedd meg, édes barátom, azonnal.

6. Két embert küldök holnapután bírónak Kemény dolgában. Egyik követ. Bajos innen követeket elküldeni, kevesen vagyunk.

7. Az erdélyi királyi tábla, (már most: ítélő tábla vagy minek nevezzük) elnökévé *Pálffy* Jánost fogom ki nevezni.

8. *Czecznek* tábornoksága iránt még egy kissé hallgatok. Vederemo.

9. Az *Ormay-vadászok* iránt ne tégy nekem semmi nehézséget. Mert Ormay ugyan ember ám a talpán. 5000 vadászt állított már ő nekünk, s nem kért s nem kér sem fegyvert, sem ruhát, mindent maga szerez és emberei gyönyörűen állják a tüzet. Azt tehát ápolj és segítsd édes barátom, ő nem von el semmit Erdély felszerelési erejéből, de vadászai nekem kellene, s az ő vadászait teljességgel nem számítom az erdélyi ármádiához, csak amennyiben oda fogom rendelni. Azért kérlek: őt ne akadályozd, de ne engedd akadályozni, több neki semmi sem kell. O mindent maga teremt.

Hanem német és lengyel formatiókról semmit sem tudok. Azt hagyasd abba.

10. Az oláhok közti ujonczozást ne igen erőltessed.

11. *Czecznek* szép módjával adasd tudtára, hogy kötelességet mulaszt és illendőséget sért, hogy nekem nem írt. Emlékeztess, hogy kötelessége minél sűrűbben riportokat küldeni, a körülményekről, a sereg létszámáról, dislocatiójáról, a passusok állapotjáról — és adasd tudtára, miként nem jó vért csinál, hogy csupa merő mágnás van körülte.

Míg a levélírásban százszor megakadályoztak, elkészült a manifestum, s a kormánybiztosokhoz, főispányokhoz szolló körlevelem; küldök ebből 50, amabból 100 példányt előlegesen. Majd küldendek még 400-at s közöttük a törvényhatóságokhoz czimzendőket is, mihelyt a pecsét készen leszen.

Méltóztassál a biztosokhoz és főispányokhoz szóló körlevelemet az illetőknek czimeztetni, magad is egy rendeléssel kísérvén, mellyben a helybeli viszonyokhoz mért specialitásukat meghagyod.

Méltóztassál sikeres lépéseket tenni, hogy minden jurisdictio ne csak elfogadja ezen függetlenségi nyilatkozványt, hanem hogy adresseket is írjanak hozzám, mellyben az ország határozata iránti örömüket kijelentsék, annak fentartására hűségüket, áldozatkészségüket felajánlják a hazának és (azt hiszem te bizonyosan nem magyarázod balra, hanem hazai *szükségnek* lenni elismered) kormányzóságom iránt bizalmukat kijelentsék.

Eszközölj, kérlek, hasonlót mindenek felett a hadseregnél is. Ennek nagy momentuma volna.

Ez most a fő, a legsürgetősb teendő.

12. Az idezárt leveleket kérlek, juttasd el Beóthyhez.

13. *Steint* K. Fejérvárt és a passusokat inspicziálni küldtem, itt nem maradhatott. Pedig hidd el, nem csal meg, s mérnöktiszt olyan, mint több nincs.

Csak már tudnék valaki alkalmast találni Erdélybe, hogy jöhetnél mihamarabb Debreczenbe.

Az Armadától 3 nap óta nincs hírem. Igen messze vannak. Már alkalmasint túl Komáromon.

A muszkákra vigyáztass kérlek és tudósíts. A passusokat 20 öles árokkal kellene keresztül vágni, vagy megfuratva a sziklahegyeket, puskaporral lerepeszteni a szirteket az útszorosokba.

Isten áldjon édes barátom. Nagyon K.

Debreczen april 20-án 849.

Hived
Kossuth.

Egy érdekes haditerv.

Bem tábornoknak németül és franciául is írt Kossuth, ha különösebb fontosságú közölnivalója akadt. Szinte tragikus érdekességű az alábbi levél; különös haditervet is részletez benne: a magyar csapatok vakmerő támadással *Ausztriára vetnék magukat, hogy Európa népeivel összeköttetésbe jussanak.* Magáról a haditervről sok szó esett. Amikor ezt a levelét írta, Buda egy hónap óta újra a mienk volt, de viszont az oroszok már Kassánál álltak.

Post am 26. Juni 1849.

Herr Feldmarschall Krasnowski

Liegt mit den Nachrichten über die Ereignisse in Siebenbürgen da, kommt es zu offizieller Meldung, dass die Rüdten, in die Lipa, Löwe, und Familien mit Abteilungen, Macho einige Brücken (auf der Linie von Arva bis Templer 64000 Man) eines Aufhebung von (Balken) sind besser bis hat schon und Sybel vorgedungen. Dieses Lazare Armee, Corps (10,000 Man) geht mit fasten und gemischten Panzer usw. selbst bis Munkoloz, residiert.

Gedänge also von Gallien sind angegriffen in Siebenbürgen, gedänge aufwärts von Felleger gedänge von den Österreichisch-Russischen. Ganze Armee am linken und rechten Donauufer sind berücksichtigt das was aus Mangel an Gewehren - unsere Armeen nur langsam, sind unvollständig angelegten Körnern - was es unsere Aufgabe dass System der Kriegsoperationen festzustellen - Das was nicht die ganze Welt gegen und anrücktes, werden wir lieber bis auf den letzten Mann, aber ergeben werden wir uns nicht.

Was also zu thun?

Wenn es möglich wäre alle unsere bewaffneten Kräfte von Siebenbürgen Banat, Ober Ungarn mit der Hauptarmee zu vereinigen in einem Körper, können wir gegen uns gegen Rüdten, oder Österreich Macho werfen, geteilt können wir keine von beiden wiedersehen.

In dieser Falle entscheiden wir Sie das Oberfließen der ganzen vereinigten Armeen zu übernehme man Görgy selbst erklärt, das wenn immer die sein soll einseitig, es sich eines ohne darüber machen wird, unsere Thron zu dienen.

Aber in diesem Fall, die Räumung von Siebenbürgen sind Banat möglich, - wenigstens jetzt gleich möglich. Ich glaube nicht - schon damals nicht mit die Fülle der sind Thron Banat Land, der Rüdten sind die Mordende der Walachen, gewisse nicht offen sind in Land Kasim verlagern würden.

Alle anderen Gründe gar nicht erwähnen schickens schon auf diesem Grunde die abschließliche Vereinbarung.

Während Sie also in Siebenbürgen dem Feinde, die Waffen brechen - müssen wir hier eine zwei in den die eine wählen: entweder gegen die Ost die Linie zurückgehen, oder aber den Rüdten das vordringen lassend hier mit kräftiger Offensive uns auf Österreich werfen und in das Herz seiner Macho vordringen.

Beides hat seine Vortheile und nicht Nachteile, sowohl als russischer als jolischer Hinsicht. Jedoch beides genau abgemessen, habe ich mich zu dem letzteren entschlossen. - Was gehen hier ein soviel Kräfte als wir haben, gegen Österreich vor - selbst der Mangel an Geld, Munition und Waffen - vorher das dies wir müssen uns durch unsere eigenen Kräfte, und mit der Wölken Bewegung in die Richtung

nichtung wessen

zwei unglücklichen Umstände sind aber dabei
wie verhalten Grosswarden etc werden davon hat
vielleicht binnen 14 Tagen abgeschlossen

Heiratskandidat aber - besonders wenn es dem
Herrn Kessen nicht gelinge den Jellachitz zu schlagen
und sich Puchner zuwerfen - können wir
eine Zeit lang von Ihnen abgeschlossen sein.

Indessen wählen müsz man sich nur haben das
wie gesagt gewählt.

Wenn die Wahl schlecht ist, beehren Sie mich
mit Ihrem Rathe, und geben Sie die zu befolgende
Operation an -

Bleibt es bei unserer Wahl, so handelt es sich
um die Frage welche Richtung werden der Herr
Herrl. abgeschlossen auf einige Zeit selbst von unserer
Einwirkung an Geld und Kriegsoperationen verpfolgen
(Der passige russische Geld und Munition haben wir
nicht - wir können bei dem gegenwärtigen Krieg
nie dazu kommen)

Der Herr Herrl. schlagen den Feind f. Russen und
Walden schnell in Flügel, das wird genötigt
sich mit concessionalen Krieg zu ziehen.

In beiden Fällen sind nur zwei Linien mög-
lich zu verpfolgen. Entweder ziehen Sie sich zurück
(oder im Falle eines Sieges) kommen Sie vorwärts
gegen Grosswarden, und operation im Rücken der
russischen Truppen von Eingedrungenen Russen
oder aber Sie ziehen sich in das Innere zurück
den Puchner und Jellachitz auf, setzen sich die
Donaui sich entgegen mit einer vereinigte, und
das Oberkommando der ganzen Armee über
nehmend, die aber vorwärts nach Linna.

Es ist so nicht die Zeit viel zu schreiben und
zu lesen - Beabsichtigen Sie mich, mein Herr
Herrl. was werden Sie thun.

Ihre Armee liegt entscheidend in der Wagsschale,
nicht nur Ungarn, sondern der Uebersicht der Welt.

Wenn wir diesen Sachum überleben, so können
Pöhlen und nach mächtig Maxim Franz, wo nicht
werden wir wenigstens glänzend überleben.

Ich bitte um Ihre schleunige Antwort Sie
haben zu entscheiden was geschehen soll.

Ich bitte Ihnen meine aufrechte Bewunderung
für jede denkbare Werdung des Geschicks

Aufmerksamst

Geld betreffend: Von morgen anfangen
gehen jeden 2ten Tag 100,000 fl nach
Clauentburg solange Sie verlangen
Credit von 5-6,000,000 fl gedeckt ist
- Ich bitte Sie - Disposition Sie
in Klauentburg, wovon man wiederum Ihre Geld

L. W. F. J. J. J.
Gouverneur

Kossuth Bemhez.

A trónfosztó nyilatkozat vádjai.

A debreceni hosszú tanácskozás eredménye, az április 4-iki végzetes fordulópont után, először csak kivonatban jutott föl Bécsbe. A Kossuth-írta terjedelmes nyilatkozatból a következő súlyos vádrészleteket — ép a legbántóbbakat — tartalmazta:

A bán a császár nevében pártot ütött s nyílt lázadást kezdett a magyar király ellen, ki ama császárral azonos személy vala s lázadását annyira vette, hogy Horvátországnak és Slavoniának nyolcszázados kapocs után Magyarországtól elszakasztását s az osztrák birodalomhoz csatolását decretáltatná.

Nemcsak a közvélemény, hanem kétségtelen adatok a pártütés megindításáról a király nagybátyját, Lajos főherceget, a király öccsét, Ferenc Károly főherceget s különösen nejét, Zsófia főhercegnőt vádolják; — s mert a bán pártütésében egyenesen a császár iránti hűség leplét használta, a magyar ministerium megkérte az uralkodót, hogy nevének ezen szentségtelenítését s a családjára vetett homályt egy ünnepélyes nyilatkozattal hárítsa el.

Akkor még az uralkodóház ügyei Olaszthonban rosszul állottak, s azért az álarcot nyíltan levetni nem merte. Annálfogva a bán és párthíveit pártütőknek, felségsértőknek és lázadóknak nyilvánította 1848 június 10-iki rendeletében. De míg ezt nyíltan kijelentette, a pártütőt és cinkosait udvaránál kegyelmekkel halmozá s pénzzel, ágyúkkal, fegyverrel, lőszerrel segítette . . .

A magyar ministerium sürgette a királyt, utasítaná a törvény értelmében az országban minden hadsereg- és várparancsnokságokat, hogy az alkotmány iránt hűséggel s a magyar ministeriumnak engedelmisséggel tartoznak.

A parancs köröztetés végett *István* főherceg nádor- és királyi helytartóhoz Budára leküldetett, a levelek megíratnak s postára tétették, de a király öccse, a nádor-királyi helytartó annyira vetemedett, hogy a ministerelnök által ellenjegyzett rendeleteket a postáról visszacsempészné, amint azok később, midőn ő az országból hűtlenül eltávozott, hátrahagyott irományai között feltaláltattak . . .

Általában titkosan utasítva lettek úgy a pártütők, mint a katonai és várparancsnokok, hogy ha jön is rosulál, vagy a magyar ministerium iránt engedelmisséget rendelő királyi parancs, annak ne engedelmesséjjenek, hanem az osztrák ministerium utasításait kövessék.

Soha gyalázatosabb játék nemzettel nem űzetett . . .

Az országgyűlés a nemzet megmentésének kötelességétől ösztönöztenve, a pénzforrásokat határozatilag elrendelés katonaaállítás parancsolt.

A nemzet képviselői egyszersmind felhívták a király öccsét, *István* főherceg nádor királyi helytartót, szálljon eskü szerinti kötelességénél fogva táborba a pártütők ellen. Ement, nagy szavakban fogadott fényes Ígéretekkel; de miután a pártütő horvát bánnal küldöttei által üzeneteket váltott és már-már ütközetre kerülne a dolog, a tábor tükön elhagyá, sőt az országból is hűtlenül eltávozott.

Irományai között pedig előtaláltatott az előre kikoholt terv, miként fog Magyarország Styriából, Austriából, Morvából, Sziléziából, Galíciából, és Erdély felől, egyszerre kilenc oldalról megtámadatni.

És az osztrák hadügyminister felfogott levelezéseiből kisült, miként utasítottak a Magyarországot környező osztrák tartományok hadi parancsnokai Magyarországba beütni s kombinak hadi munkálatokkal a pártütöket gyámolítani.

És megtörtént a beütés kilenc oldalról, míg benn a hazában a felizgatott népségek polgárháborúja dühöngött . . .

Ezután a népfölkelés, valamint a magyar győzelmek leírása következett, majd Ferenc József aposztrofálása:

... f. évi március 4-kei s 6-kai manifestumaiban nyíltan kimondja, hogy *a magyar nemzetet kitörli az élők sorából*; területét öt részre feldarabolja, Erdélyt, Horvátországot, Slavóniát, Fiúmét s a magyar tengerpartot Magyarországtól elválasztja; Magyarország belső területéből a rác rablók számára külön vajdaságot kiszakít s általában az egész országot önállásától, törvényes függetlenségétől s országos lételétől megfosztva, az osztrák birodalomba beolvasztja . . .

Végül az ösmert trónfosztó határozati pontok . . .

Az első áldozat *István* főherceg volt, akit mind a két oldalról vádoltak. Odafönt még azzal is, hogy *önálló magyar király akart* lenni. Élet-halálharc folyt a kulisszák mögött, főképp *Zsaβα* főhercegnő irányításával. Az iratok nagyobb része azt meséli, hogy *István* nádor jót akart, csak energiája nem volt elég s leginkább határozatlansága vitte bajba és a hosszú schauburgi száműzetésbe, amely 1868-ig tartott. Kiderült, hogy meg akarta akadályozni a Kossuth által szóvátett támadó-tervet. Mások az udvarban sokkal ártóbb intrika», szöttek, — az uralkodócsalád tagjai egymás ellen is.

Szemere — Kossuth hoz.

Az események már gyorsan torlódtak egymásra, amikor Szemere Bertalan a következő levelet elküldte. Akik a magyar történelmet csak kevésbé is ismerik, tudják, hogy milyen kínos jelentősége volt a július 27-iki »tanácskozmány«-nak. A Szemerelevél, amelynek tartalmát eddig hiányzó-tévesen adták közre, mert az eredeti hozzá nem férhetően feküdt a bécsi levéltárban, pontosan így szól:

Szeged, 27/VII. 1849. d. u. 4.

Barátom,

a tanácskozmányban azon indítvány tétetett, hogy *Görget legyeit a fővezér*. Csaknem egyhangú volt a vélemény. Kívánták nyilvános ülésben kimondatni.

Nem lehetett kikerülni, őszintén előadni, amik a vezérekre vonatkoztak, őszintén előadni Görgei gyöngé oldalait. Ezt tette Vukovics, ezt tettem én, hogy tudja a Ház a dolgokat tisztán.

Látszott a vitából, hogy midőn Görgeit sürgetik, a hadi dolgok ingatag vezérletéről akarnak szólni, amit neked tulajdonítanak.

E napokban *erős* vitáink voltak. Nagy csatákat vívtam. Sikerült mindig eldöntőleg hatnom. És ma is megnyugodtak véleményemben, miszerint a ház véleményéről értesítelek, — ki anélkül is azért mentél, hogy G.-vel tökéletesen tisztába jöjj. *Figyelmeztettek, G. felé fordult nagyon a vélemény*. S hogy a ház igazságos legyen, mindent *részletesen* elő kellett adnom, egész addig, hogy *rendkívüli hatalom* nélkül nincs mentség. — Olyan fővezért akarnak, ki senkitől ne függjen, — mondtam, ez dictatura.

Ma 7-kor este folytatjuk a tanácskozmányt. Holnap nyílt ülés leend, mellyben hitelt is fogunk kérni.

A háznak nem látszik kedve lenni az eloszlásra.

Guyont siettetem a jövetellel. — Mészároost Vásárhelyről, mint még fővezért, ide rendeltük. Az elszállítást megrendeltük, Aradra és N. Váradra. Miért ne Debreczenbe menjünk?

Te gondolkozzál arról, hogy *legyen dictatura, vagy legyen mutas a hadvezérletben*.

Szemere.

Kívül:

Minister elnök

Kossuth Lajos
Kormányzó urnák,

sürgős futár

és odább Tokaj felé.

Czibakháza

Az utolsó dokumentum.

A szabadságharcnak egy csomó magyar okmányát, köztük Kossuth Lajos kényesebb természetű leveleit, átadom olyan történetírónak, aki speciálisan Kossuth életével foglalkozik és valóban illetékes az adatok feldolgozására. Végül csak a ferdítve ösmert és «eltűnt» kis menlevelet közlöm, Görgei írását, amelyet ugyancsak elszedtek az osztrákok: hogy börtönt és bitófát adjanak helyette.

Sandegardebrief

*Es ist ein dem Orte Világos versammelter eingezogener
Personen, welche zu Günsch nach kaiserlicher
Militärland-Verordnung sind, auf ein
den Kaiser von Preußen übergeben zu werden
die gegenwärtig in Truppenkommanden
in der kaiserlichen Armee stehen. Die
man die Militärland-Verordnung, Abreise
von der kaiserlichen Armee nach Ungarn
die Günsch, zu kaiserlicher Verfügung, den 13. August
1849*

Carl von Görgei

A sok közül csak egy áldozat nevét említjük föl. Csányi László, aki Kossuth mellől egészen Görgeihez pártolt és vakon hitt a fővezérben, nem is menekült el a fegyver lerakása előtt. Mint a többi »szentülbizót«, elfogták őt is; október 10-ikén már bitófán lógott, a pesti Újépület udvarán . . . Tőle szedték el a legtöbb Kossuth-okmányt.

A BOSZÚÁLLÁS KORSZAKA.

Emigráció és abszolutizmus.

A hosszú üldözés, a tömérdek kivégzés és bebörtönzés, amely a magyar nemzet szabadságharcát követte, *rendkívül gondosan előkészített* szisztémával hajtattott végre. Ép ennek a dokumentumaiból alig ösmertünk valamit. Az osztrák boszúállás pártjának egyik legfőbb lakája 1849 július 7-én Bécsben a következő memorandumot írta *Schwarzenbergnek*:

»A es. k. csapatok magyarországi győzelmes előnyomulása következtében a lázadók vezérei bizonyára szökésre készülnek *még egy nagyobb csata eldöntése előtt*, hogy az igazságszolgáltatás karjait elkerüljék. Miután az ország északi, nyugati és délnyugati határait a cs. k. csapatok elzárták, az áttörés arra lehetetlen, illetve nagy veszélylyel van összekötve. Biztosra vehető, hogy a szökés nagyrészt *délfelé* (Törökország) fog irányulni, ahol a biztonsági hatóságok nagy szervezetlensége, de a különböző hatalmak követeinek és *tengerjáró* alkalmatosságainak nagy száma is mindenesetre *lehetővé teszi a menekülési módokat*. És hogy a lázadók terveikről örökre lemondanak, azt épen nem tehetjük fel. Mihelyt valami menedéket: elértek, mindent el fognak követni, úgy az országban hagyott megbízottaik, mint újabb emisszionáriusok révén, hogy minél előbb *újabb felfordulást támasszanak* s elérjék azt, ami eddig nem sikerült nekik.

Kívánatos volna, hogy tévedjek, de a jövő sajnos, az ellenkezőre mutat és a még élő *lengyel insurgensek* (1830-ból) bizonyítják, hogy? a keserű le veretes és a súlyos veszteségek nem javítottak rajtuk és forradalmi törekvéseiket meg nem szüntették.

Belgrádot most a Karagyorgyevics-hercegek már csak az Obrenovics-család miatt is éles szemmel őrzik és Petronevics meg Vucsics miniszterek magyarelleneseek, tehát ott nagy baj alig lehet, *ámbar egyébként sokféle simpathia mutatkozik Belgrádban a magyarok iránt*. Legfőlebb a lengyelek átkelése számára

volna hozzáférhető hely. Ezekután már *Konstantinápoly* az a város, amely a magyar propaganda tűzhelyévé lehet.

Ha Svájc nem fogadná annyira tárt karokkal a német forradalmárokat is, akkor a Franciaországban támasztott nehézségek után a Kelet volna az egyetlen, ahol az európai demokratikus izgatópárt dolgozhatnék. Az oláh föld köztársasági érzelmű lakói, a nyugtalan és roppantul érzékeny görög jellem, ? boszniai és bulgáriai örökös fölkelések valóban *új nagy ierei adnak az agitátoroknak*.

De az ilyen tervek ellen idejekorán föl kellene állítani a korlátokat és ez a legitim pártok érdeke. Ehhez roppantul szigorú, de ép a távolságok által megnehezült figyelés kell. A forradalmi tendenciákról ismert személyeket folyton számon kell tartani.

Én vállalkoznék a magyar propaganda számontartására, energiával és megbízhatón végezném a munkát. Ismerem a teraint, beutaztam Oláhországot és Bulgáriát, Stambulban egy évig éltem és Athénben véletlenül jelen voltam a Calergi-forradalom alatt.

Feladatul tekinteném:

1. A forradalom vezetőinek nyomonkövetését s annak a megfigyelését, hogy másokkal, kivált idegen követekkel hogyan érintkeznek.

2. *Szűkebb álszövetség (klub) alakítását*, hogy a tanácskozások, határozatok és az ilyenek megvalósításának segédforrásait is kikémlelhessem.

3. Különösen értesülést szerezni az emisszáriusokról, akik valamely terv megvalósítására küldetnek ki, hogy a kormány ismerje őket és csempészeteken történő levelezésüket is.

A siker érdekében *jó volna már most Pesten forgolódni* a fölkelők körében, sőt velük — sohasem egyedül és utánuk, hanem együtt és ugyanakkor — akár a határig utazni, mert így annál könnyebb volna egy club létesítése stb. ürügyével minél inkább elnyerni bizalmukat.

Ez az áruló kalandor, *Kiatnil* (Sumla, Viddin stb J, továbbá *Mihanovics* (Belgrád), *Jaszmagi* és *Tatai* (Kiutahia, Sztambul), *Seliger* (Svájc), *Georgevich* és *Podolsky* (oláhok és lengyelek közt), *Binder* (a németek közt), *dr. Schmier* (álnév, Paris) és *Berndorf* (London) voltak a legfőbb spiclik éveken át...

Belgrádi kémjelentés.

A következő akta már elárulja, hogy a spiclik egész csapata lépett akcióba Magyarország déli részén. A Bécsbe küldött levelek közül egyet csak azért is közlök, mert elárulja, hogy

a nemzetiségek egy része máris kezdte észrevenni az osztrák hálátlanságot s megátkozta a bécsi kormányt, amely a magyarok ellen lázította őket, soha be nem váltott ígéretekkkel:

— Föltevésem valónak bizonyult. Az egész Délvidék szabad. A magyarok elhagyták Perlaszt, Pancsovát és a titeli állást; Erdély felé vonulnak. Kossuth augusztus 7-ikén Pancsován volt s *elrendelte a visszavonulást...* A belgrádi demokratikus párt a francia konzulátus épületében él és működik. *Lenoir* nevű lengyel a factotum és egy *Joanovits* Gábor nevű ember, aki a patriarcha alkalmazottja volt és úgyszólván élén áll egy *anti-osztrák* pártnak. A szerb nemzetről kimondott vélemény egyre inkább megerősödik. *Az osztrák kormányzervek ellen* felhangzó mértéktelen szidalmaik szemtelensége már szinte hihetetlen.

Ezt a nemzetet különben sohasem lehet kielégíteni és már a legközelebbi jövő megmutatja, hogy a vajdaság szerbjei Ausztriának a leghálátlanabb alattvalói közé tartoznak. *Mayerhoffer* consulnak is nagyon nehéz a helyzete, ezek közt a *ravasz, bizalmatlan és minden osztrák egyenruhát gyűlölettel néző* emberek közt.

Lenoir és a francia *Arena* tegnap hírt hoztak a *Komáromnál* történt szerencsétlen eseményekről... Azt is mondták, hogy *Haynan* és *Paskievics* csapdába jutnak a bánnal együtt, mert a magyarok az erdélyi határig akarják őket csalni és ott *Vetter*, *Guyon* és *Bem* vezetésével döntő csatát provokálnak.

Ha Haynauék csakugyan Erdély felé vonulnak, követem őket és *a magyarok közé próbálok jutni*, hogy hírekkel szolgálhassak.

Mély tisztelettel

Ez a *háromszög* sok jó magyart juttatott a börtönbe és az akasztófára.

Párisi kémjelentés.

Hangsúlyozni kell, hogy a magyarok javában küzdöttek még, amikor — pontosan: 1849 május 15-ikén — Parisból Ausztriába küldték ezt a furcsa jelentést:

— *Teleky* László itt dolgozik ellenünk, *Pulszky* Ferencz pedig Londonban, míg *Kubinyit* Frankfurtba várják, ahol védő- és dacsövetséget ajánl föl.

Kossuth, aki mindig *à parte* játszik, most ügynökeivel külön irat magának ilyen chiffre alatt: »L. N. C. *Neuweltgasse. Ilkey-Haus Pesth.*«

Az itt tartózkodó magyarok gyűjtést rendeztek a marseillei olasz menekültek javára. *Teleky* és *Pulszky* 800 frankot adtak. Nagyon összetartanak az olaszokkal. Marseilleben már 3000

menekült van és ha nem teszik meg a szükséges intézkedéseket, veszélyessé válnak.

Kétségtelen, hogy James *Fazy* és *Decres* Északitáliára akarják vetni, magukat, hogy a rómaiaknak diversziót csináljanak és hogy veszélyes gyilkosbanda legyen: *mindig tette kész*. Egy ilyen vállalkozás élén áll Henry *Redort*, professeur de barricades, a 36-osok és később a afrikai fegyenc-compagnie altisztje, 1846—47-ben egy puccs-csapat vezére a Schweitzben és guerüla-vezér a Tonalénál. Őrnagynak címezteti magát. Redort mellett van a bresciai Angelico *Moretti* és több lengyel spadassin, köztük H. *Vierbicki*, akit még Varsóban *la demoiselle-nek* neveztek el (»férfiak barátnője«). Luganóból jelentést küldetek, mihelyt ezek a jómadarak odaérkeznek...

A sokat emlegetett *Bund*, amely sajnos, nagyon is létezik, most nem activ, mert fölkelésből akar élni, de ha szárnyát levágnák, az exaltáltak kétségbeesett *merényletekre* szánják el magukat. A gyilkosságok leginkább az orosz hatalom birtokosait fenyegetik *három személy* részéről, akik most a magyarországi csapathoz tartoznak. Kraskovski Minskből, Rudzevski Mohilevből és Hricikievic Krakóból, elszánt emberek és az *életüket feláldozzák*. Pestről az olasz követ írja:

»Dicesi che il viaggio dell' Imperatore délie Russie abbia uno sco-po importante, quello di ottenere grandi concessioni dall Imperatore Francesco Giuseppe in fatto di Costituzione. — Egli otterra quanto desidera, noi non ne dubitiamo punto, che potrebbe in fatti il Augusto negare a un sovrano potendo opporre un milione d'armati contra l'Ungheria.«

»Diese Intervention — schreibt Dembinski — erregt in Wien, seiner Folgen wegen, allgemeinen Unwillen; »pows« zechna indignacya objawila die w Niemzech i w Wegrow.«

Az olasz szerint azt mondják, hogy az orosz cár utazásának rendkívüli fontossága van, azaz hogy Ferenc József császártól nagy engedményeket nyerjen az alkotmány érdekében. Annyit fog nyerni, amennyit óhajt; nincs okunk ezen kételkedni, valóban mit tagadhat meg a felség olyan uralkodótól, aki milliónyi katonával rendelkezik Magyarországgal szemben. — Dembinszki szerint pedig ez a közbelépés általános ellenszenvet támaszt a következesei miatt . . .

Berlini jelentés.

Prokesch-Osten berlini követ jelenti *Schwarzenberg* hercegnek, hogy fontos jegyzéket kapott gróf *Bülow* berlini államtitkártól *Caplicki* hírhedt *agent* elfogatása alkalmából. Már ekkor

(1849 július 8-ikán) nagyban folyt *a nemzetközi embervadászat*, A követ mellékel egy francianyelvű jegyzőkönyvet, amelyet Parisban vettek fel *Cartoriski* herceg elnökletével, az összeesküvők klubjában. A magyarok részéről gróf *Teleki* (Envoyé du Gouv-t Hongrois auprès la République française), *Szarvad* γ (Secrétaire de la dite Légation hongroise) es *Pulszky* (Agent Hongrois en Angleterre) voltak jelen.

»Ez a *pièce* — mondja finoman a követ — bizonyóságot tesz az összeesküvők gyógyíthatatlan elvetemültségéről és fölülmúlja az egész Észak-Nemetországban elterjedt demokratikus szenny iratot, amelynek címe: *Delenda Austria.* «

Caplickinál találtak egy tervet is, amely *új lengyel fölkelést* részletez és különösen az orosz kormányt érdekli. Elküldték a muszka követnek. Találtak még a Boroszlóban elfogott megbízottnál két olyan levelet is, amelyet *Cartoriski* herceg *Kossuthnak* és *Dembinskinek* írt, a lengyel-magyar forradalom ügyében. — Caplicki elfogatása bizony ártott a magyar szabadságharc ügyének is.

Pesti jelentés — egy Schieberről.

Az osztrák belügyminisztérium titkos iratai közt van egy csomó *magánlevél* is, amelyet »Privatadresse«-re küldtek; ilyet kapott a többi közt *Madame Marianne Innocente*, a bécsi Spaenglergasse 565. számú címre. A levél második része meglepően igazolja, hogy a *Schieberek* már akkor is milyen ügyesen menekültek a hadiadó elől. Itt a levél:

Pest, 1849 július 19.

Haynau tábornok ur őexcellenciája épp most érkezett meg és főhadiszállása a Károlyi-palotában van (Kecskeméti-utca). *Paskievics* herceg őexciája 10—12 nap előtt aligha tér vissza, mivel a Görgei-sereget (30000 ember és 100 ágyú) üldözi és biztosan ártalmatlanná akarja tenni. A váci háromnapos csata nagyon véres volt. *Sass* tábornok kicsinynek bizonyult erővel állt a rebellis-ekkel szemben és csapatainkkal egyesülve, a bátorság csudáit hajtotta végre, amíg *Paskievics* marsall *Rüdiger* tábornokot jelentékeny erősítéssel oda nem küldte. Csak így tudták a fölkelőket visszavetni. *Vácot* rohammal kellett elfoglalni s a város ropantul szenvedett.

A magyarok — így hallottam — nem találva mentő-utat, *a maguk szokott rosszaságával* arra akarnak vetemedni, hogy a magyar koronát felajánlják Oroszországnak és azt is tervezik

már, hogy *Leuchtenberg* herceget ékesítse Lengyel- és Magyarország koronája. Persze csak valamennyi elvesztett csata után kezdenék a megvalósítást. Ebből látható a pártvezérek rossz-sága és Magyarország politikai öntudatának alacsony-sága.

Bankót (Kossuth-félét) a sok plakát és parancs dacára se szállítanak be s eddig még nem lehetett a kellő szigort kifejteni, mivel a lakosság szelleme nagyon romlott és a katonai hatalom csekély. De máttól fogva más lesz a szellem. (Majd ad nekik Haynau.)

Ügylátszik, hogy *sok zsidó megy Bécsbe, olyan ürüggyel, hogy az üzleti dolgait rendezi és így a kiszabandó hadiadótól akar szabadulni.*

Holnap is utazik föl egy ilyen individuum, névszerint *Wasaczek* Mayer. Ez az ember híres Pesten a határtalan uzsora-eseteiről. Elég okos volt, hogy szállításokkal valamelyik párthoz ne csatolódjék és az utóbbi évben passzív maradt, hanem inkább utazgatott, amíg az út szabad volt Bécsig (a télen április végéig) oda-vissza és *aranyat vásárolt odafönt magyar bankjegyért stb. úgy csempészte az aranyat Pestre.* Hasonló célból utazik holnap Bécsbe, megint aranyat vásárol. Uzsora és más rossz cselekmények révén jómodú ember, legalább százezer forintja van.

A legmélyebb tisztelettel

Pakl,

A levél aljára jegyezte a rendőrminiszter:

Wosaczek Mayer ideérkezése és további eljárás ügyében a szükséges intézkedések megtörténtek. *(Csempészeket lefogni!)*

Elárult tervek.

Az osztrák udvar párisi főmegbízottja 1849 augusztus 14-ikén azt írja *Parisból*, hogy *Kossuth* és *Batthyány* Kázmér most élénk levélváltásban állnak *Telekivel* és a »Correspondenz« mindig közöltetik *Toqueville* miniszterrel.

— Időnkint megkapom a levelek szövegét, — írja a párisi osztrák — ha tudniillik a miniszter kópiát kér az eredetiről. (A másoló is meg van vesztegetve.)

Néhány részletet citál, amelyek *Batthyány* gondolkozását elárulják.

— Est-ce que le traité de la sanction pragmatique n'était pas diplomatiquement parlant, une exception major? Oui est rendu libre? La Hongrie qu'on pretend protéger, ou son protecteur l'empereur-roi . . . »Jamais la Hongrie et sa diète nationale n'ont librement consenti des sacrifices de territoire.

La Croatie et la Transylvanie sont donc aujourd'hui encore des *ins-terres* hongroises, membre du sacrée regni coronae«.

Batthyány tehát fölveti a kérdést, hogy a pragmatika szankció — diplomatikusan szólva — nem a legnagyobb kivétel volt-e. Aztán: kit szabadítottak föl? Magyarországot, amelyről azt állítják, hogy megvédik, vagy védőjét, a császár-királyt? *Magyarország és nemzetgyűlése sohasem járult hozzá a területi áldozatok!'-*”. Horvátország és Erdély ma is magyar jussú föld, szent része a királyi koronának.

A levélből kiderül, hogy a francia kabinet fontolóra veszi a magyar kérdést — talán a *Canal* másik oldaláról Angliából serkentve — és az idézet válaszul szolgál éloszavas kérdésekre.

Kiderül az is, hogy a magyar táborban hajlandók engedményekre. Már előbb lett volna eredmény, ha a német és lengyel demagógiának nincs oly hatása. A magyar leveleket különben Bécsben adják fel. *Ez mégis hallatlan!*

A szóbanlevő a »Le Bouteiller Place de la Bourse 27« címre érkezett. Tessék erre vigyázni!

Bem levelezése más természetű, katonai és érdekes benne az, hogy az oláhországi expedíció párhuzamos egy másikkal, amelynek célja Gielgud vezetésével *orosz földön támasztani fölkelést* és az orosz rezervák bevonulását (a magyar Felvidékre) megakadályozni. A fiatal *Erdődy* küldetése is ezzel függ össze.

Az osztrák jelentés Telekit tartja legveszélyesebbnek!

— Teleki számos német demagógot vonz magához (következik egy csomó név). Ez *új bécsi felforgató tervekkel* is összefügg. Már itt van Grusner, aki a bécsi forradalomban szerepelt s várják Raveaux-ot, Brentanot, Reet, Reinsteint. *Valóságos politikai kongresszus lesz itt, amelyen a magyarok viszik a főszerepet . . .*

A magyar érdekek nagyobb érvényesítését várják egy új ügynöktől, *Erdődy* János volt varasdi főispántól, aki a Horvátországhoz való viszonyt ugyancsak megvilágítja. A császári minisztériumnak ezt is ellensúlyozni kell . . .

Batthyány rendelte Teleki mellé Pulszkyt, épügy mint *Splényit* Turinba. *Szarvady* nagy híve Kossuthnak; ő csinálta Teleki memorandumát; a »Tribune des Peuple« egyik alapítója és munkatársa; magyar arannyal lekötötte a *Le Temps*-et. Teleki környezetében él még *Töltényt*, akinek jó összeköttetése van Sardiniaiban; egy fiatal *Széchenyi* (István közeli rokona), aki afféle attaché; *Simonffy* ügyvéd Szegedről és számos lengyel.

Készül a terv: hogyan törjenek be majd a Szepesség felé. Megszereztem a jegyzőkönyvet erről. *Guyon* szervezi a betörést katonailag. Nemcsak orosz földön, hanem Bosznia és Szerbia területén is fölkelést akarnak szervezni . . .

Dr. Sch.

Francia rendőrakta Telekiról.

Nem nyugodott az osztrák *haute police* addig, amíg a párisi rendőrségen is »loyalis embert« nem talált, aki többé-kevésbé hajlandó Ausztria diszkrét kívánságait teljesíteni. A kormány 1849 augusztus 4-ikén 419/a. számmal ezt közli a császárral, továbbá az összes Landes-chefekkel:

»A magyar rebellis-kormány ismert ügynöke, gróf *Teleki*, egy idő óta Londonban időzik, hogy szimpátiákat szerezzen Angliában is a magyar *insurrectio* számára és segítő eszközöket is hajtson föl.

Ép most kaptam megbízható forrásból az értesítést, hogy Teleki más kiküldöttekkel összeköttetésben, most azon dolgozik, hogy *Bécsben új forradalmi fölkelést támasszon* és a császári seregek által fenyegetett magyar insurgenseknek segítséget juttasson a hadseregünk *hátába való diversio* által. Több ügynöke már el is utazott Bécsbe.

Meg kell tenni minden intézkedést, hogy a gyanús idegenek a *legélesebb éberséggel* figyeltessenek és az egész határ mentén szigorú ellenőrzés gyakoroltassék, amely a külföldről, kivált Franciaországból, Angliából, a Schweitzből és Belgiumból érkezőkre szóljon.

Az összes orgánumoknak meghagyandók, hogy a Londonból, Parisból és Brüsszelből jövőket, de különösen a lengyel és magyar származású utasokat szigorúan vizsgálják meg.

Különösen veszélyes ügynökök, akik legutóbb Teleki és Pulszky környezetében voltak: az egyik *P erezel*, az ismert magyar fölkelő vezér testvére (Sándor Szolnokról), egy *Okolicsányi*, *Szirmay Pál*, *Szegál* (?) Szegedről, valamint *H oyer* és *Septer* nevű lengyelek.

Óriási hajsza indult meg Teleki László után. Üldözött vaddá lett a magyar történelemnek ez a rendkívül nemes alakja. Nem is nyugodott meg soha, — 1861 után sem, amikor passzivitást kellett fogadnia — csak az önként keresett sírban.

Egy régi francia aktát közlök még itt, amely plasztikus hűséggel árulja el a francia rendőrségnek Telekiról való közlését.

A reakcióssá vált francia kormányrendszer utasítására maga a párisi rendőrfőnök jelenti az osztrák ügyvivőnek, hogy Teleki még Londonban van, ahol rokonszenvet akart támasztani ügye iránt. Vele van több híve, köztük Perczel. A rendőrfőnököt arról értesítik, hogy Teleki Bécsben lázadást készít elő s e célból több ügynöke készül Bécsbe és a préfet *kötelességének tartja*, hogy ezt Ausztria követének elárulja.

Paris le 29 juillet 1869

Cabinet
DE
LE PRÉFET DE POLICE.

Au Sieur de Celenki

Monsieur le Chargé d'Affaires,

Je suis informé que Celenki est toujours à Londres, où il cherche à obtenir des Sympathies à sa cause. Plusieurs de ses Agents sont encore avec lui, notamment Ferrel.

On m'affirme que Celenki s'occupe d'exciter un nouveau soulèvement à Rome pour faire une diversion à la guerre de Hongrie. Plusieurs de ses Agents doivent partir pour Rome à cet effet.

J'ai eu devoir vous communiquer ces avis.

Veuillez, Monsieur le Chargé d'Affaires, agréer l'assurance de ma haute considération.

Le Préfet de Police

Monsieur le Chargé d'Affaires d'Autriche

A párisi rendőrfőnök denúciál.

„Örvendetes események.”

Augusztus 25-ikén írták *Belgrádban* a következő jelentést, amelyből egy-egy példányt kapott *őfelsége, Haynan és Jellachich*:

— Az e heti események határozottan roppantul örvendetesek. Ha *Görgei* 40.000 emberével kényre-kegyre meg is adta magát 13-ikán, *Bem* és *Dembinsky* nem voltak rá hajlandók és úgy látszott, hogy 60.000 emberrel, *Guyon* seregét is beleértve, még kétségbeesettül ellenkeznek. *Kossuth* és *Batthyány*, *Mészáros* és *Szemere* menekvése azonban a két vezért akkora zavarba hozta, hogy most már egyiktől sem várható komoly ellentállás.

A lengyel és olasz légió *Visovski*, *Beniczky* vezetésével szabad átvonulást kapott a szerb földön, miután lerakta a fegyvert és *Viddin* felé vonul.

Kossuth a társaival együtt nagyon jól felszerelt bárkán, amelyen körülbelül 40-en ültek, elindult a Dunán, ugyancsak Viddin felé. Ada-Kaleh pasája segítette, akihez sehogysen tudtam bejutni. A török zárkózottság rendkívüli, *a magyarok iránt való szimpátiájuk pedig már valósággal veszélyesnek is nevezhető.* A bárka 24-ikén reggel 4 órakor indult el Ada-Kaleh várától, de én nem tudtam követni, csónak hiján. Visszatérve Belgrádba, lengyelekkel és olaszokkal találkoztam, akik nagyon *szidták Kossuthot.*

Péterváradról, amelynek *Holtán* nevű tiszta parancsnoka, küldöttség ment Temesvárra, hogy meggyőződjék róla: igaz-e, hogy Görgei megadta magát. Most várják a vár átadását. Ismerem bent a hangulatot, biztosra veszem a megadást. Ami Aradnál történt, az *ismétlődik Péterváradon*, ha Hollán makacs-kodnék.

Föltűnő a sardiniai consul viselkedése. Sűrűn meglátogatja a pasát és a francia consult. Csaknem minden nap futár jön hozzá Stambulból. Lenoir elmondta, hogy a lázadó vezérekről van szó, akik minden támogatást megkapnak erről az oldalról.

Kossuth és társai üldöztetése.

Az osztrák kormány széleskörű tervet dolgozott ki arra a célra, hogy Kossuthot és »cinkosait« elfoghassák. Úgy kezelte őket, mint a betörőket szokás. Már egy hónappal a világosi gyásznapi előtt szétküldték Kossuthék *személyleírását* azzal, hogy le kell őket tartóztatni és biztos fedezettel a »cs. k. államokba visszatranszportálni«. Kiderült azonban, hogy a török hatóságok támogatására nem számíthatnak, mire nem valami becsületes tervet eszeltek ki. A belügyminiszter azt ajánlja az uralkodónak, hogy jó volna tapasztalt megbízottakat küldeni Törökországba, akik Kossuthék után menjenek és pótolják azt, amit az osztrák consulok a legjobb akarattal sem tudnak elvégezni. Elég pénzzel, ügyes emberek fölbérelése s jókor alkalmazott erőszak útján *hatalmukba keríthetik a rebelliseket.* Az elfogottakat minél gyorsabb és biztosabb úton kell Ausztriába juttatni. Legjobb a tengeri út, de kerülni kell az olyan helyet, ahol *Anglia* képviselője tartózkodik. A legelső feladat volna Kossuth, Dembinski és Mészáros elfogatása. Miután eddig a *Porta* hiába kapta a fenyegető átiratokat, itt a cselekvés ideje. Az »üldözési akta« így végződik:

— Jedenfalls wäre diess von unserer Seiten ein *Handhing*, welche sich den bisherigen *schriftlichen* Einleitungen ganz *entsprechend* anschliessen würden.

A török mindenkinél becsületesebben járt el velünk szemben: — az osztrák emberrablók működését sem tűrte el a maga hatáskörén belül.

Schwarzenberg herceg egyébként arról is értesíti a betyár-ból lett pandúrt, dr. *Bach* Sándor belügyminisztert, hogy pénzzel is dolgoznak, *Athénben* pl. a rendőrség embereinek *nagy jutalmakat ígértek minden fontosaid menekült kiszolgáltatásáért, főképp Szemere Bertalanért*, aki negyedmagával utazik Görögországban.

Hosszú átiratokat küldtek Bécsből az egyes külföldi kormányoknak is, akikkel igyekeztek elhitetni, hogy közös érdek a lázadók elfogatása. Módfölött jellemző az egyik ilyen memorandum, amely *visszamegy* 1834-ig s összefüggést állapít meg a szociáldemokrata mozgalommal:

— Megjött az idő, amikor a socialdemokrata forradalom, amely 1834 óta szám és terület dolgában egyaránt gyorsan fejlődött, az egész vonalon leveretve a törvényes erő képviselői által, a nyilvánosság sphaerájából — a doctrina ép úgy, mint a fegyveres fölkelés — tömegesen visszahúzódik és újra a földalatti társaságok veszedelmes köpenyével, a conspiratióval burkolódik — Olaszország és Ausztria minden részéből átszöktek a radikális vezetők Franciaországba és Schweitzba. Német szökevények előzőnlik a szomszédos országok egy részét és követik őket a lengyel, főképp pedig a *magyar* lázadók, akiknek egy része török földre, de később ép úgy a nyugati országokba menekült. Nemzetközi intézkedésre van szükség... Ma első-sorban a propaganda útjait kell ismerni és bűnös fészkeit, amelyek Franciaországban és a Schweitzban ép úgy zajosakká és activakká lesznek a magyarok által, mint a Keleten.

A Németországnak küldött memorandum nagyon kiemeli a pánszláv veszedelmet. Ausztria, amely horvátokat, szerbeket, oláhokat uszított Magyarországra s végül orosz segítséssel kecmertett ki súlyos bajából, még a »liquidálás« előtt így beszélt *hü támaszairól* .

— Nem is szólva az általános rendszabályokról, amelyeket az országoknak, illetve uralkodóknak közösen kell megtenniök, s szem előtt kell tartanunk *a fenyegető pánszlávizmus veszedelmét*, amelyet a németek rövidlátásukban a maguk kárára oly hatalmasul engedtek fejlődni és amely most sok-sok ezer rajongó előharcos közt hamar ki fogja nyújtani kezét a *világ* uralom* után.

Vándorol az emigráció.

— Október 29-ikén reggel — mondja *Klamil* kémjelentése — összegyűltek a magyar emigránsok. Kossuth elmondta, hogy a szultán nem teljesíti Ausztria és Oroszország kiadatási kérelmét, sőt megesküdött, hogy mindenáron védelme alatt tartja az emigránsokat. Viddinből átvonulnak Sumlába, most pedig a szultán nagylelkű ajándéka kerül szétosztásra. (A Bajram-ünnep alkalmából 24.000 piastert küldött aranyban.)

Újabb jelentés november 4-ikén Viddinből:

Október 30-ikán indult el az első csapat; 400 lengyel, továbbá két magyar, gróf Vay és Mészáros. Másnap 102 olasz kelt útra és r-én a harmadik, 165 ember. Elöl lovagolt Stein (most Ferhad pasa), mellette Orosdy zsidó őrnagy, aki szintén muzulmán lett. Mögöttük Kmetty (ma Kiamil pasa) a suite-tel. Bem már az előző napon tiltakozott *a fogolytransport-szagú kíséret ellen*, de azt a választ kapta, hogy a katonákat tiszteletből és biztonság okáért küldik.

Vége november 3-ikán mind a többi magyar menekült útra kelt. 320-at számoltak meg s ez volt a legkalandosabb menet.

Kossuth, nagy fehér tollas alacsony kalapban, körülbelül 30 notabilitás kíséretében lovon haladt. A kísérők sorában volt *Balogh*, Bamberg hírhedt gyilkosa és *Egressy* Gábor, a Nemzeti színház komédiása, aztán még: *Asbóth*, *Szabó*, *Wagner*, *Katona*, *Batthyány* Kázmér, a két *Percei*, *Przyemski*. Ezután jött *pele-mele*, részben kocsin, részben gyalog a csöcselék, köztük 40 asszony-személy, többnyire könnyűfajtájú. Aztán *Batthyány* Kázmér felesége, egészen beburkolva, nem valami comfortable járműn . . . ép úgy a fiatal *Dembinski* neje . . . markotányosnők . . . *Ullman* Fritzi . . . *Lórody*, azelőtt *Eisehl* Székesfehérvárról . . . *Gynrman* nejével, vagy concubinájával . . . *Gorovc* . . . *Szöllősy* ... a lengyel *Csorui*eki . . . végül *Házmán* Ferencz volt miniszteri tanácsos, a képzelhető legnyomorultabb kétkerekű egyfogaton, amelyet maga hajtott . . . igazi Don Quihote-menet, több száz Sancho Panza-val, — a szélmalmot majd megtalálják Sumlán.

Az elutazás előtt kimondták, hogy Conspirations-emigratióvá alakulnak. Ugyanaz a *Mirai aj-Ismail* bey, akiről már írtam (a viddini csapatparancsnok), vigyázott rájuk az egész utón is és ezért okvetlenül *be kellett váltani* az előző jelentésben emiitett *ígéretet*, amit nagyon megköszönt és tovább is igyekezni fog rajta, hogy a menekültek kedvét minél jobban elvegye a conspiratiótól. A pénzt a consulnak kellett felhajtani, a számla már 5484 forint és a visszafizetés gondot okoz neki.

Kiamil ezután arról beszél, hogy *milyen merényleteket lehetne elkövetni*. Egy osztrák nyilatkozat Kossuth-féle szemtelen agy-rémnek bélyegezte a merénylethíreket. De *Klamil* levele is újabb

bizonyosságul szolgál. Beszámol olyan emberekről, akik a »Hand-streich«-nél segíthetnek. »Itt lehetne valamit csinálni«, mert ismeri azt az embert, akinek révén *Szemere* Stambulba eljutott és aki mást is »megmenthetne«. Olyanformán, hogy *a mentes ürügyével osztrák kézre juttatja*.

„A világba szétfutó magyar szálak.”

Klamil 1850 április 3-ikán ezt jelenti Konstantinápolyból:

— Március 21-iki jelentésem óta sikerült fölfedezni oly szálakat, amelyek *Magyarország centrumából indulnak ki a világ minden részébe*, ahol csak a forradalom szétugrasztott hívei tartózkodnak. Hogy ennél a szövevéynél főképp arra ügyelnek, hogy az összeköttetést helyreállítsák és fenntartsák a külföldön tartózkodó vezetők és a magyarországi hívek közt, — ez világos, ha a neveket ösmerjük, amelyek ebbe a vállalkozásba szövődnek.

Pesten főképp *Kossuthné* (az agitátor neje) és *Meszlényiné* (ugyanennek testvére) révén tartanak gyűléseket, amelyeknek színhelyét könnyű megtalálni, ha az ügy jelentőségéhez mért gondossággal járnak el. Nagyon valószínűtlen, hogy erre a célra a görög templom és iskolaalap házát szemelték ki, az alsó Dunasoron.

A comité főügynökei: a *Bottlik*-család (apa és fiú, — a Meszlényi-család útján kerültek rokonságba Székesfehérvárt Kossuthékkal). Az öreg Bottlik keresztnéve János és világleletében mint *mauvais sujet* ismeretes. A fiú tiszt volt a fölkelő-hadseregben. Továbbá van Pesten egy bizonyos doktor *Schröpf*, aki legbuzgóbb e propagandában.

Végül útmutató lehet a *complot* fölfedezésénél az, hogy számos fiatalember, aki annak idején Pesten volt alkalmazva és kezdettől fogva mint a *bukott propheta* híve szerepelt, a *Wiudischgraetz-féle* periódusban (1849 január 5—ápr. 2) gyakran megjelent egy bizonyos pesti helyen, hogy tudósításokat adjon le és kapjon. Arról van szó, hogy e fiatal urak tartották fenn az összeköttetést *Debreczen* és *Pest-Buda* közt. Ebben a tekintetben a két *Madarassy*-testvér (Móritz és Pál), *Havas* Sándor és a *Solymossy-fivérek* megfigyelése talán jó eredményre vihetne.

— A comité levelei részben Pancsován át, részben expression jutnak Zimonyba, onnan Belgrádba, ahol Cerutti, Carossiné vagy Fonblanc veszi át és Stratford-Canningnak (az angol követnek) expedálja, aki végül *Kossuthhoz* juttatja el. Innen Magyarországba éppúgy kerülnek a levelek, Belgrádon át Bottlik vagy dr. Schröpf közvetítésével.

— A comité támogatja Kossuthnak minden hívét a kívándorlásnál is legalább 100 forinttal.

Protzman »főkapitány« hetekig nyomozott ebben az ügyben és több száz embert csuktak le. A mostani Szabadságtéren volt a *Neugebäude*, amelynek börtönei zsúfolásig megteltek ártatlanokkal, mert a cél az volt, hogy »minél nagyobb eredményt« produkáljanak a leleplezésben, — »ha nincs is tárgyi bizonyosság, csaknem minden magyar: Kossuth-Hund«.

Kossuthné szökése.

Egy kis bűnügyi regény kitelnék a följegyzésekből, amelyek Kossuthné eltűnését és szökését tárgyalják. A rendőrminiszter március 24-ikén 1774/a. szám alatt ezt írja Pestre *Haynaunak*:

— A Kossuthné szökéséről gyűjtött adatok szerint ebben a bűntényben főszerepe volt *Wagner* honvédőrmagy anyjának. Ez a nő odaadó hive volt Kossuthnak és már a magyar hadseregnek is fontos szolgálatokat tett, — amellet, hogy *Windischeraetz hercegnél, a bánusnál és Schlick tábornoknál is be tudta magát hízelegni*, úgy hogy mindenhová szabadon járhatott. Az emigrációt Vidinbe kísérte és később kisegítette Kossuthnét Törökországba.

Kossuth, aki maga sem ismerte nejeének tartózkodó helyét, adott Wagnernének egy levelet Pestre *Lászlónéhoz* (ez tudott a rejtkehelyről), Wagnerné Pestre utazott, de Lászlóné bizalmatlanul fogadta és a Kossuth levelét *elégette*, átolvasás nélkül, Wagnerné előtt pedig nem akart beszélni.

Most Wagnerné irt Kossuthnak *Cerutti* konsul útján Belgrádon át és egy futár útján jött aztán levél Kossuthtól *Pospischel* vendéglősnek, aki a *Neugebäude*val szemközt, a *Promenád*on levő Széchenyi-féle házban található. A borítékban 3 levél volt Wagnerné, Lászlóné és Kossuthné részére. Most végre adott Lászlóné egy címet, ahol Kossuthné megtalálható.

Wagnerné el is utazott érte *Orosházára*. Együtt jöttek kocsin Szolnokig és onnan vonaton Pestre. Útközben *Barsa-Riks* kapitány felismerte Kossuthnét, »de nem akart hinni a szemének« és az asszony megmenekült. Két napig volt Pesten, ahol *Mayerhofer* volt papirgyáros vette pártfogásába. Mayerhofer 30 aranyért útlevelet szerzett magának, nejeének és unokahúgának: *Jäger* kisasszonynak. Így utaztak Zimonyba, Kossuthné mint Mayerhofer neje, Wagnerné mint *Jäger* kisasszony.

*Pétevár*on is majdnem leleplezték őket. Kossuthné a fogadó folyosóján hangosan beszélt és gróf *Széchen* polgári biztos felismerte a hangját, kirohant a szobájából, de amikor egy *parasztasszonyt* látott maga előtt, azt hitte hogy csalódik. (Kossuthné álruhában utazott.)

Zimony előtt egy bíró »mint *Perczel*nét« fogta el, de Mayerhofer kiszabadította. Szerencsésen átjutottak Belgrádba,

ahonnan *Carossini* — Kossuth hírhedt ügynöke — kísérte őket Sumlába.

Haynau később hosszú levelet írt *Schwarzenberg* hercegnek Kossuthról. Kiderült ugyanis, hogy *Wagner* Gusztáv forradalmi honvédtüzérőrnagy, akinek anyja Kossuthnét megszöktette, kimerítő utasítást küldött Pestre a *Kossuth-gyermekek eltüntetéséről* is. Közömbös sorok közé rejtett láthatatlan írással adta meg az utasítást és a titkos szövegből az is kiderül, hogy a menekültek minő reményeket táplálnak. Az egyik *Wagner*-féle levél sorai közé maga Kossuth is írt. (Mind e »bűnügyi levelek« a Staatsarchiv-ban olvashatók.)

Bécsben állandóan félték a forradalom újabb kitörésétől és mindenütt rémeket láttak. 50-nél több letartóztatás történt az említett levél egyetlen sora miatt, amely szerint remélik, hogy pár hónap múlva viszontlátják egymást. Maga *Haynau* ezt írja *Schwarzenberg*nek:

— Konstantinápolyból ép most jött meg *Wagner* Gusztáv-levele, amelyben értesíti anyját, hogy a menekültek legkésőbb augusztusban elhagyják Kis-Ázsiát és még az idén, reméli, megölelheti anyját. Mivel hercegséged előtt *nem lehet közömbös, hogy a menekültek mit terveznek*, beküldöm a leveleket... Jó volna továbbá megtudni, hogy a levélíró mire alapítja reménységét: a büntetlen visszatérést, az amnestiát — *vagy partjának győzelmét hiszi-e.*

A „javíthatatlan” magyarok.

Az osztrák belügyminisztérium aktái közül halásztam ki azt a levelet, amelyet *Bach* írt Olaszországba *Radetzky*nek 1850 március 4-ikén. Felhívja figyelmét egy *velencei* kémjelentésre, amelyet el is küld neki. Eszerint vigyázni kell, Velence oda-vezhethet, pedig elég vérbe és vasba került; a magyar honvédek, különösen a volt (lefokozott) tisztek roppantul ártanak; nagy a hatásuk és alig várják az alkalmat, hogy bosszút álljanak. Későbbi jelentések rámutatnak arra is, hogy Ausztria bizonyos tekintetben a magyarságnak köszönheti olasz területeinek elvesztését.

Bach még egy jelentést küld *Radetzky*nek és ezt sokkal fontosabbnak jelzi, mert kitűnő helyről kapta:

— Pár nap óta vagy 200 volt honvédtiszt van itt Bécsben. A Gumpendorfer-kaszárnyában laknak és onnan kirándulnak,

sétálnak a városban. Természetes, hogy *ezek a szép és fiatal emberek rokonérzést támasztanak* és általában reánk nézve rossz hangulatot keltenek. A szerencsétlenségük elbeszélése házról-házra vándorol, megtoldásokkal. Amellett legtöbbjük a kapitulációs föltételek megszegéséről panaszkodik; *amnestiat ígértek nekik és most erőszakkal besorozzák őket.*

Ha Bécs helyzete most nem is ad okot aggódásra, nincs szükség az ilyen felizgatási alkalmakra. Akinek módjában volt a magyar tisztekkel érintkezni, ép olyanoknak találta őket, mint az olaszországi ezredekbe osztott bajtársaikat. Nyoma sincs a bűnbánatnak. Mind azt mondják, könnyen el tudtak volna menekülni, ha akarták volna; nem tartják az ügyüket elveszetteknek, »amíg Kossuth él és a kardot elbírják« (saját szavaik).

Minden embernek, aki szíven viseli Ausztria biztonságát és jó sorsát, mély sajnálattal kell látni, hogy fegyvert adnak legnagyobb ellenségeinknek. Amíg Ausztria állami alakzata — úgy amint egy év óta buzgólkodnak rajta, húsba-vérbe át nem ment, addig Ausztria jövőjét csak a hadsereg biztosíthatja. Eddig megbízható volt az olasz hadsereg, — *ma már nem az.* Jelentékeny részét *megdolgozták a Kossuth-féle megbízottak.* Maga a kormány küldi szét ezeket, — mi más volna valamennyi magyar tiszt, mint csupa emissionárius, aki Ausztria bukására spekulál. Ha már ragaszkodnak az eféle rendszabályokhoz, dugják be őket német ezredekbe, ahol kevesebbet árthatnak, mint a magyar alakulatokban...

Legutóbbi olasz utazásom alatt elégszer meggyőződtem, hogy mennyire népszerűtlen saját katonaságunk előtt az emiatt rendszabály. Valamennyi tiszt, ezredestől hadnagyig tudja, hogy *a magyar ezredekot forradalmasítják* és a legközelebbi fölkelésnél Olaszországban ottani hadseregünk harmadrésze az ellenség pártján fog állni.

A német és az olasz a sok szenvedéstől és szerencsétlenségtől, még inkább a vénítő időtől *megtörik.* Nem úgy a magyar! *Fékezhetetlen kevélységét és makacsságát nem lehet meghajlítani.*

Sehol többet nem árthat, mint ahová küldték és sehol sincs nagyobb jelentősége, mint ahol ezrével szuronyt markolhat.

— Szent kötelességemnek tartom, hogy ezt a belső meggyőződésemét itt leplezetlenül feltárjam.

Újabb londoni epizódok.

Egy darab tarka történelem a következő néhány londoni levél, amelyet a legügyesebb megbízottak egyike, az osztrák kék királya, *Berndorf* küldött. Az elsőt 1850 május 13-ikán írja Londonban:

»*Almássy Pál*, a debreczeni gyűlés elnöke innen Brüsszelbe ment, ahol feleségét várja Magyarországból.

Gróf *Andrássy Aladár*, aki Parisból hazautazik, a napokban itt járt. Gyakran együtt voltunk és úgy vettem észre, ártalmatlan; csak könnyelműsége rántotta bele a magyar forradalomba.

Bartos őrnagy, *Szabó* hadnagy, *Debreczeni* és három közember: a legújabb magyar menekültek.

A viszály most nyíltan kitört az itteni magyar emigratio körében. A segélypénzeknél eddig a mindenütt szokásos szabályokat tartották be s így a törzstiszt kétszer annyit kapott, mint a többi tiszt. Emiatt nagy veszekedés támadt és a törzstisztek kiléptek az egyletből. Külön bizottságot alapítanak. Az ügy csökkenteni fogja az angol *sympatia* maradványát is.«

Ausztria képviselői gondoskodnak róla, hogy minden apró esemény is kihasználtsák a magyarok ártalmára.

Június 17-ikén ezt írja *Berndorf* Londonból:

»*Mazzininál* voltam, akinél *Heinzennel* is találkoztam. *Mazzini* azt mondja, hogy nem bízik a francia forradalomban. De ha a franciák a római államot elhagyják, *ott újra fellángol a revolúció*.

Arra a megjegyzésemre, hogy akkor bevonulnak az osztrákok, úgy felelt, hogy az ilyesmitől nem kell félni. További megjegyzéseiből kivettem, hogy a forradalmi párt nyíltan küzdőtérre lép, ha a franciák Rómából elvonulnak, mert a második francia interventiót lehetetlennek tartja. *Mazzinival* szemben *Heinzen* még mindig reménykedik Franciaországban.

Szabó őrnagy a magyar tisztek megbízottjaként jelentkezett a schleswig-holsteini szolgálatra. *Willisen* tábornok azt felelte, hogy ha új ellenségeskedés kezdődik, szívesen fogadja a magyar tiszteket, de *a tárgyalás alatt* nem szabad Dániának újabb ürügygyei szolgálni.

Szemere Bertalan volt miniszterelnök a minap itt volt, de egyetlen magyarral sem találkozott. *Kossuthot* annyira gyűlöli, hogy az itteni magyarokkal, akik mind *Kossuthisták*, egyáltalán *nem akart beszélni*. Úgy látszik, csak azért jött ide, hogy a könyvét angolul kiadhassa.

— Az ifjabb báró *Lopresti* nagy összeget vesztett a lóversenyen és elutazott Parisba. *Ludwig* volt képviselő és kormánybiztos is odautazott.

— *Szabó* kapitányt, aki előbb csk. tiszt volt, Brüsszelből kitusították. Most itt van. Hasonló rendőri intézkedés fenyegeti báró *Jósika* Miklóst. Közben idegen nevet vett föl.

— *Almássy Pál* a debreceni gyűlés elnöke most nejével együtt Brüsszelben tartózkodik és onnan *Pulszkynak írta*, hogy amikor felesége *Haynau* táborszernagynál volt, ez így beszélt:

»Kár, hogy a férjét nem kaphattam meg, — most maga özvegy volna és semmi kötelezettség nem terhelné.« — Minthogy Pulszky bizonyára terjeszteni fogja ezt a hazugságot, jó volna már előre valamit tenni ellene egy bécsi újságban.

— Olvastam egy levelet, amely Parisból érkezett gróf Teleki Sándortól Beöthyhez. A levél tele van epés bosszuvágygal a legmagasabb osztrák dynastia ellen. Ha ez a Teleki komolyan hiszi, amit ír, nagyon veszélyes individuum.

— Kászonyi ezredesnek írja Temesvárról a fivére, hogy többre becsüli az itteni emigránsokat, mint mindent Magyarországon és ezért minél gyakrabban szeretne tőle megtudni valamit.

— Horchi, aki nevelő lett Bradfordban és mint Kossuth ügynöke Rómába utazott, a mellékelt sorokat írja: »A Lukácstól

Lucius elsején Berndorf a következőket írja:
 »Beöthy és Pulszky levelet kaptak Kossuthtól Kutahiából.
 Mind a kettőnek azt írja, hogy a halált hordja szívében, de ez
 alighanem csak olyan charlatan frázis, amilyeket ő képmutatón
 használni szokott. Egyébként keserűen panaszkodik Francia-
 ország és Anglia politikája miatt. Még mindig legitim kormány-
 zónak meri magát kiadni.
 — Kiss Miklós ezredes elmesélte nekem, hogy Kossuth
 megbízásából Oportóban volt, ahol akkor Károly Albert exkirály

A főkém így árulkodik.

kapott sorok következtében már holnap Hamburgba kell mennem. Lukács kunyorált, hogy kérjem kölcsön az útipénzt, ha másképp nem megy és egy napig se késsem... de nem írja, hogy miért... Már undorít ez az egész természetellenes helyzet és örülök, hogy végre pár napra szabadulok. Visszafelé Londonon át utazom. Add át Beöthynek az üdvözetemet. Horchi.« (Ez álnév.)

Július elsején Berndorf a következőket írja:

»Beöthy és Pulszky levelet kaptak Kossuthtól Kutahiából. Mind a kettőnek azt írja, hogy a halált hordja szívében, de ez alighanem csak olyan charlatan frázis, amilyeket ő képmutatón használni szokott. Egyébként keserűen panaszkodik Franciaország és Anglia politikája miatt. Még mindig legitim kormányzónak meri magát kiadni.

— Kiss Miklós ezredes elmesélte nekem, hogy Kossuth megbízásából Oportóban volt, ahol akkor Károly Albert exkirály

tartózkodott. Rá akarta venni, hogy a békekötést (Ausztriával) megakadályozza vagy kitolja.

— *Madame Troyer* tegnap innen Pestre utazott.

— *Vermes* bácskai szolgabíró és az ottani nemzeti gárda kapitánya Parisból ideérkezett.

— *Almássy* Pál a debreceni konvent elnöke írt *Pulszky*-nak. Levelében azt olvasom, hogy a felesége Magyarországra visszatért, ő pedig Pukyval együtt idegen néven a Svájcba utazott.

— Gróf *Teleld* László is írt *Pulszky*-nak. Szerinte a forradalmi párt egészen levert Parisban. Teleki azt mondja, hogy *a reakció évtizedekre győzött; még sose áll oly biztosait, mint most.*

— *Gorove* István a debreceni konvent volt titkára és a függetlenségi nyilatkozat társszerzője a table d'hote-nál oly cinikusan beszélt a királyné elleni merényletről, hogy kevés híjján letartóztatták. Annál szemtelenebb, mert azt hiszi, hogy az osztrák kormány hozzá nem férhet a magyarországi birtokeihez, lévén azok anyjának nevére írva. Még gúnyolja az osztrák kormányt!

— *Marxnál is voltam.* Az összejöveteleket, amelyeket vasárnap tart, *kommunistikns előadásainak szenteli.* De egész hallgatósága annyira miserabilis, és maga az extrém Heizenpárt is annyira megveti, hogy alig látszik érdemesnek figyelemre. Marx amellet nagyon szellemes és ördögi energiával rendelkezik. Gyakrabban meg fogom azért látogatni. Fő adju-tánsa egy bizonyos *Engels.*

Négy héttel később, *július 29-ikén* ezt írja Marxról:

— Amit Marx-ról és kommunisztikus társairól a német lapokban olvas, az mind szélhámosság. Marx nevetségesen fontoskodik és a híveivel együtt csupa olyat spekulál ki, ami közelről megtekintve üres charlataneriának mutatkozik.

De azért hosszú évek múlva is világraszóló lehet a hatása, olyan mély benyomást tesz *rajongóira.*

Áttekintés.

A különböző emigratiók legkiválóbb menekültjeivel tárgyaltam, *egy új németországi, magyarországi, lengyelországi és itáliai forradalom lehetőségéről.* Legtöbbjük azt mondta, hogy még ha Franciaországban győzne is *a vörös köztársaság,* a fenti országokban nem volna *chance* maradó győzelemre a mostani hadseregtömegekkel szemben, ha csak a francia sereg nem sietne a forradalom segítségére.

— De idővel — tették hozzá — a hadseregeknek ez a borzasztó nagy állománya anyagi okokból *kell, hogy csökkenjen* és

a forradalmi befolyás is előbb-utóbb érezhető lesz a hadseregekben, így hát a forradalmi pártoknak ez a két főfeladata:

i.) Francia fegyveres intervenció, ha a vörösek győznek otthon. A különböző emigrációk vezetői evégett már keresték is a megegyezést. *Heinzen* nemrég adott át egy memorandumot *Ledru Rollin-nek*, aki nem tartotta *célszerűnek*. A francia forradalmárok minden egyébért való rajongásuk dacára nem tudnak szabadulni a francia *gloire-nak* beléjük oltott érzésétől s ezért a francia intervenciót sem találják jónak — területi nyereség nélkül. E részben tehát őszinte megegyezés aligha lesz az európai forradalmi pártok között.

2.) Röplapokkal és minden más módon meg kell dolgozni az altiszteket és tiszteket a forradalom számára. Célszerű a forradalmi ifjakat beléptetni a hadseregbe, hogy ott agitáljanak. Hogy ezt észrevétlenül tehessék, nyilvánosan a lehangosabb reakciót kell játszaniuk és így elüljáróik bizalmát megnyerhetik.

A katonai propagandát persze pénz nélkül nem végezhetik, de a titkos gyűjtések nagymértékben szaporodnak Német-, Olasz- és Lengyelországban. Egyedül Kölnből 3000 tallért küldtek ide.

Magyarországon eddig még nincs eredmény. De *Klapka* azt írja, hogy teljes mértékben remélhető ott is az efféle gyűjtések megindítása. Az osztrák hadsereggel most nem törődnek, mert az a nézet, hogy a *honvédek* és az *olaszok* soha többé hű osztrák érzelmű katonák nem lesznek.

Megint a becsapott szerbek.

Kossuth legutóbb azt írta Pulszkynak, hogy élénk levélváltásban áll *Knicsanin* szerb tábornokkal, a belgrádi belügyministerrel és más kitűnő szerb hazafiakkal; valamennyien *mélységesen szánják-bánják, hogy ők és a szerbek általán a magyar forradalom ellen voltak*. Most látják, hogy az osztrák kormány megcsalta őket. Belátják, hogy a magyarok, a horvátok és szerbek érdekei azonosak és el nem választhatók, miután az osztrák mindnyájuk ellensége. Esküsznek Kossuthra. Nem adják fel a reményt, hogy mivel ő a jövő egyetlen nagy embere, zászlaja alatt egyesülnek a délkelet elnyomott népei. *Madame Kossuthot* minderről személyesen biztosították Belgrádban és gazdag ajándékokkal is dokumentálták tiszteletüket.

A jól értesült angolok.

Beöthy mesélte nekem a következő történetet, amely bizonyára érdekelni fogja Önt. Bécsen át való szökésekor megkért egy ismerős asszonyt, hogy szerezzen neki angol útlevelet. Amikor ez a hölgy a követnek mondotta, hogy Beöthy közel

van Bécshez, a követ megadta neki *a bécsi ház számát is*, amelyben Beöthy meghúzódott. A hölgy csodálkozására pedig a követ azt mondta, hogy ha az osztrák rendőrség nem is tud róla, az angol nyomban megtudta.

Egy szép asszony mint hadikém.

Klapka tegnap éjjel itt volt, de ma újra Edinburgba utazott. Együtt voltam vele s a többi közt elmondta, hogy *Máriásszné*, egy szép özvegy Tállyán, akinél gróf *Schlick* tábornok lakott, elárulta neki — már mint *Klapkának* — a *Schlick* haditerveit. (*Máriásszné* szigorú eljárás alá vonandó.)

Szakadások az emigrációban.

A minap voltam *Gustav Júliusnál*, a berlini *Zeitungshalle* ösmert szerkesztőjénél. Most elnöke a német menekültek egyletének, amely *social-nak* nevezi magát. Bár elvben *Marx*-hoz és kommunista kollegáihoz oly közel áll, mégis halálos ellenségük. Egyáltalán nem képzeltető nagyobb egyenletlenség és kölcsönös gyűlölet, mint amelyet a német menekültek közt tapasztalok. De a többenél sincs másként. A magyar viszályokról már elégszer jelentettem. A minap ismét párbajügy támadt a nemrég *Parisból* érkezett *Kiss* ezredes és *Dr. Mansch* közt. Alig van itt négy magyar, aki egymással megfér . . . *Mazzini*, akinél tegnapelőtt voltam, ugyancsak panaszkodott a különböző emigrációk meghasonlásairól. Sokat fáradozott, hogy a vezéreiket egyesítse, és így a közös érdekű tervek dolgában megértést és megállapodást létesítsen. De még a franciákkal sem tudott tisztába jönni. *Mazzini* annyira lehangolt, hogy rövid idő múlva vissza akar térni a Svájcba.

Egy kalandos terv.

Teleki Lászlótól indult ki *Parisból* a következő terv, amelyet az ő tekintélye révén a magyar emigráció valamennyi jelentős tagja akceptált: »*Ha Magyarország újra porondra lép, gról Batthyány Lajos legidősebb fiát királlyá kiáltják ki. Ezt az eszmét a magyar emigráció már Kossuthtal és törökországi híveivel is közölték és felszólították őket a föltétlen csatlakozáshoz. Teleki, aki gyakran találkozik Cartoriski Ádám herceggel — amint Gorovénak írja, — már ezzel a lengyel pretendenssel is közölte a dolgot. Csak az a kérdés, hogy mit szól hozzá Kossuth?*«

Ez a fantasztikus hír, amint utóbb kiderült, leginkább a spiclik számára gyártódott; meg akarták ugyanis állapítani, hogy kik hogyan kémkednek és sikerült is az álhír révén két spiclit leleplezni.

Hírek a párisi emigrációból.

Egy kém Teleki lakásán.

Paris, 1850. július 27.

»Tegnap a magyar emigráns-bizottság elnökénél,, gróf *Teleki* Lászlónál voltam Montemorencyben, a Rue St. Jaques 7. száma alatt. Vele egy házban lakik özvegy *Orczyné*, Madame *Csekonics* és *Lipthayné*; néhány házzal odébb *Vukovics* és *Horváth* volt miniszterek.

Szemere, a kormány volt elnöke ép meglátogatta Telekit, aki mint szabadkőműves páholytestvérem, meghívott ebédre, a többi említettek együtt. Politikára is rákerült a beszéd sora.

— *Haynau* felmentése, mondták az urak, rég eldöntött dolog, hogy a bevégzett aljas munka után a kormánynak népszerűséget szerezzen.

Az a hír, hogy nem engedik meg az orosz közbelépést Schleswig-Holsteinben, mély hatással volt az urakra. Sokat remélnek ettől.

Kossuth pár nappal ezelőtt irt; jól érzi magát, szorgalmasan folytatja a katonai tanulmányokat s az emigratiót munkára és kitartásra inti. Reméli, hogy az idő hasznossá válik az emigratióra nézve.

— *Vukovics* és *Horváth*, úgylátszik nem sokat törődik a politikával; annál többet *Szemere*, aki felszólított, hogy gyakran keressem fel a Champs Elisée 7. száma alatt.

— *Teleki* nagyon jóba van a radicales párt embereivel és megígérte, hogy bevezet közójük.

— *A páholyok*, eredeti céljukhoz híven, nagyon activak a *Cosmopolitica* szellemében.

Ma három csomagot küldtünk *Kossuth*nak. *Szarvady* expedialta *Teleki* levelét, több újsággal és Magyarországról szóló új könyvekkel. En irtam a címeket. Ezért biztosak az adataim.

Szirmay tegnap Skóciából ideérkezett és Hamburgba utazik. Reméli, hogy nemsokára visszatérhet Magyarországra (!)«

Egy furcsa talány megoldása.

Magyarok közt sok szó esett a varsói szerződésről, amelyben *Miklós* cár kikötötte volna, hogy ha Magyarországon véget ér az anarchia, azonnal életbe lép az 1847-es alkotmány. »Az orosz cár csak azért avatkozott be, mert nem akarta, hogy a szomszédságában oly anarchia legyen.« Kikötötte azt is, hogy csak rendet csinálnak, de nem állandó boszúállást, akasztófa-sorokat. Négy embert kért ki: *Bemet*, *Dembinszkit*, *Visockyt*, és *Za-*

Paris am 27ten Juli 1855.

2755

L. 101

Gutes was ich beim Präsidenten des jüng. Emigranten Comités
 Grafen Lachlan Felery in Montmorency wahrnahm in der
 Rue St Jacques No 710. mit ihm in einem Saal waren auch die
 Herren Willebrord Orery, Madame Estonies und Lepay einige junge
 Damen waren die Edminister Wukowits und Horwal, der Elster,
 unser Präsident Semere was aber auf Caspary zu, Felery der
 sehr für mir sein mein Bedauern über die Zeit und mich zum Mittheilung
 aus, auch die Königin Luise waren sehr am Willkomm, unter
 anderem auch das Gespräch mit auf die Politik, Krayens, Aufhebung,
 preussische Reichsarmee, die eine längere abgeordnete Part. die auf polit.
 fischer Ansicht, die Organisation popularität zu schaffen. Über die Part.
 auf, was man die politische Intervention in Ostpreußen, nicht zu willt
 warum die Frau sehr betrauert, die man nicht sollte man das Meiste,
 das einige Tage dem nach Kopul mit Brief so und die für die
 besuche bis nach so local jetzt flüchtig militäre Rüdien und unzuf
 die Emigration zu sehr zum Ansehen und Ansehen, so
 sollte nach die Zeit unter Emigration und bald möglich sein durch
 Wukowits u Horwal Hymie bis um die Politik in allgemeinen wenig
 zu kommen, aber nach Semere, so mich unzufrieden hat ich für die zu
 besuche, so wofür Ober Elster J. auf Felery ist mit der Männen
 die radikale Partei befürwortet und empfand mich bei diesen Angelegen
 die Logen fallen ihre unzufriedenheit zu sehen, in Paris die Com.
 politisch sehr aktiv sein. fruchtbar wie Spatell an Kopul expediert, die
 Schwach expedite man wird nach Felery nach unfernen Mittheilung
 und die in unfernen Zeit aufeinander zu gehen aber wegen, ich für die
 die Adresse ist: à Monsieur Louis Kopul q. Katalienstraße
 dem ich mich meine Augen so bedient bezeugen.
 Schrey dem gehen mit Befehl und hier um und geht nach Formung, so
 sollte bald mich unfernen Mittheilung zu kommen.
 In der politischen Welt, sehr sollte ich in Bezug auf europäische Verhältnisse
 zu kommen. Mit Befehl und Hymie
 5000

A párisi kém jelentése

Mi újság Kutahiában.

Paris, 1850. augusztus 23.

A legutóbbi levelek, amelyek Kutahiából érkeztek, teli vannak vérmes reménnyel, ami Kossuth és társainak »közeli« távozását illeti. *Resid* pasa többször kijelentette, hogy Kossuth és a többi — nem muzulmán — internált szabadon elvonulhat Angliába.

Akármennyire ellenkeznek a nagyvezér ígéretei a legutóbbi megállapodással, kétségtelen, hogy *Pulszky* buzgón készül Londonban Kossuth *monstre-fogadtatására*, és a schweitzzi, belgiumi és schleswig-holsteini magyar menekülteket is értesítette *a boldogító eseményről*.

Az új szakadás, amely inkább személyi antipathia, mint súlyos politikai differentia miatt támadt gróf Teleki és az itteni menekültek közt, két táborba osztotta őket:

Kossuthpártiak:

Szemere
Gróf Csáky
Gróf Teleki Sándor
Csernátoni
Gorove
Horváth
Gróf Bethlen
Kiss stb.

Bűnbánók (?):

Gróf Teleki László
Hajnik Pál
Gróf Andrássy
Irányi
Szarvady
Vukovics.

Különösen hat Kossuth a forradalmárok szellemére az utóbbi időben egy emigráns hazug, osztrákellenes tudósításaival (Konstantinápolyból — a Magyar Hírlapban).

„Összeesküvők gyűlése.”

Ausztria ügynökei állandóan denunciálták a szabadság harcosait *idegen hatóságok előtt is*, sokszor rágalmak alapján. Egy kémjelentés, amely több menekült elfogatásának az alapjául szolgált:

— Mialatt a francia kormány »gondosan megfigyelteti« a democraticus egyletet Parisban, a *slavismus* vezére, *Branicki* titkos összejöveteleket rendez hoteljében. 11-ikén is volt nála egy társaság, csupa magyar és lengyel. Éjfélig nagyon élénken debattáltak. Amikor a harang tizenkettőt ütött, felállt egy *Satacki* nevű ember (»vakmerő« a mellékneve) és toastot mondott Austria pusztulására. Mély csönd volt a teremben. Mindnyájan kezet fogtak s *végrontást esküdtek a császárságra*. Valamennyi résztvett a 48—49-es eseményekben.

Sapieha németül tanul *Hutzeltől* (Heine, a költő?), akit nagyon szívesen látnak *Branicki* házában és aki sok levelet kap *Branicki* számára *Pestről* és *Debrecenből*.

Föl kell még említenem *Sangusko* nevét, amely fontossá lehet. Művésze a beszédnek, sok pénzt oszt ki a menekültek közt és Mazzinival sűrűn levelez.

Gróf *Teleki*, a volt magyar követ is nagyon szerepel a fölkelő pártban. Lakásán tart egy *Lemonski* nevű embert, aki előbb varsói tanító volt. Egyszerű külsejű és mint Teleki szolgája szerepel, de nagyon művelt, tehetséges ember és ritka fanatikus. Mindenütt ott van, ahol elégedetlen lengyelek és magyarok találkoznak.

Mazzini nevét egyre gyakrabban emlegetik. Hutzel nemrég azt mesélte, hogy egy nagy embert várnak, aki lelket önt az *egész* társaságba. Mazzini nem lehet, ő más asylumot választott. (Piémont.)

Egy francia nyelvtanító, aki sokáig volt az osztrák kormány ügynöke és Debrecenben is működött (*Leclar* volna a neve), amint Hutzel mondja, Parisba megy és Szemerének a bizalmába akar férközni. *Jó lesz vigyázni*, mert itt már tudnak róla és *nagyon* csúnyán fogadják majd. Már Kossuth is panaszkodott erre az emberre.

Vigyázni kell Bécsben és Pesten az olyan levelekre, amelyek a *Deciashe-vállalat* címére szólnak (Rue Montorgenuel 21. sz.), ott egy Vitkovszki nevű ember lakik, aki látszólag egyszerű közvetítő a magyar és lengyel ügyekben.

A hangulat-jelentések.

A forradalom után nem elevenítették föl az Informations-Protocollokat. Sokkal szomorúbb újtással pótolták. A legfőbb tanács jegyzőkönyvei helyett az ország minden részéből cseh beamterek, fizetett besúgók és a legjobb esetben osztrák zsandárok adataiból gyártódtak a hangulatjelentések. De nemcsak a magyarság általános hangulatáról számoltak be, hanem konkrét esetekről is. Jaj volt annak, aki az ilyen rapportokba került, többnyire valami árulás vagy bosszúállás következtében.

Stimmungs-Rapport
für den Monat April 1850.

A spicijelentések alapján *bevezető* készült a belügyminisztériumban a császár számára és egy ilyen okmánynak Magyarországról szóló részét (1850 április) közlöm most, az eredeti nyakatekert mondatfűzéssel:

Ungarn.

Was den vorliegenden Pflanzungen ist die politische Stimmung der Bevölkerung im allgemeinen zwar nicht unerschütterlich, doch ruhig. Obgleich auch immer der jüngste Landmann den Aufschwung fähig, so gewinnt derselbe doch im Grunde den erlangten Frieden, beunruhigt die Regierungen des Reichs, und die Wünsche der friedliebenden Staatler einflussreich, — das Vertrauen zur Regierung; obgleich dieselbe durch die letzten vorerwähnten Pflanzungen der Donauländer und auf der Küsten, beinträchtigt wird.

— A beérkezett leírások szerint a lakosság politikai hangulata általában ugyan nem megbízható, de nyugodt. Bár a magyar földművelő még mindig alkalmas az elcsábításra, az elért szabadság élvezetében, a béke áldásait élvezve és az öt kormányzó állam előnyeit belátva, — bízni kezd a kormányban, noha a falusi jegyzők és a bírák túlnyomó rosszasága befolyásolja abban.

Magyarország felső szláv vármegyéiben a nép, különösen a kevésbé tehető, nagyon demoralizált és előbbi ígérek által, amelyek nem teljesültek, s hiva a communismusnak, amely azonban nem juthat kitörésre. Ami a szláv megyék polgárságát és az evangélikus papságot is illeti, nagyobbreszt pánszlávok; türelmetlenek a német és magyar elemmel szemközt. Alkalmazkodnak a mostani viszonyokhoz, nagyon óvatosak, de egyáltalán nem idegenek a scparatistikus törekvésektől sem. Ehhez járul, hogy Nógrád-, Liptó-, Hont- és Gömör megyékben a hivatalnokok még, úgy látszik, nincsenek tisztában állásukkal és előszeretettel ragaszkodnak a régi szabálytalan munkamódszerhez. Ezért szükség van ellenőrzésükre, hogy a kötelességük korlátai közt tartassanak, amint ez a csendőrség által történt.

Magyarország oláh, keleti részén a lakosság körében bizonyos feszültség észlelhető, melynek oka e népfaj kevéssé méltányolt odaadásában és hűségében vehető észre, ámbár a 7-ik csendőrezredparancsnokság leplezetlenül kifejezte azt a nézetet, hogy az oláhok ellentállása a fölforgató párttal szemben, nem annyira tiszta, mint inkább önző motívumokon alapult.

A nemesség általában, melyet a legutóbbi események keményen sújtottak, nyugodtan viselkedik. A megértőbb rész,

abban a meggyőződésben, hogy a mostani viszonyoknak így kellett fejlődniük, nyugalmat áhítóz, önként vagy kényszerű áldozatok révén földült saját anyagi helyzetének javítása céljából.

A kevésbé megértő és szegényebb nemesség, amely legtöbbször gondol vissza a számára jobb *márciusi időre*, békés ugyan, de *nem hagyja abba a reformeszmékért való rajongást*, amiben különösen szerepe van az úgynevezett régi conservative párt memorandumának, amely a nemességnél általánosságban, de az *intelligens proletariátus* körében is újra fölébresztett kívánságokat, amelyek a dolgok mostani állásával össze nem egyeztethetők és csak azt eredményezhetik, hogy a forradalmi párt látszólag a conservativhoz csatlakozik, hogy ezt annál biztosabban elnyomja és tevékenységével, amelyet tőle elvitatni nem lehet, *a szenvedélyeket újból föl szabadíthassa*.

Nem maradhat említés nélkül, hogy különösen a jobb osztályok *asszonyai* minden alkalmat felhasználnak a nemzetiségükért és forradalmiságukért való küzdelemre, mint ahogy általában a *Tiszavidék* intelligensebb része inkább a fölforgató párthoz látszik tartozni.

A nemzetiségek még mindig szidalmazták egyesítésüket, de valamennyien a kormánynál keresik védelmüket.

Intrika az amnesztia ellen.

1850 augusztus 15-ikén ezt a jelentést tették a császár asztalára július haváról:

— A lakosság középosztálya, továbbá a parasztosztály józanabb része közt javul a hangulat a kormánnyal szemben és az előbbi csak békét akar.

Nem így van a nemesség nagyobb részénél. Két pártra oszlik; az elsőben régi conservativek, a másodikban olyanok vannak, akik saját magukkal sincsenek tisztában, de *a megsértett nemzeti érzés cége alatt, alapjában véve pedig szűkkeblű önzéssel lépnek föl.* A két párt egyáltalán nincs jó viszonyban, csak a kormánnyal szemközt való elégedetlenségben egyeznek és abban a kívánságban, hogy mozgalmak támadjanak és ezek a mostani rendet döntsék meg.

A legutóbbi napokban történt kegyelmezések a compromittáltakat nem térítették meg, hanem arra adtak nekik alkalmat, hogy annál kormányellenesebben lépjenek föl.

A legrosszabb, hogy *a népet is félrevezetik a kegyelmi actusok*, amelyek a compromittált nemzetgyűlési képviselőket és törvénytelen kormánybiztosokat, a forradalom összeesküvőit büntetleneknek mondják ki. A népet ez annál inkább fölizzgatja, mert fiai — minekutána nagyrészt *kényszerből* a honvédek

közé sorozták őket — most a cs. k. hadseregbe kerülnek bűnhődésül, miáltal számos család elveszti támaszát.

Különbén nyilvánvaló, hogy a kormányellenesek táborában egy idő óta *nagyobb mozgolódás látszik*, amely összeköttetésben van a fölkeléssel — Bulgáriában, ahol sok magyar tartózkodik.«

A császárt állandóan a magyarok ellen hangolták, különösen amikor amnesztiáról volt szó.

Az árulkodók adataiból.

1850 szeptemberében így szól a gonoszindulatú jelentés öfelségéhez:

— A hangulat általában nyugodt, de egyáltalán *nem kielégítő*. A földműves nagyrészt, különösen a rutén és az oláh, hiva a kormánynak. *Kevésbé a magyar paraszt*, akit gaz izgatók még feszültségben tartanak.

A polgár, a városi, úgylátszik még mindig nincs megelégedve az új institutiókkal, különösen szembeötlők *Nógrád-, Hont- és Szepes-megye városai*, de mindelőtt Buda és Pest. Az utóbbi helyen legrosszabb a hangulat.

De nem alkalmasak munkájukra a tisztviselők sem, főképp azok, akik a közönséggel érintkeznek. Az egész országban nem végzik jól a dolgukat és azt, hogy határozottan lépjenek föl, csak nagy fáradsággal lehet elérni. Persze érthető ez, ha tekintetbe vesszük, hogy némelyik mai tisztviselő milyen jó viszonyban volt a forradalmi párttal.

Így Veszprém-megyében *Kalózon*, a mostani jegyző nagyon radicális honvédtiszt volt.

Pest-megyében *Laczkovits* szolgabíró mint sequestri curator szolgálta a lázadó kormányt. Ugyanott *Mészáros* főszolgabíró egyáltalán nem való a hivatalába, ahol egy iszákos kancellista dolgozik helyette.

Amikor a csendőrség bevonult és kvártélyt kívánt, *Keresztessy* kormánybiztos így nyilatkozott: »Az állam ne követeljen addig, amíg a saját adósságait nem törlesztette az országgal szemben.«

Az ilyen tisztviselők mellett nem lehet számítani a rend «és biztonság megszilárdulására és a csendőrségnek nincs köztük támogatása, vagy csak nagyon csekély.

Kalocsán valami klub is volna — forradalmi célok megbeszélésére — körülbelül 16 taggal. *Haerllein* kereskedő, *Reichl* nevű sógora, *Turbovics*, *Szekszárdy*, a *Bolváry-testvérek*, *Tóth Pál* és a helység gyógyszerésze, akik többé-kevésbé részt vettek a forradalomban, volnának a klub tagjai.

Körmenden Rácz kereskedőnél találkoznak az elégtelenek. Az erről értesített *Szötsödy* biztos nem akart, vagy nem tudott föllépni ez üzelmekkel szemben.

F«s-megyében a legutóbb följelentett *Hrabovszky* kormányzósági titkár, még mindig a helyén van, nagy hátrányára a szolgálatnak.

Tolna-megyében a gyermekek nevelésének nagy elhanyagolására kell rámutatni. A *későbbi állami élet* (?) csiráját nyomják, így el, ami különben nemcsak erről a megyéről, hanem egész Magyarországról is elmondható.

A papság ebben az országban legföljebb annyit tesz, amit *kell*, de egyáltalán nem többet. A nemesség tovább is a maga separatistikus és önző felfogásában marad.

A rend követelné, hogy a külföldre szülő útlevelek kiadását megszorítsák. Mit használ a határ elzárása, ha az utasok visszatérésük alkalmával a mérget sokkal eredményesebben terjesztik., mint az idegenek.

A titkos gonosztevők — főkép protestáns papok.

A jó magyarok sok helyen nem értették, miért-hogyan tűnt el egy-egy hazafi. A *Neugebäude* hírhedt börtönei (ahol most a Szabadság-tér palotái állnak) mindig zsúfolásig teli voltak a spiclik áldozataival, Olmütz, Kufstein, Josefstadt kazamatái becsületes magyar sóhajoktól visszhangzottak és az áldozatok »bűnügyének« első nyoma csaknem mindig — a Stimmungs-Rapportokban található meg. Hogy mi mindenre kiterjedt a zsandárpríbékek figyelme, azt mutatja ez az októberi jelentés:

— Győr-megyében — de az ország más részeiben is minden titkos üzelem *főemelyűje* a protestáns papság. Ennek különösen tartós következményei vannak a tanulókra való befolyásnál. Pest-megyében sincs jobban. Kecskeméten *Miho* református prédikátor, a főrepublikánus, megint állásában ül. De így van a ceglédi katolikus pap, *Bobory* Károly is. *Többhelyt* borzasztóan rossz a hangulat. Ez főkép a kálvinista hitközség és a jegyző bűne. *Toby* zugügyvéd, a *Hajagos-testvérek*, *Király* Sándor és Károly izgatnak leginkább. *Heves-* és *Borsod-megyében* a hivatalnokok és a protestáns lelkészek közt ép elég a compromittált.

Sűrűn hallani a tisztviselőktől, hogy mennyire félnek a szokásossá vált gyújtogatástól s az ilyen bosszútól való rettegés miatt hanyagolják el a munkájukat.

A 6-ik *Gendarmerie Régiments Commando* közli, hogy milyen kevésbé törődnek Egerben az iskolás gyermekekkel. Az ural-

kode (Landesfürst) jólétéért való imát elferdítik. Joó rajztanár, a függetlenségi nyilatkozat kiadója, írt egy Utószót, tele szidalmakkal Isten és a dinasztia ellen, tele forradalmi szellemmel. Bessey apát, iskolaigazgató, ezzel nem törődve protegálja Joót. A Bach-korszak első évében 30-nál több embert csuktak le azzal, hogy ő írta, illetve adta ki a »Függetlenségi nyilatkozat«-ot.

Internálni a gazembereket!

Egész csomó prepozíciót találtam az internálások és várbörtönbe való elzárások ügyében. Nem valami sok kellett az elélehez, amint a következő »No 140 Presidial«-akta bizonyítja:

— *Hartman* zongorista, aki ismeretes a forradalmi párthoz való ragaszkodásáról, nagyon szívesen belemerül a nemrégmúltba való visszaemlékezésbe. *Eltávolítása* kívánatosnak látszik. Nem-kevésbé *Hodza* evangélikus papé Liptószentmiklósról (a pánszláv párt egyik vezére), továbbá elviendő a hasonszörű *Krecsmary* káplán. A két utóbbi veszedelmes a népszerűsége miatt is.

Erdélyből ép ily jelentések érkeznek:

»Kolozsvár lakosságának jobbérzésű részében rendkívül rossz benyomást tett az a hír, hogy id. *Bethlen* János szabadon hazatérhetett. Itt általában uralkodó az az elítélő vélemény, hogy sok politikai gonosztevő kibúvik a megérdemelt büntetés alól.«

Pesth-en a hangulat most is határozottan kedvezőtlen. Az ügyvédek járnak elől az izgatásban. A nép söpredéke borzasztóan elerkölestelenedett. (*Die Hefe des Volkes ist furchtbar demoralisiert.*)

1850 novemberében így kezdődik a jelentés:

— A lakosság valamennyi körében többé-kevésbé izgatott a hangulat, a hadikészülődést nagy feszültséggel figyelik és az ellenséges érzésük aggasztó hírek terjesztésére használják föl, amihez nem csekély mértékben járult hozzá *Kossuth szökési hire*.

A református papság állandóan a legnagyobb mértékben izgatja a népet ... A helyzet javításának módja: internálni a gazembereket!

Az első nóta-affér.

A titkos jelentések szerint 1850 őszén történt az első nyilvános »Kossuth-nóta-affér«, amelyet aztán száz meg száz követett az ország minden részében, esztendőnkön, sőt évtize-

deken át. A csendőrség főfelügyelője jelenti 228. szám alatt őfelségének, hogy milyen botrány történt *Kolozsvárt*:

— A Victor főherceg nevét viselő 26 számú gyalogezred zenekara a Rákóczi-indulót játszotta, mire általános tetszészaj zúgott fel. Ilyen fölkiáltások is hangzottak: »*Éljen Kossuth!*« Ennek dacára újra eljátszották az említett zenedarabot, a téren áthaladva a kaszárnyáig, még pedig a népnek tomboló tetszészaja közepett. Néhány nappal később ugyanaz a zenekar egy ünnepség alkalmából a kaszárnya előtt — nagy tömeg jelenlétében — a *Néphyymust* játszotta (értsd: *Gotterhalte*), amelyet nemcsak hogy minden tetszés nélkül, sőt kedvetlenül fogadtak, hanem utána, közvetlenül a hadtestparancsnok úr lakásával szemben, a banda ismét eljátszotta a magyar dalt.

A kolozsváriak arra vetemedtek, hogy Kossuth-nótát is énekeljenek. Ez már túrhetetlen, — hét ember elfogatott, a banda is megkapta a magát.

Haynau finom terve.

A legkegyetlenebb osztrák tábornok, *Haynau* Julius, nemcsak férfiakat végeztetett ki, nemcsak nőket vesszőztetett, hanem rendőri manipulációkat is végzett. A hesseni választó-fejedelem és *Ritter* Rozália fattyúgyereké hóhérszolgálatán kívül bonyolult *spicliügyekben* szintűgy ki akarta érdemelni a főlakájoknak járó legmagasabb elismerést. A következő akta ép azt igazolja, hogy Haynau nem az a »kötelességteljesítő katonás character« volt, aminek az osztrákok egy ideig feltüntették, hanem jellemtelen stréber, aki számos alantas módszert felhasznált arra, hogy az udvar meglegedését provokálja és karriérútját egyengesse. *Pestről* írta 1850 június 22-ikén, *N. E. 168 Pz-reservat* jelzéssel, *Bécsbe* (Schwarzenbergnek) a következőket:

— Már ismételtelen volt alkalmam bizonyítékokat szállítani arranézve, hogy a felforgatás pártja még mindég nem kételkedik romboló terveinek effektuálásában, miért is a kormánynak egyik legfontosabb feladata, hogy a titkos összeköttetések nyomára jusson. A magyar forradalmárok nagyrésze most szét van szórva külföldön: Törökországban, a Svájcban, Franciaországban, Belgiumban, Angliában, Északnémetországban, különösen Altonában és Hamburgban, végül pedig Amerikában élnek magyar menekültek és persze fenntartják onnan régi összeköttetéseiket a belföld *hasonlóival*, avagy új összeköttetéseket szerveznek.

— Sürgős szükségnek tartom, hogy nagy és megfontolt

ellenőrzés alá vonjunk mindent, ami az említett helyekről származik, ami az itteni kivételes állapot alatt (és mert a levélposta a kormány kezében van) nem látszik valami aggályosnak és *csupán* az öfenntartás, illetve önvédelem szükséges módszerei közé sorozható.

Die allgütigste Beweise sind Ungern
 von uns vorüberlassen, befristet werden nicht,
 sondern für den Fall der Noth, so auch
 nicht fehlen, und bis jetzt nicht mehr
 vollkommenen Ueberzeugung der Landes-
 herrschaftlichen Verwaltung.

Es ist in Pest nicht möglich, die Post
 zu überlassen, sondern die Post wird
 durch die Postverwaltung mit der
 Befugnis, nicht in der Postverwaltung
 sondern in der Postverwaltung, Es ist
 nicht möglich, die Postverwaltung
 zu überlassen.

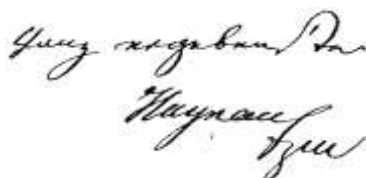
Haynau bizalmas fölterjesztést tesz.

— Miután azonban *Magyarországon most nincs elég megbízható személy*, érthető, hogy eddig a levelezést csak tökéletlenül ellenőrizték.

— Itt Pesten, figyelmen kívül hagyva a rendkívül kiterjedt levélforgalmat, csak egy postahivatal volt megbízva a manipulációval és ép ezért éreztem magamat már előbb arra indítva, hogy Hercegségednek erre vonatkozó ajánlatot tegyek. Pozsonyban hasonló tevékenységet fejt ki az odavaló postaigazgató, de a katonai parancsnokság szerint az egész kerületben még csak 4 postahivatal van hasonló kezekben, amelyekre nyugodtan rá lehet bízni az ilyen *kényes ügyet*. Még rosszabbul áll a dolog néhány más kerületben.

A hosszú levél második részében Haynau részletezi: merre, hogyan jönnek-mennek a levelek a különböző külföldi városokba.

Nagyszabású ellenőrzést proponál, melynek az a veleje, hogy az egész ellenőrzés központja Bécsben szerveztessék, ahol egyetlen levélnek sem szabad elkerülni a figyelmet. Bécs után pedig” különösen a Németországból, Angliából és Amerikából Oderbergen át Pestre érkező leveleket Haynau a maga embereivel nyitatta föl. Meg kell adni, kitűnő spicli-módszere volt. De miután a bécsi udvar őt főképp *hóhérnak* használta, azonnal menesztette is, mihelyt fönt új politikai kísérletre tértek át.

Az egyik levél erről így beszél:

— Magyarországból örökre loyális tartományt akarnak csinálni, amelynek képviselői bevonuljanak a bécsi Reichsratba és lemondjanak hazájuk önállóságáról. Most egy kis édesgetés korszaka jön. Ha a terv nem sikerül, annál erősebb szigorral fognak lesújtani a rebellesekre.

Nemsokára megjött a *londoni* jelentés Haynauról. Bement a generális a Barclay and Perkins-cég nagy sörgyárába, hogy megnézzze az üzemet. Az angol, munkások véletlenül értesültek róla, hogy ki a gyár vendége. Berontottak, legazemberezték, arcul köpték, a nők pedig jócskán kitéptek a híres hosszú bajuszából is, azonkívül hogy elverték rajta a port. Végül pedig a londoni újságok nem valami szimpátiával írták meg a »bresciai hiéna« és az »aradi vérbíró« kalandját.

Üldözés a sír széléig.

A Haynau-módszer nyílt és titkos kegyetlenséggel szedte újra meg újra áldozatait. A föléledt kamarilla-szisztéma lankadatlan gyűlölettel üldözte az olyan magyart, aki valamely szolgálatot tett az önállósági törekvéseknek. A külföldi országokba, ahol a bakót nem tudták dolgoztatni, becsempészték a legaljasabb intrikát. Kiszedek a tömérdek akta közül egyet. *Schwar-*

zenberg herceg konstantinápolyi megbízottja, von *Kiesl*, 1850 októberében jelentést tesz a törökországi magyar emigrációról, amelyet diplomatikus okossággal szét kell szakítani. A herceg Bécsből, 1850 november 5-ikén így felel:

— A legutóbbi jelentésre, különösen gróf *Batthyány* Kázmér és felesége konstantinápolyi utazására vonatkozólag ez a válasz:

Igaz ugyan, hogy a Kossuth és *Batthyány* közt való szakadás nem a magyar emigráció érdeke, de ebből nem következik, hogy a császári kormány a két rebellisvezér szétválasztása miatt *Batthyány* hazatérését jónak látná. Az a bűn, amely *Batthyányi* terheli, a legsúlyosabbak közül való, az egész érzu-lete *teljesen züllött és* ami a személyét illeti, kettősen veszélyes, mert még mindig nem csekély anyagi eszközökkel rendelkezik.

Ezek az okok bőven elegendők rá, hogy *Batthyány* visszatéréséről sem most, sem bármikor később szó ne lehessen . . .

De különben is csak arra a bősztítő makacsságra kell gondolni, amelylyel úgy ez az ember, mint a felesége — *Mihanovics* kémjelentése szerint is — vonakodott kegyelemért könyörögni. Láthatjuk, hogy még a legelemibb kötelességnek sem tett eleget, amely minden közönséges menekültnek is első dolga, hogy írásos kérvényt nyújtson be. Úgylátszik, most nem akar egyebet, csak hogy a kutahiai internálást fölcserélje a konstantinápolyi tartózkodással.

De ép a fontos motívumok alapján, amelyek miatt ragaszkodnunk kell a török kormányval szemben a magyar fölkelő-vezér szigorú megfigyeléséhez, — semmiesetre nem járulhatunk hozzá *Batthyány* átköltözéséhez. Annál kevésbé, mert az internáltak és külföldi barátai nyakasul terjesztik a hírt, hogy »megfigyelésük egy évig tartás már végéhez közeledik«. (Ez bizonyult igaznak . . .) Elvárjuk, hogy a török külügyministerium pontosan betartsa megállapodásunkat.

Önnek okvetlenül meg kell figyelnie Konstantinápolyban gróf *Batthyány*nét, amíg csak vissza nem tér Kutahiába és minden fontos lépéséről tegyen jelentést . . .

Gróf *Batthyány* Kázmérnak minden vagyonát elkobozták, őt és nejét országokon át molesztálták, spiclikkel kísértették, igyekeztek mindenhonnan kiutasíttatni, üldöztetni és még azt is börtönbe vetették, aki segítséget küldött neki. A 49-es külügy-miniszter idegenben pusztult el négy évvel később.

Hasonló módon üldözték egy ideig gróf *Audrássy* Gyulát és társait is, nagyrészüket halálra ítélvén. *Andrássy*t például 1852 szeptemberében akasztották föl — in effigie. Rendkívül nagy és kedves protekció szerezte meg számára az amnesztiát 1858-ban, miután »végleg szakított« az emigrációval.

Hogyan akarták Kossuthot meggyilkolni?

Az osztrák állami levéltár 1850. évi 4134/a. számú és következő aktái foglalkoznak a Kossuth-féle merényletekkel. A törökországi ügynökök és kémek mindig tagadták, hogy ők ártalmatlanná akarták volna tenni Kossuth Lajost, noha ilyféle céllal egész rajnyit küldött a spicliszervezet központja Kutahiába stb. *Mihanovics* 1850. december 4-ikén »bizalmasan« ezt írja a többi közt *Bach* miniszternek:

— Kossuth megbízta itteni ügynökét, *Dobokayt*, hogy engemet és *Jasmagi* urat alkalmilag tétessen el az emberei által. Egyben panaszkodott, mint hallom, a magas portánál, *hogy én az életére-török és ismételten gyilkosokat küldtem ki.* (Ezt *Dobokay* számos tanúval bizonyította is a törökök előtt.)

A nagy aggodásért, amely Kossuthot egy merész szökéstől visszatartja, rajtam akar bosszút állni. Mindenesetre — jó volna, — ha Kossuth és környezete a monarchiára nézve *ártalmatlanná* válna vagy lelkiismeretfurdalása zsákmányául maradna ott Kutahiában.

Különben gyanakvás és bizalmatlanság kap lábra a magyar menekültek közt. *Dobokay*, akinek még legnagyobb a tekintélye, a minap *Vayt* mint reakcióst vádolta meg. *Vay* rögtön párbajra hívta és tegnap kellett verekedniök.

Kossuth ellen háromszor követtek el török földön többekévéb konloly merényletet. Az osztrák zsoldban álló ügynökök rendszerint nem mertek, de nem is akartak Kossuth életére törni, csak egyszerűen zsebrevágták a vérdíjat.

Nagy évváró kém jelentés.

A császár minden héten kapott egy »*Politischer Wochenbericht*«-et, amely csakis az ő számára készült. Az utolsó ilyen jelentést, amely december 28-ikán íródott és teli van érdekes adatokkal, a következőkben reprodukálom.

Kelet.

Konstantinápoly: A magyar menekültek *Czaykovskyval* együtt *támadást terveznek* a császári főconsulatus ellen. Amily valószínűtlenül hangzik ez, ép annyira komolyan gondolják. *Dobokay* vezetésével külön szövetség is alakult s így nevezik: »*25-ösök szövetsége.*«

Hogy a terv alapjául Kossuth instructiója *szolgál-e*, az más kérdés. De elmondják, hogy a volt kormányzónak óriási érdeke:

Ausztria és a Porta közt bonyodalmat támasztani, amely szakítást okozna. Válaszul is szolgálna ez a támadás arra a merénylőre, amelyet állítólag a cs. k. főconsulatus tervezett Kossuth ellen.

Orient. Constantinopel.

Vin ungarischen Flüchtlings Anst.
sichtlich in Verbindung mit Caay
Kovskii einen Angriff auf das
kaiserliche Generalkonsulat zu
unternehmen. Es unerschaffen.
Auf die Kunde auf Klängen mag,
so ist zu dem Anst zuweilen. Es
sich auf zu dem Ende unter den
Leitung Dobskays im eigenen
Land gebildet, das sich „Länd der
fünf und zwanzig“ nennt

Mecsey rendőrminiszter jelentése.

Kossuth úgy tudja, hogy a főconsulatus kiküldött egy horvátot a meggyilkolására. Ezért most nagyszámú török katona őrizi, ha lakását elhagyja. Mint curiósumot mesélik, hogy nemrég egy

török szénégetőt, aki kíváncsiságból ment a kaszárnyába, elfogatott, mert áruhás horvátnak vélte.

Az internáltak között szakadatlan a viszály. Komolyan gondolnak több javíthatatlan magyar eltávolítására és Mehmed pasa rendőrminister Dobokaynak arra a kérdésére, hogy mi igaz ebből a hírből, nem valami örvendetes választ adott. A jómadarak közé tartozik elsősorban maga Dobokay és gróf Vay, suite-lükkel: *Nagy Imre, Danics, Bakács, Zágonyi és Mészáros* nevű alakokkal.

A minap Erdélyből Stambulba érkezett *Várady* és *Rózsai* y, aki pap, — sürgönyöket hoztak Kossuthnak, amelyek szerint Kossuth iránt mindenütt nagy sympathia nyilvánul meg. Báró *Tecco* adott *Váradyéknak* útlevelet, hogy Kutahiába jussanak.

Egyáltalán valamennyi magyar ügynök nagy szerepet viszi a *Tecco*-házban, amelyből az hallatszik, hogy Sardinia nem marad semleges, ha Ausztria valami konfliktusba keveredik, hanem *Lombardia és Magyarország fiait, ép úgy, mint a szlávokat és oláhokat is harcba viszi Austria ellen.* Ilyen elvekhez igazodik *Tecco* politikája a gyakorlatban is.

Smyrna: Pvi emigratiós comité feloszlott, a legtöbb menekült belefog valamibe, hogy megélhessen. Túlnyomó részük Amerikába utazik.

London.

Ferrari ezredes háza szolgál most középpontul az olasz katonai emigráció és a jobbmódu menekültek számára. *Ferrari* már Napoleon alatt ezredes volt és mint olyan szolgált a legutóbbi olasz szabadságharcban. Hires okosságu és kedvességű leánya nagy hatással van az emigrációra. Igazi forradalmi élet mutatkozik *Ferrari* házában. Gyakran tanácskoznak arról, hogyan támasszanak *fölkelést Itáliában.*

Négy olasz, köztük *Alfonso* nyelvmester, ajánlotta a francia köztársaság elnökének meggyilkolását. A végrehajtást személyesen vállalta el. Mert csak így tud Róma a franciáktól megszabadulni és *forradalmi hajlamú* francia kormányra számítani.

Klapka most *Vetter* tábornokkal együtt Parisban van. Ausztriába küldte *Juhász* felkelő-örnagyot, aki már visszaérkezett és azt írta *Szabó* Imrének, hogy sok veszedelmet állott ki és kevés reményt lát a sikerre.

Paris.

Klapka és *Kászonyi* József a telet Parisban akarják tölteni. Az előbbi a Hotel Mirabeau-ban lakik (Rue de la Paix), ahol gróf *Batthyány* Lajosné is megszállott.

Klapka előbb hamis néven akart Parisban tartózkodni, de gróf *Teleki* László lebeszélte róla. Egyenesen a belügy-ministerhez és a rendőrfőnökhöz ment s állítólag mind a kettő

előtt kijelentette, hogy nem foglalkozik politikával. Amellett nemcsak a magyar emigratio elite-jét fogadja, hanem a francia *hegypárt* ösmert vezetőjével is érintkezik. (*Michel, De Flotte, Jules Favre* és *Miot*.) Feltűnő, hogy sokat érintkezik és levelez *Cavaignac-kal* és *Lamoriciere-vel*. Legjobb barátságban él Telekivel. Naponta láthatjuk mind a kettőt a Boulevard-on. Klapka még nem adta föl a schleswig-holsteini főparancsnokság eszméjét.

Báró *Lopresti*, akinek jövedelme, körülbelül 12.000 frank, az Opera Comique egyik énekesnőjével él, egészen visszavonulva.

Madame *Aston*, az író, aki tavaly elillant Franciaországból és hosszabb ideig Turinban tartózkodott, *Klüger* Ferenc német menekült védelme alatt, legutóbb pedig Brémában volt, visszatért és *álnéven* Paris mellett, Batignollesban lakik. Sűrűn ír *Herzen-nek* Turinba és főképp a magyar menekülteknek, leginkább *Kálóczynak* Londonba és *Diósynak* Hamburgba.

Gróf *Batthyányné* nemrég visszatért Svájcba és magával vitte *Horváth* püspököt, nevelőnek a gyermekei mellé.

Mazzini 400.000 frankot küldött a francia szélső *Montagne-Comitének* a mozgalom céljára.

Az utóbbi időben megállapítható a magyar emigratio nagy hajlandósága a *lengyel és orosz* malcontensekhez. *Zavargást akarnak szitni Oroszországban*, conspirálni a cár ellen és megdönteni a status-quot. A magyarok végre meg akarnak szabadulni az északi szomszéd veszedelmétől, mert belátják, hogy minden forradalmi törekvésük hasztalan, amíg Oroszország oly hatalmasan áll a tartalékban. Tervük az, hogy *Courlin* építész elküldik Pétervárra, ahol már tartózkodott és úgy látszik, némi befolyásra is tett szert. *Potockv* és *Teleki* keze van a játékban.

Németország.

A szászországi munkásegyletek mint úgynevezett társaskörök (Geselligkeits-Vereine) maradnak fenn. A lipcsei egylet neve: *Aurora* és 14 naponként ének, zene és tánc van benne.

A szász democratiát különben nagy veszteség fenyegeti. A lipcsei híres *Arany Kakas* fogadó gazdája, aki jómódú ember és jelentős anyagi áldozatokat is hozott — kivándorol Amerikába. »Werner papá«-hoz hasonló fejős tehenet nem találnak egyhamar.

Északamerikából jött hírek szerint a menekültek ott nyakára hágtak minden hitelüknek, mert »a korlátlan szabadság« földjén folytatni akarják feslett életüket, amelyet ők Németországban szabadnak neveztek. Sok ilyen kódorgó (Bummler) a legrosszabb csínyekre vetemedik. Egyes német szabadsághősök állítólag az elsőkött rabszolgák felkutatására vállalkoztak.

V. *Kori* könyvkereskedőnél legközelebb egy *brochura* fog megjelenni, amely közli *Luther* szókimondásait az uralkodókról, udvari tisztviselőkről és papokról. A közönség nagyon várja,

mert »amit Luther 300 évvel ezelőtt megmondott, annak ma is tejjes a jelentősége«.

Dr. *Becker* Hermann Henrik, akinek kölni beszéde olyan nagy feltűnést keltett, könyvkiadó vállalatot létesített Kölnben és legközelebb kiadja »*Marx német socialista összes műveit*«.

Frankfurtban nagy megrökönyödést keltett a demokraták közt a senatus döntése, amelylyel a *Neue Deutsche Zeitung* szerkesztőit 24 órai terminussal kiutasította. Úgylátszik, mély gyökerű az a meggyőződés, hogy *borzasztó forradalom fog még kitömi*. Legutóbb Grabe amerikai főconsul mondta erről:

— A forradalom nem maradhat el, mert az uralkodók vissza akarnak térni a régi álláspontra (amelyen 48 előtt voltak) és azt is elfelejtik, hogy mennyivel nagyobb lett az adóteher. De ezúttal a középosztály az elégedetlenség képviselője és van elég birtokos paraszt is, aki nyíltan megmondja: »*Ha újra kezdődik, vörösek leszünk.*«

*Das ist ein sehr wichtiger Punkt.
 Denn die Arbeiter der Unzufriedenheit,
 das ist, was die Arbeiter
 Unzufriedenheit, welche immerfort
 sein werden: „Wann es wieder
 losgeht, werden wir rot.“*

Kémjelentés az első »vörösek«-ről.

A MAGYAR KONZERVATÍVEK TRAGÉDIÁJA.

A »nagyon titkos« jelzésű okmányok közül becses adatok hosszú sora kívánczik elő a konzervatívok ügyében. »Magának a monarchiának érdekében is« többször kérték a meghallgatásukat; de mihelyt *a történelmi Magyarország* nézőpontjából kezdték a mérsékelt tanácsadást, zátonyra jutottak. A levéltári okmányok *alaposan megváltoztatják a felfogást* ezekről az eseményekről is.

Schwarzenberg Félix herceg 1849 február 12-ikén, mint az 528—49. számú jegyzőkönyv dokumentálja, a minisztertanácson *magyar tanácsadóbizottságot* ajánlott »hivatalos jelleg« nélkül, de minden fontos ügyben segítő szervül, még pedig a következők részvételével: *Apponyi, Dessewffy, Jósika, Ürményi és Wirkner*. Gróf Stadion belügyminiszter (aki a legbuzgóbb magyargutgesinnten sem bízott eléggé) ajánlotta, hogy osztrák államtisztviselő is legyen a komité tagjai közt. Legjobb volna *Pipitz*, a Rechnungsdirektorium alelnöke. A miniszterek ezt nagyon helyeselték.

Nyomban elintézték az ügyet és Apponyi még aznap megkapta a kormányelnöktől az 530 49. számú okiratot:

»Őfelsége a császár indítatva érezte magát arra, hogy excellenciád elnökletével nem hivatalos és tanácsló *bizottság létesítését rendelje el*. A komisszió tagjai: báró Jósika, gróf Dessewffy Emil, gróf Barkóczy, Szentiványi, Ürményi, *Zárka*. János, Wirkner (ezt a nevet utóbb kitörülték) és mások, akiknek bevonása még szükségessé válik. Feladatuk az lesz, hogy Magyarország mostani helyzetét gondosan megvizsgálják, a miniszterekkel való legszorosabb személyes érintkezés útján megszabják a rögtön végrehajtandó rendszabályokat, és tegyék meg a szükséges indítványokat is, ami a további utat illeti Magyarországnak az összmonarchiához való viszonya, illetve ennek az *újja alakítása* ügyében. «

A magyar bizottság nem sokáig maradt »magyar«. Nyolc nap múlva, február 20-ikán, az 533—49. számú titkos jegyzőkönyv rávilágít az osztrák intencióra és szószerint elárulja:

»Gróf Stadion belügyminister megjegyzi, hogy több magyar (Apponyi, Barkóczy, Jósika, Ürményi és mások) nem hivatalos bizottsággá egyesültek, amelynek rendeltetése az, hogy Magyarországnak az *összmonarchiába való beillesztését* előkészítése (*Die Einfügung Ungarns in die Gesamtmonarchie vorzubereiten*) és a ministeriumnak ebben a kezére járjon. Most az a kérdés, hogy az ország *más nemzetiségei* — szerbek, tótok, németek — közül ugyancsak ne hívjanak meg bizonyos személyeket és hogy velük vagy mellettük (a magyar bizottságtól szeparálva) tárgyaljanak-e? Báró *Rübeck* hangoztatja, hogy a többi nationalitások együtt vagy külön *igenis tanácskozhatnak* óhajtaik és indítványaik dolgában. Meg kell vizsgálni kívánságaikat és amire szükség van, azt teljesítsék. De jó volna ezen a tárgyon gondolkozni és csak később nyilatkozni.«

Szóval újra megjelent a régi kamarilla »Hofkammerpräsident«-je, magyargyűlölő Kübeck. Csak ép most nem *Staatskonferenz*, hanem *Ministerrath* a működőtere.

Így kezdődött a magyar konzervatívok bécsi tragédiája, amelynek részleteit a következő aktakivonatok mondják el. Már másnap, február 21-ikén, így szól a jegyzőkönyv: »Báró Kübeck titkos tanácsos kijelentette, hogy a magyar ügyek bizottságának munkájában, amire nézve *ő megbízást kapott*,^{ügy} járhat el megfelelő módon, ha a minisztérium szándékairól pontos felvilágosítást kap. *Ez Magyarország új szervezetét* illetően okvetlenül szükséges. Felhatalmazást kért arra, hogy más bizalomra méltó személyiségekkel is beszélhessen, *ne csak a bizottság tagjaival*.«

Rögtön megadták a felhatalmazást (Kübecknek) s a miniszterelnök arra is felkérte, hogy megfelelő tervet készítsen.

A történelmi fojtogatás hivatalosan is megkezdődött a *szín* mögött és itt osztrák fáklafény világít rája.

Stadion Magyarország ellen.

Főgyűlölőnk, aki nem sokkal később mint »idült paralizus« pihent babérjain, 1849 március 3-ikán tette a következő előterjesztést a *magyar királyság átszervezése* ügyében. (Négy hónappal később tört ki Stadion grófon a *paralízis*, amely gyógyíthatatlannak bizonyult.)

»A ministertanács 1848 november 27-iki programjában megállapított feladat szerint, amely az osztrák monarchia valamennyi országát egy nagy államtestben egyesíti, gróf Stadion 1849 január 3-ikán a ministertanács nevében előterjesztés útján kérelmezte egy bizottság megengedését, hogy az indítványokat tehesen a magyar királyságra vonatkozó *berendezések és alkotmány változtatások* ügyében, amelyek feltétlenül szükségessé váltak, hogy ezt a *koronaországot*, mint a monarchia integráns részét helyes viszonyba állítsák. E bizottság tagjaivá öfelsége által báró Kübeck volt pénzügyminister és Purghart volt államtanácsos jelöltettek ki.

De mivel a rendkívül kedvezőtlen évszak nem engedte remélni a magyarországi lázadás gyors leküzdését, a ministertanács kérte, hogy az előterjesztés egyelőre maradjon úgy, amint van, mert nem volt lehetséges, hogy Magyarország *különböző nemzetiségeinek bizalmi embereit* Bécsbe hívjuk. Az organikus alkotmánykérdések tárgyalása pedig nélkülök bizonyára *rossz hangulatot támasztott volna az országban*.

Mindenekelőtt az vált szükségessé, hogy Magyarország megszabaduljon a forradalmi terrorizmustól és a lakosság kimondhassa, amit a kormánytól vár és óhajt s szóhoz jussanak azok a férfiak, akik tisztességgel gondolkoznak a trónról és az osztrák monarchiáról.

Ez az idő-pont most elérkezett.

Úgy a magyarok országa, mint a többi néptörzs-lakta terület rész megtisztult a lázadóktól annyira, hogy a bizalmi emberek kiválasztása és összehívása megvalósítható. De tovább már nem szabad halasztgatni a magyar alkotmánykérdés megoldását, ha az ország még egy ideig *katonai igazgatás* alatt is marad és ennek meg kell adni már most azt az irányt, amely nem ellenkezik a jövőendő organizmussal, sőt *az utóbbinak útját már most megszabja*.

A ministertanács ezért érintkezésbe lépett Windisch-Graetz herceggel, hogy a kipróbált hűségű és hozzáértő német, magyar, szerb, oláh és tót férfiak kikerestessenek és a magyar *koronaország* jövőendő alakulásáról tanácsuk, nézetük és indítványaik átvétessenek.«

A *Vortrag* aztán kifejti, hogy a bizottság élére kell állítani egy *császári komisszáriust*, akiben az ország tökéletesen megbízhatik úgy érzelmeit, mint államférfiúi képzettségét tekintve. A minisztertanács legalkalmasabbnak találja báró Kübeck volt pénzügyminisztert. Stadion kéri, hogy a megbízás legfelsőbb kéziratával adassék ki.

A szöveg mellett ott áll *Schwarzenberg* megjegyzése (március 19): Stadion ezt az indítványt akkor tette, amikor Kübecket még nem küldték ki Windisch-Graetz mellé.

A császár kézirata a magyarokról.

Feltűnő kapkodással végezték Schwarzenbergék a dolgukat ezekben az izgalmas napokban. Tessék figyelni a dátumokra: *közben*, március 10-ikén »*nagyon sürgős*« jelzéssel új előterjesztést adott át Schwarzenberg az uralkodónak. Elmondta benne, hogy a minisztertanács szerint Windisch-Graetz herceghez egy államférfit kellene küldeni, Magyarország újjászervezése és közigazgatása érdekében, hogy »az öszszmonarchia érdekeit kellőkép megóvja«. A legújabb viszonyok még sürgetőbbé tették ezt a szükségét. Jósika óhajtotta volna kiküldetését; de az intrika elébevágott, bár főparancsnok sem maradt ellenőrzés nélkül.

Talán jobb, ha német eredetiben mutatjuk be *Ferenc József* aktáját. Az »*allerhöchste Handschreiben*« 1849 március 12-ikén Olmützbén kelt és így szól:

Lieber Baron Kübeck! Die am 4. März von Mir dem österreichischen Gesamtstaate und Meinen Völkern gegebene Verfassung fordert um ihren Zweck der Einheit Österreichs mit gleichzeitiger Anerkennung und Geltung der historisch-politischen Zustände der einzelnen *Provinzen* zu verwirklichen, einen entschieden gesetzlichen, festen und beharrlichen Gang meiner Regierung und aller Organe derselben.

Unter den Kronländern nimmt das Königreich Ungarn Meine vorzügliche Aufmerksamkeit in Anspruch, da seine früheren Institutionen welche die dem Lande eigenthümlichen sozialen und politischen Verhältnisse durch eine Dauer von Jahrhunderten bedingt haben, mehrere *wesentliche Veränderungen erleiden*, der *allgemeinen Verfassung der Monarchie* in entsprechender Weise *eingefügt* und *die* verschiedenen Zweige der höheren Verwaltung der vollziehenden *Staats-Zentralgewalt* untergeordnet werden müssen.

Um nun über die Maximen, wie dieser Zweck der *Ver-schmelzung Ungarns mit dem Gesamtstaate*, mit grösstmöglicher Schonung der eigenthümlichen alten Institutionen des Landes überhaupt, insbesondere aber während der Militärherrschaft zu erreichen sei, durch welche Mittel und Wege angebahnt, dann der vollständige Einklang aller Massregeln der Regierung bewirkt werden könne, Übereinstimmungen zu gewinnen, habe Ich im Vertrauen auf Ihre, 'durch eine lange Reihe von Jahren im Dienste meines Hauses an den Tag gelegten, seltenen staatsmännischen Talente und auf Ihre gründliche Kenntniss aller Verhältnisse Meines Kaiserreiches und insbesondere des Landes Ungarn, beschlossen, Sie mit dem Auftrage zu betrauen, sich ohne Verzug in das Hauptquartier Meines Feldmarschalles

Windischgrätz zu begeben und mit demselben im engsten Einvernehmen über die hier gestellte Aufgabe sich zu berathen und zu verständigen.

Sie werden in dem Fürsten, dessen tiefe Einsicht in alle hier obwaltenden Verhältnisse die Aufgabe in jeder Hinsicht aufhellen wird, die kräftigste Stütze in der Vollziehung dieser Ihrer Sendung finden, daher Ich Ihnen die vertrauteste Anschliessung an den Feldmarschall empfehle.

Berichte und Anfragen sind an Meinen Ministerpräsidenten, Fürsten Schwarzenberg, zu richten, von dem Sie auch alle Weisungen im Laufe dieser Ihrer zeitlichen Bestimmung erhalten werden.

Sobald Sie die Überzeugung gewonnen haben, dass der Zweck Ihrer Sendung erreicht ist, wird Ihnen einheimgestellt, unter gleichzeitiger Anzeige wieder nach Wien zurückzukehren.

Föltűnő melegségű kéziratot küldettek, a fiatal uralkodóval *Jellachichnak* is, aki a legforróbb kegy biztosításával fölhivatik az új »alkotmány« kihirdetésére. Viszont elfeledték annak érdemét, — aki őt bánul ajánlotta: Jósikát.

Windisch-Graetz szintén kapott egy rövid »legfelsőbbet«, amelyben reméltetik, hogy fényesen bevált odaadása és mély politikai belátása érvényesül »*in voller Würdigung des grossen Zweckes, die V er Schmelzung Ungarns mit der Gesammtmonarchie im Geiste der von Mir gegebenen Verfassung anzubahnen*«. A dolgot megkönnyíti Kübeck. Majd a Kübeck... Jósikát mellőzték: a magyar nem érdemel olyan bizalmat, bármily aulikus.

Apponyiék nagy memoranduma.

Százoldalas könyvet tenne ki az a tanulmány, amelyet Schwarzenberg 1849 március 23-ikán kapott Apponyitól. Tele van nagyfontosságú részlettel és nélküle hiányos a magyar történetírás, akármilyen nézőpontból tekintjük.

A *Durchlanchtiger Fürst-nek* küldött elüljáró beszéd óvatosan panaszolja el, hogy a bizottság nem végezhetette föladatát a február 12-iki akta szerint. Őfelsége parancsa akkor úgy szólt, hogy vizsgálják meg: 1. Magyarország mai helyzetét. 2. Jelöljék meg a rögtön való intézkedéseket. 3. Tegyenek indítványt Magyarország és az összmonarchia viszonyának újjáalkotása ügyében. De az *oktrojált* birodalmi alkotmány által *külön* Magyarországra nézve történt megállapítások a 3. *pont* letárgyalását praktice fölöslegessé teszik, mert már *előbbi döntést* tartalmaznak az összmonarchia és Magyarország viszonyáról.

A bizottság ezért csak Magyarország mostani helyzetét vizsgálta és ezt kimerítően boncolja is. Beszámol a rendszabályokról, amelyek »egyrészt kivihetők, másrészt azonban elkerülhetetlenek a forradalom leküzdése érdekében«, hogy az országot megmentsék a pusztulástól, továbbá ama föltételeket is teljesíték, amelyek által »Magyarország az egységes és oszthatatlan összmonarchia erős támaszává légyen«. (*Durch welcher Ungarn zur starken Stütze der einzigen und unzertrennlichen Gesamtmonarchie werden soll.*)

A bizottság *nem* részletezte teljességgel a rendszabályokat és alkalmazásukat, hisz ezek sok, előre ki nem számítható esélytől függenek s terjedelmes, hosszú ideig tartó előmunkálattal kívánnak. Megszabta a főalapelveket és az irányokat, amelyek útjain az intézkedések leginkább sikerülhetnek. Legtöbb függ a *marsall* keze alatt dolgozó férfiak igazgató-szervezetének működésétől és a különleges előmunkálatoktól.

Milyennek látták a magyar konzervatívok az ország helyzetét?

Következett a *Melléklet*, igazában az akták legfontosabbja, ezzel a címmel: *Magyarország helyzete* (Die Lage Ungarn). A magyar történelem föltűnő érdekességű aktái közé tartozik:

Az osztrákok »negatio«-ja.

»A forradalom talaját Magyarországon évek hosszú során át és”a politikai balfogások hosszú sora készítette elő. Az osztrák kormány *politique-ját* Magyarországgal szemben sohasem tartották az országban őszintének; valóban — kivéve a legutóbbi időt — a forradalom kitörése előtt, amikor a kormány több törvénytervezetet közölt az országgyűléssel, nem is volt határozottan megszabott iránya. A kormány folyton a *negatio* korlátolt körében maradt, anélkül, hogy akár ott megtartsa a kellő szilárdságot.

A teljes »impunitás« érzése.

Ebből következett, hogy minden, amit csak az ország tőle megkapott, a kiszorított vívmány *character*-ét mutatta, de minden kielégítetlen óhajtás csak növelte a lelkekben már befészkelte bizalmatlanságot, amely abban a mértékben nőtt, ahogyan a magyar nemesség haladó törekvésében — kivált az ország materiális felvirágzását illetően magát a kormány passzív resistentiája által megbénítva látta.

A kormánynyal való örökös *conflictus-ai*, amelyekben a kormánynak gyakran engednie kellett, a királyi tekintély hátrányára és az osztrák *bureaucratia-tól* való függetlenítésre törekedett, mind nagyobb teret hódított, s hogy céljait elérje, meg nem engedhető eszközökhöz is nyúlt és miután a véle szemben beigazolódott gyöngeségnek sok példájából a teljes *impunitás* (büntetlenség) érzését merítette, a legnagyobb vakmerőségig ragadtatta el magát.

Váratlan új események.

A demoralisatio és a fogalomzavar a legnagyobb terrorismussal végrehajtott üzemek és a kormány egyforma passivitása következtében már nagyon elharapóztak, amikor végre a túlnyomó nagyszámú — sajnos, nagyon, is indolens — jóérzésűek egyrészre önvédelem és önszegély céljából egyesült; de áldozatkész, a kormány által is némileg támogatott és nem sikertelen törekvéseiket meghiúsította azoknak az eseményeknek hatalma, amelyek 1848-ban az általános forradalom tüzhelyéről hirtelen az egész monarchiára átsaptak, amelyeket Magyarországon csak kevesen sejtettek és óhajtottak; — a forrongópárt nagyrészét is teljesen készületlenül lepték meg és a rebellió örvényébe sodorták.

A rebellió gonosz keze*

Magyarország állapota, amelyben — ismétlem — a királyi tekintély alásülyedt, az Ausztria iránt való bizalmatlanság túlnyomóvá lett, az engedetlenség és a büntetlenség érzete egyformán befészkelődött és a tömeg példátlan indolentiája és ignorantiája közepett a derék, a jó ügyért igazán buzgó emberek hiánya folyton érezhető volt, már a márciusi forradalom *előtt* aggasztónak látszott; annál inkább nőtt a veszély újabban, mivel hogy a rebellió gonosz keze minden tiszteletre méltót elpusztított és a gondviselés által oly gazdagon megáldott országból a felforgatás, a meghasonlás és a legborzasztóbb pusztulás elementumai tolokodtak elő.

A katonai föladat Magyarországon, amelynek megítélése katonára tartozik, mindenesetre nagy nehézségeket támaszthat, de bizonyára nem csekélyebb az a föladat, amely politikai téren oldandó meg; annál inkább, mert a rendelkezésre álló vagy állni látszó eszközök hatása, amelyek ama téren olyan yira beváltak, a megbízhatóságon múlik.

Legalizált forradalom.

Magyarország mostani helyzetét a tényeknek következő előadása teszi érthetővé: .

A már előbb lesülyedt királyi tekintély az 1848-ban részint a törvényhozás útján, részint ezen kívül a forradalmi pártnak

a trónról tett engedmények következtében még inkább veszélyeztetve van. A felségjogok nagy részét elragadták az uralkodótól a *legalitás* látszatával; éppúgy a Magyarországot az összmonarchiához fűző kötelék nemcsak meglazult, hanem valóssággal feloldódott: az állami igazgatás legfontosabb ágazataiban való különválasztásnak törvényes kimondása által, továbbá a hadügyekben őfelsége által tényleg tett engedmények révén.

Az uralkodói princípiumokra nézve halálos forradalmat és separatista tendenciát tehát őfelsége legmagasabb hozzájárulása mintegy legalizálta — a következmény az volt, hogy az egész ország mint *törvényeset* tekinté az új tényállást, hogy a közvélemény magát azonosította vele és hogy a kormány minden további lépése, amely ellenkezőnek látszott az egyszer megtett, szöszegésnek és ellenséges szándékúnak számítódott.

De azok is így jártak, akik egyes határozatok erőltetését, jóvátételét és a jó ügyért síkra szállók *indirect* bátorítását kíséreltek meg. Ezáltal nemcsak a dynastia iránt való bizalom gyöngült, de a nimbus is, amely eddig körülvette, fogyatkozott és a forradalmi párt könnyebben magához ragadhatott minden hatalmat és tekintélyt, amely előbb csak a koronáé volt, — mint a «hogy még ma is csak az osztrák kormány ellenséges *politique*-jának rovására írják Magyarországon a lelketlen polgárháború minden szomorú következtését.

Megbízható férfiak hiánya.

A királyi tekintély veszedelme, épp úgy, mint a dynastiába vetett bizalomé, továbbá az önállóság rövid gyakorlása által már mélyebb gyökeret eresztő *separatiós* vágy a forradalom legrosszabb következtései közé tartoznak. De azonkívül az ország közigazgatási szervezete, amely a magyar ministeriumnak 1848-ban elfoglalt álláspontjára és a nem nemes lakosság megváltozott politikai viszonyaira való tekintettel jelentős *modificatiót* szenvedett, az említett ministerium önkényes eljárása, de még inkább a forradalmi rémuralom kormányának erőszakosságai következtében teljesen tönkrement. Annyira, hogy a rendezett igazgatás visszaállítása, tekintve különösen azt, hogy a forradalmi kormánynak sok a hive valamennyi osztályban és minden néptörzsben, hogy sok individuum compromittálta magát az utóbbi események alatt — ha csak félelemből is — és hogy a lázadók hallatlan terrorismusa sokat még most is hatalmában tart, az ügyes, megbízható férfiak hiánya miatt nagyon nehéz lesz.

Borzasztó anyagi helyzet.

Az ország anyagi helyzete sohasem volt nyomasztóbb és panaszra méltóbb. Az ország *productiv* ereje nagyon csökkent már az urbáriumi kötelezettségek hirtelen felfüggesztése miatt is, —

ez Magyarország legtöbb néptörzsének sajátos renyhességét tekintve, a földművelő népnek csupán csekély részét sarkantyúzta idejének és eszközeinek hasznothajtó alkalmazására. A nemesi, nagyrészt eladósodott földbirtokosok legtöbbje az úrbéri szolgáltatás megszűntével elszegényedett. Sok az elmerüléssel küzdök. Azonkívül a némely vidéken végbevitt borzasztó pusztítás, a lázadók szakadatlan zsarolásai és harácsolásai, a hitel teljes hiánya, az ipar és kereskedelem tökéletes pangása, az értékes pénz eltűnése és a törvénytelen papírpénz elterjedése, az anyagi kimerültség és rongáltság olyan állapotába döntötte az országot, amely részben éhínséggel, de általában végeláthatlan nyomorúsággal fenyegeté.

Még iszonyúbb erkölcsi állapot.

Az ország erkölcsi helyzete azonban tartósabb és iszonyúbb megrázkódtatás anyagát rejti magában. Általában a forradalmi kormány tagadhatatlanul nagy rontó hatást tesz részint a terrorizmus, részint csaló hitegetés útján, de igazi előnyök útján is, amelyeket tékozlón osztogat egyes osztályoknak. Különösen ott, ahol a néppel közelebbi összeköttetésbe került, szerzett így mélyen pusztító befolyást. Ez többé-kevésbé illik mindegyik népfajra, kivált ahol a *protestantizmus* túlnyomó. Még a katonaság elfoglalta területeken is az a hit járja, hogy a forradalmi kormány fönmarad és visszatér s ezért még sokáig nem lehet kiirtottnak tartani a ragaszkodást és a félelmet, amelyet úgy föl tudott kelteni.

A művelt középosztály forradalmárai.

A forradalom tényezői egyrészt a művelt osztályból, úgy a nemesek, mint a nem nemesek közül valók. A múlt hagyományaihoz való féltékeny *adhesio*, a kórság-túltenni mindazon, ami szabadelvűt a külföld mutat, és a gyökeretvert bizalmatlanság az osztrák bureaucratia iránt, — mindennek segítségével, ragadta el őket az általános forradalom árja, amely hirtelen zúdult Ausztriára is. A legdöntőbb és legrontóbb befolyási tették most Magyarországon is a művelt középosztály forradalmárai, akik teljesen *dominálták* az arisztokráciának azt a részét, amely a mostani helyzet előrelátása nélkül tartozott a mozgalomindító párthoz. A forradalmárok pusztító üzelmeit, sajnos, az is támogatta, hogy a jóézésű nemesség nagy többségét amazok terrorismusa és az osztrák kormány ingadozó politique-ja bátortalanná és egészen tétlenné tette; továbbá; hogy a római-katholikus *clerus* egyrésze az elfajulásnak szomorú bizonyosságát adta, gyávaságból vagy rövidlátásból és rosszakaratból csatlakozott a forradalmi üzelmekhez s úgy passivitással, mint a növekvő *irreligiositás* egyes gonosz példáival a nép *demoyalisatióját* és az iskolai ifjúság pervertálását előmozdította.

így történt, hogy a forradalmi párt üzelvei a nép tömegét is látnivalón elámították. Előbb a magistratusok nyomása, a földesurak önkénye ellen csak a királynál keresett védelmet; most nagyrésze a forradalom ünnepelt vezéreinek tulajdonítja politikai emancipációját, az úrbéri terhektől való megszabadulását.

Nemzetiségek — kommunista tervek.

A memorandum aztán kimerítően írja le, hogy a »leketlen forradalom, sajnos, főképp a lakosság magyar részére támaszkodik«, de sokan ártatlanul keveredtek a lázadásba és csak keserves önvédelmet látnak benne, »a magyarizmusnak minden oldalról elősegített végromlása ellen«.

Ismerős hangok ütnek meg az ember fülét, amikor a nemzetiségek magaviselete kerül szóba. Bármily hosszan kicirkalmazott mondatok jellemzik a szerző kegyetlenül bonyolult stílusát, érdemes megbirkózni az átültetéssel:

»Magyarország többi népfajai, amelyek — a horvátok és slavoniaiak kivételével, akiknek *exceptionalis* helyzetét senki nem fogja tagadni, továbbá a műveltség és jólét magasabb fokán álló, de csekélyszámú és nagyon megoszlott német lakosság kivételével — egyébként sem történelmi hagyományokat, sem intellektuális képzettséget, politikai érettséget, ipart vagy birtokállományt nem tudnak kimutatni oly mértékben, amely a nemzeti önállósághoz elegendő garanciát nyújtana, nagyrészt demokratikus, a *proletariátushoz* közelálló elemekből állván, többnyire a magyar lakossággal vagy egymás közt elvegyülve, nem alkotnak nagyobb terjedelmű, összefüggőn *compact massát* és úgy szólván mindenütt az eredetileg magyar földbirtokosok tulajdonát tevő földön települtek meg, ahol a földbirtokosokkal és a magyar lakossággal a legnagyobb egyetértésben éltek, minden politikai mozgalomtól távol maradtak, sem elnyomtatásról nem panaszkodtak, sem a nemzeti *emancipációjuk* és fejlődésük szükségét nem érezték, mindezek a néptörzsek, mint a tótok, ruthének, szerbek, oláhok, akik viszont maguk közt vallásra és dialectusra nagyon különbözők, egyedül és kizáróan a *fajrokon* belföldi agitátorok és belföldi *propaganda* által mint vak eszközök leplezett *communisticus* és *antidynasticus* tervek megvalósítása céljából lázítottak fel.

Földbirtokosok kiirtása — a korona szétdarabolása.

Néhány idegen kalandor és egy pár fanatikus lelkes, tanító és újságíró megromtó gyámsága alatt, akiknek az egyenjogúsítás önkényesen magyarázott alapelve kitűnő-zászlóul szolgált, de akik ezt az indolens és a nemzeti fejlődés magasabbrendű eszméinek számára még hozzáférhetetlen tömeget csak

a jogtalan, a személy- és vagyónbiztonságot veszélyeztető ígéretekkel és ámításokkal tudták mutatós terveikhez megnyerni, úgy látszik, ezeket a különböző népeket oly kívánságok töltik el, amelyek épp oly kevésbé felelnek meg igazi szükségleteiknek és hajlamaiknak, mint ahogyan teljes fölforgatás nélkül meg sem valósíthatók; hanem a dynastia iránt való hűség és odaadás külszine alatt semmi mást nem akarnak, mint a magyarországi szerbek és az erdélyi oláhok példájára — a nagyobb birtokosok kiirtását, birtokaik eltulajdonítását vagy elpusztítását; de nem kevésbé Magyarország koronájának szétदारabolását és egy feloszlási processus kezdetét, amely plauzibilis ürügyek alatt Magyarországon indul meg, ám a legközelebbi jövőben a monarchikus princípium megrázkódtatásával az *összállamra* kiterjed és ennek szétomlását idézi elő.

Fermentációs folyamat.

Magyarország a legteljesebb forradalom és a legnagyobb szorultság állapotában van. A belföldi *malcontensek* és izgatók, valamint a külföldi propaganda gonosz szenvedélyének színhelye. Az egész ország *fermentation* folyamatban él, amely a lakosság igazi érzelmeit absorbeálja, még pedig annyira, hogy azok nem tisztázódhatnak és annál kevésbé nyilvánulhatnak meg. Terrorismus és agitáció uralkodik mindenütt.

Magyarország egész lakosságának *massája*, kevéssel ezelőtt még faji különbség nélkül, odaadó híve volt uralkodójának és a császári háznak; ezt igazolja, hogy a polgárháború kezdetekor a közönséges magyar honvéd épp úgy, mint a császári tisztvezette »Landsturm« abban a hitben volt, hogy a monarchia ügyéért fog fegyvert és a forradalmi kormány biztos sikerének érdekében kénytelen volt minden parancsát a király rievében osztogatni. Csak gonosz ámítás, mesterségesen táplált fajgyűlölet és terrorizmus szította a polgárháborút és viszi, folytatja most tovább. Épp ily valóság, hog}-; a lakosság többsége meleg szeretettel *ragaszkodik az országnak több mint nyolcszáz éven át kipróbált intézményeihez* és az összes osztályokban mélyen gyökerezett régi szokásokhoz; annyira, hogy az ilyen érzelmekkel ellentétes eszmék és óhajtások csupán rájuk erőszakolt jelszavaknak és haszontalan ámításoknak tekinthetők.

Mit akar az érett lakosság?

Hogy az eddig fennállott institutiókban némely változtatást csakugyan óhajtanak és a viszonyok sürgősekké is tesznek, hogy a monarchiának az államfenntartáshoz kellő egyességével és a valamennyi néptörzs kiegészítéséhez szükséges egyenjogósítással számot kell vetni, az nem szenved kétséget; de csaló balhit, hogy Magyarország egyes néptörzsei, akiknek nevében sokféle megnyilatkozás történt, és kérelem hangzott

fel, valóban a magyar koronától való teljes elszakításukat és egészen más, előttük teljesen ismeretlen viszonylatba való helyezésüket kívánják.

Törvényes, alkotmányos, erős kormányt, a zilált helyzet szabályozását alkotmányos alapon: ezt akarja legfőképp a lakosság művelt, politikailag érett része; de az alkotmány alapvető megállapításainak amolyan radikális *átváltoztatását Magyarország autonom törvényhozásának hozzájárulása nélkül mindig erőszakosrendszabálynak fogják tekinteni és az ilyesmi megingatná a jogalapot, amelyen a trón oszlopai is nyugszanak.*»

Magyarország további feldarabolása.

Az emlékirat kifejti azután, hogy a magyar forradalom, amelyet külföldről is támogatnak, »sajnos, olyan nagy erővel és kitartással fejlődik, amely minden várakozást felülmúl«. Nem szabad tehát lekicsinyelni. De ha az osztrák hadsereg győzni fog, az nem lesz elég. Pacifikálni kell a szerencsétlen országot. A forradalom támasztói megérdemlik a legszigorúbb büntetést,, a további rendszabályokat azonban úgy kell végezni, hogy kíméljék a nemzeti érzékenységet, amelynek megsértése Magyarországon gyógyíthatatlan sebeket ütne.

A polgárháború után Magyarországon még sokáig katonai uralomra lesz szükség, hogy a forradalmat teljesen elfojtsák — az önállósági törekvésekkel együtt — és a királyi tekintélyt visszaállítsák.

— De a birodalmi alkotmány oktroya olyan lépést jelent,, amely — bármily szükségesnek látszik felsőbb nézőpontból — magyar szempontból nem kívánatos és soha nem is volna tanácslandó. Sok tekintetben hátrányossá válik a koronára nézve is. Az ország integritását érintő változás, Horvátország elszakítása, valamint Erdély és a négy *visszakebelezett* megye ügye, végül a szerb vajdaság létesítése nagy veszélyeket rejt magában a jövőre nézve. *Magyarország további feldarabolása pedig* (a különböző nemzetiségek szerint való közigazgatási kerületekre) *és a bécsi központi vezetésnek való alárendelés nagy izgalmat kelt.* már a hírével is, amely a napi sajtó révén elterjedt.

Az ilyen eszmék ellen, tiltakoznia kell a monarchia érdekében is mindenkinek, aki a magyar viszonyokat ismeri.

Súlyos következmények.

A tennivalókat külön fejezetekben részletezi a memorandum: I. Elítélések és kitiltások. — II. Sajtó. — III. Nyelv-kérdés. — IV. Közoktatás. — V. Clerus. — VI. Országos központi igazgatás. — VII. Jurisdictiók. — VIII. Hivatalnokok. —

IX. Urbéri váltság. — X. Adózás. — XI. Vámügy és dohány-monopólium. — XII. Anyagi helyzet. — XIII. Katonaság. — XIV. Sorozás.

A memorandum őszintén kifejti, hogy a birodalmi alkotmány *milyen súlyos következményekkel járhat* Magyarországon, ahol egyáltalán nem fogadhatják szívesen. Kiderül, hogy a magyarok egyáltalán nem akartak letérni a történelmi jogalapról. Schwarzenberg »nagyon helyeselte« a felfogást és az ajánlott megoldó módszert is; de a tervek realizálása folyton húzódott, április 14-ikén pedig *egészen a kútba esett*.

Mi történt a kulisszák mögött?

Jósika 1848 márciusában szintén elmenekült Bécsből és csak ősszel tért vissza, titokban, rövid időre. A bécsi levéltár osztályfőnöke bányászta ki a Metternich-archívumból Jósika hosszú levelét, még pedig azzal a konzekvenciával, hogy mily kár az elmulasztott alkalmakért, — oh de szép lett volna a Dunamonarchia mint nemzetiségi állam: »népszövetség, amelyhez a szomszéd románok és szerbek is tartoztak volna« . . . Jósika feltűnő levele, amelyet Metternichnek írt, 1849 július 2-ikán kelt Bécsben. Elpanaszolja a volt erdélyi kancellár, hogy a forradalom kitörésekor Apponyi — főképp betegsége miatt — visszavonult, s így ő egyedül maradt a »küzdőtéren«.

A bevezetést ez a keserű és szégyenletes vallomás követi — németből fordítva:

Forradalom — királyi engedéllyel.

»Tehetetlen voltam az árulással, gyávasággal és a semmikép nem motiválható engedékenység borzasztó következményeit egyáltalán *föl nem ismerő* tájékozatlansággal szemben.

A pozsonyi és pesti juratus-zavargásokra a királyi szó ráütötte a legális forradalom pecsétjét és amikor kimondták — az ország megdöbbenésére — Erdélynek Magyarországgal való teljes föltétlen unióját és a kormány az országot hűsége és odaadása jutalmául *szabadjára bocsátotta a forradalomnak*, a magyar agitáció pedig egy *legális területet látott szabadon*, nem maradt hátra más az én számomra, mint hogy visszavonuljak.

Mély fájdalommal láttuk *salzburgi* önkéntes száműzetésünkből a szerencsétlen császárcsalád tanácsstalanságát *Innsbruckban*; minden odautazása a palatínusnak, aki a forradalom futárjává alacsonyodott le, eltépte egy-egy darabját a köteléknek, amely még a monarchia és a magyar területek között fennállt.

Titkos bécsi kirándulás.

Szeptember elején a császárné parancsa Bécsbe szólított bennünket; de csak titokban, az egész világ elől rejtőzve közelhettünk éhez a valóban nemes asszonyhoz és Zsófia főhercegnőhöz, akikben egyedül maradt meg az ösztönszerű meglátás és a határozottság. Ami a rövid idő alatt történhetett, hogy a dolognak jobb fordulatot adjon, a mi munkánk volt. De nem merték helybenhagyni. (Jósika itt egy francia kifejezést használ: *avouer*.) El kellett távoznunk Bécsből, a férfiak gyöngesége és tehetetlensége elrontotta azt, amit az asszonyok oly határozottan óhajtottak és az olyan tanácsadók oldalán, amilyen *Batthyány* és *Esterházy F.* voltak, nem lehetett és nem is akartunk maradni. *Lamberg* szerencsétlen kiküldetése indította meg a katasztrófát, amelyet *október 6* betetőzött és Jellachich bécsi felvonulása, valamint Windischgraetznek hónapok óta okosan előkészített föllépése nélkül a monarchia elveszett volna.

Milyen ember volt Windischgraetz?

Novemberben Schönbrunba hívtak. Windischgraetz volt a nap hőse, még pedig joggal. Apró gyöngéi eltörpültek nemes, lovagias érzése, a győzelemkor való mértéktartása és első sikereinek nagysága mellett. A politika terén is tágult a szemhatára és helyes érzéssel ismerte föl a monarchián belül ennek az igazi jelenségeit. Tekintélyét, személyes befolyását, a szeretetet, mellyel akkor a hadsereg körülvette, mindenütt fölhasználták, ahol nagyobb elhatározásra került a sor. Ami később ártott neki: egyenessége és az is, hogy olyanokba vetette bizalmát, akik nem érdemelték meg, — de az is, hogy annyira tetszett magának az uralkodói szerepben — csak hosszabb idő múlva érezte hátrányos hatását. Akkor még körülötte fordult meg minden és csak midőn megszűntek a sikerei Magyarországon, merték végre megállapítani, hogy az *alterego* egy felelős minisztériummal szemben éppenséggel nem kényelmes. Windischgraetz Magyarországon sok személy és dolog megítélésében csalódott; de nagy körvonalaiban az országról és ennek az összmonarchiához való helyzetéről helyesebb volt a fölfogása, mint oly sok másnak.

Mit akart Schwarzenberg és Stadion?

Schwarzenberg és Stadion álltak az ügyek élére. Mind a kettővel hosszú idő óta személyes barátságban voltam, de magyar dolgokban nehezen tudtuk egymást megérteni. Az utóbbi — különben a constitutionális helyzet kimondott ellenzője — nagy változáson ment át. Olyan ember benyomását tette rám, aki a világnak be akarja bizonyítani, hogy lehet valaki a régi idő embere és mégis megérti az *új kort*. Úgy vettem észre, hogy

a forradalmat, amennyiben az *minden* régi felforgatását jelenti, fait accomplinak tekinti és újraalkotott elméletének alapján akar tovább építeni. Így Magyarországon és Erdélyben, ahol minden történelmi kötelék széttépésével akarta megvalósítani kedvenc eszméjét az *egész* monarchiára vonatkozólag, a különböző *nemzetiségek szerint való felosztást*. Eleinte támogatta is Schwarzenberg, aki ugyan hamar fölismerte a terv célszerűtlenségét és egyáltalán nem-politikus voltát, de akinél ugyancsak ez maradt az uralkodó gondolat:

— Magyarország alkotmányát részint maga fordította fel, részint a lázadás által szüntette meg. Most bele kell nyugodnia az *összmonarchia szervezetébe- való* beillesztésbe.

Nézeteink között szükségszerűen teljes divergentiának kellett támadnia, Ha figyelmen kívül is lehetett volna hagyni azt, hogy a tulajdonképeni forradalom Magyarországon *a kormány részéről márciustól októberig tartó könnyűületesség műve volt*, mégis csak nagy hibának látszott előttem, hogy az ottani conservatív érzésű és dynasticus hűségű elemeket már előre elidegenítsék, sőt még az ellentállásra képes ország meghódítását is megnehezítsék.

Kudarc és visszahúzóadás.

Hogyan bízhattam volna az összmonarchiának — nemcsak előttem — ismeretlen jövődő papírszervezetében és hogyan rendelhettem volna alá egy ország sorsát ennek a bizonytalan-ságnak, amely országról biztosra vettem: ámbár terrorizálták, a többsége semmi mászt nem kíván, mint hogy urát, királyát ismét visszahelyezzék jogaiba? — Amit ki akartam vinni, abból állott, hogy Magyarország jövődő alakulásáról egyelőre ne döntsenek és hogy a végrehajtott katonai *occupatio* és a lázadók megbüntetése után, bizalomra méltó férfiak adhassák elő a kormánynak nézeteiket a magyar területek jövődő sorsáról. Megvolt már, nem tekintve a személyes hajlandóságot, a bizalmatlanság csirája s a majdnem föltétlen bizalom ellenére, melylyel Windischgraetz herceg megajándékozott, a súlyos helyzet ellenére, amelyben olyan nehéz volt a kritikus epochában használható férfiakat találni, *nem* tettek nekem ajánlatot arra, hogy a marsaik Magyarországra kísérjem. Visszatértem Salzburgba.

Az intrika dolgozott...

Közben pedig, mint mindenütt a rendezetlen viszonyok közt, ha fűhöz-fához szaladnak tanácsért, épp eléggé dolgozott az intrika. Éles szemmel kereste ki a ministeriumból azt az embert, aki a *forradalom jelszavaival szemben a legtöbb* fogékonyságot mutatta és tisztességében a pártok felett állónak hitte magát, mialatt öntudatlanul nagyon sokszor az eszközük volt. A pro-

gramm nagy szavait »hogya a ministerium a mozgalom élére áll, és a monarchiának valamennyi nemzetiségét egyenjogúsítják, nagyon is kiterjesztették, s individuális és partikuláris érdekek rejtőztek mögójük.

Erdélyben kezdtek el. A tanácsokat, amelyeket az ország pacifikálására adtam, távollétemben félretolták. A bátor, de gyöngelékű *Puchner* — játékszer néhány intrikus kezében — egyik hibát a másik után követte el és Stadion olyan leiratot adatott ki a szászokhoz, amely *az ország szétdarabolásának alapját vetette meg*. A bécsi sajtó megkezdte mindannak a rendszeres gyanúsítását, ami magyar, konservatív és a volt kormányhoz tartozik. Olyan emberek, akik az államtanács spelunkáiban vakondok módjára dolgoztak minden józan haladás ellen, megvádoltak bennünket a merev aristokratizmussal, az exclusiv magyarizmussal stb. Nem ok nélkül kellett attól félnünk, hogy a ministerium közegei ezekhez igazodnak.

Új közbelépés Apponyival

Az aggodás, hogy Magyarországon ismétlődni fognak a szomorú erdélyi események (súlyos hibák következtében a vigyázatlanul életre hívott oláh népfölkelés pusztította el Erdélyt, aztán a császári tábornokok tehetetlensége miatt veszett oda), készítetett bennünket, Apponyit és engemet arra, hogy januárban idejőjjünk. Kötelességünknek tartottuk, hogy a ministeriumot óvjuk az úttól, amelyre rálépett. Önteltség nélkül mondhatjuk, hogy senki más becsületesebben nem gondolkozhatott a monarchiáról.

Fáradozásunk eredménye az úgynevezett bizalmi férfiak összehívása volt, Munkájuk során azt tekintették feladatuknak, hogy »mindent, ami az egész osztrák államtest *egységével* ellenkezik, haladéktalanul tényleg meg kell szüntetni Magyarországon; mindent, ami az adott helyzetben? különböző érdekek *kiegyenlítését* szülhetné, hosszabb katonai provisorium alatt előkészíteni és az ország teljes megnyugtatása után törvényes utón életbe léptetni.«

A magyar király rehabilitálása

A történeti jog álláspontjáról semmi esetre se akartunk letérni. Biztosabb támasztó pontot találtunk ott, mint a birodalmi alkotmányban, amelyet Apponyival és velem elöljáróban közöltek. Hogy Magyarországon és Magyarországnak sok mindent föl keli adnia, amit gondosan ápoltunk, hogy az előbbi helyzethez már lehetetlen egészen visszatérni, — arról meg voltunk győződve. De arról is, hogy a monarchia érdekében áll: Magyarország *királyának* a rehabilitálása. Mert ennek a hatalomnak olyan alapja van, amelyet semmiféle birodalmi

alkotmány nem tud biztosítani. Azért sürgettük, hogy a constitúcióban ne mondassék több a magyar területekről, mint Itáliáról; hiszen ezt már leigázták, míg Magyarország öthatoda a lázadók hatalmában volt.

Miben bíztak Jósikáék?

Fájdalom, nem tudtuk keresztülvinni, s a lázadás gonosz vezetői új agitációs eszközt kaptak, míg a ministerium abban reménykedett, hogy a jogokban való gyarapodás, amelyet az octroyait alkotmány biztosít, Magyarországnak gazdag kárpótlást nyújt az elveszett állami önállóságért! Mégis tovább dolgoztunk és a császári fegyverek sikerében reménykedtünk, de mindenkéltől abban az individualításban, amelyben a *succes-nek* személyesítődnie kellett — Windischgrätz hercegen.

Már el akartam utazni *hozzája.*, hogy megszabadítsam némely hibáktól, melyeket az egyes személyeknek ajándékozott tulnagy bizalom okozott. De következtek a hadsereg visszavonuló mozdulatai és a marsallt visszahívták. Az utóbbi Magyarország politikai jövőjét tekintve, *calamitas* volt, habár katonai okokból a herceg legbuzgóbb hívei is szükségesnek tartották. A következmény mutatta, hogy a hadsereg gyöngé volt a lázadók legyőzésére. De egyes kisebb kudarcok elrabolták a csapatok bizalmát a Bécs előtt még imádott vezértől, akit környezete úgy *sequestrálni* tudott a budai várban, akinek legnagyobb hibája volt: senkit el nem ejteni, ha egyszer a bizalmával megajándékozta. Magyarország pacifikálására nézve felbecsülhetetlen értéket jelentett volna. Minden a környezetétől függött — egy döntő győzelem hiányzott neki!

Hogyan félték minden magyar újítástól.

A marsall visszahívása és a hadsereg visszavonulása után Pozsonyon és Sopronon kívül semmi sem maradt császári kezében és polgári igazgatásról alig lehetett beszélni. Apponyi betegeskedése miatt visszatért Salzburgba. Én azon igyekeztem, hogy a ministeriumban, miután *akkora aggodás mutatkozott* a külön magyar ministeriummal szemben, legalább sectiókat szervezzenek a magyar ügyek előkészítésére és feldolgozására.

Ez is hajótörést szenvedett azon a félelmen, hogy más egyenjogúsított nemzetiségek hasonló igényeket támaszthatnának. Fan ácsoltam aztán, hogy legalább egy-két megbízható embert tegyenek a ministeriumba hivatalos karakter nélkül, hogy a magyar ügyekben segítsenek és azok ne jussanak a tudatlan vagy subaltern intrigansok kezébe. Ezt elfogadták. Dessewffyt meg is hívták az én ajánlatomra, más alkalmas férfiakat pedig kijelöltek és én elhagytam Bécset néhány napra.

Becsapták a konzervatívokat is.

Milyen nagy volt a meglepetésem, amikor — szembajom miatt — pár nappal tovább maradván Salzburgban, megtudtam ott, hogy mindabból, amit bevonással elhatároztak, semmi sem lett. Báró *Geringen*, aki különben derék és ügyes ember, de mindég pénzügyeket intézett és a magyar viszonyoktól *idegen*, nevezték ki magyarországi császári biztosnak és az ország újjászervezését előttünk ismeretlen alapelvek szerint megkezdték etc.

Amikor pár nappal ezelőtt ide érkeztem, a miniszterelnök a régi barátsággal fogadott; bizalmasan mondott egyet-mást Németországról, Itáliáról, stb. — *Magyarországról egy szót sem*. Ez elég világos volt számomra és a legközelebbi napokban ismét vissza akarok vonulni salzburgi magányosságomba...

Győzelem után is sötét a jövő.

A nagy haderők, amelyek ebben a pillanatban a lengyel-magyar fölkelés ellen vonulnak, az orosz cár solidaritása a rendnek a subversiv tendenciák ellen való harcában és a hadműveletek szerencsés megújrodása remélni engedik a lázadók gyors legyőztetését. De azért nézetem szerint a politikai jövő nem mutatkozik kedvezőbbnek. *Második* nyílt magyar forradalomtól nem félek. Egy olyan esemény, mint a legutóbbi, hogy egy csomó ordítózó legénynek csak úgy odaajándékoznak három várat, 1200 ágyút, 1800 mázsa lőport és milliókat is, aligha ismétlődik egy évszázadon át; a conspirálás nincs a karakterében egy olyan nemzetnek, amelynek hiúsága elsősorban szavakban nyilvánul.

De azért a forradalmat távolról sem tartom lezártnak. Lehetséges, hogy előítélettel vizsgálódóm. De amíg az 1848-as professzor-axiómákat az államéletben megdönthetetlen igazságoknak tekintik és harminchat millió embert ezután a kaptafa után akarnak kezelni, addig biztosított jövőre nem lehet nálunk gondolni. Hacsak évtizedeken át nem ragaszkodnak a birodalmi alkotmánynak szerintem legjobb szakaszához, amely azt mondja, hogy szükség esetén a megadott szabadságok nagy része suspendálható.

»Az összes nemzetiségek egyenjogúsításának« szépen hangzó szavaival a múlt év novembere óta olyan könnyelmű játékot űztek, hogy most maguk is megdöbbennek tőle. Ezekkel a szavakkal dobták a gyűlölet tulajdonképeni gyűjtőjét olyan fajok közé, amelyek évszázadok óta békésen éltek egymás mellett. Meg tudom érteni minden egyesnek az egyenjogúsítását, olyasmire nézve, amire *képes*, de még senki sem tudta megmagyarázni nekem, hogy mit jelent az olyan nemzetek egyenjogúsítása, amelyek sohase *léteztek* (mint nemzetek) és soha erre való életképességet nem mutattak.

Hogyan értelmezik ezeket az eszméket a szerbek, az oláhok és a tótok, azt *megmutatják Erdély és a Bánát feldúlt házai, a legyilkolt földbirtokosok, asszonyok és gyermekek ezrei.*

Kommunistikus eszmék terjesztői.

Ignorálták azt, hogy e népeknek nagyrésze erőszakos nyomás útján felülről kapta a polgári szabadságot, s a politikai szabadságról, amelyet rátukmáltak, fogalma sincsen. Nem törődtek vele, hogy e tanok apostolai, a bukaresti propaganda és a pánszláv comité megbízottai a dynastikus hűség álarca alatt csak a *communistikus eszmék terjesztői voltak*. Elfelejtették, **hogy** az illető népek nagyobb részének nemzeti súlypontja az osztrák monarchia határán *kívül* esik. És azt hitték, hogy őket a maguk értelmetlen konstitutionalis ígéreteivel a monarch] a egységes érdekeihez fűzik, mialatt az elv megvalósításának pra ktikus lehetetlensége mind élénkebbé teszi azt a kívánságot, hogy particuláris érdekeiket egy rokon nemzetiség útján érvényesíthessék. Azt hiszik, hogy ezeket az ellentéteket a közös parlamenti területeken kiegyenlíthetik?

Keserű jóslat.

Az ilyen bábeltorony építésénél, ahol kétszáz magyar követ beszélőképessége, gyakorlata és intriguens szelleme — miután oly cenzussal választották meg őket, amely határos az általános választással — minden ministeriumot képes megbuktatni és amellet semmiféle garancia nincs azzal szemben, hogy a hatalmas, mélygyökerű nemzeti önérzetében megsértett párt nem fog szövetkezni valamennyi faj legrosszabbjával? Még nem jött el az ideje annak, hogy *nyíltan szabad volna kimondani ...: csak a provinciáknak értelmesen korlátolt autonómiája, régi intézményeik alapján*, ami belső ügyeiket illeti és hasonlóan értelmes absolut vezetés a centrumban, ami az egész monarchia ügyeit illeti, mentheti meg az osztrák államkomplexumot a széteséstől, egy idegen gyámságtól, vagy az örökös belső *contusiótól*.

A tizenkilenc éves fiatalember.

Legnagyobb reményemet a mi fiatal császárukba helyezem. Igaz, határozott, biztos, ami ritkaság egy tizenkilenc éves fiatalembernél; amellet bátor, máris büszkesége a hadseregnek. Isten óvja őt a veszélyektől, amelyeknek kiteszi magát. Ha férfi lesz az ifjúból, érteni fog a parancsoláshoz; ha ezt tudja, övé lesz Magyarország és Magyarország hatalmas királya az osztrák császárnak is meg fog engedni olyan megnyilatkozást, amelyet nem igen képesek a most csinált alkotmányok megadni.«

A gyilkos alkotmány.

Az egész bécsi társaságban, úgy látszik, csakugyan egyedül „*Ferenc József*” viselkedett korrektül. De őt akkor befolyásolták és föl tudták használni rá, hogy még a *legodaadóbb* magyar konzervatívok tervét is megíúsítsák. A «magyar bizottság» körül rút komédia folyt, a legsilányabb fajtájú intrikával és hazudozással. Amíg verték az osztrákot kint a harcmezőn, jobbra-balra dúlt az ígéretés »constitutionalis megoldás« irányában, de mihelyt kedvezőbben telt-múlt az idő rájuk nézve, fellángolt a régi gyűlölet és a ki nem engesztelhető bosszúvágy. Megjelent újra a külföldre szökött Metternich szelleme is; levelei a »legbölcsebb enyhe« tanácsokat sugdosták a magyarral szemben süket fülekbe. Az emigrált kancellár Jósikának ugyancsak elmagyarázta, hogyan kell a konzervatív csoportnak leküzdeni a kormánnyal együtt *a nacionalizmust és a liberalizmust*.

Hogy milyen komédia folyt az úgynevezett alkotmány körül, arról már az 1849 február u-iki (527. számú) jegyzőkönyv rikító adatokat tár elénk.

Schwarzenberg, Stadion és társai megegyeztek az oktrojál kotmány dolgában. Legfőbb gondjuk az volt, hogy színleg kielégítsék a »constitutiós« irányt; már ekkor nyakra-főre küldték fel a jelentéseket, hogy a sorozás miatt mindenütt nagy az izgalom és a robot visszatérési terve nyugtalanítja a parasztságot. A minisztertanács hosszú vitáinak anyagából tessék néhány jellemző passzus.

A tervezet 34-ik szakasza így szól:

»Erdély nagyhercegségben a magyarok, székelyek és szászok különös jogai biztosítatnak és ezek keretében a románság egyenjogúságának teljes figyelembevételével az ország alkotmánya ezzel a birodalmi alkotmánnyal összhangba hozatik.«

De újabb megfontolás után egészen elsikkasztották a magyarságot, még a nevét is kiirtották a §-ból, amely így változott meg:

»Erdély nagyhercegségben a szász nemzet jogai e birodalmi alkotmányon belül megerősítetnek. Erdély belső alakulása és alkotmánya az országban lakó népek teljes függetlenségének megalapozásával saját országos törvények által ezzel a birodalmi alkotmánnyal összhangban határozatnak meg.«

Ezután kimondták, hogy az egész monarchiában egyforma törvényhozás lesz. Magyarország és Erdély különböző törvé-

nyeit tehát meg kell változtatni. A »Gesammtmonarchie«-hoz illően általános jellegű birodalmi közlöny kiadását is elhatározták, így született meg a hírhedt 1849 március 4-iki császárpátens, amely az igazi magyar alkotmányt kivégezte.

A szöszegő Schwarzenberg és az áruló Bach.

Schwarzenberg sógora, Windischgraetz herceg főparancsnok *túlzón demokratikusnak* tartotta ezt az alkotmányt és kétszer is leküldték hozzá Budára, hogy felfogását megváltoztassák. A harctéren akkor csupa kudarc érte: beadta derekát.

Jósika még az »új alkotmány« megbeszélése előtt végigjárta a monarchia sorsának intézőit. A miniszterelnök ezt mondta neki:

— Mihelyt a lázítókra lesújt a megérdemelt büntetés és a katonai megszállás véget ért, gondosan meghányjuk-vetjük Magyarországnak jövőjét.

Jósika gyűlölte a forradalmat, a legnagyobb antipatiával beszélt és írt mindig annak szítóiról és nem is mondott ellent Schwarzenbergnek, amikor a *megtorlást* említette. Csak azt akarta tisztázni, hogy »miképp döntenek hazájáról«.

— Meghallgatjuk azokat a férfiakat, — ígérte Schwarzenberg — akik Magyarországon tényleg részesei a közbizalomnak s terveiket akceptáljuk.

Nemsokára kiderült, hogy egyáltalán nem mondott igazat. A legközelebbi minisztertanácson így nyilatkozott:

— Magyarországot okvetlenül be kell olvasztani az összmonarchiába. Ő maga lökte ki az ablakon alkotmányát és a lázadás megszüntette az egész régi alapot.

Apponyinak megígérte, hogy a március 23-ikán kapott emlékiratból átveszi a lényeges pontokat. Át is vett egyet-mást, de annál nehezebb »bilincsek közé rakta«. Amikor pedig a debreceni nemzetgyűlés a bécsi hírek hallatára és »köröskörülusztítás« láttára kimondta a trónfosztást, a *renegát* Bach kontráztott Schwarzenbergnek. Az 1669/49. számú minisztertanácsi akta szerint május 26-ikán kifejtette, hogy félre kell dobni mindazt a jogot, amit a birodalmi alkotmány *még hagyott* Magyarországnak, mert a »gaz« határozattal mindnek érvénye *megszűnt*.

De hogyan szorítsák meg a »hurkot«?

Semmiféle magyarban nem lehet bízni, még az »Altconservativ«-okban sem. Nem használtak azok soha a kormánynak, most sem érne velük semmit, sőt csak ártana, ha együtt menne velük, akik »oly mereven ragaszkodnak az elavult (»verlebt«) intézményekhez és formalitásokhoz«. Bach nyíltan kimondta: Nem kell se Jósika, se más *magyar* mágnás, illetve nemes, hanem egy kipróbált *osztrák komisszárius*. És alakítson pártot *magá a kormány* a nép nagy többségéből.

— Megváltó ötlet! — mondta Schwarzenberg és a minisztertanács megbízta őt, hogy ebben az értelemben tegye az előterjesztést őfelségének.

A magyartermetés okmánya.

Schwarzenberg »a magyar koronaország jövődő polgári igazgatásának vezetéséről« az uralkodónak olyan előterjesztést tett, amely egészen leleplezi a magyarellenes intenciókat. *A miniszterelnöki titkos iratok közt 1915/49. szám alatt található meg ez az okmány; június 2-ikán kelt Bécsben. Terjengős bevezetője elmondja, hogy a hadjárat Magyarországon megfelelő fordulatot vett, de szükség van Magyarország »adminisztratív újjászervezésére is«.* Különösen pedig Ausztria *államegyiségének nagy princípiumát* kell megvalósítani, — *ellentétben az eddigi magyar törekvésekkel.* Az országot még egy ideig katonai kormányzatnak kell alávetni, amíg az új berendezés gyökeret nem ver. Ezt a katonai kormányzatot nem csak arra kell fölhasználni, hogy a forradalmat elnyomja és *minden önálló törekvést kiirtson*, hanem a korona lesülyedt tekintélyét is vissza: kell állítania és minden rendszabályt is végre kell hajtani, amely *Magyarországnak az összállamhoz való kötelékét végleg megerősítse.*

Vége a magyar történelmi jognak!

— Amit Magyarországon azelőtt alkotmány alatt értettek — így írja Schwarzenberg — és ami legutóbb a nemesség feudális privilégiumainak maradványát jelentette a többi renddel szemben, a márciusi felfordulás révén, az ország kezdeményezésére *megszűnt.*

Kimondja ezután, hogy *tabula rasa* maradt hátra, majd szószerint így folytatja:

»Die Magyaren sind auf der betretenen Bahn nicht stille gestanden; sie haben das geschichtliche Recht des

Königreichs Ungarn, die pragmatische Sanction, durch ihre Empörung, und insbesondere durch die Akte von Dezember v. E. und vom 14. April d. E. selbst *vernichtet*. Das zum Freistaat erklärte und von einem *Usurpator* unter dem Namen eines Gouverneur-Präsidenten terrorisierte Land muss für seinen Legitimen Souverain erobert werden und *das Gesetz des Siegers ist sein Recht.*«

„Fölszabadítás a magyarizmus alól.”

De még ez nem elég. A megállapítás súlyát emeli az, hogy Magyarország és Erdély népeinek nagy része maga is a fegyverek erejéhez folyamodott és a *monarchiához való csatlakozást* többé-kevésbé teljes mértékben el is érte. A központban elhatározott és megígért alkotmányos alapelvek Magyarországon a nagyobbszámú népfajok emancipációját hajtják végre *a magyarizmus nyomása alól* s valamennyi eddig nem privilegizált osztálynak szabadságot és autonom fejlődésre való módot hoz, aminőt semmiféle magyar auspiciumok alatt esetleg még készíthető alkotmány *nem biztosíthatna*.

Most jön a nagy konzekvencia:

»Euer Majestät sind daher vom staatsrechtlichen Standpunkte aus vollkommen in der Lage, den in der Reichsverfassung ausgesprochenen Grundsatz, dass alle Kronländer *ohne Ausnahme die einige unteilbare Erbmonarchie bilden*, dass alle Stämme des Reiches gleiche Berechtigung geniessen und das namentlich die vollziehende Gewalt in allen Beziehungen und Derivationen nur von E. M. durch die verfassungsmässigen Organe geübt werde, *auch in Ungarn nach dessen Wiedereroberung zur Geltung zu bringen.*«

Jól fizetni az árulóknak!

Helyre kell állítani »a mindenféle csábítás következtében megrendült bizalmat« az osztrák kormánnyal szemben. Ha egyáltalán a kormány Magyarországon lábat akar vetni, akkor az engedményeknek azelőtt folytatott rendszerét egyszerre és mindenkorra abba kell hagyni. (*... so muss das früher befolgte System der Concessional für immer verlassen werden.*)

Az ígéretekkel szemben, amelyekkel a *lázadó factio* eddig a maga politikai befolyását fenntartotta, *valóban materiális előnyöket* kell nyújtani. A földművest, a városi elemet, a clerust és a nemességet *jól kiszámított intézkedésekkel* kell megnyerni a kormány számára.

Viszont minél előbb meg kell szerezni a *visszatérítést* azoknak a nagy áldozatoknak ellenében, amelyeket most hoznak a

monarchia *nem magyar részeinek lakosai* minden erejük megfeszítésével. Az organikus előmunkálat azonban nem bízható a hadseregfőparancsnokságra. Az eddigi tapasztalások eléggé igazolták, hogy a polgári és a katonai igazgatás *kumulálása* egyiknek a hátránya nélkül sem végezhető. A hadseregfőparancsnokságot maga a hadjárat annyira igénybe veszi, hogy a nehéz kettős hivatást nem láthatja el ugyanazzal a sikerrel.

Polgári hóhér is kell!

A ministertanács tehát azt az előterjesztést teszi, hogy a katonai főparancsnokság mellé küldjenek ki olyan közeget, aki a polgári igazgatás folyó ügyeit vezesse. Minden fontosabb ügyet, amely nem tartozik a közönséges igazgatás kereteibe, a főparancsnoksággal egyetértésben kell végeznie és mindig szemmel tartani, hogy a legfelsőbb hatalmat az országgal szemben csak a katonai *Chef* reprezentálhatja. Ezért minden nyilvános ténykedést, hirdetményt csak az ő beleegyezésével és az ő autoritása alatt szabad publikálni.

Ennek megvan az előnye is, hogy a szigorú és egyeseket *keményen sújtó rendszabályok*, amelyekkel örökre el kell nyomni a lázadást, mint a hadijog szükségszerű következményei a katonai autoritás alatt erősebb kézzel és biztosabb sikerrel valósíthatók meg.

Annak föltevésével, hogy ez az előterjesztés a legmagasabb jóváhagyást megnyeri, bátorkodik a ministertanács a szóbanlevő állásra soproni báró Geringer Károly ministeri tanácsost ajánlani.«

A „pártatlan magyar mágnás”.

Némely tekintetben humorosan hat az a beállítás, amellyel Geringert a császárnak ajánlja Schwarzenberg herceg. Teljes nyugalommal mondja el róla azt a valótlanságot, hogy Geringer magyar mágnás, aki kitűnően ismeri az ország viszonyait, »de amellett megvan az a nagy előnye, hogy az összmonarchia és az ország érdekein kívül semmiféle másra nem kell tekintettel lennie, akár családi vonatkozások, akár előbbi politikai összeköttetések miatt«. Ezután következik annak a megokolása, hogy *Apponyit, illetve Jósikát miért kellett mellőzni*, ámbár hónapokon át konkrét ígéretekkel biztatták őket.

»Ebensowenig kann sich die Regierung bei dieser Aufgabe solcher Männer bedienen, welchen zwar das Wohl ihres Vaterlandes am Herzen liegt, die aber dasselbe in einer Form anstreben, welche mit den von E. M. *in der Reichsverfassung auf gestellten Grundsätzen durchaus unverträglich sind.*«

A halálos ítélet.

Két nap múlva aláírta a fiatal uralkodó ezt a legfelső határozatot:

— Da.w *Anträge erhalten Meine Genehmigung. Wegen Ernennung des Freiherrn von Geringer und Verständigung des FZM Freiherrn von Haynau erlasse Ich gleichzeitig das Erforderliche.*

Schönbrunn, den 4. Juni 1848.

Franz Josef m. p.

Itt kezdődött a katonai és polgári irtó-hadjárat Haynau és Geringer vezetésével.

Magyar kálvária Bécsben.

Amikor Jósika megtudta, hogy a fiatal császár elfogadta Schwarzenbergék indítványát, — a mellékelt »rettentő instructio«-val együtt — földúltan rohant régi barátjához. Ekkor történt, hogy a herceg finom gúnyral fogadta, amint Jósika a Metternich-nek írt levélben mondja: szívesen beszélt vele mindenről, diszkrét ügyekről is, elmondott bizalmas részleteket Németországról stb. — csak ép Magyarországról hallgatott.

De a finom gúnynak is vége lett, mihelyt *az orosz segítség* annyira javított az osztrák helyzeten. Schwarzenberg »csupa tört döfött« Jósika szívébe, amikor így szólt:

— A magyarok kezében volt a monarchia megmentése. Hiszen az ő királyuk *úgy mellékesen* osztrák császár is volt. De a veszély percében egy jó érzésű (gutgesinnt) magyar sem mutatkozott. Az egyik félt, a másik nem akarta kompromittálni magát, a harmadik nem értett hozzá. Akik nem tudták megtalálni a módot a forradalom megállítására, most előbújnak rejtekeikből és ajánlkoznak a kormánynak, hogy az ország újjászervezését átvegyék. Mert csak ők értik a dolgot! De hol ennek a bizonyítéka V Hát olyan nagyon fényes volt eddig a helyzet Magyarországon? Tartsa meg nacionalitását, a helyi gyűléseit. De különben úgy léssen kormányozva, mint az összmonarchia.

Következett, amint tudjuk, a provizórium; majd a németesen beamterek, a Bach-huszárok hosszú, gyűlöletes korszaka.

A konzervatívok még próbálkoztak. *Dessewffy* Emil nevezetes Lloyd-cikkével senki nem törődött, aztán pedig huszonnégy mágnás fordult egyenest az uralkodóhoz, de a föliratot Bach kapta meg és zsebre vágta, — valósággal eldugta.

— Úgysem az egész ország véleményét fejezi ki, csak egyes jelentéktelen körökét, — mondta. És ezután oly ötletet vetettek föl, amelyet nem túlzón jellemez az *alantas* epitheton.

A minisztertanács 1850 április 17-iki ülésén történt s az 1538—50. számú titkos jegyzőkönyv igazolja. Lemásolom szószerint:

»Eine vom Justizminister mitgeteilte Anfrage, ob das Ministerium dagegen wäre, wenn als Entgegnung auf die S. Majestät von 24 sog. altkonservativen Magyaren ueberreichte Adresse eine *Gegenadresse zustande gebracht* würde, wäre, nach der Bemerkung des Ministerpräsidenten, dahin zu beantworten, dass das Ministerium in dieser Beziehung den Proponenten freie Hand lasse.«

Szabad kezet hagynak az *ellenfölrirat* dolgában. Jött is gyönyörűen a megrendelt, hazug, osztrákérdekű »magyarische Adresse«. Letagadták, hogy az első fölrirat óriási hatást tett Magyarországon. És szerveztek egy »bizottságot«, hogy az egész közigazgatást szervezze át.

De Bach csinálta a fundamentumot. 1850 június 26-ikán tárgyalták a minisztertanácson. A 2606/50. számú jegyzőkönyv elmondja: A katonai igazgatást fölváltja a polgári; az öt *kerületben* lesz 45 megye és 265 járás; de egészen osztrák módra, egy csomó kerületi főnökkel. Az egész országot a *helytartó* szedi ráncba.

A magyar konzervatívokat végleg félreállították, egyetlen tanácsukat sem fogadták el. Eltemették a régi Magyarországot.

Osztrák dokumentumok — mellettünk.

A *Haynau-féle* kegyetlen hajsztát elég vallomás ösmertette s inkább arra vessük a súlyt, ami az egész bécsi rendszer lelkét tárja elénk, a legbensőbb politikai rugóit mutatja apróra. Haynau is csak eszköz volt, akit félredobtak, mihelyt megelégték. Egyetlen magyar dokumentumot idézek, a többi mind osztrák okmány. A plassi Metternich-féle családi archívumból való ez a *Jósika-levél*:

— Ennek a rendszernek hívei *idegenek*, akik a fizetésükhöz ragaszkodnak, *Kossuth-pártiak*, akik így kerülnek el a megérdemelt büntetést; javíthatatlan *radikálisok*, akiknek terveit a kormánynak ez az eljárása elősegíti; — hazájuk, királyuk, a monarchia

igazi híveinek számára *nem lehet hely az ilyen társaságban . . .* (Jósika Metternich-hez 1851 júliusában).

Már ekkor Metternich azt tartotta, hogy Magyarország *beolvasztási* terve nagyon is kárhózas.

— A könnyelmű fajtájú beolvasztások — írta Jósikának — nagyon rossz gyümölcsöket teremnek (»Einschmelzungen leichtsinniger Art schlechte Früchten tragen« . . .; sőt még hozzátette: . . . »und des von Seite des Monarchen gefällten Ausspruches der . *Aufrechter kaitun g des Nationalitäten*). . . Nem tudok elképzelni *egy nem magyar* Magyarországot. Épp oly kevésbé tudom elképzelni fejlődését, ha teljesen megvált az osztrák államtesttől.

Schwarzenbergnek pedig ezt írta az »új alkotmány« gyártásakor:

— Tudom, hogy a kor szelleme mit hozhat föl az én véleményem ellen. Gyöngé trónt akar és semmiféle arisztokratikus, azaz *fenntartó* elemet. A megbénított régenssel való tété-à-tété-t akarja és a fölszabadult demokráciát. A recept Magyarországon nem használható, mert álarcos köztársaságot szül és egy magyar köztársaság valóban *agyrém*...

Utóbb fölteszi ezt a kérdést is:

— *Szent István koronájának jogait* egészen sutba vágják?

Részletesen ki is fejt, hogy ha változtatnak, a régi alapon (auf der alten Grundlage) tegyék. Majd szószerint ezt írja Richmondból:

— Die ungarische Geschichte wirkt hier wie ein Donnerschlag, welcher die Parteien deutlich hinstellt. Die konservative feiert die Siege, und die revolutionäre jammert über die Niederlage. Lord P. (Palmerston) und in letzter Instanz das gesamte Ministerium sind wie vor den Kopf geschlagen, denn sie zählten auf einen umgekehrten Gang der Dinge. Es sind nicht vierzehn Tage, dass mir Lord P. sagte: »*L'affaire d' Hongrie sera une très longue P*« — »*De quelle affaire entendes — vous -parler? —* erwiderte ich ihm — *de celle militaire on de celle civile? Si tout ne me trompe, la première sera courte!*« . . .

Humelauer Károly, a kiváló *osztrák* szakember, akit nagyfontosságú diplomáciai ügyben Londonba is kiküldtek (1848 áprilisában), a következő rendkívül érdekes sorokat írta Metternichnek (1850 május 31-ikén) a bécsi tapasztalásairól, illetve a *beolvasztó-politika* következéseiről:

— Das Terrain in der Hauptstadt und in den Provinzen verschlimmert sich zusehends. *Die anfänglich bestandene Sympathie für den jungen Kaiser ist gänzlich erloschen und*

bereits zeigen sich Spuren positiver Abneigung. Die unehrliche Politik in Bezug auf Ungarn, welche die Minister dem jungen Kaiser als Staatsweisheit aufgeredet haben, ist eine tödtliche Gefahr für Monarchie und Thron.

— Da wird von der Regierung *Anarchie und Communismus* geflissentlich hervorgerufen, reiner Jakobinismus getrieben. Betrug, Lüge und falsches Spiel haben die Grundlage dieses Ministeriums seit dessen Entstehung gebildet. Der junge Kaiser, in welchem man bisher nur ein unbedingte *Beharrlichkeit* in dem einmal ergriffenen Wege bemerkt hat, hätte mit den guten Anlagen, die er hat, vortrefflich gestellt werden können, *wenn er in gute Hände gefallen wäre* und so sind die grössten Karten, welche zur Rettung der Monarchie gespielt werden konnte, *auf das liederlichste verspielt worden.*

— Die Unzufriedenheit, der Missmuth, und die Beängstigung der ehrlichen Leute steigt von Tag zu Tag. *So auch die Unzufriedenheit der Armee, in dem einzigen Haltpunkte, den diese Regierung hat.*

Élesen jellemző az is, amit *a magyar mozgalomról* ír Metternichnek, mert bizonyítja, hogy magában Ausztriában is föltámadt a szimpátia a kegyetlen üldözés nyomán.

Die Eingabe der 25 conservativen Ungarn an den Kaiser ist Anfangs von den Ministern als gänzlich unbedeutend bei Seite gelegt worden. *In Ungarn aber hat dieser Act vortrefflich gewirkt* und das Land schart sich um diese Fahne. Die Zwecke, welche die Regierung verfolgt, haben nach und nach *alle jene ehrlichen Männer, welche Dienst angenommen hatten, gezwungen, wieder zurückzutreten.*

Auch diesseits der Leitha sind, und vorzugsweise in der Armee *Sympathien für Ungarn und Stimmen der Wahrheit* über die Vorgänge in Siebenbürgen erhoben worden.

Nincs az a magyar ellenzéki, aki lesújtóbb bírálatot tudott volna mondani a monarchia államháztartásáról, mint ez a kivételes szókimondó osztrák; miután beszélt a többi, legkiválóbb pénzügyi tekintéllyel, kifejti a Schwarzenberg-kormány tehetetlenségét »a lesúlyedt hitel« ügyében s így tömöríti a véleményeket:

— Mit einer inneren Politik, bei welcher eine Armee von cca 600.000 Mann benöthigt ist, *um die eigenen Länder niederzuhalten, ist kein annehmbarer Staatshaushalt denkbar.* Nur Leute von solcher Selbstüberschätzung und gewissenlosen Leichtsinn können vorgehen, wie diese Minister.

De aki ezt a magyarok közül hangoztatni merészelte, börtönbe került. Schwarzenberg azonfölül kijelentette, hogy

Magyarország *március 4-ikét* sem érdemli meg és sutba kell vágni az egész »*Mistverfassung*«-ot, a szemétkotmányt. Csakis *kemény ökölre* van szükség!

Bach pedig kémeivel figyelte a legjámborabb konzervatívot is. Sőt a hazatért Metternichet szintén. Szidta, ügyesen rágalmazta őket. Még »legfelsőbb«-et is ravaszkodott ki róluk, 1851 július 12-ikén nyíltan kirohan ellenük a *pesti* rendeletben:

— Kétségtelen, hogy az ókonzervatív párt rontó hatást tesz a köz-szemlekre, miután a magas kormány intézkedéseit gyanúsítja és eltorzítja, a kormányközegek tekintélyét intrigue-kkal és nagyításokkal alászállítja és egyúttal gonosz híresztelések *arcátlan terjesztése* útján a forradalmi zavarok által mélyen megrendített *szociális helyzet konszolidálását* megnehezíti. Arra is törekszik, hogy a *csk. tisztviselők* kötelesség-teljesítését személyes sértésekkel és fenyegetésekkel, valamint ezirányú aggodalmak állandó fölkeltésével megbénítsa, — mintha a kormánynak a birodalom egységét célzó princípiuma és szisztémája nemsokára valami ellenkező új rendszerrel cseréltetnék föl. A nevezett párt végül azt a nézetét is kifejezi, hogy a *csk. kormány* elhatározásaira és rendeleteire túlnyomó befolyást fog tenni.

Ófelsége, legkegyelmesebb urunk parancsa, hogy ennek az agitációnak vége vessék!

Kezdték az *üldözés új sorozatát*.

Ellenzéki = forradalmi.

A titkos iratok elárulják, hogy Bachot sokszor személyes gyűlölet fűtötte az ókonzervatívokkal szemközt, amikor reformokat alkotott. Ellenükben a »nép széles rétegeit« akarta megnyerni.

Szociálpolitika! — ez volt a bűvös jelszó és a kémjelentések buzgón közlik, hogy »mily nagy örömmel« fogadják Bach újításait. Igaz, hogy van komoly bizonyosság is némelyik reform szíves fogadtatására. De mihelyt a végrehajtásra került a sor, kezdődött a legfurcsább *steeple-chaise*.

— Bejártam az Alföldet — meséli az egyik elfogott levél és a parancshoz híven referálok. Sok helyen így beszéltek: »Jó, jó a népnek ez is, az is; a gazdasági meg a kereskedelmi újítás; még a közigazgatási reformok közt is van dicséretes. De hasztalan az egész, nem elég ahoz, hogy minket a *birodalmi egység* híveivé tegyen. Hiába a cseh *Beamter-ék* cifra magyaros egyenruhája is! A kalapon ott a kétfejű sas, meg aranyozott kardon is rajt' van a bécsi madár. A cifra mundér pedig *eladó* — gazdástul.« — Rágalom, bizalmatlanság mindenütt!...

Kínos részleteket tartalmaz a magyar helyzetről a »Betrachtung über die ungarischen Zustände Ende 1851« című emlékirat is. Elmondja:

Az idegen hivatalos nyelv, az idegen törvény, az idegen hivatalnok állandó elégedetlenséget szült. Váratlan csalódás érte Bachékat a nemzetiségieknél is: *a germanizálástól való félelem* magyar táborba hajtotta a tótok, szerbek és oláhok egyrészét is. *De az erőszakos centralizáció* még a németnyelvű lakosságot is elidegenítette az osztrákoktól. *A paraszt épügy gyűlölte* a »Bach-huszárt« a dohányjövedék, meg a sokféle adó miatt. Csak egy szelídebb fajtájú epizód:

»Végignéztem egy esetet, amikor három zsellérral bántak el. Valami három forint büntetésből az új taxák következtében a bírói eljárás során hetvenöt forint »bíróági költség« lett és egészen tönkretette őket. «

A. központi kormány nem törődött a panaszokkal, sőt fokozta a szigorúságot. Az »öt kerület« adminisztrációját 1853-ban véglegesítették, *Albrecht* főherceg pedig, aki az ország élére állt, kardjára csapva mondta a budai küldöttségnek:

— Ez az én alkotmányom!

Bach szerint: katona volt jogot szerzett rá és Schwarzenberg szerint: »Das Gesetz des Siegers ist sein Recht!«

A szabadságharc előtt forradalminak nevezték azt, aki ellenzéki volt s a legmérsékeltebb reform-óhajtást »*Revolutionäre Bewegung*«-nak bélyegezték. 1849 után pedig a konzervatívok szerény könyörgését époly kevéssé teljesítették, mint 1848 előtt Deák, sőt Széchenyi óhajait. Metternich *Hitzkopf*-nak nevezte Széchenyit, Bach pedig húsz évvel később *schuftig*-nak.

A magyarellenes bűnök háttéréből.

Rejtett zugokat is megvilágít a következő emlékirat. *Osztrák* munka, egyáltalán nem Kossuth-párti, sőt tisztára az uralkodóház érdekét igyekszik szolgálni *5 mégis kimutatja Magyarország igazát*. Hosszú időkre szóló, keserű igazságok teszik ' föltűnővé megállapításait s azért régóta szükség lett volna már a magyar fordításra. Szerzője az említett Humelauer Károly, éles szemű szavú tanácsosa az udvarnak, — szokatlan bátorsággal vagdossa Schwarzenbergék fejéhez is a kemény axiómákat. Kítűnő

közgazdászokkal és független politikusokkal tanácskozott s aztán kímélet nélkül írta meg a lesújtó bírálatot, amely frappánsul igazolja *Széchenyi éles jövőbe-látását is*. A Metternich-levéltárból való memorandum 1851 április 15-ikén kelt s a következőket mondja:

A bécsi forradalom kezdettől fogva szövetségben állott a magyar revolúcióval és ezzel *nagy mértékben hozzájárult* Magyarország adminisztratív különválásához. — A »belőle támadó« ministeriumok hamar rájöttek, hogy a maguk hatalma korlátolt és ingadozó alapra szorítkozik, ha a magyar korona országait nem tudják illetékességük körébe vonni. Már a Pillersdorf-ministerium igyekezett rajta, —

***a szerbeknek (később gyakran bevallott)
titkos fölheccelése útján.***

A *Wessenberg-minisztérium* a magyar kormányhoz intézett átiratában (1848 szeptember 21-ikén) nyíltan kimondta, hogy a magyar korona országai egy összmonarchia integráns részeinek tekintendők, amely *így* sohasem állott fönn, ennél fogva *ignorálták a dinastiának e koronát illető personalis jogát*, hogy azt egy »constitutionalis« osztrák *központi ministerium erőszaka alá* rendeljék.

Még nagyobb határozottsággal ment tovább ebben az irányban a *Sckwarzenberg-Stadion-ministerium*. . . Rávette a császárt, hogy a magyar koronához való történelmi állami jogi helyzetet — mielőtt még a forradalmi örület érinteni merte volna — maga semmisítse meg.

Itt kezdődik az új forradalom.

Az előbbinek az volt a színleges célja, hogy a népeknek jogokat adjon, — az utána következő arra törekszik, hogy a dinastiától elvegye a jogait.

E mondat megokolása végett az emlékirat szükségesnek tartja, hogy rávilágítson Magyarország és az összmonarchia »pragmatikus viszonyára«. Alapos fejtegetéssel az eredeti latinnyelvű törvény és a legfontosabb egykorú akták citálásával mutatja ki a *pragmatica sanctio*, illetve a *personalnno* jelentőségét és aztán így folytatja:

Ha sikerülne a ministereknek az 1849 március 4-iki birodalmi alkotmánnyal tervezett *beolvasztást* megvalósítani, vagyis a magyar korona pragmatikus államjogi különállását az összmonarchiának akármilyen általános statútumaiba szétomlasztani, akkor az államjogilag elkülönzött magyar korona *megszűnése* által a császári háznak *e koronára való personal-joga is megszűnik*.

Kimerítően megállapítja ennek súlyos veszedelmét, utána pedig a tényeket csoportosítja:

A kifejtett nézetek helyességét tények bizonyítják. *Windischgraetz* herceg Pest felé történt előnyomulásakor az országot nyugodtnak találta, ellenséges magatartás a hadsereggel szemben nem mutatkozott ... Az ország várta, hogy a császár jóindulatú módon nyilvánítsa fölfogását. Abban a mértékben, amint *a kormány tisztátlan helyzete mind tovább húzódott*, a hadsereg egyre inkább tapasztalhatta az ország növekvő elidegenedését. És abban a mértékben, amint

az országot elidegenítették az uralkodótól,

— adták szabadjára a lázadásnak. Amikor (1849 március 4-ikén)¹ *a császár akarátát és szándékát a legdurvább ellentétbe állították minden magyar veleszületett érzelmeivel, maguk adtak a fölkelésnek plauzibilis alapokat* és olyan hatalmat, amelyhez különben soha nem jutott volna...

Túlerejére építve, a ministerium úgy kezelte Magyarországot, mint valami *meghódított* országot. Már előre elhatározta, hogy a bonyodalomnak semmiféle kiegyező-megoldását nem engedi meg. Mert főcélja az volt, hogy *okvetlenül megsemmisítse* a magyar korona történelmi jogait, illetve alapjait, amelyekben egyedül jöhetett létre a kiegyezés. A bonyodalmat *szándékosan növelték a lehető legnagyobbra*...

A súlyos helyzetnek megfontolt vizsgálata azonban kimutatja, hogy amint a magyar korona pragmatikus helyzetét figyelembevevő politika jelentősen megkönnyítette volna az ország pacifikálását, — az 1849 március 4-iki politika megvalósításához sokkal nagyobb haderő sem lett volna elégséges. Másrészt a hiányok, melyeket az egyes közigazgatási rendszabályok terhére rónak, *kiengesztelő politikánál nem játszottak volna akkora szerepet*...

Ebben a politikában volt a szerencsétlenség veleje,

akárcsak a *fordulaté*, amely a császárházzal *szemközt* mutatkozik a lelkekben és amelynek jelei napról-napra komolyabbak.

De hát mi indította a ministereket ennek a bajkeverő politikának elfogadására? Ez a kérdés önkéntelenül fölmerül, mert hisz *a külső* kényszer, amit Angliában *pressure from withouth-nek* hívnak, itt nem volt meg. Még a kremsieri parlament sem ajánlott egybeolvasztást, hanem megelégedett azzal, hogy a német örökös tartományok és Galícia számára közös alkotmánytervet készítsenek és a magyarokkal, továbbá az olasz provinciákkal való megállapodást hagyják későbbre, *mint nyílt kérdést*...

Magyarország népei sem akarták az egybeolvasztást. Egyikük sem akarta, hogy német tisztviselők avatkozzanak belügyeibe. *Egyikük sem óhajtotta a germanizálást.* Es a belső harcot nem tekintve, valamennyi szívesebben látja a király personalis jogait, mint a germanizálást.

A ministerek ezt a beolvasztó politikát teljes szabadsággal választották, mint a maguk nézetét.

Módjukban volt a legszabadabb választás,

amikor a császárnak tanácsolták, hogy *a magyar* örökös államait az összmonarchiaóa foglalja le és ezzel Magyarország történelmi koronáját illető personalis jogairól mondjon le.

De egy elementum, amely a ministerium alakulása óta *vörös fonálként húzódik végig minden aktusán,* döntő befolyást tett a beolvasztó politika elfogadására nézve is. A közvéleményben megtört a hit már jó ideje, ami ennek a politikának sikerét illeti, de a ministerium nem törődik vele és növekvő makacssággal ragaszkodik hozzá, — ez az elementum az egész kérdés magja:

a németiség uralomvágya és féltékenysége Magyarországgal szemben . . .

Meg kell állapítani, hogy a német örökös tartományokban rossz érzés nyilvánult meg Magyarország előnyös helyzetével szemben; nem akarták belátni, hogy ez a helyzet a dinastiával történt *önkéntes megállapodáson nyugszik* és viszont a magyarság *számos más előnyt nem kapott meg,* amelyet a többi örökös tartomány számára biztosítottak. Ebből a rossz érzésből fakadt

a szenvedélyes, valósággal személyeskedő gyűlölet,

amely a német örökös tartományok nemességét hevítette a magyar nemességgel szemközt.

A negyvennyolcas mozgalom idején a német örökös tartományok nemessége hű maradt a császári ügryhöz, míg a magyar forrongást elsősorban a nemesség egyrésze szította. Az a kívánság, hogy

a magyar nevet meg kell alázni,

itt aztán igazolásra és kényelmes alkalomra talált.

A császári ház előbbi önálló hatalma a régi törzsökös német örökostartományok hűségén nyugodott, továbbá *a császári hatalom teljességén* mindeme országokban. A forradalom azonban ezt a hatalmat magukban az örökös tartományokban is *megtörte . . .* Most főképp azzal kell foglalkozni, hogy a császári ház megtartassék, a fenyegető fölfordulástól megvédessék és azt az eszközt kell megtalálni, amely újra megerősítse helyzetét.

mert különben hasztalan volna minden fáradság *a monarchia fõntartására nézve is.*

Mindezzel nem törõdve, Schwarzenberg herceg és Stadion gróf

a német elem érdekeinek kizárólagos alapjaira építettek. . .

A német elem számára *biztosítani kell az állandó hatalmi fõlényt az összmonarchiában:* ez volt az igazi cél, amelyet Schwarzenberg és Stadion a ministeriumok alakításakor kitűztek. Mikor azonban a német elem élére álltak, — tekintve, hogy ez csak kisebbség az összmonarchiában, elõször is a német tartományok *minden erejét egyesíteni próbálták* és mivel ezekben a forradalom messzeágazó gyökereket vert, a forradalom, a revolúció élére kellett állnia, amit az *olmützi programmban* ki is fejeztek eme szavakkal: a minisztérium élére áll a mozgalomnak.

Így maguk lettek a forradalom szállítói

és forradalmi ministeriumot alkottak.

De az akkori helyzetben egyáltalán nem ennek vagy annak az *elementumnak* ministeriumára lett volna szükség, hanem olyan ministeriumra, amely a trón és a monarchia védelmét szolgálja *a forradalommal szemben.*

A német elem azonban nemcsak kisebbség az összmonarchiában, de a német örökös államok egész lakosságát sem jelentette *teljeséggel;* le kell számítani a cseheket, akik országuk lakosságának háromötödét teszik s Morva- és Steierország, Karintia és Krajna lakosságának szláv részét. A német elem tehát, ha ereje teljesen a kormány kezében egyesül is, nem biztosíthatja az állandó uralkodó befolyást, ha ugyanakkor *minden más elem szétbomlasztását* el nem éri, ha el nem pusztítanak minden más elemet, amely a jövõben veszélyessé lehet a németre.

Ezért tüzte ki a ministerium

céljául, mindenek elõtt

a magyarság politikai súlyának megsemmisítését.

Ez a súly pedig a magyar koronának az *összmonarchiához* való államjogi helyzetén és Magyarországot illetõleg elsõsorban a *nemességén* van. Így hát szét kell darabolni a koronát és meg kell fosztani a jögeitõl. Viszont

a nemességet anyagilag tönkre kell tenni,

— és hogy a népre való befolyását a jövõre megsemmisítsék, oly népeket, akik még nem forradalmiak, a ministerium akaratuk ellenére *demokratizál;* sõt a parasztot a kormány ügynökei

biztatják föl a nemesi tulajdon ellen törő *kommunistikus* föllépésre.

Ily módon érthető, hogy az 1849 március 4-iki aktust miért erőszakolják rá Magyarországra, hogy ennek államjogi pozícióját miért kell mindenáron elpusztítani.

Ebben áll az igazi program,

amelynek alapján a Schwarzenberg-kormány megalakult: *forradalmi* és *forradalmasító*. Szükségszerűen *az is lesz*, amig csak megmarad.

Mivel pedig a monarchia és a császári ház sorsát az ausztriai német elemtől tették függővé s ennek ereje *kevésnek bizonyult* a monarchia többi elemének fékentartásához, a ministerium

kénytelen volt a monarchián kívül támasztékai keresni.

Es mert csak rokon-elemben találhatták meg, nem kereshették örökre Oroszországban, hisz ez nem adhatta oda teljességgel hatalmát és becsületét olyan elem győzelme érdekében, amely tulajdonkép az osztrák *forradalmi* mozgalom magvát képezi. Igénybe vették az orosz segítséget a pillanatnyi szükségletre, hogy leverjék a magyar lázadást, amelyet ők maguk növesztettek akkorára. De a maradandó politikához, amellyel a monarchia leigázását tervezték, a német elem domináló helyzetének megszilárdításához szerintük az kellett, hogy Ausztria szorosabban, mint valaha kapcsolódjék — *Németországhoz*...

Az *egységes Ausztriába* minden részt beolvasztó alkotmány alapján nyitották meg a *Frankfurtban* összegyűlt német képviselők előtt a hatalmas perspektívát:

egész Ausztria bekebelezését egy nagy Németország kötelékébe.

A német köteléknek Ausztria, így látszott, kettős előnyt ajánl föl: Ausztria minden erejének közrehatását bármely esetben, amikor Németország biztonságát *külső veszély* fenyegeti és valamennyi osztrák állam egyesítését a német *vámterülettel*.

Az első előny csak látszólagos, illetve új nincs benne, hisz Ausztriának különben is a németekkel együtt kellett tartania, valahányszor a szövetséges terület védelme szóba jöhetett és a német kötelékbe való *formális belépés* Németországnak nem hozhatott fokozottabb védelmet. A második előny-ígéret, oly nagyarányú vámegység, magában Németországban áthághatlan nehézségekkel találkozhatott. Ausztriában mindenfélét ígértek, de kivihetőnek csak az látszott, amit a megfelelő *vám-mérséklések* útján próbálhattak s Németország érdekében az egyetlen igazi előnynek az látszott, amit valóra is váltottak: a közbenső vámvonal fölfüggesztése *a magyar határon*.

Ilyenformán a német kötelékbe való teljes belépéssel nem akarhattak egyebet, mint *Ausztria* növekvő súlyát, nagyobb befolyását — Németország ügyeiben...

Az 1849 március 4-iki birodalmi alkotmány publikálása óta természetesnek látszott az a föltevés, hogy a császári kormány, ha a monarchia valamennyi államának a német szövetségbe való belépését szorgalmazza, szükségszerűen biztosítani kívánja Ausztriának a császári államok összeségével *arányos befolyást is*. Akkorát, amely fölülmúlja a *német császári korona idején* való befolyását. Ilyen értelemben fogta föl annak idején a *hannoveri* kormány is a birodalmi alkotmányt és *az egységes Ausztriát*

a német államszövetséggel összeférhetetlennek nyilvánította.

Poroszország helyzete pedig a szövetségben úgy egészen alárendelt lett volna. . .

A kormányról nem szabad fölteni, hogy ki akarta volna hívni *Poroszország ellentállását*, sőt más nagyhatalmak beavatkozását, így hát *valami mást tervelhetett*, nem csupán azt, hogy Németország középponti tanácskozásainál Ausztriának a szövetség keretein belül való befolyását növelessze.

A belépésről sokat beszéltek, — annál kevesebbet Ausztriának *nem német* népeiről s jogaikról. Pedig ezek úgy érezhették, hogy őket Németország érdekei alá rendelik, anélkül, hogy a központban speciális képviselőhez jutnának. Szóval csak mint a monarchia német elemeinek *appartnenz-ét* kezelnék a nem német elemet. Ha a német szövetségbe való belépést államjogilag kimondanák, ez a tényállás legális alapul szolgálna

a nem németek teljes germanizálására.

Ezt a germanizáló rendszert, amelynek keresztülvitelére a monarchia német eleme nem ad elég erőt, a német államszövetség cégére alatt kellene rákényszeríteni valamennyi nem német népre.

A ministeriumnak ez a politikája *homályban* hagyja a célt, de a politika hatása a monarchia belsejében annál tisztábban mutatja. Így és csakis így érthető a ministerium politikája. Megérthető, hogy miért álljon Ausztria Középeurópának élére, — miért tekintendő Oroszország csak gyorsmentőnek, de Németország a tulajdonképeni támaszpontnak. A buzgóságot, amellyel Ausztria nagyszerű helyzetét Németországban megalkotni szeretnék, *végre megérthetjük*, de a császárállam népeinek szánt »*egyenjogúsítás*« *igazi jelentőségét is.*

Vessünk egy pillantást a rendszabályokra, amelyeket ez a ministerium a *belső igazgatásban* rendelt el s észrevesszük, hogy *mind-mind a bemutatott nézőpontból indul* ki. Az olyan rendszert, amely a monarchia nem német elemeit történelmi emlékeiből

és érzéseiből is ki akarja fosztani, s nemzetiségéből kivetkőztetné, csakis német hajthatja végre. Azért látjuk, hogy

a német burocratia példátlanul megnőtt és elhatalmasodott.

Ebből következik, hogy a nem németek csak úgy alkalmazhatók a nyilvános szolgálatban, ha *megtagadják* szülőhazájuk történelmét, jogait s érzelmeit. A *ministerium nem is kap tisztességes embert a nem németek közül*, legfőleg akkor, ha a leggyötrőbb kenyérgond hajszoja a szolgálatba. I. Ferenc császár korában a burocratia formális gyámhatalomra tett szert a császár fölött is. Az uralomnak ez a fajtája épen nem tudta Ausztriát megóvni a 48-as szerencsétlenségtől. Most pedig nem csekélyebbről van szó, mint hogy

ezt az uralmat megint életbe léptessék

— soha ennyire nem nőtt ministeri önkénnyel, oly hivatalnokcsapattal, melybe a legrosszabb elemeket is fölvtették, oly rendszer szolgálatában, amely gyűlöletet ébreszt monarchiaszerte. Ezt az uralmat, amelylyel a nép érzése szemben áll, a *hadsereg védelme* alatt akarja a ministerium bevezetni. Ugyanazzal a hadsereggel, amely el van telve az érzéstől, hogy *ő* és nem a tisztviselő-tábor győzte le a forradalmat és csak *ő* tudja, rémületben tartani a felforgatás pártját.

Egy forradalmi hivatalnok-uralom előtt hajtsa meg ez a hadsereg zászlaját, amely nedves még a vértől és legyen eszköze a föltétlen rabigába-görnyesztésnek a nem németek közt, *akiknek fiai a hadsereg túlnyomó részét alkotják*. A hadsereg és egy ilyen kormány közt határozott ellentétnek kell kitörni; aminthogy ennek a jelei mutatkoznak is.

A mostani kormányrendszer *közös érdekeket* támaszt a hadsereg és a nem német lakosság soraiban a ministerium terveivel *szemközt*, mert ha sikerülne a nem németek leigázása, a tisztviselő-kar okvetlenül nyakára ülne a hadseregnek is, amint-hogy a hadsereg tekintélyét is lealacsonyítaná az a munka, amelylyel

rabszolgákat csinálna a nem németekből.

A ministerium kezdettől fogva közönséges eszköznek tekintette a hadsereget, hogy önkényes terveit végrehajtsa vele; igazolja ezt a *mód* is, amivel a hadsereg egyes részeit kezelte, már amelyekkel szabadon tudott rendelkezni; mert az *olaszországi* hadseregnek külön hivatása volt és külön állott. A véres harcnak Magyarországon nem kellett volna oly sajnálatra méltó arányokat ölteni. Még *április 14-ike* is (a debreceni nyilatkozat)

— bár csak a félrevezető Kossuth-párt műve — csupán azért sikerült, mivel *a jobbérzésűek elé tartották a március 4-iki birodalmi alkotmányt és az megbénította ellentállásukat*. Hivatkoz-

hattak a beolvasztó-politikára, amelyet a ministerium minden áron meg akart valósítani és ez a politika *nem volt szükséglete* a birodalomnak.

A ministerium okozta,

hogy ez a küzdelem, amelyet könnyen — javarészt a császárház előnyére — elkerülhettek volna, vagy legalább *nagyon* korlátozni lehetett volna, *oly borzasztóan elf aj tilt*, a hadseregnek annyi véérébe került . . .

A nagy terv, amely szerint Ausztria mindenestül belép a német szövetségbe, immár

mindkét tengeri nagyhatalom tiltakozását kiváltotta

az 1815-iki szerződés alapján. Ha a cs. k. kormány még tetézni akarja az elkövetett hibákat s kétségbevonja a kongresszus-hatalmak illetékességét, akkor csak *újabb szégyenletes vereséget fogunk szenvedni*. Az orosz kabinet számára elég volt a kettős tiltakozás arra, hogy az osztrák tervet sorsára hagyja és újra a porosz állásponthez közeledjék. A terv maga tehát *halottnak* tekinthető, de a nyakasság, melylyel ragaszkodnak hozzá, *nincs súlyos következmények híján*.

Azzal az ürüggyel, hogy Ausztria egész súlyát érvényesíti a németországi forradalom elnyomatására, Ausztria, abban a pillanatban, amikor a társadalmi rendet csakis *a hadseregek hűsége* s az európai államok területének *az 1815-ös szerződéseken alapuló biztosítása* tartja fenn, amikor minden államnak meg kell küzdenie a maga belsejében a felfordulással, ilyen komoly helyzetben — *Ausztria kétségbe vonja az európai államjogot*. A francia kormánynak és az angol kabinetnek alkalmat adtunk rá, hogy Ausztriát

megvádolja az európai szerződések megszegésének szándékával

és hogy amazok gondoskodjanak a szerződések megóvásáról. Ha az ilyen benyomás alapot kap, *mm tűnik* el a terv elejtésekor. Hiszen a kivitel sikertelensége nyilvánvaló. De a cs. k. kabinet *megbízhatatlansága* a különböző számítások és helyzetek dolgában, továbbá a döntések körül való *könnyelműsége* sajnálatos világításba került. Morális helyzetünket megíngattuk és mindezt magunk okoztuk — ötven milliónyi áldozattal, amelyet kiadtunk és egy háború kitörésének kiszámíthatatlan veszélyével, amelyet szerencsére még el lehetett kerülni. Ennyire jutottunk egy olyan belpolitika miatt, amely ugyanakkor *megsemmisíti a nem németeknek a monarchiához való ragaszkodását*.

A ministerek azt mondják, hogy a császári házat a pragmatikus jogok elvesztéséért, — amit *Magyarország történelmi koronájának megsemmisítése miatt kell elszenvednie* — a

beolvasztó politika eredményei kárpótolják . . . »Általános érdek«-et szolgálnak . . . Arról van szó, hogy a múltban gyökerező érzelmeket pusztítsák el és helyükbe *egy új, általános »osztrák érzelmet« teremtsenek*, — egységesítő és nagymértékben központosító szervezet és igazgatás útján.

A kormány célja az, hogy minden előnyt a németységnek biztosítson és nekik szolgáltassa ki az egész monarchia érdekeit, — nézzük hát, milyen hatást tesz a kormányterv a német örökös államokra és mi ott a tényállás?

A német örökös tartományok alkotják

a forradalmi mozgalom igazi magvát

monarchiánkban — a sokszorosan vegyes, zagyva réteg révén, amely magát *fölvilágosult középosztálynak* nevezi. Ez magában foglalja mint legális szerkezetű instrumentumot a polgári-hivatalnoki kart, és mint különösen tevékeny elemet az ügynevezett intelligenciát, sarkalva a pénzzel és elvetemültséggel túlnyomón ható zsidó elem által . . . *Ma már permanens a forradalmi hatalom.*

Az alapelv: semmi se maradjon úgy, amint 1848 előtt volt. A ministerium ebből kiindulva *egy tollvonással megszüntette* 1849 március 4-ikén a tartományok történelmi neveit és Magyarország, Csehország, valamint Lombardo-Venezia történelmi értékeit. Azt hiszik, hogy *ezzel fog megerősödni a császárház megrendült állása?*

Az *irányzat*: mindent másképp csinálni, mint azelőtt. A kormány ezért sietett az országok új közigazgatási és igazságszolgáltatási beosztásával. Anélkül, hogy szükség lett volna rá. Es nagyon sokba is került. A lakosság azonban nemzedékről-nemzedékre örökölt megszokással ragaszkodik a régi rendhez. A népek szokásai: az országok történetének hagyatéka. Olyan örökség, amelyre féltékeny az egyszerű ember. Most

a történelmi hagyomány érzését

végig, mindenki, a legutolsó lakosig megtámadták-sértették. Ez erősítse meg a császárház pozícióját?

A földtehermentesítésnél, a bérvizonylatokban megsértette a kormány

a tulajdonjog szentségét

és a törvény *autoritásának védelme alatt* kötött magánjogi szerződéseket kíméletlenül felbontotta. Minden sürgető szükség nélkül. Ez így folyik tovább, míg a kormányterv abba nem marad. De csatlakozik hozzájuk egész csomó rendszabály, amely nem kevésbé kárhozatos. A hitelviszonyok szétzilálása, drága tervek könnyelmű elfogadása mély hatást tesz a közérkölcsekre. Ép így a tulifjú új *hivatalnokok kinevezése* és az egész *közoktatás romlása.*

Furcsa ellentét van a ministerium politikájában. Mialatt a német örökös tartományokban *gyöngíti* a császárház helyzetét és a demokratikus elemek erejét ugyanott jelentősen *növeli*, egyúttal csakis *épp ezeknek* a német elemeknek hűségére utalja az uralkodóházat.

Itt volna a kárpótlás,

amelyet a birodalom történelmi koronáinak megsemmisítéséért, kivált a magyar koronával járó pragmatikus personáljogokért adna a császárnak.

Amikor a németiség hűsége az uralkodóház iránt *még nem* tört meg, amikor a császártrón még a parancsoló hatalmat és az összmonarchia összekötő kapcsát jelentette, a monarchia fentartása azonos volt a dynastia fentartásával. De ha az egy-séges Ausztria valósággá válik, a beolvasztás megtörténik, a kötelék csak időleges szükségletté lesz, meglazul és

pótolható más dynastiával

is . . . Az egész helyzet fölfordulhat...

Az új kötelékben számos ország van, amely kedvező esetekben — a külpolitika mezején — oly földrajzi lehetőséget és érdeket is találhat, hogy

elszakad Ausztriától.

Ide tartozik Lombardia, Velence, Tirol, Galícia és a magyar korona valamennyi országa, amelyeket a ministerium politikája többé-kevésbé *sűjt*.

A kereskedelem és az ipar érdekei *sem olyanok* a monarchia különböző részeiben, hogy jelentős szükséggé tennék az illető országok számára az összbirodalomhoz való ragaszkodást. Épp ily kevésbé teszi kívánatosá a polgári és bűnügyi törvénykezés egyformasága és a legfelsőbb instancia központosítása Bécsben...

Az *államadósság* pedig még annyira sem. Amely államok büntetlenül kiválhatnak a monarchia kötelékéből és idegen államhoz csatlakoznak, megtalálják a módot, hogy az osztrák

államadósság rájuk eső része alul kivonják magukat. . .

Ilyen körülmények közt a monarchikus *összkötélék* megővése kizáróan a hadseregen múlik. Azaz: egy *kényszereszközön*. Mert ez a hadsereg nem szolgál az organikus kötelék értékével. De a haderőt jelentősen csökkenteni kell és nem sok idő telik el, — a császár oly rekrutákat kap, akik az általánossá vált demokráciából kerülnek ki. Ezek

az új katonák nem fognak hasonlítani a maiakhoz,

hónuk politikai érzelmeivel fognak rokonszenvezni. Mert akár katona, akár tiszt, nem szabadulhat a befolyástól, amely épp

ügy körülveszi, mint a levegő. A demokrácia győzelme döntő lesz. Már ma szükségünk van rá, hogy *a csapatokat — épp a politikai hangulat miatt — ne hagyjuk sokáig egyazon vidéken* s mégis olyan a kormányrendszer, hogy a hangulatot mind-egyre rontja.

A fejtegetés összefoglalva ez volna:

1. *A magyar korona történelmi pragmatikus állásának megóvása* jelentős értékű volna a császári ház fentartására és az egész monarchia fentartására nézve, — még pedig a mai helyzetben *inkább, mint bármikor*,

2. *A Ministerium kormányrendszere megsemmisíti ezt az értéket*, miután a császári háznak és az egész monarchiának az 1849 március 4-iki birodalmi alkotmányt adja kárpótlásul.

3. Ez az új Ausztria nincs abban a helyzetben, hogy a császári házat és a monarchia egészét a *magyar korona* történelmi jogainak megsemmisítése által a pragmatikus jogokban szenvedett veszteségért kárpótolja, *sőt mindakettőt még inkább gyöngíti és fokozott veszélyvel övezi*; mert

4. a ministerek Austriájában a császári ház fentartásának kérdését *elválasztják a monarchia egészének fentartásától* és mindakettőtől elrabolják a belső életképességet; mert

5. a monarchiának törvényesen adott »demokratikus« alapelvek *ellenkeznek a császári házzal*, míg az 1849 március 4-iki birodalmi alkotmány nem adhat organikus, az egyes részeket *összefoglaló* köteléket; mert

6. *a monarchia történelmi alapjainak, minden régi szokásnak és érzésnek megvetése*, továbbá a ministereknek a tulajdonjog ellen való támadásai révén *a népekben elpusztul a tisztelet* minden iránt, amit azelőtt becsültek; mert

7. *az egyenjogúsítás* ürügyével oly rendszert alkotnak, amely szerint *csakis a német elem jut politikai érvényre*, a nem német elemeket pedig leigázzák; és mert

8. egy ilyen terv, — miután *csak a hazugság, csalás és elnyomás rendszerével hajtható végre*, — a kormányt kényszerhelyzetbe viszi, hogy közegeit a nem német országokban oly módon válassza meg, amely a kormány *lenézését* eredményezi és a császári ház iránt való ragaszkodást *megöli*.

Ha mindez kétségbe nem vonható, akkor a mostani kormányterv — meg kell állapítani — az uralkodóház és a monarchia összkötelékének fentartásával *nem fér össze* és vissza kell térni a monarchia történelmi alapjaira. Vissza kell térni ahhoz a belpolitikához, amelynek jóságát Ausztria története igazolja: ***a monarchiát lakóinak különfelesége szerint, kell kormányozni***,

... A kormány táborában elnyomják az igazságot minden kényelmetlen ténynél és *az ostromállapot a kellemetlen igazságok elnyomását szolgálja*.

Annyira komolynak és fenyegetőnek tartom a monarchia helyzetét, hogy minden jóindulatú embernek kötelessége volna számot vetni a körülményekkel s keresni az utat, amelyen haladni kell. Kívánják a Habsburg-Lothringen-dynastia Ausztriáját, vagyis *a történelmi Ausztriát*? Vagy óhajtják a demokratizált, jakobinus-módra *nivellált Ausztriát*, amely 1849 március 4-ikén alakult és amelynek egyetlen

igazi jövője a monarchia felozlásában áll?

Ha az elsőt akarják, olyan álláspontot kell elfoglalni, amelyből egyedül védhető ma a történelmi Ausztria: *Magyarország történelmi koronájáét*. Ha ez megkapja pragmatikus viszonyát az uralkodóházzal kapcsolatban, akkor ebből szükség-szerűen következik a monarchia történelmi politikájához való visszatérés. A magyar nemesség és különösen az a része, amelyet ókonzervatívnak szokás nevezni — mert a Kossuth-párt határozott tetszéssel nézi a kormány eljárását — ez a magyar nemesség, támaszkodva az érzelmekre, melyek a nép körében ma is túlnyomók, — *képviseli ma a történelmi Ausztriát* egy ministeriummal szemben, amely ugyanazt meg akarja semmisíteni.

Itt oly nagyfontosságú érdekekről van szó, a történelmi monarchia és dynastia ügyéről, amely veszélyben forog, hogy a háttérbe szorul minden, ami személyeket illet. Szilárd meggyőződése, hogy aki nem áll ki Magyarország pragmatikus koronájának megmentéséért, ipso facto azoknak oldalán van, *akik a monarchiát és a császári házat kiszolgáltatták a forradalomnak*.

Persze a magyar korona megtartása egyedül nem elég Ausztria biztosítására, amihez szükség van a monarchia valamennyi részével törődő *más kormányrendszerre*.

De a mentés kulcsa a magyar korona megóvásában rejlik,

— ez a föltétel, mely nélkül a monarchia megmentése el nem képzelhető. Hogy a mostani ministerium erre a mentésre alkalmatlan, az világos, mert hisz ép — *mindenekelőtt és mindenáron ~ e korona megsemmisítésére törekedett* s jónak látott minden eszközt, ha úgy vette észre, hogy céljához segíti.

Hogy mennyit fogadtak meg az emlékirat vésztanácsaiból, azt elég zordul mutatják a következő események. A szerzőt még azzal is gyanúsították, hogy Szalay László — akivel külföldön tanácskozott — megvesztegette! Nagyon fájt az igazmondása; gyűlölték, sokkal inkább, mint a magyar »rebellist«. A márciusi alkotmányt pedig csak azért vonták vissza, hogy még gyötrőbb állapotot teremtsenek.

LASSÚ GYÖTRELMEK ÉVEI.

Az ötvenes esztendőök eseményei a rendőrminiszter »aller-
untertaenigster Vortrag«-jai, amelyekben annyi fogoly, lázadó,
börtön és akasztófa szerepel, évről-évre inkább bizonyítják, hogy
az osztrákok nagy része úgy kezelte a magyar szabadságharcot,
mint valami engros-bűnügyet, hazánkat pedig nagy fegyenc-
telepnek látta. Minél tovább olvassuk a titkos jelentéseket és a
bizalmas referátumokat, annál határozottabb nyomai mutatkoztak
a »föléledt kamarillának«, amely csak a háttérből, de mind hatá-
rozottabban próbálta irányítani a bosszúállást. Amikor hivatalos
irat nevezi hazánkat *Betjarenland-nak*, tisztán állhat a laikus
előtt is, hogy mennyire pártatlanul intézték a rebellis-tartomány
sorsát.

— Tudjuk, — mondja az egyik elfogott emigráns-levél —
hogy *Metternich*, aki a bécsi fölkelők elől külföldre szökött (1848
március 13-ikán), miért somfordált vissza (1851 szeptemberében):
ki akarja tölteni bosszúját. Ha nem is lesz újra kancellár, de
majd ellátja tanáccsal a föltámadt k. k. maffiát.

A magyar közvéleményt is jellemzi egy kicsit ez a levél,
bármennyire naivul szól, kivált további részében, *a kamarilláról*.
Szegény bujdosóknak ugyan beszélhettek, — mondhatták váltig,
hogy már régóta nincs *Staatsconferenz*, vagyis kamarilla. Elég
volt annyi, hogy látták »új bőrben a régi vedlett kígyót« s
éreztek a mérgét, ámbár *Metternich*, vagy *Sedlnitzky* nem is
ült hivatalban. Csak egy niteles példa: még a »teljeshatalmú«
Windischgraetz herceg is elküldte nagy emlékiratát (1850
március 18) *Metternich*nek, hogy véleményt mondjon róla.
A fürge-finom elméjű öreg államférfi éveken át valóban
osztogatta még a jó tanácsot; de nem volt meg a régi foganatja.
A decennium végén pedig megérte a sors revansát, amely

leggyűlöltőbb elnyomottjai, az *olaszok* győzelme által sújtott Ausztriára. Már akkor elhalkult minden hangszere, de annál rátartibban harsogott a dr. *Bach-féle* Hofbombardonból: Magyarország némely része nem is tartományi, hanem gyarmati sorsot érdemel. A megenyhült szívű főkancellár helyett lakáj utódai dolgoztak sokkal kíméletlenebbül. *De Panat* szomorú szavát hasztalanul idézték rájuk: *Ils n'ont rien appris, ni rien oublié*. Valóban semmit sem tanultak, semmit sem feledtek. A rosszindulat még a döblingi tébolyda kapujánál sem engedte őket megállni s *Széchenyinek* újabban megtalált iratai közt elég bizonyosság lesz rá, hogy az osztrák miniszter fenyegető levele és a házkutatás bűnügyi izgalma kergette öngyilkosságba a legnagyobb magyart.

A további dokumentumokat leginkább a *békülő szándék* hónapjaiból hozom ide. Miután az októberi diploma, amely állítólag gyönyörűen visszaadta Magyarországnak 47-es alkotmányát, 1860 október 21-ikén megjelent, — az ember csupa, vagy legalább javarészt jóindulatú írást várna. A mindenkép pártatlan vizsgálót is meglepheti az az állandó antipatia, amellyel Magyarország legcsöndesebb rétegeiről is árulkodnak.

A fiatal császárt tovább és szakadatlanul »heccelték« a magyarok ellen. A jelentések *százai* tájékoztatnak róla, hogyan fűjták föl a beérkezett híreket, különösen, ha emigránsokról volt szó. Amikor Kossuth elhagyta a török földet és meglepően nagy ünnepséggel fogadták Angliában, a kémleveleket olyan kommentárral rakták a császár elé, amely *brigantiról és újabb készülő büntettről* beszélt. A magyar fogházak és az osztrák várbörtönök újra megteltek.

Ebben, sajnos, nem egy magyar is többé-kevésbé közrejátszott, így *M. L.* történetíró hosszú memorandumot küldött Schwarzenbergnek a magyarországi rendcsinálásról és a miniszterelnök továbbította a *kimerítő tervet* Windischgraetzhez, aki meg is valósította annak jelentős részét. *Magyar nevek* bőven szerepeltek ott s a viselőik bajba kerültek, üldözték őket, sőt némelyik börtönbe is jutott. Windischgraetz a császárhoz tett előterjesztésében (1850 március 18-ikán) így írta magyarokról:

»Terrorisieren muss man die Umsturzpartei, weil dies das einzige Mittel ist, ihr zu imponieren, ihr Meister zu werden, — für diese sollen ja keine Rücksichten eintreten. . .«

A magyar historikus karriert szeretett volna csinálni, a bécsi udvari könyvtár vagy levéltár igazgatója akart lenni. De hűséges szolgálatát egyhamar nem méltányolták, amint ez *Lajos* főhercegnek írt szemrehányó leveléből is kiderül.

Nagyobbra becsült szolgálatokat tett H. L. közvádoló, aki annyi magyart köttetett föl, majd a bécsi főtörvényszék bírása lett és Londonba is kiküldték. A nagy bankjegypörben, amelyet maga */. Ferenc József* indított Kossuth Lajos ellen, harmadmagával esküt tett a császár nevében, hogy Kossuthnak sohasem volt törvényes joga pénznyomtatásra vagy veretésre. A kemény soproni ügyész fia szintén élvezte az udvar kegyét; azt mondják, *mégis* derék ember vált belőle s *a monarchia nagykövete lett Amerikában,*

Külföldön mindig legtöbb munkát adott a *magyar emigránsok* megfigyelése. Sokféle tervet szóttek ellenük, új meg új módszerrel üldöztették őket, ahol lehetett. Igazi béke csak úgy lesz, — tartották — ha az emigránsok akcióképessége megsemmisül. Ennek érdekében nem riadtak vissza az *orvmunkától* sem, amint az időrendben következő fejezetek néhány *osztrák* adattal bizonyítják.

Szemere és Kossuth.

A párisi főspión jelenti, hogy *Szemere* Bertalan levelet írt a *National* szerkesztőjének, de *Teleki* megakadályozta, hogy a »kínos dokumentum« napvilágot lásson. Sikerült az »elgáncsolás« e helyreigazgató levél ügyében, amely így szól:

Szerkesztő úr,

több lapban megjelent Kossuth Lajos úr azon levele, melyben kormányzóságáról lemond, s a diktatúrát Görgey tábornokra ruházza át.

Ezt a hét minister közül valósággal csak három írta alá, a többi meg sem volt kérdezve, én sem; azonban nevemet alájegyezve látom, mit ezennel hamisnak nyilvánítok.

Én nem adhattam volna lélekismeretesen a dictatúrát Görgey kezébe akkor, midőn már meggyőződtem arról, hogy áruló. Ezt nem is tettem. Hogy Kossuth úr nem bírt inkább meghalni, semhogy azt tegye, arról számolni tartozik Istennek most, majd a nemzetnek is. Tudhatta jól, mikép Görgey az átadott hatalmat már csak arra fogja használni, hogy elárulja az országot.

Sőt Kossuth úr nem is volt jogosítva a dictaturát bárkire átruházni. Ő maga lemondván, természetesen maradt a ministerium. Ezzel nem is tanácskozott a lemondás s a hatalom átruházása iránt; azt fel nem oszlatta, hogy *ily coup d'état*-t tegyen; de ha a ministeriumot személyzetére nézve változtathatta volna is, mint institutiót el nem törülhette a nemzetgyűlés beleegyezése nélkül.

Azonban mi, *Batthyány* K. külügyministerrel nem szűntünk meg gyakorolni a kormányhatalmat ezután sem. Ezt meg is irtuk Görgeynek. Bem táborá, mely még augusztus 14-ikén az erdélyi seregeken felül 40.000-ből állott, csak a ministeriumot ismerte el törvényes hatalomnak.

Azonban teljesedett, amit előre láttam s amit Görgey megirt Paskevicznek, t. i. megadásának erkölcsi következménye lett a többi seregek feloszlása is.

Így lehetetlen volt a harczot Erdély hegyei közé áttenni, hol 10.000 ember 100.000-nek állhat ellen.

Utolszor csatáztunk augusztus 23-ikán a mehádiai fürdő mellett. Másnap 2400 emberrel és 18 álgúval átléptünk a török földre, miután már Erdélyből Bem is eltávozott.

Augusztus elején még 140.000 harczba vihető katonánk volt. Es e roppant erő mint egy buborék elpattant. Szerencsétlensége volt e hazának egy áruló, ki amellet bátor volt; és egy dicsvágyó, ki amellet gyáva volt. Nagy csak maga a nép volt.«

Szemere Bertalan szállást bérelt *Neuberg* néven a rue Montmartre 182. szám alatt. Aznap megérkezett *Lónyay* Menyhért, akit apja — a titkos tanácsos — mint inast csempészett ki Bécsen át. Szemere chiffre-s levelet írt nejeének Pestre! — Ugyanő kijelentette, hogy ha Kossuth »még egyszer kezébe veszi a haza sorsát«, főbelövi Kossuthot. Ugyanezt mondta állítólag *Klapka* és *Almássy* is. (Később megcáfolták.)

Újabb jelentés:

Szemere Bertalan neje gyermekeivel együtt Parisba érkezett. Teleki *úgy* mesélte, hogy *Haynau* meggyötörtette az asszonyt. *Bach* pedig így rémítette Bécsben:

— *Amit a maga ura cselekszik, azért maga felelős a szabadságával, ami g itt van és a vagyonával, ha elmegy: mert az az ember Ausztriának egyik legveszélyesebb ellensége.*

Jegyzéket állítottak össze azokról, akiket Pesten vagyonuktól megfosztottak és különösen »az új gazdagokról, akik a forradalmi hadjárat alatt »többé-kevésbé becstelen úton« vagyonra tettek szert. A »haza harcának gazdagait«, köztük a pénzzel üzérkedőket idővel ki akarják pellengérezni.

Aknamunka az emigránsok közt.

Szemere elfogott leveléből (1852 március): *Kossuth* Hamburgba küldte *Patakit*, hogy fölláztassa az ott levő magyar ezredeket. A küldetésről valamennyi londoni emigráns tudott. Helytelenül történt az egész, sőt céltalanul. Mit nyert volna, ha sikerül is, pár ezred felállításával? *Patakit* elfogták, Bécsbe vitték és ott mint lázadót és kémeket fölakasztották. Névsort is találtak nála sok magyar névvel s ennek alapján otthon sokat elfogtak. Általános rémülés rohanta meg az embereket. Úgy látszik, az osztrák kormány fél leginkább s bizonyítja, hogy a magyar nemzetben épen nem bízik.

A kém jelentése:

Szemere ismét nagy haraggal nyilatkozott *Kossuthról*. — Bern ajánlja, hogy folytassuk a megkezdett akciót, amely a magyar emigránsoknak *egymásról szóló kompromittans nyilatkozatait* illeti. Semmi annyira nem rontja chance-ikat. Amit *Szemere* írt *Kossuthról*, azt *kellő módon terjesztették*. Az egyenetlenség tetőpontjára hág.

Hogyan hajszolták Széchenyit a halálba...

Az osztrák rendőrség állandóan megfigyelés alatt tartotta gróf *Széchenyi* Istvánt is Döblingben. Két rendőrbiztost küldött ki már 1848 szeptember elején, hogy megállapítsák a tragédia körülményeit, mert az a gonosz hír terjedt el, hogy csak tettetésről van szó; igaz ugyan, hogy borzasztó izgalom ütött ki rajta (szeptember 4-ikén), amikor *Kemény* Zsigmond beszélt neki a nagy fordulatról, *Jellachich* királyi kitüntetéséről és a képviselőház »merész döntéséről«, — de már a Dunába ugrása nem volt őszinte; ha bele is vetette magát a vízbe, — tudhatta, hogy nem jár az ilyesmi nagy bajjal egy nagyszerű úszó számára. Azt is mesélték, hogy tartott a jövő bosszútól és *a megsejtett zűrzavar* korszaka alatt jó asylumot akart szerezni. Ezért vonult a döblingi intézetbe s az osztrák reakció elleni küzdelemben így nem kell helytállania.

Persze hamar kiderült, hogy ez mennyire valótlanság és a kiküldött konfidensek is jelentik, hogy »*Hunyadi grófnál épp*

nagyszámú társaság volt együtt, amikor Wesselényi közölte, hogy Széchenyi Döblingbe érkezésekor iszonyúan dühöngött s oda kellett költözni az ágyhoz. A nők legtöbbször, de még a férfiak egyike is keservesen zokogott a részletek hallatára».

A polícia hosszú hónapokon át békében hagyta az elborult agyú Széchenyit. De attól kezdve, hogy látogatókat fogadott, újra szemügyre vették. Minél inkább tisztult grandiózus elméje, annál jobban figyelték eleven és írásbeli érintkezéseit. Különösen a *Bach* miniszter szisztémája ellen írt könyv megjelenése után.

»A dugdosott könyvek« sorában egy se volt gyűlöltebb a *Blick-nél*, mely az öndicsérő *Bach Rückblick* című névtelen röpiratára válaszol. A kéziratot nagyvívással Széchenyi Béla másolta le és Londonban nyomatta ki Rónai Jácinttal együtt, onnan pedig nemsokára országszerte elterjedt és tudvalevő, hogy milyen óriási volt a hatása mindenütt. A külső események azután hamar megérlelték a forradalmárból lett belügyminiszter bukását.

Széchenyi úgyszólván feléledt és még többet dolgozott, noha az állapota kedvezőtlenre fordult. Annál végzetesebben hatott rá az osztrák rendőrség durvasága. Négy hosszú irka-firka bizonyítja a rendőrség levéltárában, hogy Széchenyiről milyen rosszindulatú jelentéseket adtak be. A denúciálás következménye volt a *házkutatás, 1860 március 3-ikán*. Amikor utóbb kérdezte, hogy miért zavarták őt, az egyik rendőrbiztos így válaszolt:

— Nem volna szabad nyilatkoznom, de mivel a vizsgálatnak már nem árthat, annyit mondhatok, hogy *összeesküvésről van szó*. A szálak ide futnak. Egyidőben másutt is *több helyen volt házkutatás* olyan lakásokban, amelyeknek gazdái a gróf úrral érintkeztek. *Húsvétra alighanem ülni fog még néhány magyar arisztokrata*.

Széchenyit mód nélkül felizgatta a vizsgálat és mivel ártatlannak tudta magát, egyenesen Thierry rendőrminiszterhez fordult.

— *A döblingi tébolyda már nem szolgálhat menedékhelyül az ön számára!* — írta a többi közt a rendőrminiszter és ez még jobban feldúlta Széchenyi kedélyét. Napról-napra gyötrőbbé vált az állapota és éjszakai rémlátó rohamait csak a pisztolygolyó szüntette meg 1860 április 7-ikének éjszakáján.

ke nyugelék az igazán hű - én legalább egy látom
az jogos fejedelmébe is igazán, s nem csak fizikailag
vagy fizikailag de szívtől hű! - Ezt - legfeljebb
helyben nyugelék - eddig én még nem egy fogtam fel
de általában igazán létezés "még csak erre is
érintésük - az illésük. Kéjtelten is mielőtt kész
 volna - mely tekintély azonban egyszerre nagy nagyobb
hogy mint nyugelék - mint hogy egyik zivroszaga s illet
hathatatlannal csele és nagyobb igelők. Lenni

az utolsó hű
Gróf Széchenyi István

Széchenyi leveléből; az első »békejelekre« írta 1859 szeptember 28-ikán
Scitovszky hercegprímásnak.

Ismeretlen kéziratok.

Széchenyi iratait, leveleit és nagyobb művelt lefoglalták és
a bécsi rendőrség irattárába szállították.

Három nagy ládában vitték föl a ránk nézve különös
értékű anyagot Évtizedeken át senki hozzája nem nyúlhatott.

Csak mostanában lehetett végre átvizsgálni az iratokat. Ezek
a magyar-történelem válságos éveit részben meglepő új világi-
tásban mutatják be. Széchenyi Döblingben nagyon sok olyat
írt ami semmiféle formában nem jutott a nyilvánosság elé.
A közönség nem ismeri 1848-49-es, továbbá a Bach-korszakban
írt naplóját sem. A Kossuthtal való afférek leírása szintén számos
új nézőpontot jelent a magyar história számára. Kiderült továbbá
nagy nagyobb ismeretlen munkát is rejtegetnek a bécsi ládák
Széchenyi az osztrák rendszer hatalmas kritikáját (»Ein Blick

auf den anonymen Rückblick») először magyarul írta meg *sokkal hosszabban és szókimondóbban Ausztriával szemben*. Most megtalálták az eredetét és kiderült, hogy a német szöveg rövidítve, úgyszólván letompítva jelent meg. Széchenyi *Parainezise* (a fiához) ugyancsak kiadatlan, épúgy, mint hatalmas németnyelvű munkája és százhatvan terjedelmes levele.

A Széchenyi-féle ládák a rendőrségről átkerültek az állami levéltárba és az egész anyag teljes hozzáértő feldolgozás útján kerül majd nyilvánosságra. Legelőször *a döblingi emlékiratok* Károlyi nagyszabású bevezetőjével.

A császár „kis napilapja”.

A szigorúan *reservat-iratok* közt találtam egy csomó jelentést, amely a császár *személyének* szólt, Szószerint fogok idézni belőlük, mert azt mutatják, hogy mily ravaszul használták föl a legapróbb *rendőri hírt* is a magyar jellem »hátrányainak« igazolására.

Vortrag des Polizei Ministers Freiherrn von Mecséry (1861 január 28).

»E hónap 24-én Nagyváradon az újonnan megválasztott polgármester, *Lukács* és a tisztújítás vezetésével megbízott *Bende Péter* tiszteletére fáklás-menet volt, miközben a nép söpredéke ilyeneket kiáltott: *Éljen Kossuth / Éljen Garibaldi!*

— *Szalay* Sándor csizmadia Pozsonyban *Moró* Ferdinánd nevű 17 éves inasát csekély okból annyira inzultálta egy sarkantyús csizmával, hogy utóbbit a kórházba kellett szállítani.

Szószerint reprodukálok, de az »utóbbi« alatt nem a csizmát kell érteni, amire a rendőrminiszter rossz mondatfűzése utalna.

— *Barnay* József napszámot *Pesthen* felségsértés büntette miatt letartóztatták.

Csaknem valamennyi jelentés felségsértőkkel kezdődik. Ha egy napszámos felöntött a garatra és káromkodni kezdett, ügyét kellő szósszal a császár elé tálalták. És mindig hors d'oeuvre-nek, a jelentés elején.

A pesti nép durvaságát ilyen hírekkel szokta a miniszter jellemezni (1861 február 4):

— A múlt hónap 31-ikén *Domán* József bérkocsis *Pesthen* egy rendőrkatonát (Polizei-Soldaten), aki őt egyik utasával való

heves veszekedése miatt arretálta, arcul csapott. A hivatalos eljárás megindított.

Ilyen szenzációkkal töltötték meg a kis napilapot, amely reggelenként a császár íróasztalára került. A vidéki hírek közt leginkább az a panasz szerepel, hogy az adót még katonai erővel is csak roppantul nehezen, állandó botrányok, izgalmas jele-
netek közt és sokszor *vérontó zavargás árán is alig lehet behajtani* . . .

Külön kémriportcskák számolnak be a magyarok bécsi tartózkodásáról. A főrendőri riporter 1861 május 17-ikén például azt panaszolja, hogy magyar katonák titokban összegyűlnek »im Eckhaus der Wollzeile No 789, gegen des Glacis zu«, a *Harler-féle* kávéházban, hogy valami magyar lapot olvassanak. Ennek tartalmát egy *Zoltán* nevű katona szokta továbbítani a Burgba, *Utes*, vagy *Éltes* lelkésznek. Azonnal kiküldtek egy inspektort, aki jelenti, hogy:

»In der Surrogat-Kaffeeschenken. . . liegt allerdings eine ungarische Zeitung, naemlich der Pesti Napló, auf.«

Horribile dictu: sok egyetemi hallgató is jár oda a magyar újság kedvéért.

Ennél nagyobb gabszág csak az lehetett, hogy *Feley* új budai polgármester köszöntésekor énekelni merték Vörösmarty szózatját, »*Eine Strophe des Szoszat*«.

A *Pesti Napló-t* nem egyszer idézik. íme szószerint egy mulatságos citátum (1861 június 10):

— »Pesti Napló« sagt, die Abänderungsvorschläge der Beschlusspartei zum Deák'schen Adressentwurf sind Anwandlungen kaum besserer Art, als wenn jemand *der Raphaelischen Madonna einen Schnurbart malte, seinen eigenen Dolmány der Bildsäule des Phidias umhinge, oder die kunstreiche Mosaik der St. Markuskirche auseinanderwerfen wollte.* (Impert. sottise 1)

Az üldözött irodalom.

Zavaros »Meldung« számol be egy nyomozásról, amelyet »tiltott könyvek« ügyében folytattak. *Petőfi* elkobzott művelt keresték. Ilyen vizslamunkáról 1851-ben is küldtek már jelentést. *Emich* Gusztáv ugyanis kiadta *Petőfinek* 1847—49-ben megjelent verseit, köztük »a vadakat« is, de a cenzúra elkobozta az egész

készletet. Az abszolutizmus szigorú cenzúrája lecsapott az 1851-es kiadásra, de abból egy kisebb csomó lassankint elterjedt és megbízható kezek titokban »izgattak« vele. Kerestek aztán 1861-ben a többi közt valami »pamfletet«, amelyikben a következő sorok »ütköztek a büntető szakaszokba«:

Az a hon, melyet őseink szereztek
Veritékökkel s szívok vérivel,
Az a hon többé nincs meg, csak neve
Bolyong közöttünk, mint a temetőből
Éjféli órán visszajött kísértet...

A literary detectív jelenti, hogy kinyomozta a szerzőt: Petőfi Sándor az illető egyén, de már nem vonható felelősségre, mert állítólag elhunyt a fejéregyházi csatában. A szóbanlevő verset »előbbi, lázadó nemzetgyűléshez írta, s újra kinyomtatták valamely kéziszajton«. Vadásztak az egyik *Kertbeny-féle* német Petőfi-kiadásra is, sőt francianyelvűre szintén. Az utóbbiról kiderült, hogy Thaïes Bemard francia író »Mélodies Pastorales« címmel mint *eredeti* versek kötetét adta ki. Arany János leplezte le a *Figyelő-ben* ezt a francia plágiumot.

Jókai Mórról ugyancsak van jelentés. Hasztalanul kért engedelmet lapindításra, miután a bujdosásból megtért. Sem szerkesztő, sem kiadó nem lehetett s a *Délibáb-ot* névtelenül redigálta. A Vasárnapi Újság is Jókainak az ötlete volt, de az osztrák kormány nem engedte meg, hogy ő szerkessze, pedig Jókai az enyhén proskribáltak közé tartozott. A *Hon* alapítása után — mint szerkesztőt, gróf *Zichy* Nándor cikke miatt — egyévi fogságra ítélték Jókait s a büntetés egy részét ki is töltötte.

Czuczor Gergelyről több spieli árulkodik. Legtöbb kellemtelensége volt a *Riadó* miatt. (»Sikolt a harci síp, riadj magyar, riadj!«) A költemény »legbőszebb« szavait dr. *Zoltány* Irén később még az *Összes költői művek-ből* is kihagyta. Amikor Windischgrätz herceg bevonult Pestre, Czuczort rabságra vetették. Gróf *Teleki* József akadémiai elnök és *Mayer* Ágoston, a herceg gyóntatója, mentette meg az életét, bilincseit leszedették és dolgozhatott a cellában. Nem menekült el másodszer sem, amikor Haynau rémuralma következett. Az Újépületből vasraverve szállították Kufsteinba és onnan csak a nádor özvegyének közbenjárására bocsátották el, de már akkor tönkrement az

egészsége. Később a gyöngye szervezetű szerzetessel hamar végzett a *kolera*.

Remellay Gusztáv, aki Görgei hadseregében volt szigorú hadbíró, évekig raboskodott és a kémek azután is tömérdek kellemetlenséget okoztak neki.

Pálffy Albert, a *Március Tizenötödike* vakmerő szerkesztője, csak akkor tért vissza, amikor a bécsi ígéret szerint már jöhetett, de mégis elfogták és vagy félévig tartották az Újépületben, majd száműzték Budweisbe. Vizsgálat folyt akkor is, amikor *Heckenast* — a kétkulacos kiadó — »Egy földönfutó hátrahagyott novellái α címmel kiadta Pálffy két kötetét, amelynek szedése már 1848 óta készen állt. Emiatt Pálffynak sok újabb kellemetlensége támadt.

Sárossy Gyula nevét említették a spiclik legtöbbször az ötvenes években, még pedig az *Arany Trombita* miatt. A szabadságharc alatt mindenütt szavalták az Arany Trombitát, aztán pedig sok veszéllyel dacolva adták, csempészték kézről-kézre. Az asszonyok gyakran testükre göngyölve rejtegették. Az osztrák „ Polizei emberei nyomban elégették a nagyalakú nyomtatványt, ha sikerült valahol kinyomozni, de még az is börtönbe került, akinél egy-egy lapját megtalálták. Féltett magyar híresség volt az Arany Trombita, sokszázan kívülről megtanulták és titkos összejövetelkor szavalták:

Véreim, magyarok! Nagy időket élünk,
Trombita hangokon, ágyúkkal beszélünk.
Magyarország fölött meggyült a zimankó,
Majd annyi a bajunk mint a bécsi bankó . . .

Magát Sárossyt is elfogták Gyöngyös táján és felhurcolták a Haynau-börtönbe, onnan pedig a csehországi száműzetésbe. Szószátyár jelentés beszél *Csengery* Antal, *Kazinczy* Gábor, *Lisznyay* Kálmán, *Kemény* Zsigmond, *Szilágyi* Sándor s még számos fiatal író személyéről is.

Egy internált a sok közül.

A *reservat* aktacsomókból, amelyek sok magyar hazafi üldözésének, bús rabságának és olykor halálának titkát is őrzik, kiemeltek néhány lapot. Hamarjában is karakterizálják: micsoda alapon jutott száz meg száz boldogtalan magyar hosszú, nehéz rabságba.

Lúgosról jelenti egy cseh kém, *Prezlik Ferenc* »Lieutenant« 1861 februárjában, hogy *Gozsdu* főispán honvédtisztek küldöttségét fogadta s úgy nyilatkozott, hogy a deputáció »közel van a szívéhez, mert ő is honvéd, mint valamennyi állampolgár,, aki hazáját szereti«. A küldöttséget *Asbóth* volt fölkelő-tábornok vezette, aki »a Kossuth-rend parancsnoki keresztjét viselte, legalább is ezt mondták szavukihető személyek«.

A rendőrminiszter *Ferenc József* elé viszi a spicli-aktát s az uralkodó aláírását kéri az írásbeli utasításhoz, amely szerint *Vay* kancellár függesse föl a főispánt, *Asbóth* tábornokot pedig gróf *Mensdorff* altábornagy rögtön *internáltassa Josefstadtba*. *Ferenc József* azt rendelte, hogy büntessenek, *ha igaz a panasz*. De minden alapos vizsgálat nélkül végeztek.

Az aktacsomóban megtaláltam *Asbóth* következő levelét,, amely *Batthyány* Lajos özvegyének szól, Pápára:

Temesvár febr. 15. okt.

Kegyelmes Asszonyom!

Ma éjjel 3 óraker nőm, gyermekeim köréből, egy csendőrszázados három felfegyverezett katonával, betörvén *Jakabffy* sógorom házába, — hol jelenleg vagyok — a császár nevében fogolynak jelentett. Rögtöni felöltözésem után azonnal kocsira ültettek és ide, innét *Josefstadtba* visznek. Mért, nem tudom! Mi lesz velem, tudja az Isten! Ha hazámért kell továbbá is szenvednem, azt szívessen teszem. Kérem mégis, hogy tegyen lépéseket *Vay* vagy *Apponyi* grófnál, vizsgáltsák meg ügyemet. Remélem, az egész országgyűlés fel fog mellettem lépni. Midőn ezen esetet Méltóságoddal tudatom, ajánlom magam további kegyébe és maradok holtig mély hódoló szolgája

Asbóth Lajos.

Kérem! Ne hagyja el árva családomat.«

Hogyan került ez a levél az udvari levéltárba? Sőt az is, amelyet *Asbóth*-tól »régii pajtássá«, *Deák Ferenc* és báró *Vay Miklós* kapott? A tábornokot elárulták s a leveleit fölküldték Bécsbe, őt magát azonban *Josefstadtba*. A császár aztán maga írta rá a *Vay*nak szóló levélre, illetve német fordítására: *Dem Hofkanzler auszufolgen*. A másik két levélre: *Verbrennen*. De az udvari környezet gyakran még a császár parancsait sem teljesítette s a három szomorú levél, amelyet címzettje sohasem kapott meg, ott sárgul ma is az archívumban. *Vay* sem kapta meg a levelet s már csak ezért sem járt el a 48-as tábornok érdekében.

Újabb hangulat-jelentés.

Steininger tábornagy 1861 január 28-ikán adta be a következő Stimmungs-Rapportot, aligha olyan célzattal, hogy végre jöjjön a béke és az uralkodó értse meg az agyonkormányzott Magyarországot. Svindlinek bélyegzi az egész új megyegyűlési mozgalmat és külön gazságok hírét hozza *Erdélyből*, ahol állítólag nagyban készülnek a Magyarországhoz való csatlakozáshoz. Tömörebben az akták egyike sem karakterizálja az osztrák felfogást:

Λ Magyarországon jelenleg még elég békés (fojtott), de meglehetősen kifejezett *anarchia* uralkodik.

A megyegyűlések egymást fölülmutatni igyekeznek olyan határozatokkal, amelyek erősen a *felségsértési*, lázadást súrolják.

A választásaikból kikerült tisztviselők túlnyomó részben az *1848-as forradalom* legbuzgóbb hívei és szítói, részben honvédtisztek, vagy exaltait fiatalemberek, akik a túlradó *nemzeti-schwindli* által elkapatva, a szükséges képzettséget és tapasztalást nélkülözik.

Különben Magyarországnak az *összmonarchia* kötelékétől való *elszakítását* célzó törekvések annyira nyilvánvalók, hogy ennek további bizonyágai fölöslegesek.

Ugyanezek a viszonyok mutatkoznak Erdélynek magyar kerületeiben és Csíkban, valamint Háromszékben a *kifejezett törekvések* is: a Magyarországhoz való csatlakozás dolgában. Sok fegyverbíró fiatalember — köztük gróf *Bethlen* János, báró *Diószeghy* — szökik ki onnan a szomszéd országba, hogy az ott alakult magyar légióba lépjen.

Az erdélyi szászok itt-ott rokonszenveznek a magyarokkal és velük testvériségi ünnepeket ülnek, amelyeket báró *Eötvös* erdélyi körutazása alkalmával meg is örökített.

Csak a románok nem akartak eddig — úgy *Játszik* — uszályokká szegődni a magyarokhoz és a szerbek is elégületlenségüknek adtak kifejezést a vajdaságnak *Magyarországhoz* való csatolásával szemben.«

Vidéki események.

Az összefoglaló jelentésekhez csatolt »Vorfallenheits-Rapportok«, amelyeket a magyarországi főparancsnokság küldött Bécsbe, tömérdek kisebb-nagyobb esetet írnak le bizonyágul. A 6-os zsendárparancsnokság például így ír Egerből:

»A 18-tól 28-ig tartott megye egy ülés roppantul izgalmas volt. A legfelsőbb leiratot fel sem akarták bontani, de végre is fel-

olvasták. Majd elhatározták, hogy válasz nélkül hagyják, mert öfelsége nincs megkoronázva s azért magánszemélynek tekintendő. A főkiabálók voltak *Német Bérezi* földbirtokos (Heves), *Lipcsey Péter* főszolgabíró (Tiszafüred), *Pap Pál* postamester (Kápolna) és *Lengyel* kanonok. *Bartakovics* főispánt annyira megsértették, hogy elhagyta a gyűlést, mire Lengyel rendkívül

A handwritten cursive text in Hungarian, likely a transcription of a speech or document from the 19th century. The text is written in a dense, flowing script with many ligatures and flourishes. It appears to be a formal or official document, possibly a speech or a report, given the context of the surrounding text. The text is written in a dark ink on a light background. The handwriting is characteristic of the mid-19th century, with a mix of formal and personal styles.

A second paragraph of handwritten cursive text, continuing the narrative or transcription. It follows the same style as the first paragraph, with dense, flowing script and many ligatures. The text is written in a dark ink on a light background. The handwriting is characteristic of the mid-19th century, with a mix of formal and personal styles.

Egy őszinte hangulatrajz Sátoraljaújhelyről.

izgató beszédet mondott s felszólította a gyűlést, hogy ne ismerjék el öfelsége a császár koronáját.

Az Egerben lakó polgárok közül azok, akik rendjeles kitüntetést kaptak, félnek, mert fenyegető leveleket irtak nekik, hogy a legközelebbi forradalomban az ordók helyett nyakukba kötelek kapnak.

Máriássy kanonok, aki a katonai parancsnokság rendeltére az Aradon kivégzett lázadók requiemjét egyháziilag betil-

totta, tegnap éjjel arra ébredt, hogy a házat bepiszkolták és akasztófával fenyegették.

Heves megye tiltakozását 3000 példányban terjesztették itt. Tartalma: a törvénytelen bírák által elítélt emigránsok megválasztása (megyebizottsági tagokká) törvényes. Inkább azokat kell megbélyegezni, akik *házjuk leigázására idegen csapatokat* engednek hozni és az ilyen ellenségeknek fegyvert és ellátást adnak. Ezek a testvérgyilkosok és országárulók. Az adók behajtása törvénytelen. A nemzeti gárda felállítása törvényes, A nemzet és az uralkodóház közt csak akkor lehet kibékülés, ha öfelsége a *pragmatica sanctio* értelmében *visszaadja a nemzet ezeréves alkotmányát, a független felelős kormányt és visszavonhatja az idegen rendőrséget, csendőrséget és pénzügyőrséget*. Talán így még begyógyulnak a halálos sebek.

Az iratot Erdélyi József főjegyző fabrikálta.

Rimaszombat: A kápolnai csatában elesett honvédek emlékére tervezett requiemet betiltottuk. A volt honvédek itt bal-mellükön két-három hüvelyk széles vörös szalagot viselnek. Ez a honvédpárt ismertetője.

Halas: 25-ike délutánján nagy zavargás volt itt. Az országos vásáron ittas parasztok megtámadták a katonaságot, amely néhányat megsebezett. Erre nagy tömeg gyűlt össze, »*Éljen Kossuth! Éljen Garibaldi!*« kiáltásokkal visszaszorította a katonaságot és botokkal felfegyverkezve formálisan megostromolta a tiszti lakásokat. A kivonult csapat szétverte a tömeget és néhány embert megsemmisített. A tumultus alatt *Pethő* Károly városi rendőrtiszt a kávéházban összegyűlt tömeget hamis ürüggyekkel fellázította. Megindult ellene a büntető eljárás.

Sátoraljaiújhely: E hónap 5-ikén requiem volt gróf *Teleki* emlékére. A házakon fekete lobogó. Mindenki, főképp a női nem, mély gyászban. *Vályi* református pap a templomban beszédet mondott. Szidta a kormányt és azzal vádolta, hogy *megcsalta a nemzetet*, izenkét éve szipolyozza az országot és ráadásul törvénytelenül hajtja be az adót. Este fáklyás menet vonult Vályihoz. Ismételte *Ausztria ellen gyűlölködő beszédét*. Éljenzték őt, *Garibaldit* és *Kossuthot*, végül a *Szózat-ot* énekelték.

Az adóbehajtás eredménye rendkívül kedvezőtlen. A megyei tisztviselők csak zavarják az adóinspektorokat; — a parasztokat, akik szívesen fizetnének, deressel és börtönnel fenyegetik.

Kolozsvár: Az olaszországi magyar helyőrségek élesen megfigyelendők. Izgató tartalmú levelek küldetnek onnan szét, amint azt Benedek tábornagy is megállapította Mantuában. A többi közt *Pethő* Mihály a következő »nemzeti költeményt« (amelyet a magyar katonák is énekelnek Mantuában) akarta küldeni *Fülöp* Andrásnak Kolozsvárra.

Esiförhig ist die nationalpatrie die hanc-
 fähigkeit der magyar ist ganz, löstig folgend
 für den faher, — die osmanische kaiserliche
 kaiser kaiser muss für einholen. —
 löst ist die erste fahrt, viel stiel fast nicht
 hiesland, wird die zweite, — das magyar
 hat ein gültig fang, kann so hancze kaiser
von der osmanische — die kaiserliche gültig
 für kaiserliche hoffnung, — muss die eine
 magyar löst, so das kaiser kaiser, fang fang.

Ilyen egy »magyar nemzeti költemény« osztrák katonai fordításban.

A rendőrminiszter rágalmazza Magyarországot.

Könnyű azt is beigazolni, hogy nem csupán sekélyes intelligenciájú morva és cseh hivatalnokok, vagy osztrák zsanádok árulkodtak a magyarokra ferdítő módszerrel. A következő hiteles okmány, amelyet eredetiben közlök, a »treuehormsamste Polizei-Minister« nagy munkálata »in Betreff der Volksstimmung im I. Quartal 1861«. A második bekezdés humorosan hosszú körmondatát, amelynek nagyképű zavarossága a világ bármelyik nyelvén vesztene eredeti zamatjából, érdemes egy kicsit áttanulmányozni, mert felvilágosít róla, hogy mennyire volt őszinte az egész osztrák békeszándék. S az egész munka kétségtelenül mutatja, hogy az uralkodó környezete mily agyafúrtan dolgozott Magyarország ellen. Az osztrák ostor is a végén csattan, amikor el akarja hitetni az uralkodóval, hogy még a rokkant honvédeket támogató egyletek is csak egy újabb felkelés céljára alakultak, sőt az új nőegyesületekben is aféle »mélyebben fekvő politikai motívumok« keresendők. Így írtak a magyarokról, miután »visszaadták alkotmányukat« a koraszülött októberi diplomával:

K. k. Polizeiministerium.
Nr. 3177/B. m.

Euere Majestät
Allernädigster Herr!

Die hervorragendsten Momente in der Periode des 1. Solar-Quartals des Jahres 1861 bildeten das Erscheinen der Allerhöchsten Staatsgrundgesetze vom 26. Februar 1. J. und die in Folge derselben vorgenommenen Wahlen für die Landtage, denen die Wahlen für die Gemeindevertretungen nach dem liberalen Gemeindegesetze vom Jahre 1849 vorangingen. Die Bevölkerung wurde dadurch aus der bis dahin vorherrschend gewesenen Theilnamslosigkeit an der Oeffentlichkeit zu neuem Leben und zu einer unerwartet regen Theilnahme an den in kurzen Zwischenräumen sich folgenden Wahlen geweckt.

Wurden die Allerhöchsten

Staatsgrundgesetze von Seite Ungarns,

wo mittlerweile *anarchische Zustände den separatistischen Tendenzen die Oberhand zu sichern* schienen,

vollständig negirt,

und mit Protest zurückgewiesen; in den zur ehemaligen ungarischen Krone gehörigen Nebenländern, welche in einem bedingungsweisen Anschlusse an Ungarn eine grössere Garantie für die Sicherheit ihrer Nationalitäten, als in einem engeren Verbände mit einem einheitlichen Oesterreich zu finden glaubten, *misstrauisch und teils negirend*, teils zuwartend, oder mit Besorgniss und Unentschiedenheit von anderen Provinzen, wie von Seite des lombardisch-venetianischen Königreiches in Folge des Mangels an Zuversicht in den Fortbestand der gegenwärtigen Zustände und *der Einwirkungen*

der Revolutions'Comités in dem neuen Königreiche Italien

mit Passivität, endlich dort, wo nationale Tendenzen im Föderativstaate ihr Heil suchen zu müssen glauben, als Abweichung vom Oktoberpatente nur *mit Misstrauen aufgenommen* — so lässt es sich doch bezüglich der zum deutschen Bunde gehörigen Kronländer des Kaiserstaates im Allgemeinen als Thatsache hinstellen, dass nachdem die Stimmung zum Schlüsse des verflossenen Jahres in Folge der inneren politischen und materiellen Schwierigkeiten, insbesondere aber im Hinblicke auf die nach Aussen hin für die nächste Zukunft drohenden Gefahren eine entschieden getrübe Färbung angenommen und das Misstrauen in die Zukunft immer weiter um sich gegriffen hatte, zunächst mit

N° 1103/24

VOM K.K. HOF-TELEGRAPHEN-AMTE.

Aufgegeben in *Wien* den *24* *1861* Uhr
Angekommen in *Prag* den *24* *1861* Uhr

Telegramm.

Vom *J. K. Grafen Coronini*

An Seine Excellenz Herrn I. General-Adjutanten Sr. Majestät F. M. L.

N° 1436 GRAFEN CRENNEVILLE

etc. etc. Prag am 10ten Febr. 1861.

*Im Auftrage 49 56 27 70 21 29 56 57
95 53 12 23 34 73 36 25 61 30 27 57 59
12 53 36 22 69 33 36 40 33 73 36
und nicht bekannt, 62 12 36 86 57
27 44 28 95 93 38 10 37 70 50 64 34
25*

*Hauptstadt N° 406 auflassen. Auftrags auf
in Wien, und nicht nicht bekannt, wenn es zu
mittheilt.*

J. K. Grafen

Coronini, a király egykori »játszótársa« chiffre-táviratot küld egy magyar politikus — feleségéről.

der Berufung des Staatsministers Ritter v. *Schmerling* auf seinen dermaligen Posten, insbesondere aber mit dem Erscheinen des

Allerhöchsten Diploms vom 26. Februar 1. J.

ein erfreulicher Wendepunkt Platz griff und eine Periode der überwiegend hoffenden Erwartung eintrat; wohl konnte diese unter den gegebenen Verhältnissen keine rückhaltlose sein und sich nicht zur vollkommenen Zuversicht steigern, indem einerseits die Besorgniss der Gefahr eines Friedensbruches nach Aussen hin zur Zeit unverringert fortbestand, während anderseits

die Aussichten auf einen friedlichen Ausgleich mit den Provinzen jenseits der Leitha immer mehr schwanden

und indem endlich auch das vorgekommene mehr oder weniger tendenziöse Bestreben, Zweifel in die Lauterkeit der Regierung bei Durchführung der Allerhöchsten Conzessionen zu verbreiten, in die zunächst auf fremdem Urtheile fussende politische Ueberzeugung der Masse der Bevölkerung nicht unschwer Eingang fand, obschon die Thatsache, dass die Fristen für den ersten Zusammentritt der Landtage und eventuell des Reichstages sehr kurz bemessen wurden, geeignet war, diese Zweifel zu beseitigen. In der That schwanden auch zum grossen Theile diese Verdächtigungen der Regierung und gewann mindestens der sich nicht zu den Pessimisten oder Uebervollenden hinneigende Theil der Bevölkerung in der obgēiachten Fristbestimmung dafür eine Garantie, dass es der Regierung mit der Verwirklichung der Verfassung Ernst sei, welche minder gläubige Gemüther erst in der Allerhöchsten Thronrede vom i. d. M. finden zu können glaubten.

Nach dieser Bemerkung über die *allgemeine* politische Situation in dem i. Quartale des 1. J. erlaube ich mir nun vorerst auf die *specielle* Darstellung der durch das

Erwachen des öffentlichen Lebens

zu erhöhter Bedeutung gelangten politischen und sozialen Verhältnisse in den zum deutschen Bunde gehörigen Kronländern zu übergehen. Aus diesen allein liegen mir die offiziellen bezüglichen Berichte vollzählig vor, während mir aus den übrigen, in weiterer Folge sich anreihenden Provinzen in Folge der dort mittlerweile ausser Aktivität getretenen politischen Behörden nur vereinzelte polizeiliche Berichte und Mittheilungen der Vertrauensorgane zu Gebote stehen. Bei der auch bisher nicht in den Hintergrund getretenen Nationalitätsfrage wird auch dermal die in meinem letzten Stimmungsberichte zur Geltung gekommene nationale Gruppierung Anwendung finden.

Was zuvörderst die Stimmung in der Residenz- und Reichshauptstadt *Wien* betrifft, so hat das historische Ereigniss, dem-

zufolge Oesterreich in die Reihe der verfassungsmässigen Staaten getreten ist, daselbst insoferne einen günstigen Eindruck hervorgerufen, als durch die Allerhöchsten Grundgesetze

das staatliche EinheitS'Princip

gewahrt schien. Wurden dieselben nicht allgemein freudig begrüsst, so findet dies seinen Erklärungsgrund darin, dass die Bevölkerung theilweise an die erwartete Constitution überspannte Forderungen stellte.

Misstrauen erregte der Umstand, dass das Allerhöchste Diplom vom 26. Fçbruar von dem ungarischen Hofkanzler Baron Vay nicht gefertigt war.

Der Nichtbefriedigung der Partei des bekannten Majoritätsvotums des verstärkten Reichsrathes und den aus den Sonderbestrebungen der Magyaren hervorgehenden Besorgnissen gegenüber wirkten sehr beruhigend die eingetretenen Ministerwechsel, sowie die Ernennung des Freiherrn von Lichtenfels zum Präsidenten des Staatsrathes . . .

Insofern die Stimmung der Bevölkerung ungeachtet der wiederbelebten Hoffnungen für eine bessere Zukunft noch immer gedrückt erschien, so machen diess

***die zunehmende Theuerung der Lebensbedürfnisse,
die Valutaverhältnisse,***

die Flauheit und Unsicherheit im Geschäftsleben, die anarchischen Zustände in Ungarn und die Gefahren von Aussen erklärlich.

Was die Stimmung in *Ungarn* anbelangt, so hat dieselbe in den magyarischen Kreisen in dem letztverflossenen Quartale eine Besserung in *keiner* Richtung erfahren und hat seit der Erstattung meines letzten allerunterthänigsten Stimmungsberichtes die Erfahrung leider bestätigt, dass die damalige Schilderung der politischen Verhältnisse in Ungarn auf einer zu grellen Auffassung nicht beruhte.

Wie sehr auch der besonnene konservative und liberale Theil der Bevölkerung erwartete, dass der allerhöchste Mahnruf an die Ungarn vom 16. Jänner 1. J. den Uebergriffen der Comitats-Congregationen ein Ziel setzen und die Wortführer der gemässigten Partei ermuthigen werde,

dem Vorwärtsdrängen der Ultras

hemmend entgegenzutreten, so ist es doch der rücksichtslosen Energie der auf die Verbindungen mit dem Auslande bauenden Ultras gelungen, dem erwähnten allerhöchsten Reskript gegenüber die Stimme der Mässigung gar nicht aufkommen zu lassen. *Kein Mittel von Seite derselben blieb unversucht, um die Intentionen der kaiserlichen Regierung zu verdächtigen; das Allerhöchste Reskript wurde als der Vorläufer des im Zuge befindlichen*

Belagerungszustandes hingestellt;

die Einberufung des Landtages nach Ofen als ein *FallUrick* zur eventuellen Habhaftwerdung der Deputierten bezeichnet. Die Ultras hatten hierbei um so leichteres Spiel, als die Gemässigten wegen Mangels an Energie und eingeschüchtert durch die Besorgnisse für die Zukunft, ihre Stimme nicht erhoben.

Der erste Eindruck nach der Publikation des Staatsgrundgesetzes war in den magyarischen Kreisen ein entschieden deprimirender, weil man sich, *geleitet*

von der nationalen Eitelkeit,

dem Wahne hingegeben hatte, die kaiserliche Regierung werde den Ungarn in allem und jedem nachgeben. Wurde in der ersten leidenschaftlichen Aufregung der Wunsch laut, dass sämtliche neukreirte ungarischen Funktionäre (von jenen der ungarischen Hofkanzlei angefangen) ihre Würden angesichts der allerhöchsten Entschliessungen niederlegen sollten, so griff doch bald in den Gemüthern der Parteihäupter die Anschauung durch, man müsse alles aufbieten, um den Landtag zu Stande zu bringen, von welchem allein eine Lösung der schwebenden Fragen erwartet werden könne. Um jedoch der Regierung gegenüber eine kräftige Phalanx zu bilden, einigte man sich in dem Entschlüsse, die Wahlen für den Landtag durchaus in

entschieden oppositionellem Sinne

zu Stande zu bringen. Selbst ein ansehnlicher Theil derjenigen, welche früher darauf hingearbeitet hatten, das konservative Element im Landtage zur Geltung zu bringen, haben in Folge der Februardiplome eine Schwenkung nach links gemacht. Die grosse Masse des meist theilnamslosen Bürgerstandes, gewohnt, sich von den Ereignissen fortstossen zu lassen, blickte sorgenvoll in die Zukunft. Ebenso theilnamslos an den politischen Tagesfragen ist der fortan dynastisch gesinnte Bauernstand, wie diess auch seine bekannte Bereitwilligkeit zur Steuerentrichtung nachweist, deren Unterbleiben nur den entgegenwirkenden Bestrebungen der neuen Behörden und den Sendungen der

auf den Bruch mit der kaiserlichen Regierung

hinwirkenden Ultraparthei beigemessen werden muss. Im Allgemeinen lässt sich bezüglich der, in Rede stehenden Epoche sagen, dass in Ungarn der trotzige Widerstand gegen alle Regierungsmassregeln, die vollständige Missachtung derselben, die Agitation für sämtliche Errungenschaften des Jahres 1848 und Seitens der Ultras noch darüber hinaus, so wie die *totale Verdrängung jeder bestandenen Administrativ-Einrichtung* und des verhöhten deutschen Elementes in gesteigertem Grade fortgedauert hat.

Auf solche Weise hoffte man durch unbeugsamen Widerstand der Regierung weitest gehenden Conzessionen abzutrotzen,, eventuell, bei sich günstig gestaltenden äusseren Verhältnissen,, auf die Lossreissung Ungarns loszusteuern.

Die ungarische Presse

hat zur Klärung der Anschauungen nicht nur nichts beigetragen, sondern hat selbst dort, wo sie der Regierung nicht offen-entgegentritt, lesbar *zwischen den Zeilen* zu verstehen gegeben, dass auch sie *mit den Massnamen der Regierung nicht einverstanden sei*, während sie andererseits das Gebaren der Comitate mit einer gewissen Emphase hervorhebt.

Nicht minder ungünstig wirkte

das ungarische Schauspiel,

welches dem Publikum Stücke vorführte, in welchen Hass gegen' die Allerhöchste Dynastie und das Deutschthum in wahrhaft fanatischer Weise gepredigt wurde, und zwar mit solchem Erfolge, dass es, wie in Berichten vorliegt, wo nötig, möglich-gewesen wäre, *die fanatisirte Menge* von der Vorstellung direkt zum offenen Aufstande zu führen. Ein Einschreiten der bestehenden k. k. Polizeibehörden war bei deren gelähmter administrativer Wirksamkeit nicht thunlich und mussten sich dieselben, auf die Relationen an die königlich ungarische Statthaltern beschränken.

Die Wirksamkeit der gegründeten *Honved-UntevstützuvigSr* vereine, *mit dem unzweifelhaften Zweck,*

für den Fall einer Insurrektion

für diese die Führer bereit zu halten, *dauerte fort* und haben sich seither auch *Frauenvereine* gebildet, deren Aufgabe ebenso nicht in der bloss vorgeschützten Mildthätigkeit, sondern wie man gemachten Wahrnehmungen zufolge anzunehmen Grund hat, *in tiefer liegenden* politischen Motiven zu suchen ist.

Confidens-hálózat Erdélyben.

A béke útja helyett a bosszú zugösvényein haladtak ők egész Magyarországon, sőt a Bach-korszak alantasabb eszközeit még fejlesztették és a katonaságot is a spicli-rendszer szolgálatába állították, ahol »nem lehetett eléggé bízni a polgári klaviatúrában«.

Az erdélyi főparancsnok, *Montenuovo* táborszernagy 1861 július elsején feltűnő jelentést küld *Nagyszebenből* gróf *Degenfeld-Sehomburg* hadügyminiszternek, illetve a császárnak. Főkép a

titkos honvéd-toborzásokról beszél, mert a polgári hatóságoknak »nincs elég eszközük az ilyen üzemek földelésére«. Propozálja új nagy *confidens-hálózat* létesítését, amelynek központja Kolozsvárat és Brassóban volna és csupa jól fizetett ügyes ügynökkel dolgozna. Az erdélyi rendőrhatalóságoknak sürgősen új titkos alapra (Geheimes Fond) van szükségük.

Beárulja gróf *Mikó* Imrét, az új gubernium elnökét, aki hivatalba lépése óta még nem vette igénybe »állampolitikai tekintetben« az itteni rendőrhatalóságok *notiz-ait*; szerinte ugyanis a császári rendőrhatalóság nem egyeztethető össze az itteni alkotmányos berendezésekkel.

»Ha tehát a legfőbb szolgálat érdekében és a cs. k. kormány fölfogása szerint tovább is működni kell az államrendőrségnek Erdély területén, akkor a rendőrség itteni legfőbb vezetője, *Kirchner* es. k. kormánytanácsos — aki a helytartóság áprilisi felosztásakor *közvetlenül* a kormányzó mellé rendeltetett államrendőrségi szolgálatra — most ugyanolyan szolgálat céljából, *habár feltűnés nélkül*, a parancsnokló *tábornok* mellé volna beosztandó. De okvetlenül szükséges volna, hogy a mostani abnormális viszonyokhoz szabott *titkos dotációt* kapjon.

Megfelelő titkos megbízást kapjanak a *Stations-Commandok* és a *Gendarmerie-Officier-ek* is. A legfőbb állomásparancsnok eddig csak korlátozott anyagot küldött a titkos jelentések számára. *Kolozsvár* állomáson eddig nem tudtak elég *confidens*-et felhajtani, aki jó fizetésért a honvédbizottságokat, fegyverraktárokat stb. elárulná, mert félnek a leleplezéstől és nincs elég pénz arra, hogy ezt az aggodásukat eloszlassa.

Brassó az egyetlen, ahol eddig még föl nem fedezett ki-próbáltan ügyes *confidens* dolgozik. Az illető ügyvéd, az ország minden nyelvén beszél és 10 nap óta 300 forint előlegért az országos főparancsnokság titkos megbízásából járja Csiket és Háromszéket. Ott van mindenütt, ahol most több honvéd-törzstiszt (például *Ascher* ezredes, *Klapka* 49-es vezérkari főnöke Komáromban, épp oly vállalkozó, mint intelligens katona, aztán *Tury* György és mások) tartózkodnak és az új *honvédmunkát* előkészítik. Megfigyelte ez a *confidens* báró *Szentkereszt* Árkoson s több gyanús nemest Gidófalván és másutt. »Főgyanusak«: *Réti* és *Maksa*.

Az összes csendőrtisztek közül legkiválóbb *Bardócz* Pál százados, aki nagy kirándulásokat végzett, határozott, tevékeny és jól meg tudja különböztetni az igazat a hihetlentől. Tőle az összes állomásokról a legváltozatosabb jelentések érkeznek. Utána legügyesebb: *Mauer* Gyula százados.

Az ellenzék fáradhatatlan és a kis-nemesek csaknem mind a szolgálatában állnak, a nyugodt természetű lakosság terrorizálását, felizgatását pedig nagyon értik. Minthogy ezek a lázítók nagyrészt a vidéken s félreesőbb helyeken laknak, a konventikulumaikat nehéz kikémleni és a mostani hatóságok mellett, mivel túrik üzelmeiket, a katonai részről nehéz őket számontartani. Cselekedni kell!

Háromszék az ország legrenitensebb része. *Sepsi-Szent-Györgyből, Marosvásárhelyről és Kézdivásárhelyről* is katonák elleni merénylet híre érkezett. A lakoságnál sok a fegyver, a többi közt feltűnően nagykaliberű, hátultöltős pisztoly, gyári jegy nélkül; valószínűleg külföldről csempészve; ezekből a katonák sokat elszedtek és behoztak.

A kormányzóság kitérő válaszokat ad a katonai főparancsnokság átirataira és a sorok közül jól kiolvasható az a szándék, hogy a dolgokat hagyja úgy tovább, amint eddig folytak. Úgy látszik, a kormányzóság minden tiltakozásnak enged és terrorizálja!

Az országban ép annyi önálló kormány van, ahány megye, illetve, járás; a hatóságok el nem ismerése napirenden van. De a nemzetiségek közül kétségtelenül a magyar legönkényesebb, uralomra leginkább vágyó és a legmakacsabb; ezért nem akarják elismerni a kolozsvári guberniumot és az erdélyi *Hofkanzlei-t*.

Ha a gubernium valami rendeletet küld szét saját alantas hatóságainak, egyszerűen ad acta teszik . . .

Adót nem akarnak fizetni. A pénzügyi hatóságok kezdenek megint katonai segítséget igénybe venni, hogy pl. Szászrégennél a dohányültetvényeket elpusztítsák. Ez nagyon rossz hatást tesz.

Az alsó néprétegek Erdélyben még könnyen vezethetők; itt-ott megtévesztik őket és gonosz hatásoknak engednek, de *jobb politikai kormányzervek* útján visszatérne a rend és a nyugalom. A legjobb bizonyosság erre, hogy közönséges büntettek alig történnek.

A szászok aggódnak és rend után sóvárognak. A románok elhanyagoltan élnek a legalacsonyabb kultúrfokon s politikai-jogi tekintetben autonóm igazgatást óhajtanak; mivel pedig nincs elég képzett intelligensük, egyelőre német hivatalnokokkal óhajtják, — szóval arra vágyanak, *hogy császári értelemben kormányozzák őket.*

A székelyek — nemesaik kivételével — a dohánytermelés, valamint a pálinkaégetés körül való apró kedvezésekkel évekre megnyerhetők a cs. k. kormány részére. Ebben az országban csak az úgynevezett magyar intelligencia *renitál* rendszeres módon, főképp a városi proletariátusra támaszkodva.

Montenuovo tábornagy,
erdélyi parancsnok.

Montenuovo il 10. Maggio 1859. Il Capitano di Stato Maggiore
 Bardocz, comandante del 2. Reggimento di Linea, ha
 riferito che il 7. Maggio, verso le 10. ore, ha
 osservato un gran numero di uomini e cavalli
 che si dirigevano verso il villaggio di Klapkat,
 situato a circa 10. miglia da Montenuovo.
 Gli uomini erano armati di fucile e di
 baionette, e si muovevano in file regolari.
 Il Capitano Bardocz ha immediatamente
 informato il Generale Comandante della
 Divisione, il quale ha ordinato che
 si procedesse ad una ricognizione
 sul luogo indicato.

Montenuovo katonai kémjelentése.

Különösen Bardócz százados titkos jelentései szolgáltattak nagy spicli-anyagot. A százados áruhában kiment Oláhországba is, hogy az állítólagos honvéd-fegyverraktárakat kinyomozza, de már ilyent nem talált. Sokat mesél arról is, hogy mennyire várták már 1859 márciusában *Klapkát*, akinek Háromszék felé kellett volna fellobbantani az új magyar forradalmat.

Magyarok fekete listája.

Egy kiváló politikus, aki ma is köztiszteltben él, írta egy konkrét ügyben, hogy azt se csodálta volna, ha az uralkodó megtántorodik és a politikai inkorrektségek sorozatát tűri mindvégig — hiszen olyanok éltek a környezetében, kiknek Magyarország iránt való gyűlölete a tiszta ítéletet lehetetlenné tette és akik óriási energiát pazaroltak a felség félrevezetésére. »Európa első gavallérja« körül jó ideig oly urak grasszáltak, akik nem tudták meglátni Magyarországon a becsületes szándékot, mihelyt ez szabadságvágygal volt összekötve.

A rendőrminiszter 4167/B. M. számú átiratában, amelyet az uralkodó főhadsegédéhez, gróf *Crenneville*-hez küldött, 1861 június 23-ikán közli, hogy mi a terve a »veszélyes politikai individuumok« ügyében. A *katonaság* Pesten is külön kémeket tartott és *Lichtenstein* Ottó herceg, a budai parancsnokló tábornok, a beárultak hosszú névsorát küldte fel *Crenneville*-nek. Ez az úr külön névsort kért még a volt honvédtisztekről, akik a *honvédek segély egyletében* valami szerepet visznek. A rendőrminiszter megjegyzi, hogy a leginkább veszélyes alakok neve után N. B. jelzést használnak. Azt is írja, hogy külön jelentést tesz őfelségének a veszélyes individuumoknak *új mozgalmak esetén való »kezeléséről*«. Megtaláltam ezt a fölterjesztést is, melyből kiderül,

hogy az első főhadsegéd még 1860 augusztus 27-ikén közölte a parancsot, *ein Beireff der eventuellen Unschädlichmachung politisch-gefährliche) Individuen für den Fall des Ausbruches von Volksbewegungen*«.

A legalázatosabb fölterjesztés szószerint ezt mondja:»

»Hierbei muss ich allerunterthänigst bemerken, dass *allerdings Ereignisse eintreten könnten, welche eine gleichzeitige mit einem Schlage auszuführende Verhaftung, mehrerer politisch bedenklicher Personen zur unabweisbaren Notwendigkeit machen*. Namentlich wäre dies bei dem Ausbruche einer Volksbewegung in Bezug auf die bereits thätig hervortretenden *Leiter* derselben und auf Volksaufwiegler, oder aber vor dem Ausbruche eines Aufstandes in Beziehung auf die der Behörde *im vertraulichen Wege* bekannt gewordenen Verschwörern der Fall.

Eine solche Massregel jedoch würde mit genauer Erwägung der in dem gegebenen Zeitpunkte obwaltenden Verhältnisse und mit Benützung die *eben vorhandenen geheimpolizeilichen Notizen* ins Werk gesetzt werden müssen.

Für einen späteren Zeitpunkt *im Vorhinein die Personen zu bezeichnen*, welche der Verhaftung zu unterziehen w^Tären, unterliegt den grössten Schwierigkeiten und ich wäre in dem gegenwärtigen Augenblicke keineswegs in der Lage, in eine Sichtung und Rektifizierung der bestehenden Verzeichnisse einzugehen und Euer Majestät so die nöthigen Vorlagen für weitere Allerhöchste Befehle gehorsamst zu unterbreiten.

Auch erlaube ich mir unterthänigst zu bemerken, dass dermal bei der Schnelligkeit, mit welcher die Correspondenz zwischen dem Centrum des Reiches und den exekutiven Organen in den einzelnen Hauptstädten auf telegraphischem Wege gepflogen werden kann, selbst im Falle einer Volksbewegung, besondere Ereignisse ausgenommen, die Möglichkeit geboten sein dürfte, *die exekutiven Organe mit Weisungen von Wien aus zu versehen*.

Diese Weisungen dürften aber in einem solchen Falle sich nicht auf die Verhaftung einzelner Personen beschränken, sondern müssten wohl *den ganzen Gang* der Regierung gegenüber solchen Ereignissen umfassen.

Eine vereinzelt, noch dazu von dem Ermessen des kommandirenden Generalen allein abhängige Aktion dürfte aber eher dazu dienen, Verwirrung in die Schritte der Regierung zu bringen, als ein kräftiges konsequentes und wahrlich nur dann mit Erfolg begleitetes Einschreiten derselben zu ermöglichen.

Auf Grund des Gesagten erlaube ich mir nun Eure Majestät unterthänigst zu bitten Allerhöchst dieselben mögen es *von der Vormerkung der eventuell zu verhaftenden politisch gefährlichen Personen* allergnädigst abkommen lassen und sich in Betreff der

bei eintretenden Aufständen anzuordnenden besonderen Massregeln weitere Allerhöchste EntSchliessung vorzubehalten geruhen.

Wien, 23. Juni 1861.
(Polizei-Minister).

Mecsery

De ennél *több* történt; nemcsak egyszerű névsor készült, hanem »karakterizáló« leírás is. Akinek jellemzése »kompromitáló« adatokat tartalmazott, az külön listára került.

Képviselők arcképcsarnoka.

Crenneville nem volt megelégedve a rendőrminiszter jelentésével és kiadatta a parancsot, hogy minél előbb adjanak információt, még pedig elsősorban a nemzetgyűlés bizonyos tagjairól.

A pesti rendőrség .aztán nagy apparátussal csináltatott névsort a magyar országgyűlés valamennyi tagjáról. A címe ez volt: »*Verzeichniss der sämmtlichen Deputierten des ungarischen Landtages*«. Az első rovatba a nevet írták. A másodikba a megyét és a kerületet. A harmadikba rövid jellemzését (»politische Haltung«). A negyedikbe pedig később azt, hogy a nevezetes *felirat* vagy *határozat* mellett szavazott-e. A politikai magatartást többnyire ezek a szavak jellemzik: *Ultra... Exaltiert*. Az osztrák rendőri Tacitus némely politikusról valósággal mulatságosan firkál. Egypárat ideplántálok:

Gróf *Andrássy* Gyula, Sátoraljaújhely. Tehetséges és határozott. A kormányrendszer ellen nyilatkozott — hevesen. 1849-ben a kormány ellensége volt. A külföldről való hazatérése óta (1859) visszavonultan élt. Exaltait.

Ballagi Bloch Móricz, Omoravica. Nagy mértékben exaltait, teljesen a kormány ellensége. A forradalom alatt honvédszázados.

Besze János, Esztergom. Rendkívül exaltait, veszedelmes individuum — a néptribun játsza.

Gróf *Csáky* László, Trencsén. Kétszínű jellem. Irkálásból él. Csekély tiszteletben részesül.

Deák Ferenc, Pest. 1848-ban a magy. kir. kormány igazságügy minisztere. 1848 előtt az ellenzékhez tartozott. Most vezére a mérsékeltebb 48-as pártnak. (Az »Adresse« körül ő játsza a *legnagyobb* szerepet.)

Jókai Móricz, Baranya, Siklós. Az exaltáltak pártjának tagja. kiváló irodalmi tehetségű ember, ámbár politikailag éretlen.

Gróf *Károlyi* Sándor, Csongrád-Horgostapé. Nagy mértékben exaltait, vadászik a népkegyre és az ultrák sorában áll.

Pulszky Ferenc, 1848-ban álladalmi titkár a magyar külügy-minisztériumban. Közvetlenül részt vett *Bécsben* az októberi forradalom létrehozásában. A magyar forradalmi érdeket képviselte Angliában. Most is ugyanazt teszi külföldön.

Tisza Kálmán, Debrecen. Az ultrák első sorában áll, de amint látszik, inkább népszerűséghajászatból, mint politikai meggyőződésből.

Gróf *Crenneville* a fontosabb *figurákról* még külön információt kért. A felsőház tagjairól szintén. *Woravka* pesti rendőrfőnök *Tscherhall* főbiztos és *Stiller* rendőrbiztos adatait használta fel, ámbar ő maga is »umfassende Personalkenntnisse«-vel rendelkezett.

És a magyar politikai élet főszereplőiről a pesti rendőrbiztosok információját adták be az uralkodónak.

A nyugati bujdosók.

Külföldön is csináltattak apró jellemrajzokat a magyar emigránsokról, a mozgalmak aktív részeseiről és a szegény passzív bujdosókról. A rendőrmisztérium aktájából lefordítom az egyik párisi jelentést, amely a következő címmel »fekszik ek az iratok közt:

*Charakteristiken einiger in Paris lebenden Mitglieder
der ungarischen Emigration.*

Paris 30 December 1864.

Irányi, művelt ember, ismerős minden előkelőséggel és beavatva mindenbe; sűrűn levelez *hazájával*, Kossuth párthíve.

Grisza, író, fordító, — mint az előbbi, de inkább Türr híve.

Kiss, volt őrnagy, politikailag képzett ember, bátor, tevékeny; sokat utazik; Magyarországgal közvetlen írásbeli összeköttetésben áll, az emigráció minden kitűnőségével ismerős; Klapka bizalmas barátja.

Horn, a Suez-csatornabizottság másodtitkára, a Times levelezője, nagyon művelt ember; inkább német, mint magyar, minden körben jól fogadott, erős jellem, jószívü, valamennyi inséges emigránson segít; nincs határozottan nyilvánított pártállása; egészen semlegesnek tekintik; de ebben kétkedni kell; csak nem lehetett megtudni a biztosat, mert nagyon zárkózott és hallgatag.

Madarász, festő, inkább művész, mint más; de politikailag képzett, ismeri a celebritásokat, tartózkodó, de telivér magyar,

Deák párthíve, levelezője is, egyben a magyar akadémiaé. Nemrég így nyilatkozott: »Csak kiabálóink vannak, akik mindent elrontanak és gazembereink, mint Kossuth, akik profitálni akarnak« (und Schufte, wie Kossuth, die profitiren wollen).

Némethy, volt olasz kapitány, különben képzett ember, most Türr-emissarius Parisban és a tavaszi *coup-ra*, mint toborzó megbízva; nem levelez hazájabelivel.

Hammer, volt kapitány, jelentéktelen, minden párt hive és mindenik fölhasználja; van is mindig pénze; most Türrt szolgálja.

Székács, a pesti pap fia, a Parisban élő magyarok közt a legműveltebb. Deák párthíve, minden nagyságot ismer, sokat politizál és fiatalsága dacára tanácsot is kérnek tőle; de főképp a hivatásával törődik, — most kereskedő.

Kertbeny, a legnagyobb csaló (Schwindler), most Brüsszelben Klapka levelezője, beavatva sokba; olyan ember, aki mindenre képes; szélső forradalmi lelkületű.

Konody (Kohn) pesti zsidó, kiabáló, roppantul forradalmi érzésű, de sehol nem használható és sehol nem szenvedett.

Dr. Gruby, zsidó, igazi phihntrop, a segélyegylet másod-elnöke, a katolikus St. Lazarus-egylet tagja, mindenkin örömmel segít, aki politika révén jutott Ínségbe.

Dr. Politzer, zsidó, a segélyegylet tagja, mérsékelt magyar, jelentőség híján.

Vedéi (Veith), most magyar lapok tudósítója.

Gray, volt osztrák hadnagy és olasz főhadnagy s a lengyel nemzeti párt kapitánya, Lottfried barátja, akivel levelez is.

Arnold, Pozsonyból, nevelő volt gróf Károlynál, a legnagyobb nyomorban él, nem politikus.

Graylich, pesti születésű, fél lábát Lengyelországban hagyta, nagyon beavatott, de használhatatlan.

Griszer, pesti szélhámós, sokra használják. Ismeri Türrt. A jövő tavaszon Magyarországra készül, született pesti, azelőtt ritkán volt mit ennie, körülbelül 6 hete a gavallért játsza.

B.....grófnő, félig színésznő, félig ----- (halb Schauspielerin, halb Lust-----), a magyarok közt nagyon figyelemreméltó személyiség. Vele és általa sok mindent közvetítenek, nagyon ismeretes, gondoskodik a hazával való levelezésről és nagyon hallgatólag.

A keleti bujdosók.

Sokkal érdekesebb adatok gyűltek össze a török földre menekült magyarokról, akik közül nem egy fantasztikus regény hőse lehetne:

Báró *Splényi Béla*, volt huszárkapitány. Kossuth már a szabadságharc elején Olaszországba küldte fontos diplomáciai

megbízatással. Onnan Londonba ment, ahol *Palmerston* megkedvelte és a magyar ügyek stambuli ágensévé tette meg. Ritka műveltségű, rokonszenves modorú férfi volt, de elüllött, illetve megőrült és csavargó török koldusok, kóbor dervisek közt él. A hasis mérge tette tönkre.

Guy on Richárd angol származású altábornagy (most Kursid pasa, Damaskus parancsnoka) az előbbi sógora. Szintén nem használható az osztrák érdekek nézőpontjából, mert hozzáférhetetlen ellensége Austriának. Báró Splényi hűgát vette feleségül s az oroszok ellen harcolva is kitüntette magát.

Farkas Adolf, jelenleg Ozmán pasa. Török nőt vett feleségül s egyáltalán nem akar osztrák, vagy magyar ügygyel foglalkozni. (Farkas Ozmán leánya a későbbi híres költőnő: Nigjar Hanum, az »Afsuz« = Sóhajok szerzője.)

Szöllősy Ferenc százados. Számunkra nagyon alkalmas, mert egyideig Kossuth bizalmasa volt és most haragszik rá; a keleten pedig már előbb is élt, ott nagyon ösmerős. Kossuthról elmondta, hogy viszonyt kötött a fiatal Dembinszki. nejével, aki egy temesvári szatócs leánya volt és moitie-ban kártyáztak is. *Spacek*, Kossuth orvosa mesmeri álomba ejtette Dembinskinét (azaz hogy betanította a színleges elaltatásra). A csinos ál-Pythia megjósolta: »A budai várkastélyban fogtok innepelni április 17-én«. Nagy öröm lett, aminek Kossuthné megérkezése vetett véget; a fiatal menyecskének azonnal takarodnia kellett — Szöllősynek azonban csak kötve szabad hinni, mert nagyon gyűlöli Kossuthot.

Gróf *Vay* László, őrnagy, a sztambuli emigránsok egyik legmozgékonyabb tagja. O értesült először arról, hogy »az osztrákok által fölbérelt emberek Kossuthot meg akarták mérgezni«. *Vay* és néhány társa nyomban Kutahiába utaztak és »bizonyosságokat hoztak«. Visszatérve, a hajóhídon találták ép a merénylet dolgában gyanúba fogott *Jazmagit* és *Pottákot*, akiket csúnyán megverték s kevés hijján a Bosporusba dobtak. Panasz tétetett a Portánál, mire *Vay* és társai önként jelentkeztek. Letartóztatták őket, de később módot adtak az elutazásra. Gróf *Vay* Parisba indult, a többi pedig Amerikába.

Éber Nándor, a keleti akadémia volt növendéke *Bécsben*, a forradalom alatt minisztériumi titkár és most a londoni *Times* levelezője. Rendkívül fontos volna, ha megnyerhetnők, mert általa számos emigráns leszerelhető, amellet, hogy lényeges adatok megtudhatók. (Ez a manőver nem sikerült, *Éber* különben is Olaszországba utazott és nagy szerepet vitt *Garibaldi* alatt, később pedig az Angol-Magyar Bank igazgatója lett.)

Pap János kapitány, aki részt vett a magyarok kis-ázsiai véres harcaiban is, majd Sztambulban kávés, vendéglős és hotelier lett, állandó megfigyelés alatt tartandó, annál inkább, mert a helyiségeiben sok gyanús magyar fordul meg.

Huszár Antal, író-féle, a 40-es években kivándorolt a Földvidékről Amerikába s a forradalom hírére haza akart jutni. Egy sztambuli hajón Törökország fővárosáig került el, de addigra véget ért a rebellió és Huszár a damaskusi tüzerek közé lépett be. Ajánlatos volna fölhasználni., (Nem sikerült.)

Gál Sándor, forradalmi ezredes. Ő szervezte a *Makk* ezredessel együtt a guerilla-csapatokat »Erdély fölszabadítására«. *Makk* Bukarestből, *Nagy* József jómódú honfitársa házából küldte a székelyek közé a sztambuli proklamációkat. Ügynökeinknek sikerült leleplezni. *Makk* elszökött, de *Nagyot* elfogták és több évi börtönre ítélték. *Gál* másik megbízottja, *Várady* József az erdélyi guerillások vezére a székely földön akasztófára került, de maga *Gál* Sztambulban maradt, ahol folytatta reménytelen üzelmeit. *Gál* Kossuthra haragszik, — ez kihasználható.

Türr István ezredes, *Kollmann* József tábornok, gróf *Karacsay* Sándor volt véstörvényszéki bíró, *Dobokay* Ferenc volt erdélyi kormánybiztos, *Veres* Sándor főhadnagy, aki az emigrációról firkál, számunkra egyáltalán nem használható. Az esetleg alkalmasok névsora készülében ...

A Kovács-féle merénylet.

Külföldön és idehaza egyformán az volt a spiclik legfőbb vágya, hogy valami nagy merénylet tervét nyomozzák ki. Sokszor árulnak el a rendőrségi akták erre vonatkozó intimitásokat. De nemcsak az egyszerű spiclik óhajtottak ilyen módon eredményeket szerezni. *Coronini* táborszernagy írja 1861 április 8-án este 9 órakor Budáról a császár főhadsegédjének, hogy milyen borzasztó eset ügyében tanácskozott ép most gróf *Apponyival*. A gróf nagyon szomorú történetet bízott rá, »mely akkor is szomorú marad, ha — amint én remélni akarom, csak egy regény, mert a mi beteg, sajnálatraméltó, egészen feldúlt korunknak symptomája marad«. Nagyképűen elmeséli aztán, hogy gróf *Apponyi* fölfedezett egy *Kovács* József nevű egri fiatalembert, akit állítólag valami *titkos társaság* megbízott azzal, hogy »a mi urunk fölszentelt személye ellen merényletet kövessen el. De visszarettent a bűnténytől és éppen Bécsbe akart utazni, hogy őfelsége lába elé vesse magát és védelmet kérjen a maga személye részére, mert nemcsak jutalom, hanem a legborzasztóbb fenyegetés is következik«. Már mint akkor, ha nem hajtja végre a merényletet.

Nagy izgalom közepett folytatták a nyomozást. *Coronini* intézkedett, hogy a rendőrigazgató fölkeresse *Apponyit* és

Gen 4. 8. 61
9 Uhr Abend

Mein hochverehrtes Fräulein!

Off Appony beurlaubt mich aben, und
setzt mir eine sehr bewährte Gasse für die
beurlaubt, die mich bewirbt, wenn
sie, wie ich hoffen will, selbst ein Kommen ist,
denn sie bleibt ein Ding ein
kaufen beurlaubt worden ganz dem
wüßten Zeit.

Es rüchelte sich für ein dem Off Appony
ein junger Mann wird sein. Namen
Joseph Kovacs, der von der yafaimen
Gesellschaft zu sagen beurlaubt,
um Attentat auf die yafaimen
in dem Hause anzukommen, der der Off
zuwinkt, um beurlaubt, und die

Coronini merényeletről ir.

ott találkozzék a bűnbánó ifjúval s a további tervet is megállapítsák. A rendőrminiszter külön hosszú jelentést tett. Pesten óriási hűhóval végezték a vizsgálatot, mert hát — ahogyan Coronini írta — »a jó Isten óvja a mi urunkat, de mi is ébren kell hogy legyünk«.

A végén kiderült, hogy silány pletyka a merénylet alapja.

De még jobb alkalmul szolgált a magyarságnak hónapokon át való rágalmozására a *Blum-ügy*. Egy Blum Terézia nevű öreg nő rendkívül nagy munkát adott a bécsi rendőrhatóságoznak, miután több előkelő magyar úrról, elsősorban az öreg Szontagh Pálról, kompromittáló vallomást tett. A följelentett magyarok — így mondja a felemás nyelvű jegyzőkönyv — »a fenével étették« öfelségét, de még sokkal rosszabbat is kívántak neki, sőt *cselekedni* is akartak ebben az irányban. Sok huzavona után kiderült, hogy Blum Terézia érdekessé akarta magát tenni, főképp pedig jól akart élni egy ideig és javarészt hazudozott.

Kösz a hír és rosszindulatú bántás csőstül akad a Bécsbe érkezett följelentésekben és levelekben.

A londoni »magyar« követ levele.

A legszomorúbb titkos iratok magyar — legalább is magyar nevű — udvaroncok művei. Különösen az *Apponyi-féle* levelek tartoznak a magyar politika gyászlapjai közé. Pontos másolatban közlöm Apponyi (nem Albert apja) egyik levelét, amely arcpirítóan beszél Magyarországról és még azt is elítéli, hogy *Esterházy Pál* megemlékezett *Batthyányról*, a kivégzett hazaárulóról. Nem tudja elhinni, hogy valaki *Batthyányt* mártírnak tartja s ha ezt tenné, *fölháborító gyalázat* volna.

London, 1861 április 9.

Tisztelt gróf!

Legutóbbi jelentésem óta lord J. *Russelt* csak egyszer láttam, még pedig csak néhány pillanatra és *Windischgraetz* József herceg átutazását használom föl alkalmul, hogy — tudósító-anyag hiányában — a miniszterrel történt beszélgetésről készült *Notize-ok* néhányát összefoglaljam.

Bizalmasan közöltem vele a március 30-iki 3-as számú *dépêche* útján küldött báró Prokesch-féle tudósítást a Szíriára vonatkozó török újjászervező-tervről, jól tudván, hogy mily értéket és mekkora súlyt tulajdonít lord John az *intemuncius*

ítéletének keleti kérdésekben. A tartalom annyira tetszett neki, hogy megkért: engedjem meg a lemásolását. Csak azzal a föltétellel egyeztem bele, hogy a tudósítás nem küldetik el, hanem csak mint anyag használtatik föl az esetleg Konstantinápolyba vagy Beiruthba küldendő instrukciókhoz.

Az e hónap 3-iki táviratot, amely szardíniái hajóknak az Adriai tengerre való küldését rendeli el, élőszóval közöltem lord John-nal; mire azt felelte, hogy *Cavour* nem fogadta el tanácsát, hanem csak az anconai hajó-statiót erősíti meg, hogy minden eventualításra készen legyen.

— És hogy közelebb legyen Velencéhez, — tettem hozzá.

A miniszter nevetett és azt mondta, hogy *Cavour* tovább is biztosítja róla, hogy *Garibaldinak* minden vállalkozását meg tudja akadályozni. De a szard *premier* még mindig tart Ausztria támadásától a sokat beszélt *veresíngék-ről*, amelyeket osztrák kémek és katonák számára csináltak, hogy mesterséges *provokáció* útján konfliktust támasszanak. Vállat vontam és azt kérdeztem lord Johntól, hogy elhiszi-e az ilyen bambaságot? Megint nevetett, de sem igent nem mondott, sem nemet. Minden olasz mese — bármily abszurd — bizonyos hitelre talál itt s nem mernék rá megesküdni, hogy ezt a kitalált infámiát egészen lehetetlennek tartják.

Garibaldi turini tartózkodásának céljáról és eredményéről lord John — biztosít róla — nem tud közelebbit. De azt hiszi, hogy a tábornok a szard kabinettel és különösen *Cavour*-ral szemben határozottan *ellenséges* érzelmű és a királyra, aki szintén nem szereti *Cavour*t, veszélyes befolyást gyakorolhat és *Victor Emanuel-t* valamely elsietett lépésre csábíthatja.

Ezután a magyar helyzetre került a sor. Lord John kérdezte, hogy a császári kormány mit fog tenni. Azt feleltem, hogy ez csakis az országgyűlés magatartásától függ. A kormánynak legnagyobb érdeke, hogy mindent elkerüljön, ami forradalomra vihetne; s ezért magától értődik, hogy hajlandó minden méltányos és lehetséges engedményre, a józan megértés érdekében s békülékeny szellemét határozottan kimutatta. De van egy határ, amelyen túl menni *a császárnak* lehetetlen *anélkül, hogy öngyilkosságot kövessen el, hogy a koronájáról lemondjon és a forradalom kezére játssza.*

Lord John ezt tökéletesen belátta és úgy vélekedett, hogy ha például az országgyűlés az idegen csapatok eltávolítását és belföldi ezredekkel való pótlását kérné, amelyek csak a magyar minisztériumtól függnének, éhez lehetetlen volna hozzájárulni, mert hisz minden monarchikus államban fundamentális alapelv kell legyen, hogy a souverain egyedül rendelkezék az egész hadügy fölött.

Megerősítettem lord Johnt ebben a fölfogásában és arra utaltam, hogy 1848-ban az *engedékenység* e fontos pontnál hogyan

juttatott egy jól felszerelt hadsereget várakkal és hadianyaggal együtt *a magyar forradalomnak* és csak ezáltal tett lehetővé egy makacs, véres háborút. Ez most kétségtelenül ismétlődnék, ha a magyar *ultrák* hasonló — sajnos valószínű — igényét számba vennék.

— Remélem, az osztrák kormány nem fogja ugyanazt a hibát elkövetni, amit 48-ban, — felelt a minister.

Megjegyeztem azután, hogy a magyar forrongó párt tendenciái szemlátomást Magyarországra teljes elválására és önállóságára céloznak és idéztem *Teleki-nek* a választóihoz intézett beszédét, melyben a 48-as törvényeket elégteleneknek és csak kiinduló-pontul szolgálóknak mondja, miután most egészen más garanciákat kell szerezni az abszolutizmus visszatéréseivel szemben. Lord John fölháborodottnak látszott, mert — amint mondta — a 48-as törvényeket mindig mint *nee plus ultrá-ját* tekintette annak, amit a kormány esetleg megadhatna. De ez alól is kivette a hadügyet, úgy vélvén, hogy talán az adó-megszavazás jogát koncedálni lehetne.

Azt feleltem, hogy a császári kormánynak nincs már oly szabad keze mindezekben a kérdésekben, mint azelőtt, mert a monarchiában levő többi koronaország közvéleményével, amelyet a legközelebb összeülő *Reichsrath* képvisel, számot kell vetnie. De az általános hangulat, úgy látszik, egy *nagy, hatalmas, egységes Ausztria mellett* nyilatkozik meg és ez a hangulat szükségszerűen súlyosan esik latba a kormány határozatainál és alkalomadtán erős támaszul szolgál különködő *magyar törekvésekkel* szemben.

Lord John azt mondta, hogy Lord Bloomfield hasonlóképp fogja föl a szituációt és azt írja, hogy a döntő küzdelemnek most egy *nagy Ausztria* és egy *nagy Magyarország* közt kell végbemenni.

A Pestről tegnap érkezett Reuter-távirat, amely szerint *Esterházy Pál* herceg a kivégzett felségárulóról *Batthyányról* dicsőítő beszédet mondott és őt mint az igaz ügy vértanúját állította oda — itt a herceg számos barátja közt érthető csodálkozást keltett. Remélem még, hogy a tudósítás valami félreértésen alapul. *Az ellenkezője* nagyon is *szégyenteljes és fölháborító volna*.

Egészen boldoggá tesznek a jó hírek, amelyeket Windischgraetz a császárné állapotáról hoz. Csak konsolidálná a legnagyobb kímélet és gondosság a gyógyulást.

Benső tisztelettel az ön készséges

Apponyija.

Az ilyen levelek nyitnak egyszerre tágabb perspektívát a jó magyar számára, hogy láthassa: *miért kellett annyi évvel tovább gyötrődnie*, pedig ő becsületes békét akart.

Langstern für eingetroffenes Rieder'sches
 Telegramm aus Pest, nach welchem Herr Baron
 Esterházy dem gewürdigten Hofrath Herrn Batthyány
 eine lobende gefaltene und für die Mühe des
 geschicktesten dargestellt fähig, - fahrscheinlich
 den besten Form der besten begreiflichen
 fähigkeit vorsetzt. Ich hoffe, die besagte
 Briefe auf meine Misverständnisse. Was
 Jagen Sie wäre ja so schmerzhaft und unangenehm?

Ihr ergebener
 Apponyi

Nyomozás a — hálósobáig.

I.

A finom intrika, amit Apponyi a levelében Esterházy Pállal szemben elhelyez, nem a legártóbb fajtájú. Sokkal gyilkolóbb haditerveket is hajtottak végre az udvari bennfentesek, ha útjukban állt valaki. Az osztrák gentleman egy-egy női budoir előtt sem állt meg, ha az érdek úgy kívánta. *A pikáns akták* közül — bármily csábító az érdekességük — csak egyet viszek itt a nyilvánosság elé, anélkül, hogy az ügy háttérébe vezetném az olvasót. A női nevet, amely viselőjéhez híven többször is leplezetlenül szerepel az aktában — én elhallgatom.

4721/B. M.

K. K. Polizeiministerium.

Mit Beziehung auf meine Zuschrift vom 10. v. M. Z.: 3840/B. M. beehre ich mich, Euer Excellenz zu eröffnen, dass laut eines anhergelandten Berichtes des Oberkommisärs Herzog die Haltung der in *Ischl* weilenden Gräfin A . . . geborne P . . .

in ihrem ' äusseren Auftreten bisher zu einer besonderen bemerkenswerthen Wahrnehmung keinen Anlass gegeben hat.

Dieselbe bewegt sich ausschliesslich nur in den höheren Kreisen der dortigen Kurgesellschaft und es sind deren abendliche *Theezirkel* nur von Mitgliedern des in Ischl sich aufhaltenden Adels besucht. Zu ihren intimeren Bekanntschaften zählen die Gräfinnen Mérveld, Troyer und Schaffgotsche.

Das bereits im vorigen Jahre bestandene *Liebesverhältniss* mit dem k. k. Oberstlieutenant im k. k. i. freiwilligen Husaren Regimente, Grafen von *Szapary* scheint auch heuer noch fortzudauern, wiewohl andererseits mit Bestimmtheit versichert wird, Gräfin A.

Bei in vorerwähnter Zeit
 auf mit dem Obergärtner,
 dem Hof-Gärtner Com,
 mundlich aus dem dem
 II. Österreichischen Feldzeug,
 minister von Benedek
 in seiner Befehlsbefugnisse
 gestanden.

Wien, 26. Juli 1861,

A. Schaffgotsch

An Seine,

des Herrn k. k. Ersten General-Adjutanten Sr. Majestät des Kaisers-
Feldmarschall-Lieutenants etc. etc.
Grafen Crenneville
Excellenc.

A spiclikedés egy időben aljas módon folyt az olyan nők után, akik bármily vonatkozásba kerültek bizonyos magyar férfiakkal. Az uralkodó vetett aztán véget, igazán korrekt szigorral az eféle rendőri buzgóságnak.

II.

Hálósobán keresztül jutott Bécsbe — még pedig Veronából — a következő diplomáciai okmány is. A kalandos utat, melyen át a külügyminisztériumba került, nem akarom bővebben ösmertetni. A lényeg az, hogy 1861 júniusában báró *Ricasoli* átadott az olasz királynak egy új csapáson járó miniszterprogramot és Austria kéme a miniszterelnök sajátkezű fogalmazványáról másolta le a beküldött írást. Fontosabb részeit lefordítja s ezek közül bemutatom a Magyarországra is vonatkozót. (Lásd a 259. oldalon levő eredeti levelet.)

A jelentés, amely alatt *Rodakovszki* »im Generalstab« aláírása díszlik, azt is elmeséli, hogy az olaszokat hihetetlenül lehangozta *Cavour* halála, ami a nemzeti mozgalom sikerét illeti. *Kossuth*, *Vetter* és *Pulszky* is nagyon »konsternáltak« — *Ricasolinak* azonban a király becsületszavát adta, hogy soha nem lehet szó területi lemondásról s ezt *Ricasoli* megírta lord *Palmerstonnak*.

Rodakovszki barátja volt egy csinos hölgynek, aki viszont az olasz miniszterelnök családi szolgálatában élt. Az odaadó hölgy adta oda a bizalmas iratokat is, amelyeket ügyesen lopott — *el és vissza*.

Később *Kossuth* Lajos turini házába is küldtek egy női kémeket, de nem tudott boldogulni . . .

Magyar-olasz összeesküvés.

Az olaszokkal még sokáig megmaradt a szimpatizáló összeköttetés és *Almásy Pál*, amint ösmeretes, idehaza is híveket próbált szerezni a fantasztikus tervnek, amely olasz segítséssel akarta fölszabadítani hazánkat.

Italian most /: soll / untermoid,
 his ned ofan yoda Kozajonungan
 dollandt uland. - die, die nicht
 Untrud als die Gafungtung eines
 unterjofbaren Kustab. - die die
uzian ist Zeit und Gafungfand
/: oportunität / nötig. - Alann Opho-
raif Ungarn unterjofan die die
können die nicht zandem und mit,
fae /: sollan / Ophorraif in Kozajon
uzraifan. - Italian kann sein die
traiffa /: causa / in Ungarn nicht
Koib yaban.

Olaszországi kémjelentés.

Az egyik jelentés elmondja, hogy Almásy a forradalom
 alatt kormánybiztosságot vállalt Schlick tábornok galíciai be-
 oresekor, de ferdítő módon részletezi működését. Mint Gyöno^{-yös}
 követét választották meg a képviselőház elnökévé és ő hirdette
 ki Debrecenben a függetlenségi nyilatkozatot, amiért 1851 szept-
 ember 21-iken *m contumaciam* halálra ítélték. Amikor külföldön
 járt, állandóan spicliskedtek utána, sőt nejét sem hagyták béké-

ben. Parisból 1861-ben tért haza, de azontúl is sűrűn molesztálták. A jelentés újat nem mond az összeesküvésről. (Almásyt várfogsággal sújtották s két esztendeig ült Olmützben, ahonnan csak a kiegyezés előtt szabadult ki.)

Almásy társai közül sokkal tragikusabb sorsa volt *Beniczky* Lajos honvédezerednek. Az osztrákok nagyon gyűlöltek, mert szabad csapatával sok bajt okozott nekik, ő verte szét Hurbán seregét is 1848 december 4-ikén, majd a következő év márciusában Almásy császári ezredes csapatát, áprilisban pedig Eperjesen mért kemény csapást az osztrákokra. Húsz esztendei várfogságra ítélték és ebből nyolc hosszú évet ki is töltött. Mint képviselő és a határozati párt tagja is feltűnt 1861-ben energiájával. A rendőrkémek nem győznek róla jelentgetni, míg végre 1864-ben mint Almásy cinkosát halálra ítélték. Ebből tíz esztendei várfogság lett, a kiengesztelődés érájában pedig amnesztia, de nem sokkal később meggyilkolták *Beniczkyt*. Halálának titokzatos körülményeit nem tudták egészen földeríteni.

Egy kiváló magyar kém.

A magyar ügyekre nézve talán legveszélyesebb kéme volt Bécsnek hosszú időn át *Székrenyesy* András, akinek külön nagy aktacsomóját találtam meg a bizalmas iratok között. A győri születésű jogvégzett ember járt Bécsben, Velencében, Milanóban, Prágában, Münchenben, Parisban, Londonban, Berlinben, Drezdában stb. Amint maga írja, a 38-as nagy árvíz után városi tanácsos, majd a rendőrség főnöke lett s »a 48 zavarai félévig veszteglésre kárhoztatták«, aztán a budai helytartósághoz került és a Bach-korszak alatt a pesti *k. k. Landesgericht* alelnöke lett.

Különösen sok jelentést küldött Bécsbe az 1861-es országgyűlés alatt, amikor a képviselőknek minden észrevett lépéséről informálta Bécsset. Mindig »az átkos 49« fordítottját a (*X-es* számot írta a lojalitástól csöpögő jelentések alá. Az országgyűlés föl-oszlatásakor nagy elismeréssel referált a kiküldött osztrák tábornok, gróf *Haller* föllépéséről. Ez a *Haller* tudvalevőleg megüzente Budáról *Ghyczy* Kálmán elnök útján, hogy ha az országgyűlés önként szét nem megy, katonai erővel fogja szétkergetni. Pár nappal később föl-oszlatták Pest vármegye törvény-

hatósági bizottságát is. Szekrényesy elárulja, hogy a megye enunciacióját gróf *Ráday* Gedeon mondta el, de a tartalom Ézsau-Nyáry műve.

Ha a kém jellemez ...

Szekrényesy leírja az izgalmas helyzetet, majd így folytatja:

— A magyarnak — igazi ázsiai — sajátságos természete van. Könnyen lánggra lobbantható, minden primo assalto-nál, degenerálja ez az első hév, ha a dolog sokáig tart és könnyű szalmalángnak bizonyul — (amit gróf *Széchenyi* is szemére vetett a nemzetnek). A gyorsan kigyulladt rakétából aztán nem marad semmi, csak egy hideg, kihűlt burkolat...

Örökké emlékezetesek a genialis *Korvin Mátvás* király szavai, amelyeket a magyar nemzet jellemzésére az akkori pápához intézett: »Nos hanc nationem optime novimus: qui illam setuper sub froeno tenuimus.« A mágnásokat és a többi nagyokat mindig, szüntelenül keményrefogott zabián tartotta.

Még a közember is katonáéknál csak úgy szereti és becsüli a tisztjét, ha ez kemény, pogány tiszt; de megveti és kigúnyolja, ha puhaszívú és humánus ...

Egyébként *Smolka* augusztus 28-iki beszéde Magyarországról külön levonatokban cirkulál itt. Mindenesetre erősen van impregnálva — paprikával.

*Baron Kemény zieht gegen die Mißbilligung
des Baron Klaberministors in dem gesagten und
früheren Namen der Kapl's mit inspirierten
Anisipität's los, Duvarque tarden's Ctilina?
Wann wird so gutemüßigen, aber fast
den Namen 1848 wie andygetauft, Malia
und Thessien sprichend Land's Lombr, die
Rauben fahre von der Mißbilligung der Baron
und zum Raubvater gegeben. In dieser Zeit
wird ferner ein, die furcht's infolantem
Rauben pfawenwid' sein.*

Denunciálják báró Kemény Zsigmondot és a győrieket.

Patkolás.

Miklós mester: Jól tartás és Edus gorda, mert ha kirig, ha sütkök mindketten.

Uta gordon, Anfangs angeblich mit Löffel belegte
 dann auf seiner Weisung feingrubene
 zu Hause und Boland Mischel, zunächst
 vom Gesicht der Gastpflanz, warf sie
 in innerer Freude!

Sie war Person der Miklós-mester mit
 dem Genuß, will, in Gintändige Mische,
 ihre Stellung von Genuß Gastpflanz,
 während Person der dem Geist festhalten
 Gesellen Edus-gorda, im Genuß
Edward Eschinger vollziehen.

Ob. lit, daß von dem Puffierung der Prä-
 sentie. Ausur, der Dadaismus dem Gesellen
 Edus, die Tordworte an seinen Meister, in
 dem Mund gabigt hat, Ne folgen hi d,
 tartja elöl a Nemét walfen. reflexion
 jüdisch-jüdisch walfen hat.

Post 4.2. 1861.

94

Bevádolt magyarok.

Szekrényesy azonban többnyire személyeskedik és *ad personam* igyekszik bevádolni a magyar hazafiakat. Majdnem hihetetlen, hogy ilyen jelentést küld egy magyar ember:

—Báró *Kemény* Zsigmond az államminiszter úr nyilatkozata ellen inspirált animositással lép föl a *Pesti Napló* tegnapi és mai számában. *Quousque tandem Catilina?*

—Az én, annyira jóindulatú, de az 1848-as zavarok óta szinte kicserélt, maliciózus és nyakas földieim, a *győriek*, egy vendéglőt így neveztek el: A *Rajxráthoz* (zum *Reichsrath*). Valósággal tódulnak ebbe a Reichsrathba. (De félreesőbb helyeket is hasonló névre kereszteltek.)

—Miután Pest a hangadó és tulajdonkép szíve az egész országnak, miután az ország összes gyűlékony anyagainak krátere itt van Pest-Budán és miután ezt a két várost én oly alaposan ismerem: az udvari kancellár úr számára fontos következményekkel járhatna, ha én melléje kerülnék, mint olyan főnökhöz, aki annyira sok buzgóságot és energiát kell, hogy kifejtsen.

Szekrényesy úr állandóan jelentései közé csempészte a maga kis privát óhajait. A referátum azután így folytatódik:

—*Tasner* Antal, gróf *Széchenyi* Istvánnak egykori titkára és »jobbkeze«, legutóbb báró *Sina* Simon titkára meghalt és a Kishid-utcai Sina-féle házból tegnap temették.

—*Szentgyörgyi Horváth* Eduárdot, akinek az Uri és Szép-utca sarkán levő pazar ház, továbbá *Ács* operaénekesnő et consortes oly sokba kerültek, halála után ma szállították el birtokára. Az örököse, ha ugyan maradt valami az óriási vagyomból, testvére lesz, báró *P* tábornok özvegye, báró *Wesselényi Miklós* egykori szerelme.

Szerkesztők spiclije.

Kivált női ügyekben mindig ilyen diszkrét volt Szekrényesy. De legjobban az újságokra haragudott. *Besúgta* a szerkesztőket, ha csak lehetett. Amikor például a *Bolond Miska* III. Napóleonról karikatúrát közölt »Új Orpheus« címmel, Szekrényesy talpnyaló hűségében még a rendőrséget is túl akarta szárnyalni és így írt:

— Für alle Gutgesinnten bleibt es ein Raethsel, wie es geschehen konnte, dass die hiesige Polizei das Erscheinen einer so krassen, handgreiflichen, entehrenden Satzes, wie der neue Orpheus (sub 3.) zuliess.

Megtámadja a *Garabonciás diák* című élclap szerkesztőjét, *Szokoly* Viktort, mert a lap elkobzása után tréfás »halotti jelentés«-t

adott ki s följelenti *Tóth* Kálmánt, a Bolond Miska szerkesztőjét, még azt is besúgván róla, ami meg sem jelent a lapban, mert a praeventív cenzúra kitörölte.

Mi a mérges suggestió?

»Beilage«-okkal igazolja, hogy milyen »mérgezett rossz vért szül az olyan suggestió«, aminőt a Pulszky-affér terjeszt. Ebben az ügyben *Vukovics* Sebő volt igazságügyminiszter *Londonból* a következőket írta:

— Ez év első havában Kossuth azzal a váratlan közléssel lepett meg, hogy Pulszky tőle és az emigrációtól elvált. Meg kell jegyezni, hogy az egész emigráció — mióta a Kossuthvezette komité 1859-ben módot és utat talált a komoly tettek elkezdésére, — hazafias kötelességének tartotta, hogy azt tényleges közreműködésével, vagy legalább az ellenmunkától való tartózkodással támogassa. Amikor Pulszky lépésének okát kérdeztem, Kossuth felolvasta azt a levelet, melyben Pulszky az olasz kormánnyal szemben bizalmatlanságát fejezi ki; a *Garibaldihoz* való csatlakozást jelöli meg a mi ügyünk egyetlen segítő eszközének. Többé nem is marad a háttérben, hanem azokkal megy, akik a tett emberei ... De hiszen ez lehetetlen. Maga Garibaldi sohasem vált el a kormánytól, sőt avval együtt keresi hazája javát. Pulszky új jelszavát: »Deák vagy Garibaldi« nehéz megértenünk. Kossuth és Deák iránya közt ma nincs oly óriási ellentét. Az ország javát senki sem méltányolja inkább, mint Kossuth és ha az alkotmány visszatérése békés utón válnék ténnyé, Kossuth hirdetné legelőször, hogy az ország *nyugalomban élvezze szabadságát és önállóságát*.

Erre írta Szekrényesy, hogy mérges, gonosz suggestió még a *Pester Lloyd* részéről is, amely szólni mert a Pulszky-ügyről.

Jutalmat az erkölcsnek.

De leginkább jellemzi Szekrényesyt a folyamodványa, amelyben kéri, hogy nevezzék őt ki septemvirnek a hétszemélyes Táblához, *Fabinyi* Teofil helyére, aki szintén jól szolgálta az udvart s most előléptették. A kémszolgálatok erkölcsi jutalmát is kéri s felsorolja eddig szerzett bokros érdemeit, amelyeknek utolsó *26-ik pontja* így szól:

— Mein Inneres habe ich, nach den Beispielen des Pythagoras und Franklins, durch taegliche Selbstkritik auf den bisher mir möglichen Grad der moralischen Vervollkommung und der Seelenruhe zu verhelfen gesucht . . .

»Vidéki merényletek.«

A hivatalos kémek és a magánspiclik vidékről még »veszélyesebb« hangulatról, sőt eseményekről tettek felfújt jelentéseket. Amikor a meggyötört ország legjobbjai a böles kibontakozás útját keresték, új meg új fordítésekkel próbálták osztrák részről beigazolni, hogy Magyarország nem érdemli meg a bizalmat. A leggonoszabb vidéki jelentők közé tartozott a kassai rendőrigazgatóság vezetője, egy Marx Vilmos nevű osztrák, aki 1865 november 12-ikén így számolt be a magyarokról:

*Indem ich Ihnen schon früher berichtet habe, dass
von dem kassauer Landwehr Major H. Polanyi
dem kassauer Bezirks-Comitee, unter dem Namen
Eduardich in dem Jahr 1864 ein blutiges
Uebelthatenverbrechen, namentlich die
Mordthaten, welche in Wien begangen sind
auf den Namen der kassauer, das ich schon vor
3 Monaten und mehrere Male schon die
gleiche Sache, dass nämlich die kassauerische
Agitation von einem der kassauer in der
Stadt zu bekommen, dass ich schon vor
demselben in der W. J. Agitation kassauer
zu fallen, die kassauer kassauer
gab ich Ihnen.*

Marx kassai rágalma.

Állandóan azzal gyanúsították a magyarokat még ebben az időben is, hogy le akarnak számolni az uralkodóházzal. Ugyanaz a jelentés szószátyárul vádolja Csáky Irma grófnét, mert a sógora, Semsey Albert választói közt virágot és szivart osztott szét.

Ugyanakkor az egész vidéken megkapták Pálffy helytartó (táborszernagy) leiratát, amely megparancsolja, hogy az újságokra vigyázzanak, mert azok rontják a kiegyezési előmunkálatokat és a helyzet az óhajtótnál kedvezőtlenebbre fordulhatna a *felsőbb (osztrák) érdekekre nézve*. A Budán székelő helytartó túrhetetlennek tartja a magyar lapok *jelszavait* a »Gesammt-Monarchie« érdekével szemközt.

Hogy milyen »események« foglalkoztatták a magyar-ellenőrző hatóságokat, azt itt még csak egy kis vidám afférrel világítom meg. Az eperjesi rendőrbiztosság nagyszabású vizsgálatot indított a következő *corpus delicti* ügyében, amelyet hosszú panaszához mellékel is:

Humoros bűnjel.

Az összes finácbeamterek kaptak ilyen meghívót. Nagy hecc lett a dologból. Végre is a lábtyűsök tiltakoztak hírlapi úton: ők nem hívták meg se Ohneland (hazátlan) fináncrátot, *se más »Gyüttment«-et*. A meghívó miatt egész csomó személy ellen folyt szigorú eljárás.

Modern rablóhadjárat.

Az osztrák és más idegen hivatalnokok közül leginkább haragudtak nálunk a pénzügyiekre. Hogy mekkora volt ennek 3.Z antipatiának a mértéke, keservesen mutatja a pesti főjegyző,

Királyi Pál levele, amely miatt bűnügyi vizsgálat alá is fogták «ő^t. Egyik pozsonyi barátjának megírta, hogy a pesti közgyűlés nevében átiratot fog készíteni (az országgyűléshez) és abban kiönti szívé^t, amennyire lehet. A pozsonyi postán felbontották és lemásolták *Királyi* levelét és arról jelentést küldtek Bécsbe. Azért közlöm, mert benne sír az egész akkori magyar bánat.

Királyi Pál pesti főjegyző azt merészeli írni pozsonyi barátjának, hogy Magyarországot 12 esztendő óta folyton csak *zsarolják*. A tavaly október 20-án elhangzott »császári ígélet után sem szűnt meg a sok visszaélés. Az adóbehajtások körül magánosok és jurisdíciók kárára *valósággal rablások történnek*. Az éhes zsoldosok zabolázatlan hada túrhetetlen rablóhadjáratokat *végez*. Ahol tiszta állami élet és nemzeti jogrendszer van, ott az ilyesmit nem szabad túrni. Az absolutistikus rendszer fennállásának 13-ik évében sem akar — legalább eddig — megjavulni, sőt *a modern Caraffák* új bűnökre készülnek. Pest lakóit a súlyos személyi adókon kívül új embertelen veszély fenyegeti: a császári adóbizottság nagy összegektől akarja megfosztani *emberbaráti intézményeinket*, árvaházainkat és kórházainkat is. Egy rendes kormány nem is képes ilyen igazságtalanságra. Nem elég, hogy a zsoldosok fővárosunk vagyonának jelentékeny részét elharácsolják. A törvényhatósági bizottság kérni fogja a képviselőházat, hogy minden erejével igyekezzék eltávolíttatni ezeket a *fegyveres piócákat*«. — Ez a levél igazolja, hogy némelyek soha nem „akarnak megjavulni, és hogy bent és kint egyaránt hiányzik a bűnbánat.

A néhai való jó *Cserei Mihály* jegyezte föl, hogy az eperjesi hóhérvészér, gróf *Caraffa Antal* nagy fejedelmi házakat építtete Bécsben, kiknek kapuján éjtszaka nagy betűkkel ezt írák: *Ex lacrimis Hungarorum . . .* aus den Tränen der Ungarn. Az absolutizmus alatt egész házsorok is kiteltek abból, amit zsákmányként összeszedtek Magyarországon. És mindez nem volt elég, »a bétsi nádály« nem akart letakarodni a magyarról.

Magyar kémek idegenben.

A bécsi levéltár egyik aktájával lehet a többi közt igazolni azt, hogy a magyarok »úgy kint, mint bent« igenis tisztességgel akarták a megegyezést. Az alábbi kémjelentés Galacon át érkezett Parisból Bécsbe, mert a »magyar« kémek rendszerint nem merték közvetlenül Bécsbe küldeni az írásos referátumot. *Kremer* konzul küldi 1865 március 30-ikán gróf *Mensdorff-Pouilly*-nak »*von Kajdassy*« »abszolút megbízható értesítését«:

A Londonban és Parisban tartózkodó magyar emigránsok e hónap elején gyűlést tartottak egy párisi helyiségben. Rendkívül heves viták és keserű szemrehányások hangzottak el. Nevezetesen a *Klapka-párt* — és ez itt úgy számra, mint szellemi fölényre túlnyomó volt — szemére veti a *Kossuth-pártnak*, hogy meggondolatlan kísérletekkel, megnyilatkozásokkal, minden alap nélkül, sőt a siker valószínűsége híján tett ígéretekkel stb. az emigráció hitelét a magyar nemzet előtt annyira aláássa, hogy az országban már általánosan óhajtják a csk.. kormányval való kiegyezést.

Ennek alkalmából:

ámbar mindnyájan meg vannak róla győződve, hogy a csk. kormány minél messzebbre kitolja az országgyűlés egybehívását és közben az európai politika váratlan események révén Magyarország és társországainak függetlensége és integritása ügyében kedvezőre fordulhat, —

ámbar mind meg vannak győződve arról, hogy az országgyűlés alatt is, ha ugyan összehívják, a császári kormánytól nem remélhetik Magyarország jogainak elismerését, a mi nélkül a kiegyezés lehetetlen, —

mégis, hogy a kiegyezés megakadályozásával ne vádolják, őket, elhatározzák:

az ígért országgyűlés végéig minden agitációtól tartózkodnak, mert *ha a kívánt kiegyezést törvényes úton hajtják végre, akkor minden hazafi kell, hogy alávesse magát a nemzet döntésének.*

Ha a kiegyezés a császári kormány hibájából megghiúsul és a politikai konstelláció kedvez, akkor az új helyzet lesz az irányadó...

Hogyan hazudtak a titkosrendőrök?

Újabb »összeesküvésről« jött jelentés 1865 június elsején, amelynek irányítója *Grisa* 48-as őrnagy lett volna a párisi magyar emigráció megbízásából. Az első irat a levéltárban azt mondja róla, hogy széleskörű konspirációnak egyik intézője. A második már így szól:

— Griser (nem *Grisa* őrnagy) ismert zsidó kalandor, aki most báró *Pápaffynak* nevezi magát és Brüsszelbe utazott, ahonnan Bécsbe készül, vagy csalás, vagy politikai küldetés miatt.

A következő jelentést a rendőrség nevében *Strobach* teszi a külügyminiszternek:

— A Bécsben levő Pápaffy azonos Pápaffy Miklós volt magyar felkelő tiszttel, aki a komáromi kapituláció után külföldre ment és a görög katonai akadémia tanára lett, majd *lord Raglan* alatt 1854-ben angol hadiszolgálatot végzett és a Krim-hadjárat után Amerikába utazott, ahol 1860-ban az Unio-hadseregbe lépett és mint *Mac Clellan* kapitány-hadsegéde harcolt. 1863-ban 500 pft nyugdíjjal Magyarországra tért vissza. Bécsben 1862 december vége óta tartózkodott s sűrűn együtt volt az amerikai konzullal, akitől nem csekély összegeket vett föl, majd Pestre utazott. Már akkor figyeltük és a pesti rendőrséget is figyelmeztettük erre. Legutóbb is Bécsben volt s a flotel Nationalban zsidó *makler-ekkel* érintkezett. Mindenféle pénzügyleteket kötött velük. Azt is mondta nekik, hogy újra felállítják a magyar gárdát s akkor ő is belép. Talán félrevezető szándékkal mondta, s nagyobb kölcsönt akart kicsalni, de ezt még nem tudtuk megállapítani. Azt sem tudtuk konstatálni, hogy azonos volna az említett Griserrel.

Húsznál több akta jelent, mesél és fecseg még Pápaffy-ról. A végén kiderül, hogy semmi se derül ki, a bécsi Strobach és a pesti *Woravka* rendőrfőnök egyaránt fontoskodik, nagyképű és üres aktákat gyárt, amelyekben ép annyi a gyanúsítás, mint a pletyka. Mindehhez egész csomó titkosrendőrt mozgósítottak, akik nagyrészt tódítottak és hazudoztak is, ha nem sikerült elég adatot szerezniök. Egyáltalán majdnem rendszerre vált, hogy a közönséges bűnügyekben is politikát szimatoltak és ha valaki csalt, akkor politikai bünt is próbáltak kiváltani belőle.

Pápaffyról különben régebbi jelentés is beszél, mint aki nagy játékos a sztambuli »Caffé d'Amérique« roulette-asztalánál. A pénzét elveszti s aztán megvesztegeti a szolgálakat s ezen a réven meghamisítja a roulette-gépet. Vissza is nyeri az egész pénzét, de a játékbarlang görög bankárai meg akarják gyilkoltatni, úgyhogy többé a tájékukra sem megy.

Ugyancsak Pápaffy eszelt ki egy híressé vált pénzszerzőmódot; valamelyik pasával elhitette, hogy ő ezüstöt tud csinálni. A pasa egy üres szobába vezette, ahol le kellett vetkőznie és úgy hagyta magára a »műszerekkel«, a meggyújtott szénnel és egy csibukkal. Sikerült is három finom ezüstöt »gyártania«, mire a csibuk-dohányt elszívta. Az egésznek az volt a titka, hogy Pápaffy vékony ezüstdarabokat rejtett el jóelőre nagy fekete *hajában*. A pasa pár ezer piasztert adott Pápaffynak, hogy gyártson még olyan kitűnő ezüstöt s Pápaffy úgy elsietett, hogy meg sem állt Amerikáig. Összeköttetésbe jutott később

osztrákokkal is, de arra nem tudták rávenni, hogy számukra kémkedjen — inkább őket is becsapta. Ép az ő információja alapján hazudtak legnagyobbat a titkosrendőrök.

Napoleon megbízottja Budapesten.

Vaskos aktacsomó regél 6927/65. szám alatt *Comte de Montigny-ról* (»Inspection general des haras et des écoles d'equitation de France«). Hivatalosan Napóleon császár megbízásából érkezik Magyarországra, a rendőri jelentés szerint: *^állítólag* egészen nyugodt lovakat vásárolni a császárnak«. De az igazi, missziója az volna, hogy Magyarországon kinyomozza a hangulatot és összeköttetésbe lépjen a legkiválóbb »pártfiakkal«. Ezért magyarországi tartózkodása alatt a *legélesebben* meg kell figyelni, hogy kikkel érintkezik.

A legügyesebb confidens-eket uszították a francia grófra. Kivált egy *Denis* nevű szaglász járt a nyomában, még Bábolnára is elkísérte. Közben fura dolgok történtek. Montigny az . Erzherzog Kari-szállóban bérelt szobákat. A spiclik jelentették, hogy »tegnap őfelsége adjutánsával *Crenneville* gróffal, továbbá *Grünne* gróf főistálló-mesterrel és *Nádosy* őrnaggyal érintkezett és ma reggel *Castiglione* gróf kíséretében equicatióra ment... Onnan a szálló szomszédságában lakó *Frau H*'ms-hez indultak az urak és most ott csinos nők társaságában pezsgőznek«.

Ezek után hamar leintették a confidens-eket: Bécsben fölösleges a minuciózus megfigyelés.

Annál erősebben szemügyre vették Montignyt magyarországi időzése alatt Győrben, Pesten, Bábolnán, Kisbéren. Az egyik *bizalmas* szerint — mint a francia követség portása közölte — a gróf találkozót adott Pesten *Falcinelli* nunciusnak. Később . pedig egy fiatal német színésznőt fogadott, akivel mindenesetre beható hosszas tárgyalást folytatott . . .

Montigny végre is észrevette, hogy megfigyelés alatt tartják és elutazásakor a hivatalos feljegyzések szerint az alábbi kijelentést tette:

— *l'y suis venu pour acheter des chevaux, mais il paraît la choix est plus grande dans — des ânes.* (Azért jöttem ide, hogy lovakat vegyek, de úgy látom, sokkal nagyobb a választék — szamarakban.)

Az osztrák hála.

Még egy fascikulust igyekszem röviden szellőztetni. Gróf *Belcredi* számára készült magyarországi jelentések lapulnak meg az aktacsomóban; jórészt a nemzetiségekről szóló információk. A 385/Á. számú fölvidéki jelentés írója — ma is szereplő, jőnevű családból származik — elmondja a többi közt, hogy *Stur* Lajos tót vezér (aki rejtelmes körülmények közt halt meg, állítólag öngyilkossá lett) nagy elkeseredéssel nyilatkozott »a bécsi urak«-ról. A történelem *Stur* szerint még világosan beigazolja, hogy mily rútul járt el a bécsi kormány a maga híveivel szemben is. A *confidens* lemásolt egy aktát is, amely szerint az orosz kormány — a szlávok fődirigálója — titkos tervvel vonult be 49-ben Magyarország területére s nagy meglepetés érte volna Ausztriát, ha a horvátok, szerbek és románok hangos vezérei úgy állást nem foglalnak mellette. Ezért volt kire-mire támaszkodnia. De miután leverték a magyart és az ígért jutalmat ki kellett volna adni, *Ausztria régi hálátlansága nyilvánult meg újra*. Metternich hosszú kancellársága alatt ezrek és tízezrek sorvadtak a börtönökben, kezdve az olaszokon, végig a monarchia valamennyi *önérzetes* fajtáján és miután a magyarság színe-java pusztult és bujdosott, a nemzetiségieket sem kímélték. A horvátok jól eltették Ferdinánd császári levelét, amelyben 1848 szeptember 22-ikén, Schönbrunnból a »ganz treu ergebenen Bevölkerung«-ról beszél; de amit a császár, vagy nevében a kamarilla ígért, azt sokszor senki meg nem tartotta velük szemben. A szerbek se dúskáltak már a kegyben. Sőt inkább *Schlag auf Schlag* kaptak, a Metternich-parole szerint.

»Meg fogják látni: ez az osztrák hálátlanság okozza majd többé-kevésbé a monarchia felbomlását, s egy új politikát fölfordulás alkalmával a horvátok, románok, szerbek és tótok egyformán kárörömmel fognak elfordulni Bécestől.«

Már talán csak üres szalmát csépelnék, ha ebben az ügyben új meg új aktákat szednék elő a nyilvánosság számára. Az 1861 augusztus 22-ikén elhangzott magyar óvás után, amelyet a provizórium követett, hasztalanul próbálták megoldozni a konzervatívokat és hasztalanul terjesztgették, azt a »bölc, higadt eszmét«, hogy a magyaroknak be kell vonulniok a Reichsrath-ba, — a gondosabb kémek mind azt referálták, hogy a

magyar gerinc nem akar megtörni. Deák Ferenc programadó cikke után, melyet a *Pesti Napló* tudvalevőleg 1865 húsvétján közölt, újabb közeledés történt; de maga *Belcredi* és társai lerontották azt, amit Deák építeni kezdett. A confidensek ebben

Handwritten text in German, likely a draft or a note, with some corrections and a signature. The text is written in cursive and includes the name "Cliffen" underlined. The signature is "F. J." and the text below it reads "Handwritten text in German, likely a draft or a note, with some corrections and a signature." The text is written in cursive and includes the name "Cliffen" underlined. The signature is "F. J." and the text below it reads "Handwritten text in German, likely a draft or a note, with some corrections and a signature."

Ferenc József kézírata.

(Eredeti szöveg egy titkosjelű távirathoz.)

a korszakban egész csomó olyan jelentést adtak be; amelyeknek ferdítő célzatát *föülről* szabták meg. Az utolsó hangulatjelentést pedig *hivatalosan* 1867 június 3-ikán — öt nappal a koronázás előtt — tették Budán a király asztalára. A *Minister rath-Praesidium* (*Polizei-Abtheilung*) elmondja, hogy a periodikus jelentések, amelyek előbb havonkint, majd háromhavonkint, 1865 június 8-ika óta pedig félévenkint adtak be, az új helyzetben

főlöszlegessé válnak. Az események gyorsabb folyamata és általában a viszonyok fordulása megokolttá teszi, hogy Beust cancellár a *Länderchef*-éknek a »periodische Stimmungsberichte«-k összeállítására és fölterjesztésére vonatkozó kötelezettség alól történelmő kegyes fölmentését kérelmezze.

Ez a kicirkalmazott mondat azonban még nem azt jelenti, hogy a kémrendszer megszűnt volna. Csak formája változott és egy időre valóban enyhült, illetve *bizonyos országrészekre* koncentrálódt.

Gróf Belcredi Richárd mint kormányelnök és belügy-miniszter egyformán a magyar önállóság szívós ellenségének mutatkozott s előterjesztései (az alkotmány fölfüggesztése, meg az osztrákszolgaló föderalizmus érdekében) telistele vannak rosszindulattal. Talán leginkább jellemzi, hogy Beust külügy-miniszter is megsokallta a magyargyölöletét s »*csúnyán összeveszett*« véle.

A levéltári »*Vortrag*«-ok szerint a bécsi udvarnak eszeágában sem volt az a jóhiszemű engedékenység, amelyről némely történelmi könyvek szólnak; Belcrediék a legkonokabbul igyekeztek új meg új fölterjesztéssel Magyarország »rendbehozására« bírni az uralkodót és csak a jó königrätzi vereség után hívták föl Bécsbe Deák Ferencet. Még aztán is ép elégszer kötötte a kereket Belcredi, és a király csak 1867 február 11-ikén akceptálta a Deák-féle tervezetet. A kiegyezés után »modern« gúnyába öltöztek az *envoyés confidentiels* s működésük célja is javarészt megváltozott, főkép külpolitikai irányba fordult. Ennek az újabb korszaknak dokumentumait majd külön ismertetem, az osztrák hála későbbi hiteles bizonyásaival együtt. Láttukra az *Irányi* Dánielek újra meg újra felhördültek volna: *recrudescuntvulnera* ismételten *föltépik* a nemes magyar nemzet sebeit, mint az ősi Rákóczi-mondás emlegette.

De a nemzet mégse pusztult bele; ép a bécsi okmányok igazolják gyönyörű *életerejét*. Ez adja a magabízást és —salutem lectoris! — az olvasó ezért idézze csak szilárd reménnyel: hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarország föltámadásában!

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
<i>Bevezető</i>	3	A lengyel menekültek	93
Osztrák írás és a magyar igaz- ság	5	A kordonon át!.....	33
A magyar történetírás új fel- adatai	II	Az új »hazaárulók«.....	34
Új magyarrontó aknamunka ...	11	Robespierre szelleme.....	34
Mi lesz a bécsi levéltárral ...	12	Olasz-magyar »összeesküvés«.....	35
A reformkorszak iratai	14	Tiltott könyvek és bünte- tendő levelezések.....	36
Jegyzőkönyvek a kamarilla üléseiről	14	Mazzini első merénylete	36
Az első kémjegyzőkönyv	14	^ Fran ci a pénz« Magyarorszá- gon	39
Két magyar utazó	15	Mit mond a főkémm?	37
Spekuláció a nádor halálára.....	17	Utazó magyarok	38
A legfőbb kémhatóság intimi- tásai	17	Az elítélt ifjak	38
Általános szigort!	18	Hogyan látják Bécsből a magyar terveket?	38
Kossuth fogsága	19	Titkos szövetség	93
A spiclik Wesselényiről	22	Köztársaság?.....	40
A magyar »titkos társaságok«	22	Bizalmas katonai jelentések	40
Wesselényi »cinkosai«	23	Az ellenzékiek — szédelgők ...	41
Lovassy, a »fegyenc«	23	Ferdinánd, Metternich és a titkos társaság	41
Vádak nők ellen	24	Széchenyi és a spiclik	43
A magyar színház és Vörös- marty	25	Deák Ferenc és a titkos- rendőrség	44
Spiclik az akadémián.....	25	Színházi multságok	45,
»A vidéken még rosszabb a helyzet«	27	A Pókayak bemutatója	46
Hevesi megyegyűlés	28	Botrány a német színházban ...	47
Miskolc és a gonosz szellem	29	A dugdosott füzet	48
Erdélyi árulkodás.....	29	Kémjelentés magyar váro- sokból	49
Egy lázító vers	30	A levéltitok és a kamarilla	5°
Hamis összeesküvők	31	Metternich József nádorhoz	5 ²
Izgalmas korkép — festette a kamarilla	32	Részletek a bizalmas levelekből	56
		Széchenyi és Metternich.....	57

	Oldal		Oldal
Kossuth és Metternich	58	A torlódó események.....	108
»Az örült magyar nyelvfánati- kusok«	60	Hogyan kezdődött az oláh lá- zadás?.....	ix
Egy titkos bizottság	60	A békési parasztforongás ...	111
Hogyan csapták el Majláth kancellárt?	62	A pánszláv összeesküvés	112
Rossz pesti hírek.....	63	»Zsidóüldözési Cravall«.....	114
Gyűlde, Pillvax és Védegyelet	65	Elfogott és lefoglalt levelek	116
Kémvadás Deák és Kossuth ellen.....	67	Hentzi »hazafias« levele	n8
»Gyanús idegenek«	67	Kiáltvány a magyar szabad- ságról	121
Heckenast mint kém	68	A magyarok Európa népeihez	12r
Bál, estebéd és politika	69	Magyarok és Habsburgok...	121
A politikus-kémek	70	A népeket egymás ellen uszítják	122
A magyar izgatók újabb mód- szerei	72	Az új magyar törvények ...	122
»Izgató« könyvek és kártyák	72	A példátlan ármány	122
A császár a spicli-rendszerről	74	Ámítás és bujtogatás elle- nünk	123
Deák Ferenc és a »többi veszélyes«	76	A horvát párttűtő	123
Újságvásár— vesztegető-alapon	77	Az uralkodó és a polgár- háború	123
Megvásárolt szlávok	78	Elhagyatva, üldöztetve min- denfelől	124
Vesztegetés országszerte	79	A megszegett fegyverszünet	125
Intrika a nádorözvegy ellen...	80	A kamarilla elvetemültsége	125
Kémek a főherceg nyomában	81	A magyar ügy: az európai civilizáció ügye	126
»Vakulj magyar!«	82	Kossuth — az oroszokhoz.....	126
Az előrevetett nagy árnyék ...	83	A »borzasztó crisis« és az er- délyi bajok.....	129
Hamisítások és intrikák	84	Levél a nagy szakításról	130
Intimitások a császárcsaládról	86	Egy érdekes haditerv	132
Az anyacsászárnő kéme.....	87	A trónfosztó nyilatkozat vádjai	135
Az udvar és a forradalom.....	88	Szemere — Kossuthhoz	137
Amit az udvar előre tudott.....	88	Az utolsó dokumentum	138
Izgató csevegés Zsófia fő- hercegnővel	89	A bosszúállás korszaka	139
Ki az igazi vétkes?	90	Emigráció és abszolutizmus ...	139
Leleplezés Kolowratról	91	Belgrádi kémjelentés	140
A nagy párbaj áldozatai	93	Párisi kémjelentés	141
A »rebellió« korának iratai ...	96	Berlini jelentés	142
Kossuth-akták Bécsben.....	96	Pesti jelentés—egy Schieberről	143
Ferdinánd — a magyarokhoz	98	Elárult tervek	144
Az uralkodó »keserű fájdalma«	100	Francia rendőrakta Telekiról...	146
Mit mondtak rólunk külföldön?	102	»Örvendetes események«	147
Titkos levél Jellachichnak	103	Kossuth és társai üldöztetése	148
Az uralkodó — István főher- ceghez.....	104	Vándorol az emigráció	150
A kamarilla Batthyány ellen.....	c06		

	Oldal		Oldal
»A világba szétfutó magyar szálak«	151	A rebellió gonosz keze	185
Kossuthné szökése	152	Legalizált forradalom	185
A »javíthatatlan« magyarok... 153		Megbízható férfiak hiánya	186
Újabb londoni epizódok.....	154	Borzasztó anyagi helyzet	186
Áttekintés	157	Még iszonyúbb erkölcsi állapot.....	187
Megint a becsapott szerbek 158		A művelt középosztály forradalmárai	187
A jól értesült angolok	158	Nemzetiségek—kommunista tervek	188
Egy szép asszony mint hadikém	159	Földbirtokosok kiirtása — a korona szétdarabolása ...	188
Szakadások az emigrációban 159		Fermentációs folyamat	189
Egy kalandos terv	159	Mit akar az érett lakosság? 189	
Hírek a párisi emigrációból... 160		Magyarország további feldarabolása	190
Egy kém Teleki lakásán ... 160		Súlyos következmények	190
Egy furcsa talány megoldása 160		Mi történt a kulisszák mögött? 191	
Mi újság Kutahiában	163	Forradalom — királyi engedéllyel.....	191
»Összeesküvők gyűlése«	163	Titkos bécsi kirándulás	192
A hangulat-jelentések	164	Milyen ember volt Windischgraetz?	192
Intrika az amnesztia ellen	166	Mit akart Schwarzenberg és Stadion?.....	192
Az árulkodók adataiból.....	167	Kudarccs és visszahúzóadás ... 193	
A titkos gonosztevők — főkép protestáns papok.....	168	Az intrika dolgozott	193
Internálni a gazembereket! ... 169		Új közbelépés Apponyival... 194	
Az első nóta-affér	169	A magyar király rehabilitása 194	
Haynau finom terve	170	Miben bíztak Jósikáék?	195
Üldözés a sír széléig	172	Hogyan félték minden magyar újítástól.....	195
Hogyan akarták Kossuthot meggyilkolni?	174	Becsapták a konzervatívokat is	196
Nagy évváró kémjelentés	174	Győzelem után is sötét a jövő 196	
Kelet	174	Kommunisztikus eszmék terjesztői	197
London	176	Keserű jóslat.....	197
Paris.....	176	A tizenkilenc éves fiatalember	197
Németország	177	A gyilkos alkotmány	198
A magyar konzervatívok tragédiája	179	A szószegő Schwarzenberg és az áruló Bach	199
Stadion Magyarország ellen... 180		A magyartemetés okmánya	200
A császár kézírata a magyarokról	182	Vége a magyar történelmi jogoknak	200
Apponyiék nagy memoranduma.....	183		
Milyennek látták a magyar konzervatívok az ország helyzetét?	184		
Az osztrákok »negatio«-ja... 184			
A teljes »impunitás« érzése 184			
Váratlan új események	185		

	Oldal		
»Fölszabadítás a magyariz-		Confidens-hálózat Erdélyben...	242
mus alól«	201	Magyarok fekete listája	245
Jól fizetni az árulóknak! ...	201	Képviselők arcképcsarnoka	247
Polgári hóhér is kell!	202	A nyugati bujdosók	248
A »pártatlan magyar mágnás«	202	A keleti bujdosók	249
A halálos ítélet.....	203	A Kovács-féle merénylet	251
Magyar kálvária Bécsben	203	A londoni »magyar« követ	
Osztrák dokumentumok — mel-		levele	253
lettünk	204	Nyomozás a — hálósobáig.....	256
Ellenzéki — forradalmi	207	Magyar-olasz összeesküvés	258
A magyarelleses bűnök hát-		Egy kiváló magyar kém	260
teréből	208	Ha a kém jellemez	261
Lassú gyötrelmek évei	221	Bevádolt magyarok	263
Szem ere és Kossuth	223	X Szerkesztők spiclije	263
Aknamunka az emigránsok közt	225	Mi a mérges suggestió?	264
Hogyan hajszolták Széchenyit		Jutalmat az erkölcsnek	264
a halálba«.....	225	»Vidéki merényletek«	265
Ismeretlen kéziratok	227	Modern rablóhadjárat	266
A császár »kis napilapja«	228	Magyar kémek idegenben	267
Az üldözött irodalom.....	229	Hogyan hazudtak a titkos-	
Egy internált a sok közül	231	rendőrök:?	268
Újabb hangulat-jelentés	233	Napóleon megbízottja Buda-	
Vidéki események	233	pesten	270
A rendőrminiszter rágalmazza		Az osztrák hála	271
Magyarországot	236		

NÉVMUTATÓ.

- Abaffy János (Gömörmege) 27.
Ács operaénekesnő 263.
Ágoston, Kossuth ügyvédje 19, 20.
Albrecht főherceg Budán 208.
Alfonso nyelvmester 176.
Almássy Károly (Hevesmege) 29.
Almássy Pál (Hevesmege) 29. 155, 157, 224, 258.
Almássy gróf, Nagyvárad 30.
Andrássy Aladár gróf 155.
Andrássy Gyula gróf 70, 162. 173, 247.
Andrássy Károly gróf 70.
Angyal Dávid történetíró 10.
Apponyi György gróf kancellár 10, 62, 63, 69, 77, 78, 79, 82, 179, 183, 191, 194, 198, 232, 251.
Apponyi londoni követ 253, 256.
Arady János ügyvéd 72.
Arany János 230.
Arena francia ügynök 141.
Arnold, Károlyiék emigráns nevelője 249.
Arrivabene (Conte) olasz patrióta §ζ.
Asbóth Lajos tábornok 150, 232.
Ascher ezredes, Klapka vezérkari főnöke 243.
Astonné irónó, Paris 177.
Asztalos Pál és Péter (Máramarosmege) 27.
Athonar (?) dr. pozsonyi forradalmár 35.
Auersperg Frigyes, mint udvari kém 87.
Auersperg osztrák parancsnok 125.
B.....grófnő 249.
Bach Sándor dr. 3, 96, 110, 149, 153, 169, 174, 198. 203. 207, 222, 224, 226.
Bajkay ügyvéd 70.
Bajza József 43, 46.
Bakács emigráns Törökországban 176.
Baldacci báró 31.
Balkovitz Gábor agitátor, Hodrusbánya 143.
Ballagi Móric 247.
Balogh »főellenzéki «21, 31.
Balogh, mint »Lamberg gyilkosa« 150.
Bankhofer, skót hittérítő Pesten 81.
Barclay and Perkins angol gyárosok 172.
Bardócz Pál százados (kém) 243, 245,
Barkóczy gróf (Bécsben) 179.
Barnay József (»felségsértő«) 228.
Barsa-Riks kapitány 152.
Bartakovics főispán, Eger 234.
Bartos György lelkész 51.
Bartos honvédőrmagy 155.
Batthyány Kázmér gróf 66, 69. 71, 72. 73, 128. 130, 144, 150, 173, 223.
Batthyány Lajos gróf 10, 71, 72, 83, 100, 103, 104, 106. 109. 110, 116. 159, 192, 253.
Batthyány Lajos grófné 17Ő, 2x1.
Bánóczy József ügyvéd 72.
Báthory István és Zsigmond 47.
Becker Hermann dr., Köln 178.

- Belcredi gróf, osztrák miniszterelnök 271, 273.
 Beleznay Sámuel gróf 67.
 Belopotocky Gáspár denúnciáns 51.
 Bem tábornok 117, 131, 133, 141, 145, 147, 150, 160.
 Benda Péter, Nagyvárad 228.
 Benedek tábornoszernagy 235.
 Beniczky Lajos honvédezered (kormánybiztos) 112, 114, 147, 26c.
 Benkő »tábornoki őrnagy« 110.
 Benyovszky, »Kossuth barátja « 19, 20, 23.
 Beöthy Lajos (bihari jegyző) 28.
 Beöthy László (Biharmegye) 27, 30.
 Beöthy Ödön 16, 31, 49, 66, 83, 116, 132, 156, 158.
 Berényi gróf 44.
 Bern (Berndorf) osztrák főképm 140, 154, 156, 225.
 Bernáth József (Biharmegye) 27.
 Berzsenyi Dániel 43.
 Bessenyei (Biharmegye) 27.
 •Bessey apát, Eger 168.
 Besze János 31, 247.
 Bethlen János 27, ^7, 38. 117, 162. 169, 233.
 Bethlen Lajos gróf 34.
 Beust osztrák kancellár 27 x.
 Bezerédy István 72.
 Bemer nagyváadi püspök 81.
 Binder osztrák kém 140.
 Blackwell, angol ügynök Pesten 67.
 Bloomfield lord 255.
 Blum. Terézia denúnciánsnő 253.
 Bobory Károly r. k. pap, Cegléd 168.
 Bolváry Testvérek (»titkos szövetség«, Kalocsa) 167.
 Bombelles gróf svájci es. kir. kővet 3 8.
 Bombelies (a bécsi udvarban) 87.
 Rommiesza háró ? 7-
 Bottlik János és fia, Kossuth hívei 151.
 Bianicki, a »sziavizmus vezére« 163.
 Brentano 48-as forradalmár 145.
 Brussamini olasz forradalmár 35.
 Bürke (maximáiról) 84.
 Bülow gróf berlini államtitkai 142.
 Calergi-forradalom 140.
 Caplicki lengyel ügynök 142.
 Caraffa Antal 267.
 Carossini (Kossuth ügynöke) 153.
 Castiglione gróf, Bécs 270.
 Cavaignac, Paris 177.
 Cavour 254, 258.
 Cerutti. Belgrádban 151.
 Chichester angol képviselő 67.
 Chodesko, lengyel forradalmár ^7.
 Cinege fiskus 20.
 Ciro Menotti, olasz forradalmár 35. 230.
 Clark, a Lánchíd építője 81.
 Clellan John, misszionárius Pesten 81.
 Cornides bányatiszt (titkos társaságban) 40.
 Coronini gróf tábornoszernagy 239, 251, 252.
 Courlin építész 177.
 Crenneville gróf főadjudáns 239, 245. 247, 248, 258, 270.
 Csáky Irma grófnő 265.
 Csáky László gróf 162, 247.
 Csáky Tivadar gróf. Kassa 39.
 Csányi László 13, 66, it8. 126, 129. 138.
 Csekonicsné az emigrációban 160.
 Csengery Antal 10, 231.
 Cseremiszký udvari koncipista 16, 3 t.
 Cserey Mihály 267.
 Csernátoni Lajos 162.
 Csernél Ignác 66.
 Csiky Lajos (Hevesmegye) 27.
 Csiszár Mihály (Márumarosmegye) 27
 Czartoryski herceg, a lengyel emigráció vezére 14. 36, 143. 149.
 Cziráky gróf 82.
 Czaykovszki emigráns 174.
 Czeucz tábornok 131.
 Czuczor Gergely 26.

- Damjanich tábornok 129.
 Dancevsky lengyel forradalmár 37.
 Danicsemigráns, Kossuth mellett 174.
 David Adolf titkos társasági főügy-
 nök 34, 35, 40.
 Deák Ferenc 10, 23, 43, 44, 45, 48,
 66, 67, 69, 70, 76, 77, 83, 95, 208,
 229, 232, 247, 249, 264, 272, 273.
 Debrecenyi emigráns, Londonban
 155-
 Decres forradalmár 142.
 Deciashe, Paris 164.
 Deflotte (francia hegypárt) 177.
 Degenfeld-Schomburg gróf hadügy-
 miniszter 242.
 De Gerando Ágoston 73.
 D'Egliplier francia forradalmár 37.
 Dembinski tábornok 128, 129, 142,
 147, 148, 160.
 Ifj. Dembinskiné 150, 250.
 Demosthenes 6.
 Denis bécsi rendőrkeg 270.
 Denison dr. skót hittérítő 81.
 De Pont báró (államkonferencia)
 16, 18.
 Dessewffy Gusztáv (?) 34.
 Dessewffy Emil,, Bécsben 179, 195,
 203.
 Décsy képviselő 128.
 Dégenfeld Ottó gróf 27, 30.
 Dietrichstein gróf brüsseli követ 15.
 Dimitrevics (titkos társaságban) 40.
 Diósy, Hamburgban 177.
 Diószeghy báró (Erdély) 233.
 Dobokay Ferenc volt erdélyi kor-
 mánybiztos 147, 251.
 Domán József, »Pesth« 228.
 Dorottya főhercegnő 8r.
 Döbrentey Gábor 67.
 Döry Gábor (Tolnamegye) 50.
 Draskóczy alispán (Gömörmegeye)27.
 Duncan John dr., Pesten 81.
 Duschek pénzügyminiszter 130.
- Eber Nándor, a török emigrációban
 250.
 Eckhart Ferenc történetíró 10.
- Egressy Gábor színművész, mint:
 emigráns 150.
 Eisenmann német képviselő j.92.
 Elek Mihály, Debrecen 49.
 Emich Gusztáv könyvkiadó 229.
 Engels Frigyes 157.
 Enzsel, Kossuth barátja 19.
 Eötvös József báró 43, 66, 68.
 Ercsey Zsigmond (Biharmegye) 27.
 Erdélyi József főjegyző 235.
 Erdődy János, »magyar ügynök Pa-
 risban« 145.
 Esterházy gróf főhadnagy 31.
 Esterházy Felicia grófnő 89.
 Esterházy Pál gróf 253, 255.
 Esterházy Pál herceg, a király sze-
 mélye körüli miniszter 98, 99, 192.
 Éltel lelkész a bécsi Burgban 229.
- Fabinyi Teofil 264.
 Falcinelli nuncius, Pest 270.
 Farkas, Kossuth expeditora 30.
 Farkas Adolf (Ozmán pasa) 250.
 Favre Jules (francia hegypárt) 177.
 Fazy James, a forradalmár 142.
 Fáy András 25, 45.
 Fáy Ágoston (Biharmegye) 27.
 Fejes, caesarum regalium vice-di-
 rector 21.
 Fejér jegyző (Hevesmegye) 27.
 Fejérpataky Gáspár, Liptószent-
 miklós 51.
 Fejérpataky László, a Nemzeti Mú-
 zeum igazgatója 12.
 Feley, budai polgármester 229.
 Ferdinánd császár 9, 83, 84, 90, 98,
 101, 103, 106, 108, 109, 117, 123,
 142, 271.
 Ferenc császár 4, 88, 215.
 Ferenc József 3, 10, 42, 88, 95, 136,
 164, 182, 198, 203, 222, 223, 232,
 272.
 Ferenc Károly főherceg 82, 94, 95*
 101, 135.
 Ferrari ezredes, London 176.
 Ferstl Lipót báró rendőrségi fő-
 igazgató 19, 26, 64, 76.

- Fényes Károly (Biharmegye) 27.
 Ficquelinont gróf 91.
 Fonblanc, Kossuth híve 151.
 Fraenkel dr., Heidelberg 67.
 Prankenburg szerkesztő 77.
 Fráter Mihály, Debrecen 49.
 Fráter Pál (Biharmegye) 27.
 Friebeisz főjegyző 31.
 Frimont gróf, Nagyvárad 30.
 Fülep ügyvéd (titkos társaságban) 40, 41, 42, 48.
 Fülöp András, Kolozsvár 235.
 II. Fülöp 9.
- Gaj Lajos illyr vezér 78, 79.
 Gara 65.
 Garibaldi 228, 235, 250. 254, 264.
 Gábor főbíró (Máramarosmegye) 27.
 Gál kormánytanácsos 73.
 Gál Sándor ezredes, az erdélyi guerillások szervezője 251.
 Gegő pesti prédikátor 26.
 George vi eh (kém osztrák zsoldban) 140.
 Geringer Károly báró főkomissárius 97, 196, 202.
 Ghyczy Kálmán, az országgyűlés elnöke 261.
 Gordon, bécsi angol követ 67.
 Goiove István, mint emigráns 150, 157, 159, 162.
 Gozsdu, lugosi főispán 232.
 Gombos, adminisztrátor (Hevesmegye) 28.
 Görgey Artúr 97, 128, 129, 130, 137, 138, 143, 147. 148., 193> 223, 224, 231.
 Graf királyi fiskus 73.
 Gray főhadnagy, emigráns Parisban 249.
 Graylich emigráns 249.
 Grabe amerikai konzul 178.
 Grisa emigráns 248.
 Griszer emigráns Parisban 249, 268.
 Gruby dr., párisi magyar orvos 249.
 Grueber nagyváradi divízióházi 31.
 Gruener bécsi forradalmár 145.
- Grünne gróf főistálló-mester 270.
 Gyurmann mint emigráns 150.
- Habsburgok 12, 121, 220.
 Hajagos testvérek, Kalocsa 168.
 Hajnal István 10.
 Hajnik Pál, mint emigráns 162.
 Haertlein kereskedő Kalocsán 167-
 Halász Boldizsár 48-as biztos 111.
 Haller gróf, Sebes 34, 39.
 Haller gróf tábornok 260.
 Hammer kapitány Parisban 249.
 Hardegg gróf 18, 30, 31.
 Harsányi Pál, »Kossuth híve« 16, 19, 38.
 Hartig gróf, a kamarilla tagja 48, 61, 90, 91, 94, 98.
 Hartman »zongorista forradalmár* 169.
 Havas Sándor, Kossuth híve 151.
 Haynau tábornok 96, 141, 143, 147., 153. 155, 170, ^72, 203, 204, 224, 230.
 Házmán Ferenc, mint emigráns 150.
 Heckenast nyomdász és kiadó 47, 59, 68, 231.
 Hentzi Henrik tábornok 118, 120.
 Heinzen forradalmár 155, 157.
 Herzen Turinban 177.
 Hirsch, pesti német szerkesztő 47.
 Hodzsa Mihály lelkész 51, 112, 169.
 Hoffmann forradalmi ügynök 35.
 Hollán, Pétervárad parancsnoka 148.
 Horarik, volt pap 69.
 Horchi (álneves kém) 156.
 Horn az emigrációban 248.
 Horváth Ede 263.
 Horváth József 66.
 Horváth Mihály az emigrációban 130, 160, 162, 177.
 Hosszú László 128.
 Hoyer forradalmár 146.
 Hrabovszky kormányzósági titkár 168.
 Hrabovszky János altábornagy 101, 110.
 Hricikievic lengyel forradalmár 142.

- Humeláuer Károly 205, 208.
 Hunyadi gróf 225.
 Húrban, tót fölkelővezér 112, 260.
 Huszár Antal Törökországban 251.
 Hutzel, német forradalmár 163.
 Hügel 85.
- Innocente Marianne, Bécs 143.
 Irányi Dániel 163, 248, 273.
 István főherceg 70, 81, 82, 104, 106, 116, 127, 135, 136.
 Ivánka, 48-as ezredes 118.
- Jankovics »szabadkőműves« 39.
 Jazmagi osztrák kém 174, 250.
 János főherceg 93, 101, 102, 103.
 Jäger József Lajos kártyagyáros 74.
 Jellachich József báró 98, 101, 109, 117, 125, 147, 183, 225.
 Juhász honvédmagy 176.
 Joanovich Gábor (a szerb patriarcha mellett) 141.
 Jókai Mór 230, 247.
 Joó rajztanár. Eger 169.
 Jósika Miklós báró 69, 155.
 Jósika' Sámuel báró kancellár 39, 61, 68, 179, 182, 191, 198, 202, 204.
 Josipovich horvát »agitátor« 72.
 Józsa György (Hevesmegye) 28.
 József főherceg, nádor 17. I^a, §2, 56, 59.
- Kajdassy magyar kém 267.
 Karacsay Sándor gróf, vésztörvényszéki bíró 251.
 Karagyorgyevics hercegek 139.
 Kazinczy Gábor, »Kossuth barátja« 19, 231.
 Kál óczy Londonban 17.
 Kárász septemvir, (Lovassy-pör) 24.
 V. Károly 9.
 Károly Albert exkirály 1 56
 Károly főherceg 45.
 Károlyi Árpád dr történetíró 10. 12.
 Károlyi György 26, 40. 70.
 Károlyi Sándor gróf 24S.
- Kászonyi József ezredes Londonban 165, 176.
 Kegle vi eh gróf (tavernicus) 24.
 Keglevich Miklós gróf 29, 37, 39.
 Kemény Ferenc és Dénes 27, 28.
 Kemény József gróf 93.
 Kemény Zsigmond báró 225, 231. 261, 263.
 Kendeffy grófnő 23.
 Keresztessy kormánybiztos 167.
 Kertbeny Károly fordító 230, 249.
 Kevetzki orvos (titkos szövetségben) 39.
 Kiamil osztrák kém 40, 150, 151.
 Király Pál 16, 38.
 Király Sándor és Károly, Kalocsa 168".
 Királyi Pál pesti főjegyző 267.
 Kirchner kormánytanácsos 243.
 Kiss Miklós az emigrációban 156, 159, 162, 248.
 Klapka György 158, 159, 176, 177, 224. 243, 245, 268.
 Klauzál Gábor 43, 66, 83, 107.
 Klebersberg Kuno gróf, a Történelmi Társulat elnöke 9.
 Klein János udvari tisztviselő y6.
 Kiesi sztambuli osztrák ügyvivő 175.
 Klinglin báró nyűg. százados, földbirtokos 31.
 Klobusiczky alispán, Nagyvárad 30.
 Klüger Ferenc német menekült 177.
 Kmetty győri tanár 65.
 Kmetty tábornok (Kiamil pasa) 150
 Knicsanin, szerb tábornok 158,
 Kollman József tábornok 251.
 Kolowrat gróf (kamarilla) 48. 50, 60, 62, 77. 91. 93, 95.
 Kónódy (Kohn) Parisban 249.
 Korvin Mátyás 261.
 Kori könyvkereskedő 177.
 Kossuth Lajos 6, 10, 13, 19, 20, 21. 22, 23, 32, 43, 44, 48, 52, 58, 59. 64, 65, 67, 71, 72., 77, 83, 96, 97. 101, 104, 110, 118, 126. 130, 134. 137. 138, 141, 143, 154. 155. 155.^s»

- 102, 169, 174, 215, 222 223²²⁵·
227, 235, 246. 249, 250· 255. 264,
268.
Kossuth Lajosné 151, 153, 158.
Kossuth gyermekei 153.
Kovács, Kossuth titkára 23.
Kovács szolgabíró 22.
Kovács József denunciáns 251.
Kovács Pál assessor 61,
Kovássy Károly 27.
Kölcsey Ferenc »ellenzéki fővezér«
.20, 22, 23, 43, 68-
König dr. misszionárius 81.
Kraskovszki lengyel forradalmár
142.
Krecsmay káplán, Liptószentmik-
lós 169.
Kremer konzul 267.
Krosnovski grófnő, Lemberg 14.
Kubinyi Ferenc »főellenzéki « 18, 20
39, 48, 72· 83, 141.
Kukulyevics horvát követ 101.
Kuthy Lajos író 30, 31.
Kübeck, a kamarilla tagja 48, 61.
78, 80, 93, 94, 180.
- Laczkovits szolgabíró (Pestmegye) dán 97.
167,
Lajos főherceg. 45, 48, 57, 85. 90
92, 94, 135, 223.
Lajos Fülöp elleni merénylet 38.
Lamberg Ferenc gróf tábornagy
108, 117, 192.
Lambert (de) angol tanár 61.
Lamoricière, Paris 117.
Landerer nyomdász és kiadó 47. 59.
Lapsánszky János 24, 13S.
Latour gróf osztrák hadügyminisz-
ter 104, 110, in. 118.
Lászlóné, Kossuth híve 152.
Leclar, Ausztria francia kéme 164.
Lederer báró, magyarországi pa-
rancsnokló tábornok 17, 19, 31.
Lehóczky Károly szolgabíró 51.
Lemonski emigráns, Teleki híve 164.
Lengyel kanonok, Eger 234.
Lenoir, francia-lengyel kém 141.
- Leuchtenberg herceg 128, 144.
Léva, lengyel forradalmi főügynök
37.
Lichtenstein Ottó herceg tábornok.
Budán 245.
Lipcsey Péter főszolgabíró 234
II Lipót 4, 6.
Liphayné az emigrációban 160.
Lipovniczkyné; Gödöllő 24, 25.
Lisznyay Kálmán, a költő 231.
Liszt, a tudós 69.
Lónyay Gábor 23.
Lónyay Menyhért 10, 224.
Lórody-Fischl, 49-es emigráns 150.
Lovassy Ferenc 24, 38.
Lovassy László 10, 23. 24. 25, 30,
38.M8.
Lopresti báró, Parisban 177.
Ludwig, volt képviselő 155.
Lukács, nagyváradai polgármester
228.
Lukáts, Móric »Kossuth híve« 3 9. 64.
Lukahonti adminisztrátor 66, 83.
Luksits Pál történész 10.
Luther Márton 177.
Macchio, kerületi parancsnok Bu-
Mack ezredes, az erdélyi guerilla-
csapat egyik vezére 25:.
Madarász, a festő 248.
Madocsányi alispán 51.
Mailáth Antal gróf, kancellár 61, 62.
82.
Majthényi Herman, a pozsonyi jurá-
tusok jegyzője 27.
Marán tanító (titkos társaságban)
40.
Marczali Henrik tanár 1. 3, 59.
Marczibányi (Trencsénmegye) 21,
Margu Euthim, oláh követ 129.
Marianne császárné 89.
Marjay ügyvéd (titkos társaságban)
40.
Maitinovic 6.
Marx Vilmos kassai osztrák 'rendőr-
igazgató 265.

- Marx Károly 157, 178.
 Masek tanító, kém 40.
 Mauer Gyula százados (kém) 243.
 Mausch dr »emigráns« 159.
 May udvari titkár 76.
 Mayer Ágoston; Windischgraetz gyóntatója 230.
 Mayerhoffer konzul 141.
 Mayerhoffer papirgyáros, Kossut hné megszöktetője 152.
 Mazzini, a Giovane Italia megalapítója 36, 155, 159, 164.
 Mályus Elemér történétíró 10.
 Mária Terézia császárnő 9.
 Máriássy kanonok, Egei 234.
 Máriássy Pál 16, 38, 151.
 Máriássyné, Tállya 159.
 Máriássy Zsigmondné »ellenzéki« 24.
 Mecsery rendőrminiszter 175, 228, 236, 245, 247, 257.
 Mensdorff gróf altábornagy 232.
 Mensdorff-Pouilly gróf 267.
 Mérveid grófnő 257.
 Meszlényi Rudolf, Kossuth sógora 59-
 Meszlényiné, Kossuth sógornője 151.
 Metternich hercegné 85, 91.
 Metternich kancellár 3, 11, 17, 40, 41, 45, 48, 50, 51, 52, 55, 59, 60, 63, 74, 77, 79, 83, 87, 89, 90, 191, 198, 204, 206, 208.
 Mészáros főszolgabíró 167.
 Mészáros hadügyminiszter 98, 119, 147, 148, 150.
 Michel (francia hegypárt) 177.
 Miglio, olasz forradalmár 35.
 Mihanovics, osztrák ügyvivő 140, 173, 174.
 Mihályi Gábor főbíró, Máramaros 27.
 Miklós cár 160.
 Mikó, lef. lelkész 168.
 Mikó Imre gróf, az erdélyi guberniumnál 243.
 Milcher dr. porosz forradalmár 35.
 Miot (francia hegypárt) 177
 Mirala-Ismaíl bey, viddini parancsnok 150.
 Móga altábornagy 119.
 Montbei gróf (a bécsi udvarban) 89.
 Montenuovo táborszernagy 242, 245»
 Montigny (Conte de), III. Napoleon megbízottja Magyarországon 27c»
 Moretti Anglico forradalmár 142.
 Mosseni olasz forradalmi 35.
 Moskovitz Mór dr. orvos ^8.
 Munkácsy 46.
 Müller bányatiszt (titkos társaságban) 40.
 Müller Benedek forradalmár (?) 38»
 Nagy Imre emigráns 176.
 Nagy István »konzervatív« 83.
 Nagy József (Biharmegye) 27.
 Nagy József, Bukarest 251.
 Nagy Pál 45.
 III Napóleon 270.
 Napóleon és Metternich 52.
 Nádasdy-Forray grófné 65.
 Nádosy őrnagy, Bécs 270.
 Nebilac forradalmár 37.
 Neuberg, Szemere álneve Parisban 224.
 Németh Berci, Heves 234.
 Némethy kapitány Parisban 249.
 Németh János causarum regalium director 6.
 Niagoc utazó (a bánáti titkos társaságban) 40.
 Nigjár Hanum, török-magyar költő 250.
 Nissny Fridolin (bánáti titkos társaságban) 40.
 Noszlopyné 27.
 Nyáry Pál alispán 64, 112, 261.
 Nyeviczkey Kristóf 16, 38.
 Obergruber Ignác kalandor-kém 34, 37, 39-
 Obrenovics-család 139.
 Okolicsányi, mint emigiáns 146.
 Opitecky, Obergruber álneve 34-
 Orczy bárónő 69.
 Orczyné (özvegy), Montmorencyben 160.

- Ormay, 48-as vadászparancsnok 131.
 Orosdy őrnagy 150.
- Paget John, angol utazó Pesten 68.
 Paid, osztrák kém Pesten 144.
 Palgrave John angol utazó 67.
 Palmerston lord 205, 250, 258.
 Panat (De—) 222.
 Pardoe (miss) angol író nő Pesten 67.
 Pap János kapitány, Sztambulban 250.
 Papp Pál, Kápolna 234.
 Pappszász József (Hevesmegye) 29.
 Pappszász Lajos (Hevesmegye) 29.
 Paskievics orosz vezér 133, 141, 143, 224.
 Pataky, az ifjabb Pázmándy úti-társa 41.
 Pataky, Kossuth megbízottja Hamburgban 225.
 Paziazzi udvaai titkár 61.
 Pálffy helytartó 266.
 Pálffy kancellár 24.
 Pálffy Albert szerkesztő 231.
 Pálffy János 131.
 Pálffy József gróf 3/, 6-4· 72.
 Pápaffy Miklós 48-as tisz 269.
 Pázmándy Dénes 41, 72, 114, 117.
 Pecsovics (kormánypártiak gúnyneve) 66.
 Pelizoni, olasz forradalmár 35.
 Perczel István (Tolnám.) 50.
 Perényi Zsigmond 130.
 Perczel Móricz 66, 72, 129, 150.
 Perczel Sándor 146, 150.
 Pet hó Károly rendőrtiszt, Halas 235.
 Pethő Mihály katona, Mantuában 235-
 Petőfi Sándor 126.
 Petrichevich-Horváth szerkesztő 77.
 Petronevics szerb miniszter 138.
 Périer francia államférfi 51.
 Piardi olasz forradalmár 35.
 Piatsek forradalmár Svájcban 38.
 Pilgram báró (az udvarban) 90.
 Pillersdorf-minisztérium 209.
 Pípit osztrák főtisztviselő 179.
 Pitt (maxi máiról) 84.
 Podolski kém (osztrák zsoldban) 140.
 Pogány Albert helytartósági referens 67.
 Polaroli olasz forradalmár 35.
 Pollák osztrák kém 250.
 Politzer dr., párisi magyar emigráns 249.
 Pominski gróf, lengyel forradalmár 37- ^
 Pongrácz gróf cenzor 46.
 Pont (De —) az államkonferencián 16, 18.
 Popovics István (titkos társaság-beli) 40.
 Potocki Ignác lengyel forradalmár 37, 177-
 Pospischel vendéglős Pesten 152.
 Prezlik Ferenc katonai spicli 232.
 Prokesch-Osten berlini követ 142, 253·
 Prottmann rendőrfőnök Pesten 152.
 Przyemzski lengyel emigráns 150.
 Puchner, mint erdélyi osztrák parancsnok ni, 134, 194.
 Puky László. Heves 29.
 Pulszky Ferenc 25, 39, 72, 83, 110, 117, 141, 143, 155, 158, 163, 248, 258, 264.
 Purkhart államtanácsos 181.
 Püspöky Grácián 66.
- Radetzky, olaszországi parancsnok 102, 153.
 Ragályi Károly ellenzéki 27.
 Raglan lord 269.
 Rakovszky József ellenzéki 27.
 Raveaux forradalmár Parisban 145.
 Rác, az áruló őrnagy 128.
 Rác kereskedő, Körmend 168.
 Ráday Gedeon gróf 19, 23, 43, 70, 71, 83, 261.
 Rákóczi 170.
 Rechberg (a bécsi udvarban) 89.
 Recsky András (Hevesmegye) 29.
 Redort Henry forradalmár 142.

- Ree, 48-as forradalmár 145.
 Reichl »forradalmár« Kalocsán 16/
 Reinstein, 48-as forradalmár 145.
 Remellay Gusztáv író 231.
 Reviczky Ádám gróf kancellár 13, 24, 82.
 Reviczky Frigyes ellenzéki 27.
 Récsey Ádám báró tábornagy 109.
 Ricasoli olasz miniszterelnök 258.
 Rimély Mihály főpát 67.
 Ritter Róza, Haynau anyja 170.
 Rodakovszki osztrák tiszt Maivtnában 259.
 Rollin Ledru, a forradalmár 158.
 Rónai Jácint 226.
 Rosenfeld kormánytanácsos 76.
 Roth, osztrák vezér 110.
 Rothschild-bankház, Bécs yS.
 Rothschild Náthán és James 51.
 Rotter udvari titkár 15.
 Rowson angol, Pesten 67.
 Rózsaffy (Kossuthnál Kutahiában) 176.
 Rock István ügyvéd 70.
 Rössler Jozefa (Ofner Zeitung) 78.
 Rudsevszki lengyel forradalmár 142.
 Rüssel (John lord) 253.
 Rüdiger tábornok 143.
- Sabel Frigyes forradalmár (?) 35.
 Sangusko az emigrációban 164.
 Saphir szerkesztő Pesten 47.
 Sapieha lengyel emigráns 163.
 Sass orosz tábornok 143, 162.
 Satacky forradalmár 163.
 Sárossy Gyula költő 231.
 Scariatin orosz ezredes 127.
 Schaffgotsche grófnő 257.
 Schedel Ferenc (később Toldy) akadémiai titkár 22, 26, 46.
 Schill Henrik levéltári igazgató (1850) 96.
 Schlick tábornok 153, 159, 259.
 Schütter Hans levéltári osztályfőnök 3,84.
 Schmerling lovag 239.
- Schmidegg, az áruló tüzérkapitány 128.
 Schmidt, skót misszionárius 80.
 Schröpf dr., Kossuth híve Pesten 151.
 Schüller német forradalmi vezér 37.
 Schwarzenberg Félix herceg 89, 139, 149, 170, 172, 179, 191, 192, 198, 200, 206, 208, 209, 212, 213, 222.
 Scitovszky hercegprímás 10.
 Sebastiani francia miniszter 51.
 Sebes kapitány 21.
 Sedlnitzky gróf, a haute police főnöke 4, 17, 19, 20, 23, 28, 29, 74, 82, 94, 221.
 Smolka osztrák politikus 261.
 Somogyi Antal 22.
 Solymossy-fivérek (Kossuth hívei) 151.
 Somsich helytartósági tanácsos 83.
 Spacek, Kossuth orvosa 250.
 Spitko, udvari tisztviselő 76.
 Splényi Béla báró 145, 249.
 Stadion gróf, osztrák miniszter 179, 180, 192, 209, 212.
 Stancsics Mihály 69, 72, 73.
 Stein (Ferhad pasa) 150.
 Steininger tábornagy 233.
 Stiller, pesti rendőrbiztos 248.
 Stratford-Canning angol követ, Belgrád 151.
 Strobach, Bécs 269.
 Stuller, Kossuth híve 65.
 Stur Lajos tót vezér 271.
 Seliger, osztrák kém 140.
 Semsey Albert 265.
 Sennyei Pál 10.
 Sept er forradalmár 146.
 Seymour Shiff angol művész Pesten 67.
 Simonffy ügyvéd Parisban 145.
 Sina Simon báró 263.
 Smith Róbert, a skót-magyar népiskola alapítója 81.
- Szabó emigráns hadnagy Londonban 155.
 Szabó Imre emigráns őrnagy 1 SS» 176.

- Szalay László 12, 102, id, 220.
 Szalay Sándor, Pozsony 228.
 Szapáry gróf huszárkapitány 257.
 Szaploneczay József, Máramaros 27,
 Szarvady> 48-as követségi titkár 143.
 145, 162.
 Szász Károly, »az erdélyi ellenzék«
 esze« 32, 68.
 Széchen gróf »polgári biztos« 152.
 Széchenyi grófné 69.
 Széchenyi Béla gróf 226.
 Széchenyi István gróf 5, 10, 22, §2,
 34, 39, 43, 44, 48, 57, 58, 60, 63,
 65, 68, 70, 71, 80, 82, 208.
 Széchenyi Lajos gróf 89.
 Szekfü Gyula történetíró 10.
 Szekrényesy András rendőrkapitány,
 majd törvényszéki alelnök 260,
 264.
 Szekszárdy (titkos szövetség), Ka-
 locsa 167.
 Szemere Bertalan 97, 116, 130, 137,
 147, 149, 155, 160, 22§, 224, 225.
 Szent István 205.
 Szent László 5.
 Szentiványi Károly (Gömörm.) 27.
 Szentiványi Jenő követ 51.
 Szentiványi Bécsben 179.
 Szentkirályi Móric 64, 70, 83.
 Szentkereszt báró (Árkos) 243.
 Szentmiklóssy Győző (Gömörm.) 27.
 Székács prédikátor 81.
 Székács az emigrációban 249.
 Szigligeti (Szatmár) Ede 46.
 Szilágyi István, az elfogott pap 31.
 Szilágyi Sándor történetíró 231.
 Szirmay gróf (titkos szövetségben)
 39.
 Szirmay István 160.
 Szirmay Pál, mint emigráns 146.
 Szokoly Viktor szerkesztő 263.
 Szontagh Pál 253.
 Szöcsödy biztos, Körmend 168,
 Szögyén László udvari tanácsos
 10, 61.
 Szöllősy Ferenc százados 250.
 Sztojka Imre báró 72.
 Tastier Antal, Széchenyi titkára 263.
 Tarnóczy Kázmér kormánybiztos,
 Pozsony 114.
 Tatai kém (osztrák zsoldban) 140.
 Tecco báró követ 176.
 Teleki Ádám gróf vezérőrnagy 104.
 Teleki Domokos gróf 27, 30, 32, 72.
 Teleki Imre gróf
 Teleki József gróf akadémiai elnök
 26. 230, 235.
 Teleki László gróf 27, 64, 71, 129,
 141, 143, 146, 157, 159, 160, 162,
 176, 223, 255.
 Teleki Pál gróf miniszterelnök 12.,
 Teleki Sámuel gróf 70.
 Teleki Sándor gróf 156, 162.
 Tisza Kálmán 248.
 Tisza adminisztrátor 66.
 Thierry rendőrminiszter 226.
 Thalés Bemard francia író 280.
 Toby ügyvéd, Kalocsa 168.
 Tocqueville francia miniszter 144.
 Toperczer Jenő, Nagyvárad 30.
 Tormássy János (Lovassy-pör) 24, 38.
 Tóth Dániel (Biharmegye) 27.
 Tóth Ferenc, Kossuth híve 73.
 Tóth Kálmán, a Bolond Miksa szer-
 kesztője 264.
 Tóth Pál (»titkos szövetség«) Kalo-
 csán 167.
 Töltényi (Páaisban Teleki mellett)
 145.
 Traun grófné (Kendeffy-leány) 69.
 Trefort Ágoston 71.
 Troyer grófné 257.
 Trojerné (kémjelentés) 157.
 Truelli, a Giovane Italia tagja 35.
 Tscherrhall pesti rendőrbiztos 248.
 Turbovics (»titkos szövetség«) Ka-
 locsán 167.
 Tury György (Erdély) 243.
 Türr István 248, 249.
 Ullmann Frigyes, 49-es emigráns.
 150.
 Urbán ezredes, »oláh vezér« in.
 Örményi Bécsben 179.

- VanOvitz ügyvéd (titkos szövetségben) 39.
 Varga Lajos, »Kossuth híve« 19.
 Vas Samu gróf 129.
 Vasics szerb miniszter 139.
 Vay Ábrahám gróf máramarosi főispán 81.
 Vay László gróf őrnagy 150, 174, 250.
 Vay Miklós báró 22, 104, 106, π τ, 232, 2Ö2.
 Vályi lelkes, Sátoraljaújhely 235.
 Várady, Kossuthnál Kutahiában 176.
 Várady József erdélyi guerillaverér 251.
 Vedéi (Weith) emigráns Parisban 249.
 Verbancsics, horvát agitátor 101.
 . Veres, Kossuth titkára 23.
 Veres Sándor főhadnagy (Törökország) 251.
 Vermes, bácskai szolgabíró 157.
 Vetter fővezér 129, 134, 141, 176, 258.
 Viczay Károly gróf, Pozsony 66.
 Vidos, 48-as parancsnok 110.
 Vierbicki lengyel forradalmár 142.
 Viktor Emánuel 254.
 Viktor főherceg 170.
 Visovszki (Visocki) lengyel légióvezér 147, 160.
 Vitkovszki forradalmár 164.
 Vladár Tamás 38.
 Vörösmarty Mihály 25, 43, 46, 70.
 Vukovics Sebő 72, 130, 160, 162, 264.
- Wagner Gusztáv honvédőrmagy 150.
 153.
 Weér Farkas (Szolnokmegye) 30.
 Wenckheim grófné 69.
 Wenckheim báró békési alispán 30.
 Wenckheim László báró (Békés-
 megye) III.
- Weisené, Bécs 270.
 Wesselényi Miklós báró 6, 10, 19, 21, 22, 23, 26, 32, 34, 35, 2>7, 39, 40, 45, 46, 48, 69, 73, 226. 263.
 Wesselényi Polixéna 30, 68.
 Wessenberg-kormány 209.
 Wiegand Ottó nyomdász 68.
 Willisen tábornok (Schleswig-Holstein) 155.
 Windisgraetz herceg, főparancsnok 102, 118, 125, 151, 181, 195, 198, 210, 221, 222, 230.
 Windischgraetz József herceg 253.
 Wingate dr. misszionáriusai.
 Wirkner udvari tanácsos 76, 179.
 Wlassics Antal 66.
 Wlassics Gyula 12.
 Wolf, skót misszionárius 80.
 Worafka pesti rendőrfőnök 248, 269.
 Wosacek Mayer pesti uzsorás 144.
- Zalivszki lengyel forradalmi vezér 33-
 Zamoyski Vladiszláv lengyel forradalmár 37, 162.
 Zábráczy főügyész (Hevesmegye) 29.
 Zágonyi emigráns Törökországban 176.
 Zárka János personalis 83, 177.
 Zichy gróf, a denúciáns 23.
 Zichy gróf, az ellenzéki vezető 18, 23.
 Zichy Ödön és Jenő grófok, ellenzékiek 23.
 Zichy Manó gróf 71.
 Zichy Nándor gróf 230.
 Zichy-Ferraris grófnő (Mette ínich harmadik neje) 88.
 Zsedényi Ede helytartósági tanácsnok 58, 59, 262.
 Zsófia hercegnő 85, 87, 89. 135, 136, 192.